

**A HAZAI MEZŐGAZDASÁG
FINANSZÍROZÁSI CSATORNÁI ÉS
A PÉNZÜGYI VÁLSÁG
EZEKRE GYAKOROLT HATÁSA**

**Budapest
2010**

Kiadó:
Agrárgazdasági Kutató Intézet

Felelős kiadó:
Udovecz Gábor
főigazgató

Szerkesztőbizottság:
Biró Szabolcs, Juhász Anikó, Kapronczai István,
Kemény Gábor, Mihók Zsolt (titkár), Popp József,
Potori Norbert, Udovecz Gábor

Szerkesztő:
Kemény Gábor

Szerzők:
Kemény Gábor
Felkai Beáta Olga
Fogarasi József
Kovács Gábor
Merkel Krisztina
Tanító Dezső
Tóth Kristóf
Tóth Orsolya

Közreműködött:
Székelyné Raál Éva
Varga Tibor

Lektorok:
Helgertné Dr. Szabó Ilona
Dr. Szöllősi Endre

Szerkesztőség:
Agrárgazdasági Kutató Intézet
H-1093 Budapest, IX. Zsil u. 3-5.
Tel.: (36-1) 217-1011 Fax: (36-1) 217-7037
aki@aki.gov.hu
www.aki.gov.hu

Nyomda, kötészet: Prime Rate Kft.

ISBN 978 963 491 551 5
HU ISSN 2061 8204

Minden jog fenntartva. A kiadvány bármely részének sokszorosítása, adatainak bármilyen formában (nyomtatott vagy elektronikus) történő tárolása vagy továbbítása, illetőleg bármilyen elven működő adatbázis kezelő segítségével történő felhasználása csak a kiadó előzetes írásbeli engedélyével történhet.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
1. A pénzügyi válság kialakulása és hatásai a magyar gazdaságra	9
1.1. A pénzügyi válság háttere és terjedése	9
1.2. A válság begyűrűzése és hatásai Magyarországon	11
1.2.1. Forrásszűkülés	13
1.2.2. Devizadrágulás	15
1.2.3. Kamatemelkedés	17
1.2.4. A mezőgazdasági válság specialitásai	19
1.3. Kormányzati reakciók és programok	20
2. A mezőgazdasági hitelezés volumenének és struktúrájának meghatározása	25
2.1. A magyar mezőgazdaság kötelezettségeinek nagysága	25
2.2. A mezőgazdaság kötelezettségei származási helyeinek számbavétele	33
2.3. A devizafinanszírozás súlyának meghatározása a mezőgazdaságban	35
2.4. Az állami szerepvállalás súlya és okai a mezőgazdaság finanszírozásában	37
3. A hazai mezőgazdasági finanszírozás szerkezete és hitelfelvételi problémái	41
3.1. Forrásszerkezeti különbségek a mezőgazdaságban	41
3.1.1. A termelési irány szerinti finanszírozás különbségei	43
3.2. Eszközszerkezeti különbségek a mezőgazdaságban	51
3.3. Hitelképesség-vizsgálat az egyéni és társas gazdaságokban	54
3.4. A hitelképes vállalatok és a várható beruházási hiteligeny összevetése termelési irányultság szerint	58
4. A mezőgazdaság fontosabb finanszírozási formái – közvetlen banki finanszírozás	65
4.1. Kereskedelmi banki finanszírozás	65
4.1.1. Beruházási és fejlesztési hitelek	68
4.1.2. Forgóeszköz-hitelek	71
4.1.2.1. Éven túli forgóeszköz-hitelek	71
4.1.2.2. Éven belüli forgóeszköz-hitelek	72
4.1.2.2.1. Közraktári hitelek	74
4.1.2.2.2. Támogatás-megelőlegező hitelek	80
4.2. Támogatott hitelek, MFB hitelek	82
4.2.1. Támogatott hitelek	82
4.2.2. MFB-hitelek	84
4.3. Takarékszövetkezeti finanszírozás	87
4.4. A földjelzálog-hitelezés hazai problematikájának vizsgálata	90
4.5. Az intézményi kezességvállalás szerepe a hitelezésen belül	94
5. A mezőgazdaság fontosabb finanszírozási formái – közvetett finanszírozás	103
5.1. A közvetett banki finanszírozás	103
5.1.1. Integrátori hitelek	104
5.1.2. Lízingcégek által adott források	107
5.1.3. Faktoring	111
5.2. Nem banki finanszírozás	114
5.2.1. Szállítók	114
5.2.2. Vevői előleg	118
5.2.3. Tagi kölcsön	120

Összefoglalás	123
Summary	129
Kivonat.....	135
Abstract.....	136
Irodalomjegyzék	137
Ábrák jegyzéke	139
Táblázatok jegyzéke.....	141
Melléletek	143
A könyvsorozatban megjelent kiadványok	147

Bevezetés

Mottó: Nem az a vállalkozó megy először csődbe, aki a legkevésbé hatékony, hanem az, akinek először fogy el a pénze.

A 2007-ben az USA-ban kitört jelzálogpiaci válság, amely pénzügyi válsággá terebélyesedve 2008 őszén terjedt át Európára és a világra, olyan gazdasági válsággá nőtte ki magát, amelyben a társadalomnak az 1929-33-as nagy gazdasági világválság óta nem volt része. A válság az elmúlt időszakban jelentős mértékben csökkentette a bizalomnak azt a finom hálóját, amely mellett a piacgazdaság működőképes lehet. 2008 őszén alapjaiban remegett meg a hitelező és hitelezett közötti bizalom, elsősorban a bankok és pénzügyi szereplők között, amelynek hatására drasztikusan elkezdtek leépülni a hitelviszonyok (deleverage), ennek hatására pedig az alapvetően a hitelre épülő modern piacgazdaság is visszahúzódott, teljesítménye pedig jelentősen csökkent.

A pénzügyi szektor válsága magával hozta azokat a kérdéseket, amelyek e pénzügyi szektor és a reálgazdaság kapcsolatára, annak működésére kérdeztek rá. Az alapvető kérdések között szerepelt, hogy vajon helyesen működött-e a pénzügyi szektor, ha nem látta előre azokat a rendszerkockázatokat, amit a másodrendű lakossági hitelek kihelyezése, kötvényesítése és a pénzpiacon való terítése okozott. Hasonló kérdés lehet, hogy helyes volt-e a működés akkor, amikor hitelek nyújtásával fűtötte az eszközárak emelkedését, és olyan tőzsdei szegmensekben is zavart (túlzott árnövekedési elvárásokat) okozott, mint az árutőzsde. És végül feltehető a kérdés, hogy vajon helyesen működik-e a pénzügyi rendszer akkor, amikor a pénzbőségéből fakadó többletkeresletet és extraprofitokat élvező, de a hitelezés során alapvetően konzervatíván hitelezett vállalati szektortól vonnak el hiteleket, függetlenül attól, hogy a bankok likviditását az állami mentőcsomagok jelentős mértékben bővítették, és éppen akkor, amikor a válság hatására e vállalatoknak többletfinanszírozásra lenne szükségük. Ami egyúttal a gazdasági válságból kivezető út is lehet.

Magyarországot speciálisan érintette a válság: nem a hazai pénzügyi rendszeren belül keletkeztek feszültségek, mivel a hazai bankok (bár külföldi anyabankjaik kisebb-nagyobb mértékben birtokoltak „mérgezett” pénzügyi eszközöket) jóval konzervatívabb hitelezési és befektetési politikát folytattak, mint a tengerentúlon. A hazai pénzügyi piac két legfontosabb kockázati eleme az államcsőd kockázata és a kiterjedt devizahitelezés volt. A korábban megszokott színvonalú tőkebeáramlás leállása drasztikusan gyengítette a forintot, ami súlyos helyzetbe hozta a devizában eladósodott ügyfeleket, és arra készítette a bankokat, hogy külső forrás híján jelentős mértékben korlátozzák a hitelkihelyezéseket. Így a hazai helyzet, bár alapvetően más alapokból indult ki, mint a nemzetközi válság, ugyanolyan következményekhez – a vállalati hitelezés aktivitásának jelentős csökkenéséhez – vezetett, mint külföldön.

A hazai mezőgazdaságot súlyosan érintette – érinti a finanszírozási válság. Ennek egyik fő oka az, hogy a mezőgazdaság jelentős forgó- és befektetett eszköz-lekötéssel dolgozik¹, így nagymértékben és szezonálisan ingadozó módon igényli a finanszírozást. A másik fontos ok az ágazat alacsony jövedelmezősége: a magas szintű idegentőke-finanszírozást úgy kell igényelje az ágazat, hogy a nemzetgazdasági átlag alatti jövedelmezőséggel rendelkezik, így nem rendelkezett megfelelő tartalékokkal ahhoz, hogy saját erővel pótolja a hitelszükségletét. A harmadik fontos ok a mezőgazda-

¹ A mezőgazdaságban lekötött állóeszközök (tárgyi eszközök) – a vad- és erdőgazdálkodást, valamint a halászatot is beleértve – bruttó értékben a nemzetgazdaság állóeszköz-állományának 5,8-5,9 százalékát tették ki a 2004-2008. években (KSH, 2008.). Eközben az ágazat GDP-ből való részesedése 3,9-5,3 százalék között mozgott (2008-ban 3,9 százalék volt).

ság termelési struktúrája: az ágazatban rendkívül sok olyan szereplő dolgozott, amelyek nem elsőrendű adósok (akár kis üzemméretük, akár társasági formájuk miatt), így akkor, amikor a bankok (akár közvetve, más finanszírozókon keresztül is) elkezdtek szelektálni a hitelfelvevők és hitelezettek között, aránytalanul sok mezőgazdasági termelő hullott ki a rostán.

Az előzőekből következik, hogy a pénzügyi válság rendkívül eltérő módon érintette a mezőgazdaság egyes szegmenseit. Az érintettség nagyban függött attól, hogy az egyes mezőgazdasági üzemtípusok milyen finanszírozási struktúrával rendelkeztek, milyen csatornákon keresztül kaptak forrásokat.

Tanulmányunk két fő célt tartott szem előtt: feltárni a mezőgazdaság finanszírozásának jelenlegi struktúráját, és megmutatni, hogy az egyes fő csatornákra hogyan hatott a pénzügyi válság. A két cél feltételezte egymást: ahhoz, hogy tanulmányban foglalkozzunk a hazai mezőgazdaság finanszírozását érintő pénzügyi válság hatásaival, szükségszerű volt feltárnunk azokat a finanszírozási csatornákat, melyeken keresztül az ágazat szereplői forráshoz juthatnak, és amelyekeken keresztül a pénzügyi válság begyűrűzött a mezőgazdaságba².

Tanulmányunk megírásának időbeli korlátai miatt természetesen nem lehetett célunk a finanszírozási válság minden elemével való beható foglalkozás, mivel a jelenlegi válság hatásai időben elhúzódva jelennek meg, így a pénzügyi válságnak elsősorban az azonnal érzékelhetővé váló likviditási hatásával foglalkozunk, a kamatok változásával és a kamatváltozás által okozott jövedelmi hatással csak említésszinten.

A mezőgazdaságot forrásokkal ellátó finanszírozási struktúrának, illetve finanszírozási csatornáknak a milyenségéről, hogyanjáról, egyáltalán a hazai mezőgazdaság finanszírozásának problematikájáról több munka is született az elmúlt évtizedekben az AKI berkeiben.

Már közvetlenül a rendszerváltozáskor felmerült a kérdés, hogy a speciális helyzetű mezőgazdaság finanszírozását milyen alapokra kellene helyezni. Ennek megfelelően az ebben az időszakban elkészült tanulmányok főleg kitekintéseket tartalmaztak a külföldi mezőgazdasági finanszírozásra. Így tett Popp József (1990), aki az NSZK mezőgazdasági hitelezését vizsgálta meg, megállapítva, hogy a német gazdák alapvetően saját tőkével finanszírozzák magukat, de egyre növekvő az idegen tőke aránya, melyben a jelzáloghitelezésnek kulcsszerepe van. Szűcs Zoltánné és Tunyoginé Nechay Veronika (1992), akik Németország, Franciaország, Hollandia, Svédország mezőgazdaságának finanszírozását vizsgálták meg, megállapítva, hogy ott az ágazat finanszírozását döntően szövetkezeti agrárbank-hálózat végzi. A továbbiakban megvizsgált USA és Nagy-Britannia esetében alapvetően a kereskedelmi bankok és az egyéb finanszírozó intézmények dominanciájáról számoltak be, megállapítva, hogy a hazai piacnak a kontinentális hagyomány lenne megfelelő. Ezt a véleményt erősítette meg Balogh Ádám és Memhölczerné Kapitány Gabriella (1992) tanulmánya is. Ebbe a körbe sorolható Alvincz József, Szajkó Pál és Tunyoginé Nechay Veronika tanulmánya, amely már 1994-ben foglalkoztak a családi gazdaságok pénzügyi problémáival és a hitelfelvétel nehézségeivel.

Ebben az időszakban még kevésbé adósodtak el a mezőgazdasági üzemek, alapvetően inkább likviditási gondok nehezítették az ágazati hitelfelvételt. A gazdasági átmenet időszakában elindult a mezőgazdaság hitelfelvetele (függetlenül attól, amit az AKI tanulmányai javasoltak), amely azonban jelentős áldozatokat kívánt az ágazattól, különösen ha tekintetbe vesszük a 90-es évek magas kamat-

² Tanulmányunkban nem kívántunk foglalkozni az élelmiszeripar hitelezési struktúrájával, ez a feladat meghaladja e tanulmány kereteit. Emellett nem célja a tanulmánynak a pénzügyi válság összes mezőgazdaságra gyakorolt hatásának felmérése, így különösen az árakban, a keresletben, a költségekben, a termékpályák magasabb fázisaiban megjelenő válságjelenségek termelői szférára gyakorolt hatásának elemzése, de beletartozik a szállítói és vevői állomány várható változása.

szintjeit. Ez az ágazatot kivéreztető magas kamatszint vezetett el az AKI-s tanulmányok második csoportjához a 2000-es évek környékén. Tanka Endre (1998) tanulmánya kiemeli a fejlett országokban a mezőgazdaság eltérő igényeihez alkalmazkodó finanszírozási-támogatási rendet, hasonló körülményeket igényelve a hazai ágazatnak. Alvincz József és társai (2001) részletesen elemzik a mezőgazdasági hitelezés problematikáját (állam és élelmiszeripar kivonulása a finanszírozásból, kisméretű gazdaságok hitelhez férésének gondjai, stb.), és ismét hitet tesznek egy, speciálisan a mezőgazdasági igényekhez igazodó finanszírozási struktúra létrehozása mellett. Különösen kiemelték a támogatott hitelezés, a garanciavállalás, a közraktározás és a jelzáloghitelezés kulcsszerepét.

A 2000-es években a főnti problémák kezelésére megkezdődött az ágazat finanszírozásának szanálása államilag támogatott hitelprogramok keretében. Ennek elemzése és a változó körülmények hívták életre az AKI-s tanulmányok harmadik hullámát. Guba Mária, Harza Lajos és Mizik Tamás (2006) elemezték a konszolidációs program eredményét, megállapítva, hogy azok csak rövid távon képesek javítani az ágazat helyzetét, nem kitérés pontot, csupán a talpon maradást biztosítva. Kovács Gábor, Kovács Henrietta és Lámfalusi Ibolya (2007) elemzése pedig kitekintést adott az új problémákra és új finanszírozási eszközökre.

Ezen művek megírásakor a szerzők nem tekintették céljuknak, hogy átfogó körképet adjanak a mezőgazdaság finanszírozási helyzetéről. Erre természetesen nem volt módjuk sem, hiszen az elmúlt két évtized hatalmas változást hozott a mezőgazdasági finanszírozás területében: új eszközök, csatornák, fedezetek jelentek meg, melyek mind-mind átírták a finanszírozás korábbi struktúráját. Az utolsó ilyen nagy változást az uniós csatlakozás jelentette, mely alapvetően új helyzetet teremtett. Az azóta eltelt 5 év viszont lehetőséget biztosított arra, hogy ezt az áttekintést megtegyük, annak ellenére, hogy a különböző információs rendszerek adatainak összehangolása jelentős nehézségeket okozott. E feladat megoldásában jelentett alapvető segítséget Kapronczai István és társai munkája (2007), mely alapvetően a jövedeleminformációk összehangolását szolgálta, de a hitelviszonyok tisztázása terén is hasznosnak bizonyult.

Tanulmányunk kettős célját követve öt blokkban, öt fejezetben elemezzük a mezőgazdaság finanszírozási struktúráját és a pénzügyi válság e struktúrára gyakorolt hatását.

- Az első blokk a pénzügyi-gazdasági válság legfontosabb nemzetközi és hazai momentumait elemzi, amelyek az egész hazai gazdaságot érintették.
- A második blokk áttekinti a hazai finanszírozás struktúráját, és igyekszik összhangot teremteni az erre vonatkozó információs rendszerek között.
- A harmadik blokk a hazai vállalkozások finanszírozás szerinti típusait veszi számba, majd hitelképességi vizsgálatot végez a hazai vállalati körben, ezt pedig összeveti az uniós beruházási támogatások rendszerével.
- A negyedik és az ötödik blokkban kerülnek részletes elemzésre a finanszírozási csatornák, a negyedikben a banki, az ötödikben a nem közvetlen banki csatornák.

A fenti felsorolásból is látszik, hogy tanulmányunk alapvetően leíró jellegű, és elsősorban logikai úton próbálunk helyes következtetéseket levonni, nem használva különösebb módszertani eszközöket. Tanulmányunknak tehát nem célja a finanszírozás terén fellelhető sztochasztikus összefüggések vizsgálata, inkább irányokat és nagyságrendeket kíván érzékeltetni, amelyek reményeink szerint jó szolgálatot tesznek mind az ágazat és annak finanszírozását végző szereplőknek, mind a gazdaságpolitika résztvevőinek.

1. A pénzügyi válság kialakulása és hatásai a magyar gazdaságra

1.1. A pénzügyi válság háttere és terjedése³

A pénzügyi válság az amerikai jelzáloghitelezés problémáival kezdődött 2007-ben. A korábbi időszak amerikai monetáris politikájának köszönhető likviditásbőség a fejlődő országok (elsősorban Kína) gyors exportvezérelt növekedésének hála nem csapott át inflációba (a pénzösség árubőséggel járt együtt), viszont az itt keletkezett jövedelmek főként az amerikai gazdaságba áramlottak vissza, részben a költségvetési deficit finanszírozásába, részben a tőkejavak (így az ingatlanok) piacára. Az ingatlanpiaci keresletből fakadó áremelkedés a jelzáloghitelezés fellendülését – beleértve az **alacsony hitelképességű vagy hitelképtelen (másodrendű, *subprime*) ügyfelek hitelhez juttatását** – is elősegítette. Ezt a problémát növelték azok a **pénzügyi innovációk**, amelyek a kockázatkezelés alkalmas módszerének tekintették a **kockázatok szétterítését értékpapírosítás útján**. Ennek során a hitelkockázat szempontjából egymástól különböző (ún. strukturált) értékpapírsorozatokat állítottak elő és azokat a globális tőkepiac valamennyi résztvevője számára értékesítették. Ez idáig megszokott dolog, hiszen a magas kockázatú és nagy volumenű hitelezési ügyleteket a pénzintézetek mindig konzorciális alapon folytatták, részben éppen a kockázat megosztásának igénye miatt. Ebben az esetben azonban **a viszontfinanszírozás nem standardizált ügyletekre vonatkozott**, amelyek kockázatosak ugyan, de mégis átláthatók és ellenőrizhetők. A jelzáloghitelezésbe bekerült milliányi tétel, a **jó és kétes követelések, az ezekből létrehozott különböző kockázati minőségű értékpapír-sorozatok ellenőrizhetetlenül összekeveredtek egymással**. Eközben a pénzintézetek azt a látszatot keltették, hogy a hitelezés biztonsága növekedett a pénzügyi rendszer „mélyülése”, „sokrétűvé válása”, innovációk bevezetése révén. A viszontfinanszírozás különféle konstrukciói egyaránt a pénzintézetek közötti bizalomra alapozódtak, hiszen **a végbefektetők legtöbbször nem tudták, hogy a többszörösen újracsomagolt és nemzetközi hitelminősítők által minősített termékek mögött valójában milyen kockázatú hitelek álltak**. A hitelezők és közvetítők szétválasztása érdekeltségi problémát is felvetett, utóbbiak ugyanis csak a hitelvolumen növelésében voltak érdekeltek, tekintet nélkül a növekvő kockázatokra.

Aztán a megváltozó helyzetben – az ingatlanárak növekedésének kifulladásával, a hitelkamatok növekedésével – 2007 májusától egyre több **kedvezőtlen hír** jelent meg: elmulasztott törlesztőrészletek, banki veszteségek, tőke kivonás vagy befagyasztás egyes befektetési alapoknál, strukturált hiteltermékek tömeges leminősítése, kötvénykibocsátások elhalasztása. A válság ezen első szakasza alapvetően még csak az USA-t érintette.

A súlyosbodó problémák azonban hamar kikezdték a hitelintézetek egymás közti **bizalmi kapcsolatát**. Megrendült a bankok és a hitelközvetítők, hitelminősítők, valamint – nem utolsósorban – a bankok és a befektetők közötti bizalmi viszony is. E folyamat a Lehmann Brothers befektetési bankház 2008. szeptemberi csődjében kulminált, ami megnyitotta a válság második, az egész világra kiterjedő szakaszát.

Ezután a **kiszámíthatatlan partnerkockázat miatt a bankok világszinten nem voltak hajlandóak hitelezni egymásnak**, így a bankközi piacok átmenetileg kiszáradtak, a befektetők állampapírokba menekültek. A vezető **külföldi jegybankok rendkívüli jegybanki likviditásjavító beavatkozásai csillapították** ugyan a **bankközi piacok feszültségét**, de különösen a jelzálog-

³ Az áttekintés több jelentős válságelemzési tanulmányra, kiadványra épül. Ezek közül Szanyi Miklós (Szanyi, 2009b), Király Júlia, Nagy Márton és Szabó E. Viktor (Király – Nagy – Szabó, 2008) munkáit, valamint az MNB stabilitási jelentéseit (pl. MNB, 2008, MNB, 2009) emeljük ki.

fedezetű papírok esetében tartósan lecsökkent a likviditás. A rövid lejáratú értékpapírok kibocsátására támaszkodó befektetők és bankok így finanszírozási nehézségekkel szembesültek, ráadásul a még elérhető **források ára is megugrott és futamideje lerövidült**. Ez a meglévő befektetett eszközök kényszerértékesítésére, a **tőkeáttételes pozíciók felszámolására kényszerített sok befektetőt**, akik más piacokon is próbáltak likviditáshoz jutni, **áresést előidézve** ez által a másodrendű amerikai jelzáloghitelezési válságban **közvetlenül nem érintett piacokon is**.

A válság áterjedt a reálgazdaságra is. A reálgazdasági megjelenési forma alapvetően a kereslethiány és az ebből eredő túlkínálat. A hatások két (egymással összekapcsolódó) csatornán keresztül jelentkeztek:

- A **vállalati hitelezés veszélyes mértékben visszaesett**, ami megnehezítette, egyes esetekben ellehetetlenítette a fejlesztéseket, sőt már rövidtávon is zavarokat okozott (értékesítési problémák, likviditási gondok, létszámcsoökkentési kényszer).
- A háztartások vagyonának csökkenése, a bizonytalanság növekedése **aggregált keresletcsökkenést** vált ki, ami a vállalatoknál csökkenő kibocsátáshoz, mérséklődő jövedelemhez és magasabb munkanélküliséghez vezet.

A **recesszió mára valóban elérte a világ szinte minden régióját**, és különösen erősen sújtja a legfejlettebb gazdaságokat és a közép-kelet-európai országokat. (Ugyanakkor csak a növekedés lassulásának jelei látszanak egyes nagy feltörekvő országokban, így pl. Kínában és Indiában.) A gazdasági problémák erőteljesen érintik azokat az országokat is, amelyek nagymértékben integráltak a világgazdaságba és jelentős az exportjuk (pl. Japán, Németország), továbbá azokat is, amelyek belső piacmérete kicsi, így a belső kereslet nem tudja kompenzálni a külkereskedelem visszaeséséből eredő növekedési veszteségeket. Az erős integráltság, a kis hazai piac mellett a válságot még felerősítheti a külső forrásokra való ráutaltság magas foka is (pl. balti államok, Magyarország). 2008 őszétől az ilyen jellegzetességgel rendelkező országokban jelentkeztek leginkább a pénzügyi válság és a világgazdasági recesszió következményei. **Ágazati szinten a recesszió nagyon erősen hat az ingatlanszektorra, a járműiparra, a közlekedésre, a szállításra és a logisztikára**, de a válság elhúzódása egyre több területet érint.

Az utóbbi időszakban a világgazdaság elemzői már a **pozitív fejlemények megszorodását regisztrálják**: a részvényt piacok erősödését, a finanszírozási költségek csökkenését, a hitelezési hajlandóság erősödését, az ingatlanpiacok stabilizálódását. Az adatok a feltörekvő országok gazdasági növekedésének helyreállítására, a fejlett gazdaságok állapotának javulására utalnak, s várható a világkereskedelem visszaerősödése is.

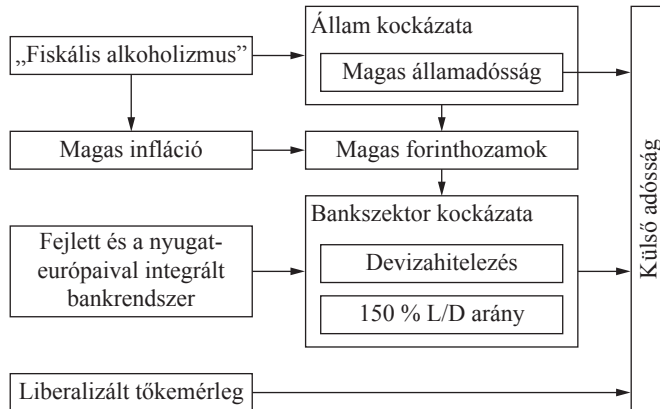
Az OECD előrejelzése (*OECD, 2009*) ezekből a jelekből arra következtet, hogy a **válságból való kilábalás a vártnál valószínűleg korábban elkezdődik**, de **üteme mérsékelt lesz és számos kedvezőtlen jelenség fogja kísérni** (kihasználatlan kapacitások, magas munkanélküliség, alacsony jövedelmezőség, mérsékelt kereslet). Az IMF júliusi prognózisa szerint 2009 utolsó negyedében már nem csökken a világgazdaság teljesítménye, 2010-re pedig 2,5%-os növekedés várható, ami 0,6%-kal jobb, mint a márciusi előrejelzés. A Közép- és Kelet-Európára vonatkozó 2010-es növekedési előrejelzés viszont csak 1 százalékos.

1.2. A válság begyűrűzése és hatásai Magyarországon

A magyar bankok, illetve azok anyaintézményei csak kismértékben vásároltak a „mérgezett” amerikai pénzügyi termékekből, ezért likviditásukat ez az esemény önmagában alig befolyásolta.

1. ábra

A pénzügyi válság hazai begyűrűzésének főbb okai

* L/D = Hitel, betét aránya

Forrás: Király Júlia, MNB

A globális kockázatkerülés Lehmann csődjét követő, korábban nem tapasztalt mértékű felerősödése azonban már súlyosan érintette Magyarországot, amelynek fő oka a gazdaság súlyos külső eladósodottsága volt. Bár a 2006 nyarán bevezetett restriktív hatások hatására az egyensúlyi jelzőszámok éppen javulást kezdtek mutatni, a befektetők Magyarországot továbbra is rendkívül sérülékeny országgént kezelték. A magas devizaadósság kialakulásának elsődleges oka a hazai „fiskális alkoholizmus” volt, mely egyrészt magas államadósságot eredményezett, amely külső forrásokat igényelt. Másrészt a folyamatos keresletlénkítés növelte az inflációs várakozásokat, ami a magas államadóssággal együtt magas hozamokat eredményezett. A magas forinthozamok és a stabil forint-euró-árfolyam jelentősen növelte a devizahitelek vonzerejét, amit csak fokozott a hazai bankrendszer külső tulajdonosi köre és a liberalizált tőkepiac, mely lehetővé tette a devizaforrások problémamentes biztosítását. Ennek eredményeként 2008-ban a háztartások devizahiteleinek aránya meghaladta a 70 százalékot. A vállalatok összes hitelein belül a devizában denominált állomány ugyancsak 70 százalék fölött van (a hazai bankrendszerrel szemben a devizaforrások között ez 55-60 százalék körül alakul; MNB, 2009).

Ennek megfelelően 2008. szeptember-októbertől hatalmas nyomás nehezedett a hazai pénzügyi piacokra, különösen a deviza- és a devizaswap-piacra. **A hazai szereplők a korábbiaknál nehezebben és drágábban tudtak devizaforrásokhoz jutni**, ami megemelte mind a magán-, mind az állami szféra adósságának megújítási kockázatát. Hazánk megítélésének romlása nagyon gyorsan megjelent a magyar szuverén CDS-felár⁴ emelkedésében, amit hamarosan követett devizaadósságunk leminősítése. Az ország kedvezőtlen megítélése az állampapírpiac kiszáradásában és a hozamgörbe összes lejáraton történő emelkedésében is tükröződött. **Az ország külső finanszírozása megszűnőben volt, és felrémlt az államcsőd veszélye.**

A rendkívüli helyzetben **a jegybank 2008. októberben 300 bázispontos kamatemelést hajtott végre**. Ezzel párhuzamosan a **kormány** és a jegybank az ország deviza-finanszírozásának biztosítása érdekében tárgyalásokat kezdeményezett több nemzetközi szervezettel. **Az IMF és Európai Bizottság által biztosított, összesen közel 20 milliárd eurós hitelkeret**, valamint a költségvetési kiigazító lépések jelentős mértékben csökkentették az ország külső adósságának finanszírozási kockázatait.

A jegybanki és kormányzati intézkedések hatására Magyarország megítélése javult. Míg 2008. októbertől Magyarország kockázati megítélése jelentős mértékben elszakadt a régióétól, addig 2009 elején már elsősorban regionális hatások érvényesültek. A 2009. októberi magyar CDS-árjegyzés azt jelzi, hogy minden 10 millió eurónyi magyar adósság nem teljesítési kockázata elleni biztosítás évente alig több mint 199 ezer euróba – a márciusban kért 630 ezer eurónak kevesebb, mint a harmadába – kerül a magyar szuverén CDS-ek piacán.

A világgazdasági recesszió a hazai gazdasági feltételeket is rontotta. A vállalatok 2008 második felében csökkenő rendelésállománnyal és a hitelhez jutás szigorodó feltételeivel szembesültek. Mindez első lépésben a tartós fogyasztási cikkek forgalmát érintette és az **ipari termelés nagymértékű visszaeséséhez** vezetett. Az egyre romló külső környezet hatását a belső kereslet nem tudja ellensúlyozni. Az elmúlt egy-két évben a növekedést nagyrészt az export fűtötte, a belső kereslet hozzájárulása – elsősorban a 2006-os költségvetési kiigazítás miatt – már eleve kevésbé volt jelentős. A háztartások a romló munkapiaci környezet, a hitelfelvételi lehetőségek erőteljes beszűkülése és a kormány által bejelentett adócsomag hatására visszafogták fogyasztási kiadásait. A vállalatok a finanszírozás nehezülésével és a profitkilátások romlásával tervezett beruházásaik elhalasztását választották (bár az EU-források ezt részben ellensúlyozhatják). Mindez összességében azzal járt, hogy a teljes nemzetgazdasági kibocsátás éves alapon 2008 negyedik negyedévében 2,5 százalékkal csökkent. A legnagyobb visszaesést az ipari termelésben figyelhettük meg, de a recesszió az ágazatok szinte mindegyikét érinti. A Magyar Nemzeti Bank előrejelzése szerint a **GDP csökkenése 2009-ben 6,3 százalék lesz, amit 2010-ben további 0,2 százalékos visszaesés követhet.**

Emellett a **forint gyengülése** és az országkockázati felár növekedése (a bankok növekvő devizafinanszírozási költségeinek áthárítása útján) a devizahitelek **olyan törlesztési tehernövekedést** okozott, mely kedvezőtlenül befolyásolta e vállalatok likviditását. Ugyanez a hatás érvényesült a háztartások vonatkozásában is.

A kereslet-visszaesés és a termelés-csökkenés hatására a vállalati szektor jövedelmezősége romlik. A hitelhez jutás feltételei szigorodnak, ami a rövid távú, jellemzően forgóeszközhitelre ráutalt kis- és közepes vállalkozásokat érinti a legérzékenyebben. Ehhez a helyzethez a vállalatok részben a termelés visszafogásával, részben a bérköltségek csökkentésével alkalmazkodnak.

⁴ CDS: credit default swap, a szuverén CDS ügylet az államadósság törlesztési kockázatának fedezetére kötött hitelpiaci származékos csereügylet, a CDS-felár pedig e fedezet ára.

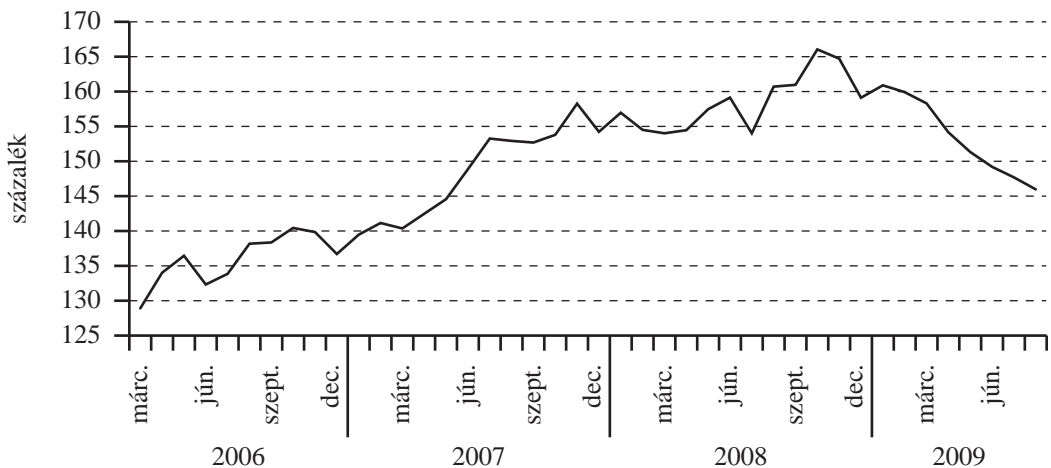
1.2.1. Forrásszűkülés

A pénzügyi válság talán legmeghatározóbb következménye az volt, hogy a rendelkezésre álló források beszűkültek, a pénzügyi szereplők óvatosabban kezdtek el viselkedni, miközben a gazdaság forrásszűke miatt egyre nehezebb helyzetbe került.

A hazai forrásszűkülés kulcsa alapvetően a hazai bankrendszer forrásainak megoszlásából következik, amit jól érzékeltet az 2. ábra. A hitel betét aránya (L/D loan to deposit ratio) azt mutatja meg, hogy bank mennyire képes az önálló működésre, azaz a saját betétállománya mennyiben nyújt fedezetet a kihelyezéseire. Tehát minél kisebb az L/D ráta értéke annál inkább tud saját, belső forrásokra támaszkodni egy bank. Ha szemügyre vesszük a mutató hazai alakulását, akkor látható, hogy önállóan, tehát külföldi anyabankok támogatása vagy nemzetközi pénzügyi forrásbevonás (devizakötvény-kibocsátás vagy bankközi devizahitel-felvétel) nélkül nem tudott volna ilyen szintre emelkedni a hazai hitelállomány, a válság előtt pedig a kihelyezett hitelek mögött már csak 2/3 arányban álltak hazai betétek. Mindez a válság kirobbanása után különösen nehéz helyzetbe hozta a hazai kereskedelmi bankok többségét, likviditási válságba sodorva őket. Hiszen a kihelyezett állomány nagy devizaaránya miatt megnövekedett kintlévőségek növekedését a külföldi anyabankok már nem tudták vagy nem akarták finanszírozni, ráadásul a sorozatosan bedőlő hitelek miatt fizetőképességük jelentős romlásnak indult. Mindeközben a bankközi finanszírozás is befagyott. A hazai kereskedelmi bankok pedig azt a tanácsot kapták külföldi anyabankjaiktól, hogy új hiteleket csak saját betétforrásból nyújthatnak – ez a gyenge hazai megtakarítási hajlandóság miatt egyet jelentett az új hitel-kihelyezés drasztikus csökkenésével és a hitel/betét arány javulásával (ez konkrét elvárás volt a külföldi anyabankok részéről). Konzekvencia levonható, hogy a nagy profit reményében a kereskedelmi bankok túlhitelezték magukat, miközben a rendelkezésre álló devizaforrások beszűkültek (mely a nagy devizahitel-állomány fedezetét szolgálta volna) és kialakult a likviditási válság.

2. ábra

A bankrendszer árfolyamszűrt hitel/betét mutatója

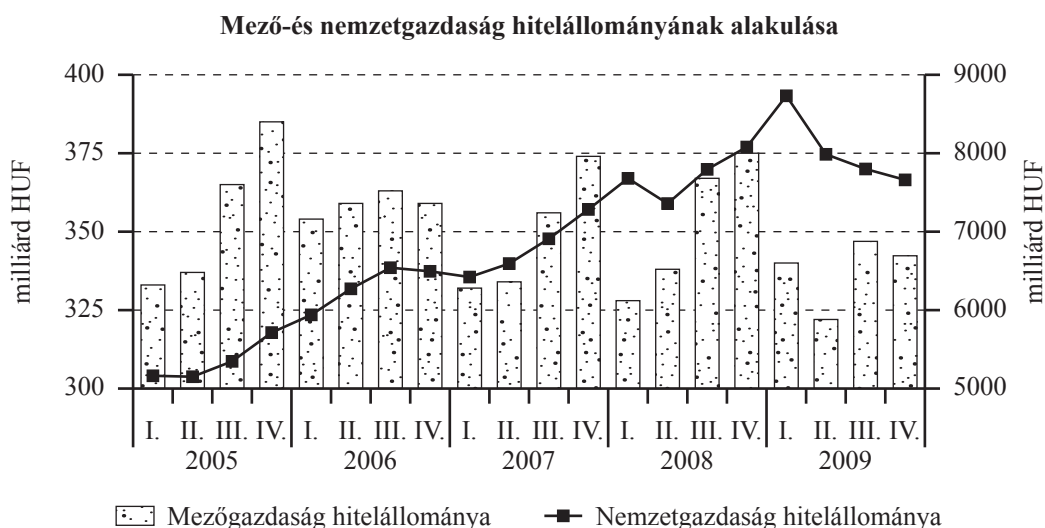

Forrás: MNB

A fentiekből következően a forrásszűkülés a makroadatokban is megjelent: **2009 IV. negyedében az egy évvel korábbinál alacsonyabb szintre esett vissza a társas vállalkozások banki finanszírozása.** Már a 2009 márciusig tartó emelkedés sem a forrásbővülésnek, hanem a devizahitelek forintértékének forintgyengüléssel párhuzamos emelkedésnek volt köszönhető.

A **mezőgazdaság esetében** rosszabbul alakult a hitelezési helyzet, hiszen az **összhitelállomány több, mint 5%-kal marad el a 2008. III. negyedéves adattól,** bár kétségtelen, hogy míg a nemzetgazdasági hitelállomány a 2009. II. negyedévhez képest tovább csökkent, addig a mezőgazdasági hitelezés nőtt. Ez azonban nem az ágazati hitelezés tendenciaszerű növekedésének, inkább erősebb szezonálisának tudható be.

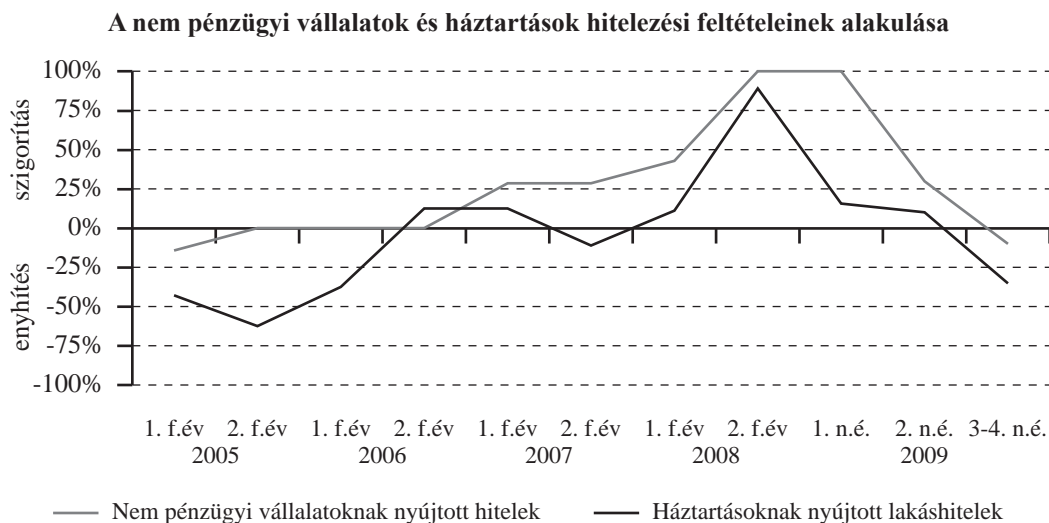
3. ábra

Forrás: MNB

A **hitelállomány stagnálása** (nemzetgazdaság) és az 5%-os éves visszaesése (mezőgazdaság) akár **azt a képzetet is kelthetné, hogy a vállalkozások finanszírozása nem vált problémakussá** a válság során. Ennél a megállapításnál pontosabb képet ad a hitelezési helyzetéről az MNB mikroszintű felmérése, amely minden félévben felméri a **bankok hitelezési feltételeinek az alakulását** és ez alapján tanulmányt készít. Ennek az összefoglalása évekre visszamenőleg az 4. ábra.

2008 második félévét követően erőteljes szigorodás látható a hitelfeltételek alakulásában, ami 2009 első félévében tetőzik, majd egyre csökken a tovább szigorító pénzintézetek száma, **2009. harmadik negyedévében pedig a teljes hazai bankszektor esetében megindul a hitelezési feltételeinek enyhítése.** Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy szándék szinten a bankok 2010-ben már nagyobb arányban lesznek hajlandóak hitelezni a gazdaságot, azonban a 2008 vége előtti hitelbőségre nem szabad számítani a gazdasági szereplőknek.

Forrás: MNB

1.2.2. Devizadrágulás

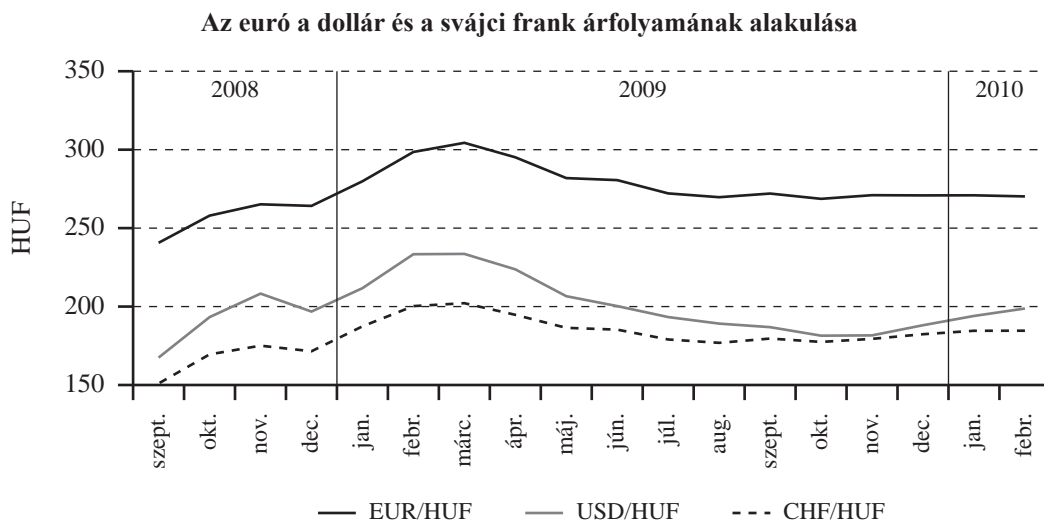
A devizadrágulás (hazai valuta árfolyamának gyengülése valamilyen külföldi fizetőeszköz irányában) jelentősen hozzájárult azokhoz a makrogazdasági folyamatokhoz, melyek 2008 szeptemberétől kezdődően kibontakoztak szerte a világban, így Magyarországon is.

A korábbi időszakban a **fix árfolyam-illúzió és a bankszféra kockázatalapú versenyének kiéleződése** (kockázatosabb ügyfeleket is bevontak a hitelezésbe) mind keresleti, mind kínálati oldalról a **devizahitelezés növekedésének irányába hatott**, ami jelentős kockázattanszert eredményezett a hitelfelvevők rovására. A válság hazai begyűrűzése láthatóvá tette az addig rejtett kockázatokat.

A devizadrágulásnak két fontos következménye lett: a már meglévő, **devizaalapú hitelek esetében megnőtt a hitel forintban kifejezett értéke**, másrészt jelentősen **nőtt a kamat és a hiteltörlesztés forintban kifejezett összege**. Mivel pedig mind a vállalkozások, mind a lakosság igen jelentős mértékben devizában adósodott el, ez mind a hitelteher, mind a hiteltörlesztés szempontjából jelentős nettó vagyon- és jövedelemcsökkenést okozott a hazai gazdasági szereplőknek.

Jól látható a 5. ábrán, hogy a dollár árfolyamának emelkedésével párhuzamosan emelkedett az euró és a svájci frank árfolyama is, így a három legfontosabb, a hazai hitelezésben használt deviza esetében egyaránt jelentős törlesztés-növekedés lépett fel. Ennek eredményeként a **legrosszabb, 2009 márciusi hónapban átlagosan 17%-kal kellett több forintot fizetni ugyanazért az eurómennyiségért, mint egy évvel korábban**, de ha valaki az árfolyamerősödés csúcsán, 2008 júliusában vett fel hitelt, annak 2009 márciusában akár 31%-kal is többet kellett fizetnie. És ezek a szereplők a szerencsésebbeknek mondhatták magukat, mert ugyanezekben az időpontokban a svájci frank esetében 22 és 41%-os emelkedést kellett kigazdálkodni, USA dollárban pedig 39 és 58%-osat.

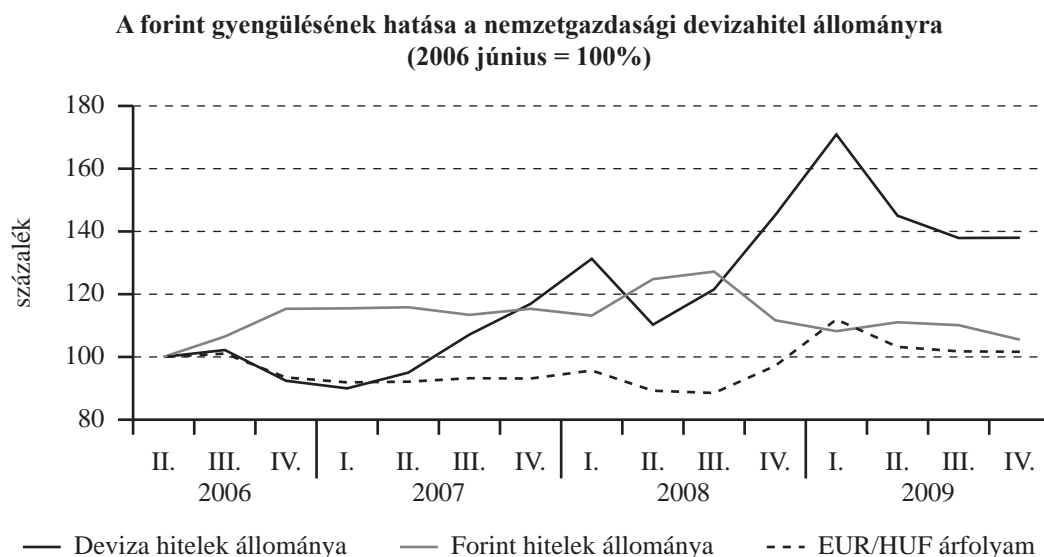
5. ábra

Forrás: MNB

A forint árfolyamgyengülésének eredményeként az amúgy is **magas deviza hitelállomány forintban kifejezett értéke és aránya a teljes hitelállományon belül** (50% körüli a válság kitörése előtt) **intenzív növekedésnek indult** a pénzügyi krízis begyűrűzése után. Kiválóan érzékelteti ezt a 6. ábra, ahol pontosan látszik az árfolyam növekedésének hatása. A 2008. márciusi adatokhoz képest forintban mintegy 40%-os állománybővülés ment végbe, ami a vállalkozásoknál és a lakosságnál is komoly likviditási nehézségeket okoz(ott).

6. ábra

Forrás: MNB

Az eddig elmondottak jelentősen érintették a **mezőgazdaságot, de kevésbé**, mint a nemzetgazdaság egészét, **mivel** a nemzetgazdasági átlaggal (60%) szemben a **mezőgazdasági finanszírozásnak csak kisebb részét (20%) tette ki a devizafinanszírozás.**

Ezt a **hatást bőven ellensúlyozta a devizadrágulás árupiaci hatása, ami javította a hazai és rontotta az importárúk versenyképességét.** Így az árfolyam gyengülésével a mezőgazdasági kibocsátás zömét adó tömegtermékek ára azonnal emelkedett (köszönhetően e termékek széles nemzetközi piacának és a hazai és nemzetközi árak közötti szoros kapcsolatának). Ezzel szemben az inputok többségénél jellemző a márkázás, nagyobbak az árrések, az árak pedig több hónapos csúszással és csak kisebb mértékben reagálnak az árfolyamváltozásra. Így az inputanyagokban az árfolyam hatása nem jelent meg azonnal. **Pozitív hatott a gyenge árfolyam az euróban megállított mezőgazdasági támogatások forintnagyságára is.**

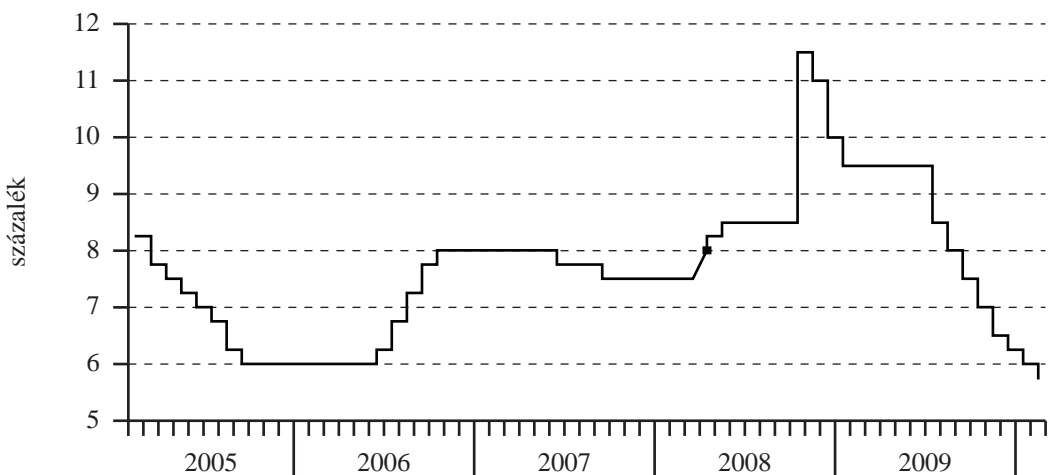
Míg a pozitív hatások már a 2009-es évben kibontakoztak, a negatív hatások (inputanyagok áremelkedése) várhatóan 2010-re fognak megjelenni az ágazatban. Összességében azonban a mezőgazdaság számára rövidtávon pozitív volt a devizák drágulása és a forint gyengülése. **A közép- és hosszú távot viszont beárnyékolja a belső piac vásárlóerejének devizadrágulással egybekötött kamatkiadások miatti csökkenése** – még ha ez a mezőgazdaságot kevésbé érinti is.

1.2.3. Kamatemelkedés

A kamatemelkedéshez a válság kitörése után jelentősen hozzájárult az ország kockázati megítélése, mely a válság kirobbanása után folyamatos romlásnak indult és két hullámban, 2008. novemberben és 2009. márciusban érte el a csúcspontját. Ez azt is jelentette, hogy Magyarország gyakorlatilag nem jutott megfelelő külföldi finanszírozási forrásokhoz, és megkezdődött a likvid és forintban meglevő külföldi tőkék kivonása, ami komoly eladói nyomás alá helyezte a forintot. Ezt megállítandó a hazai központi bank kamatemelés mellett döntött, és 300 bázisponttal 11,5%-ra emelte az alapkamatot.

7. ábra

A magyar jegybanki alapkamat alakulása

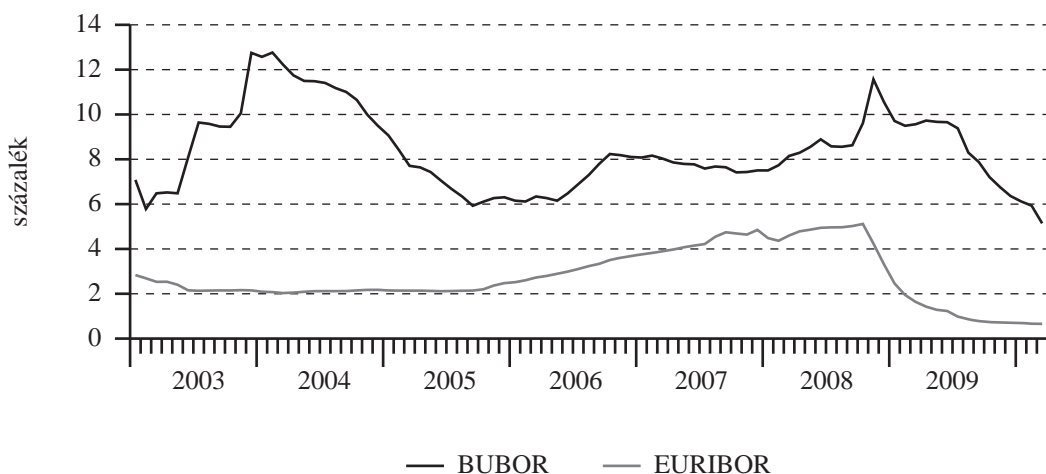

Forrás: MNB

Az **MNB kamatemelése alapvetően befolyásolta a forintpiaci kamatlábak mozgását is.** Miközben a **bankközi eurókamatok** alakulását jelző EURIBOR (Euro Interbank Offered Rate) értékek meredeken zuhanni kezdtek a válság és az Európai Központi Bank likviditásbővítő intézkedései, valamint a Lehmann-csődöt követő jelentős kamatcsökkentései hatására átlagosan **valamivel 1% felett helyezkedtek el** 2009 szeptemberéig, addig a hasonló tartalmú, de a **forintkamatok mozgását jelző BUBOR** (Budapest Interbank Offered Rate – bankközi forintkamat) estében drasztikus **növekedés történt.** Ezáltal az euró alapú hitelek egyre alacsonyabb áron váltak elérhetővé, szemben a forinthitelekkel, amelyek drasztikusan megdrágultak.

A devizában eladósodott hazai piaci szereplők mégsem örülhettek felhőtlenül az eurókamatok csökkenésének, mivel **a magyar bankoknak adott euróhitelek kamatai az magyar országkockázat növekedésével együtt nőttek,** így a **hazai bankok** 2009 elején **3-4 százalékponttal magasabb áron kaptak továbbhitelezhető euróhitelt** (már ha kaptak), mint eurózónabeli társaik. Ezáltal a **hazai euróhitelek kamatai nem csökkentek,** hanem nőttek. Emellett az forintárfolyam gyengülése nyomán növekvő forinttörlesztést igényeltek a devizaalapú hitelek. **Ennek ellenére** 2009-ben még mindig fennállt az a helyzet, hogy a válság kitörését követő esés után stabilizálódó gyengébb forintárfolyam mellett is **olcsóbbak voltak az euró-, mint a forinthitelek,** bár a svájci frank hitelezés gyakorlatilag megszűnt.

8. ábra

3 havi BUBOR és EURIBOR kamatok havi átlagának alakulása

Forrás, MNB, euribor.org

Ezáltal **a hazai piaci szereplők hiteltörlesztései jelentősen emelkedtek.** Vagy azért, mert a forintkamatok drasztikusan nőttek, vagy azért, mert az eurókamatok is nőttek, ráadásul a gyenge forintárfolyam miatt jelentősen megnőtt a törlesztőrészek forintértéke.

1.2.4. A mezőgazdasági válság specialitásai

A válság hatása egy adott nemzetgazdasági szektorra alapvetően attól függ, hogy miként érinti azt a kereslet változása, és hogy milyen mértékben van kitéve a hitelforrások szűkülésének. Tekintve, hogy a mezőgazdaságra a saját tőke magas aránya jellemző, és összességében **a termékek jövedelemrugalmassága sem magas, elméletileg az következne, hogy a mezőgazdaságot kevésbé érinthetik a válság hatásai**, mint más szektorokat. Ez a megállapítás azonban **csak részben igaz**, mivel a magyar mezőgazdaság, sajnos, békeidőben sem mentes a válságtünetektől, ami **alacsony jövedelmezőségben, mérsékelt versenyképességben, korlátozott kockázatviselő képességben** nyilvánul meg. Ennek **eredményeként a válság nem azonnal éreztette hatását** az ágazat egészében, viszont **a tartalékok fogyása jelentősen elmélyítheti az ágazat és a termelők gondjait a válság mélyülésével**. Bár ezek **a tartalékok** – köszönhetően az uniós támogatásoknak – a jövedelmek növekedésével együtt stabilan nőttek az elmúlt időszakokban, **de közel sem váltak akkorrákká, mint a régi tagállamokban**.

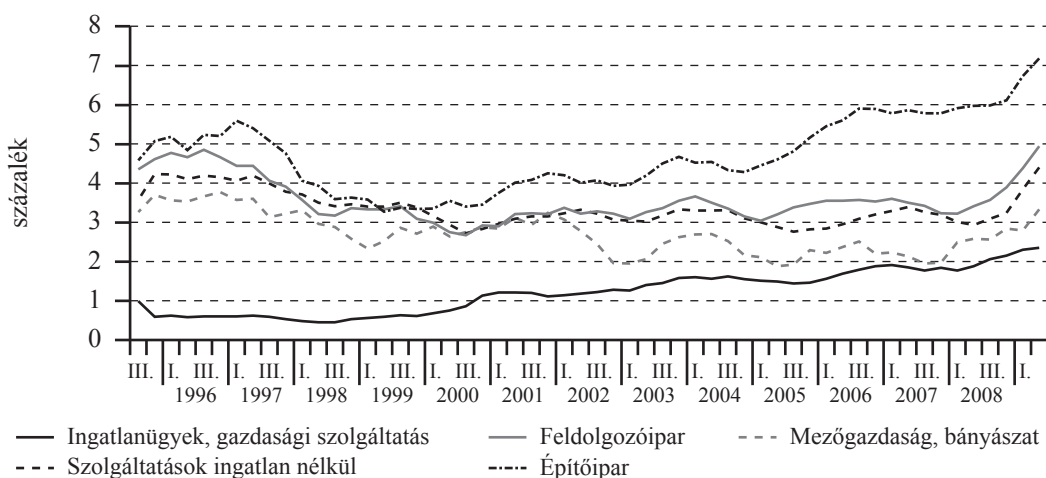
Jelentősen **súlyosbította a válságot a magyar mezőgazdaságban a 2009-es évjárat gyengesége**. A KSH adatai szerint 2009. II. negyedévében a mezőgazdaság teljesítménye (hozzáadott értéke) 21,7%-kal esett vissza az előző év hasonló időszakához képest. A teljesítmény drasztikus romlásában egyrészt – a válságtól jórészt függetlenül – a közel 20%-kal gyengébb terméseredmények játszottak szerepet. A valódi probléma az, hogy – az erős világpiaci kínálat és a pangó hazai, valamint külpiazi kereslet miatt ez a kevesebb termék is eladhatatlan, vagy csak gyenge, gyakran az önköltség alatt maradó áron talál gazdára. A mezőgazdasági termékek termelőiár-színvonala 2009-ben – a tavalyi magas szint után – január és június között 24%-kal csökkent. Ezen belül a növénytermesztési és kertészeti termékek ára 33%-ot zuhant, az élő állatoké és állati termékeké ennél jóval szerényebb arányban, 3,8%-kal mérséklődött.

Tovább nehezíti a helyzetet, hogy a mezőgazdasági termékek legfontosabb végső felhasználójának számító **hazai fogyasztás is esett**: az élelmiszer- és élelmiszer jellegű vegyes kiskereskedelmi üzletek változatlan áron számított forgalma 2009 első félévében 2,6%-kal, júniusban 3,8%-kal esett vissza az előző év azonos időszakához képest. 2009. első félévi élelmiszer-gazdasági kivitelünk – folyó áron – 5,6%-kal maradt el az egy évvel korábbtól, ami részben a forint jelenlegi, a tavalyihoz képest lecsökkent árfolyamának és exportra ösztönző hatásának tudható be.

Ezek a folyamatok azt sugallják, hogy jelentős csődhullámra számíthatunk a következő időszakban. **Az azonban látszik, hogy a válság kirobbanásakor még nem elsősorban a mezőgazdasági cégeket érintette**.

A 9. ábrát elemezve megállapíthatjuk, hogy bár **jelentősen nőttek a mezőgazdasági csődök, ennek ellenére nemzetgazdasági szinten a mezőgazdaság még mindig a stabilabb ágazatok közé tartozik**. Látható, hogy az építőipar és a feldolgozóipar (közte az élelmiszeripar) a leginkább kitétt a válság hatásainak. Az öt szektort figyelembe véve a mezőgazdaság az utolsó előtti a csődök tekintetében.

Ágazati csódráták

Forrás: MNB

A jelenlegi jobb pozíció ellenére feltételezhető, hogy a 2010-es évben a termelők körében megszorodnak a csődök, mert a folyó termelés finanszírozására felvett rövidlejáratú bankhiteleket, valamint a termelési rendszerektől, integrátoroktól hitelbe kapott ráfordítások (vetőmag, műtrágya, növényvédőszer) ellenértékét vissza kellene fizetni. Az árupiac pangása okán elmaradt bevételek miatt viszont a követelések kielégítésére sok esetben nincs lehetőség.

Összességében elmondható, hogy **a mezőgazdaság súlyos finanszírozási válságba került, melyre – többek között – az inputanyagok felhasználásának csökkentésével** (kevesebb műtrágya, növényvédőszer, stb.) is **reagált**⁵. Ez rövid távon segítette a túlélést, de hosszú távon rombolja a kibontakozás feltételeit. A mezőgazdasági beruházások volumenindexe 2009 I. félévében 3,2%-os visszaesést mutatott, annak ellenére, hogy az ÚMVP-pályázatok beruházásösztönző hatása erős volt. Az investícióktól ugyanakkor csak mérsékelt hatékonyságnövekedés várható, mert a források jelentős részét az előírt környezetvédelmi fejlesztésekre kellett fordítani.

1.3. Kormányzati reakciók és programok

A pénzügyi válság kitörésével bekövetkezett finanszírozás-zuhanás miatt 2008 októberét követően **egyre nehezebbé vált az ország külső finanszírozása és a likviditás biztosítása** hagyományos **kereskedelmi banki konstrukciókon keresztül**. Ahhoz, hogy a vállalkozások ne kerüljenek tömeges csödbe a likviditáshiány miatt, **a központi kormányzat és a jegybank együttes fellépésére volt (van) szükség**. A következőkben e főbb intézkedések kerülnek megemlítésre.

⁵ Az AKI Statisztikai Osztályának adatgyűjtése alapján 2009 I. félévében 2008 I. félévéhez képest jelentősen esett a műtrágya-értékesítés. Így nitrogén hatóanyagból 7%-kal, foszforból 62%-kal, káliumból pedig 55%-kal értékesítettek kevesebbet, mint a tavalyi év azonos időszakában.

A válság hatására kialakult külső finanszírozási nehézségek és az állampapírpiacon összeomlása következményeként az **államadósság finanszírozása a piacról már nem, hanem csak nemzetközi pénzügyi intézmények hiteleinek igénybevételével** volt megoldható. Ennek keretében a **kormány 25,1 milliárd dollár értékben kapott hitelt** különböző nemzetközi szervezetekről (Nemzetközi Valutalap, Világbank, Európai Unió).

Ezzel párhuzamosan a **jegybank** is megtette a szükségesnek ítélt monetáris lépéseket (az alapkamat felemelésén túl), elsősorban a **likviditásbővítés** terén **forintban és devizában egyaránt** (új hosszabb futamidejű forinthitelek nyújtása a hitelintézeteknek, tartalékráta-csökkentés, új devizaswapok, stb.).

2008-ban, a válság kirobbanása után a főbb, finanszírozást elősegítő kormányzati intézkedések és programok a következők voltak: a kormányzat 2008. október végén a **banki likviditás biztosítása** (és bővítése) érdekében 600 milliárd forintos banki mentőcsomagot hirdetett meg a Magyar Nemzeti Bankkal közösen. Ez és a fenti intézkedések a hazai hitelintézetek likviditás- és tőkeellátottságának a növelését célozták, miután a kereskedelmi bankok óvatosságot alkalmaztak és szigorúbb feltételeket szabtak meg a hitelezés terén.

Az óvatosságot követő eredményeként túl kockázatosnak ítélt **KKV-k** (kis- és közepes vállalkozások) egyre nehezebben jutottak hitelhez. Ennek áthidalására különböző **forgóeszköz-finanszírozási konstrukciók** jelentek meg, valamint a kormány duplájára 450 milliárdról 900 milliárdra emelte az **állami viszontgarancia** mértékét a Garantiqa Hitelgarancia Zrt-n keresztül.

Jelentős szerepe lett a **Magyar Fejlesztési Banknak** is (MFB), amely már korábban elindult programjait alakította át úgy, hogy a válságban érintett szereplők minél jobban ki tudják használni a programokat (lásd 1-2. táblázat). Így az MFB külső forrásokat felhasználva 50 milliárd forint értékű **kedvezményes kamatozású hitelkeretet** biztosított KKV-k finanszírozáshoz, majd ezt követte a készletfinanszírozást szolgáló 100 milliárd értékű forgóeszközhitel program, amelyet az MFB a Takarékszövetkezetekkel közösen hirdetett meg 2008 decemberére. Mindezek mellett közvetlen finanszírozást nem igénylő döntések is születtek, ilyen volt például egy speciális járulékkedvezményt biztosító konstrukció, melyben egy új alkalmazott felvétele további öt alkalmazott estében jelentett járulékkedvezményt.

Közben a válságkezelés áttérrelődött az **uniós pályázatok** irányába is. A kormány lehetővé tette, hogy az uniós pályázatok esetében a **felvehető előleg 40%-os lehessen**, mindez további 100-150 milliárdos plusz kiadást jelentett. Emellett az Új Magyarország Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) öt mezőgazdasági beruházási programjánál is lehetőség nyílt 20%-os előleg folyósítására, melynek összege meghaladta a 32 milliárd forintot. A gazdasági operatív programon belül pedig lehetőség volt technológia-fejlesztésre, beruházásra, bővítésre és exportösztönzésre visszatérítendő és vissza nem térítendő formában pályázni, mintegy 260 milliárd forint értékben. Még ebben az évben a kormány megemelte a Széchenyi kártya kamattámogatást 1-ről 2%-ra.

A magyarországi válságkezelés fontosabb lépései és intézkedései I.⁶

Intézkedés	Az intézkedés koordinátora	Társult pénzösszeg	Év, hónap
Nemzetközi segítségnyújtás	<i>Európai Unió, Világbank, IMF</i>	25,1 milliárd dollár	2008. október
Bankmentőcsomag	<i>Magyar Nemzeti Bank és a Kormány</i>	600 milliárd HUF	2008. október
Devizalikviditás fokozása devizawapokkal	<i>Magyar Nemzeti Bank</i>	N. A.	2008. október
Garanciavállalás	<i>Kormány és a Garantiqa Hitelgarancia Zrt</i>	900 milliárd HUF	2008. november
Kedvezményes hitel KKV-k finanszírozása	<i>Magyar Fejlesztési Bank</i>	50 milliárd HUF	2008. november
Készletfinanszírozás	<i>Magyar Fejlesztési Bank és Takarékszövetkezetek</i>	100 milliárd HUF	2008. december
Járadékkedvezmény	<i>Kormány</i>	N. A.	2008. november
40%-os az uniós pályázatok nyertesei által felvehető előleg	<i>Kormány</i>	100-150 milliárd HUF	2008. december
Széchenyi kártya kamattámogatása 1-ről 2%-ra emelése	<i>Kormány</i>	N. A.	2008. december
Technológia-fejlesztésre, beruházásra, bővítésre és export-ösztönzésre	<i>Gazdaságfejlesztési Operatív Program</i>	400 milliárd HUF	2009. február
Regionális, illetve a kistérségi válságkezelés	<i>Regionális Operatív Program (ROP)</i>	20 milliárd HUF	2009. február
"4+1 napos" támogatása, a pályázó cégek munkavállalóinak legfeljebb 50 százalékáig	<i>EU Társadalmi Megújulás Operatív Program</i>	30 milliárd HUF	2009. február

Forrás: készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Számos egyéb intézkedés is történt 2009-ben. Kereskedelmi bankokon keresztül az MFB újabb 140 milliárdot bocsátott a vállalkozások rendelkezésére 2009 februárjában, melynek során maximum 200 millió forint igényelhető cégenként. Ez az MFB forgóeszköz hitelprogram a későbbiekben az élelmiszeripari vállalkozások számára is rendelkezésre állt. A **munkanélküliség megrugása miatt** (10,3% 2009. novemberében) különböző **krízis alapokat, és bér és foglalkoztatás fejlesztő támogatásokat az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány**, és munkaügyi központok 16 milliárd forint értékben hoztak létre. A Regionális Operatív programon keresztül pedig lehetőség volt regionális kríziskezelésre összesen 20 milliárd forint értékben pályázni, elsősorban ott, ahol egy-két nagy-foglalkoztatott csődje miatt alakult ki foglalkoztatási krízis.

Árfolyamvesztés kompenzálásra is volt lehetőség a Nemzeti Fejlesztési Ügynökségen keresztül. Ez azokra a pályázókra vonatkozott, akik jelentős árfolyamvesztést szenvedhettek el különböző EU-s pályázatokon, erre összesen 30 milliárd forint állt rendelkezésre (20 KKV-nak, 10 nagyvállalatnak).

⁶ Az MFB-s programok esetén a válság nyomán átalakított konstrukciók meghirdetésének dátumai szerepelnek.

A magyarországi válságkezelés fontosabb lépései és intézkedései II.⁷

Intézkedés	Az intézkedés koordinátora	Társult pénzüsszeg	Év, hónap
Bértámogatás	<i>Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, munkaügyi központok</i>	16 milliárd HUF	2009. május
A már elnyert uniós pályázatok árfolyamvesztését csökkentő kompenzáció	<i>Nemzeti Fejlesztési Ügynökség</i>	30 milliárd HUF	2009. május
Élelmiszeripari Bankgarancia Program	<i>Magyar Fejlesztési Bank</i>	30 milliárd HUF	2009. november
Gabona Forgóeszköz Hitelprogram	<i>Magyar Fejlesztési Bank</i>	15 milliárd HUF	2009. november
Új Magyarország Agrár-forgóeszköz Hitelprogram	<i>Magyar Fejlesztési Bank</i>	15 milliárd HUF	2009. november
Új Magyarország Agrárfejlesztési Hitelprogram	<i>Magyar Fejlesztési Bank</i>	25 milliárd HUF	2009. november
Új Magyarország TÉSZ Forgóeszköz Hitelprogram	<i>Magyar Fejlesztési Bank</i>	5 milliárd HUF	2009. november
Gazdaságélénkítési Bankgarancia Program	<i>Magyar Fejlesztési Bank</i>	50 milliárd HUF	2009. november
Új Magyarország Vállalkozás-fejlesztési Hitelprogram	<i>Magyar Fejlesztési Bank</i>	310 milliárd HUF	2009. november
Jelzálog- és jelzáloglevél-piacot támogató program	<i>Magyar Nemzeti Bank</i>	100 milliárd HUF	2010. február

Forrás: készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

2009 májusában az **MFB újabb forgóeszközhitelt hirdetett meg hús, zöldség-gyümölcs feldolgozás, bortermelés, pékáru gyártás** tevékenységekhez kötődő cégeknek. Majd júliusban ezt követte egy 60 milliárdos konstrukció (önrész nélkül, 25 éves futamidővel, 3 éves türelmi idővel, 3 havi EURIBOR +2,5%-os kamattal).

A **mezőgazdaság szereplői számára** is rendelkezésre állnak különböző kedvezményes hitelkonstrukciók, ilyen többek között az **agrár-forgóeszközhitel program** (gabona forgóeszközhitel, TÉSZ (Termelő és Értékesítő Szervezet) forgóeszközhitel program), **agrár-beruházási hitelek**, amelyek leginkább a takarékszövetkezeteken keresztül jutnak el a helyi kisebb mezőgazdasági vállalkozásokhoz, melyeknek a kereskedelmi bank csak korlátozottan nyújt hitelt.

A rendkívül nehéz helyzetben levő **tejtermelés megsegítése céljából**, valamint a likviditási gondok mérséklésére 2009-ben a szokásosnál korábban indították meg a támogatás-kifizetéseket: december helyett már októberben megkezdődött a **tejkvótához kötött támogatások 70 százaléka** és a SAPS-előlegeknek az **átutalása**. A tejtermelők túlélését az idén segítheti, hogy – a nemzeti támogatás lehetőségei felett – további uniós forrásokat is átcsoportosítanak, így a mostani 8-9 forintos literenkénti támogatás 22-23 forintra növekedne.

⁷ Az MFB-s programok esetén a válság nyomán átalakított konstrukciók meghirdetésének dátumai szerepelnek.

2010 elején indította útjára az **MNB jelzáloglevél-visszavásárlási programját**, mellyel a jelzáloghitelezést kívánja támogatni. A program célja a hazai jelzáloglevél-piac dinamizálása, ezzel a hazai bankok számára új, hosszú távú forintforrások bevonásának megteremtése, valamint a jelzálogpiaci forintkamatok csökkentése a likviditás növelése által. A program reménybeli eredményeként a vállalkozások devizakockázat nélkül tudnak olcsóbb forintforrásokhoz jutni a jelzáloghitel-piacon.

Összefoglalva az eddigieket jól látható, hogy a kormányzati válságkezelésnek két fő iránya volt. Egyrészt az **Európai Unió finanszírozással egybekötött különböző operatív programokon belül „válságra hangolták”** a projekteket, **másrészt a kereskedelmi bankokon, a takarékszövetkezeteken és az MFB-n keresztül kedvezményes hiteleket nyújtottak** a vállalkozásoknak, amelyek hitelfelvételét állami garanciával is segítették. Ezeken túl pedig alapvetően a költségvetési restriktió, az adózás átalakítása, a bankközi likviditás fenntartása, és a finanszírozás élénkítése a meghatározó. A deficit mérséklése azonban együtt jár az állami beruházások elapadásával is. Ha végignézzük a fentiekben részletezett programokat, reakciókat, akkor látszik, hogy **az állami keresletélénkítés hiányzik**, ami (belső források híján) a **gazdasági növekedés** lassú visszatérését jelentheti, és csak akkor, **ha az exportpiacok élénkülése magával húzza a hazai gazdaságot**.

2. A mezőgazdasági hitelezés volumenének és struktúrájának meghatározása

2.1. A magyar mezőgazdaság kötelezettségeinek nagysága

A pénzügyi válság súlyosan érintette a hazai mezőgazdaságot, elsősorban a finanszírozáson keresztül. Ahhoz azonban, hogy **meg tudjuk állapítani, hogy a mezőgazdaság mely szegmensét milyen mértékben érintette a válság, tisztában kell lennünk azzal, hogy milyen módon és milyen volumenben történik az ágazat finanszírozása.**

Ha a hazai mezőgazdaság összes kötelezettség- és hitelkitettségeinek nagyságrendjét akarjuk megállapítani, több lehetőség is felmerül. A **hitelnagyságot tartalmazó adatbázisok két csoportra oszthatóak**: az adatbázisok első típusa a **hitelfelvevők**, a mezőgazdasági vállalkozások **oldaláról** gyűjtik össze az adatokat, míg a második típusba a **hitelnyújtó szervezetek adatait összefoglaló** információforrások tartoznak. Az első típusra az **APEH** mezőgazdasági társas vállalkozások teljes körét tartalmazó, valamint az **FADN** egyéni és társas vállalkozások adatait extrapoláló adatbázisa jelenti a példát, míg az utóbbira az **MNB** ágazati bankhitel-statisztikája.

A két statisztika-típus közötti átjárhatóságot azok üzemsoros szemlélete teremti meg: mindhárom adatbázis az üzemeknek adott hiteleket az üzemek mezőgazdasági besorolása alapján gyűjti össze.

Ennek ellenére **a három adatbázis között jelentős számszaki különbségek vannak**. Ennek okai sokrétűek, de a három **legfontosabb különbség** a három adatbázis között a **lefedett kötelezettségtípusokban, tevékenységi körökben és a lefedett cégek körében van**. Míg az MNB adatbázisa csupán a hiteleket tartalmazza, addig az APEH és az FADN a többi kötelezettséget is. Az FADN adatbázis célja szerint az összes mezőgazdasági termelőt (nem mezőgazdasági besorolású, a mezőgazdasági besorolású egyéni és társas vállalkozásokat) lefedi, míg az MNB és az APEH csak a mezőgazdasági besorolású társas vállalkozások adatait gyűjti össze. Az FADN csak a mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódó hitelezést tartalmazza⁸, az APEH és az MNB viszont az üzemekhez kapcsolódó teljes hitelállományt (10. ábra).

⁸ Hivatalosan az FADN-be olyan cégek kerülhetnek be, amelyek 50%-os nagyságrendnél nagyobb arányban foglalkoznak mezőgazdasági tevékenységgel, így az adatbázis akár a mezőgazdasági cégek nem mezőgazdasági tevékenységét illetően is reprezentatív lehetne. Az adatok azonban ennél jóval szigorúbb kiválasztást sugallnak, mivel a nem mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódó eszközök nagyságrendje elhanyagolható az adatbázisban (egy ezrelék alatti). Gyakorlatilag tehát csak olyan cégek kerülnek be a mintába, amelyek kizárólag mezőgazdasági tevékenységgel foglalkoznak, így az FADN is csak a mezőgazdasági cégek mezőgazdasági tevékenységét és az ahhoz kapcsolódó hitelezést méri.

A testtüzemi rendszer, az APEH adatbázis és az MNB adatbázis összehasonlítása a cégtípusok és a kötelezettségtípusok lefedettsége alapján

		Mezőgazdasági tevékenység finanszírozása		Nem mezőgazdasági tevékenység finanszírozása	
		Kötelezettségek	Hitelek		Kötelezettségek
Mezőgazdasági besorolású cégek	Társas	Társas vállalkozások egyéb mezőgazdasági célú kötelezettsége	Társas vállalkozások mezőgazdasági célú hitelei	Társas vállalkozások nem mezőgazdasági célú hitelei	Társas vállalkozások egyéb nem mezőgazdasági célú kötelezettsége
	Egyéni	Egyéni vállalkozások egyéb mezőgazdasági célú kötelezettsége	Egyéni vállalkozások mezőgazdasági célú hitelei	Egyéni vállalkozások nem mezőgazdasági célú hitelei	Egyéni vállalkozások egyéb nem mezőgazdasági célú kötelezettsége
Nem mezőgazdasági besorolású cégek		Nem mezőgazdasági vállalkozások egyéb mezőgazdasági célú kötelezettsége	Nem mezőgazdasági vállalkozások mezőgazdasági célú hitelei	Nem mezőgazdasági vállalkozások nem mezőgazdasági célú hitelei	Nem mezőgazdasági vállalkozások egyéb nem mezőgazdasági célú kötelezettsége

jelmagyarázat: FADN: MNB: APEH:

Forrás: készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

A testtüzemi rendszer, az APEH adatbázis és az MNB adatbázis összehasonlítása a cégtípusok és a kötelezettségtípusok lefedettsége alapján

		Mezőgazdasági tevékenység finanszírozása		Nem mezőgazdasági tevékenység finanszírozása	
		Kötelezettségek	Hitelek		Kötelezettségek
Mezőgazdasági besorolású cégek	Társas	Társas vállalkozások egyéb mezőgazdasági célú kötelezettsége	Társas vállalkozások mezőgazdasági célú hitelei	Társas vállalkozások nem mezőgazdasági célú hitelei	Társas vállalkozások egyéb nem mezőgazdasági célú kötelezettsége
	Egyéni	Egyéni vállalkozások egyéb mezőgazdasági célú kötelezettsége	Egyéni vállalkozások mezőgazdasági célú hitelei		

jelmagyarázat: FADN: MNB: APEH:

Forrás: készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

A három adatbázis adatainak összevetése és szintetizálása már az ábra alapján is komoly nehézségeket okoz, különösen akkor, ha tudjuk, hogy az APEH adatbázisban nincsen részletes bontás a kötelezettségekre, így ebből az adatbázisból nem lehet megállapítani a társas vállalkozások hiteleinek pontos nagyságát. Emellett az MNB és az APEH adatbázis nem bontja meg (nem is lenne képes bontani) a kötelezettségeket mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódó és nem kapcsolódó típusokra. Emellett az FADN-ben nincs becslés arra vonatkozóan, hogy a mezőgazdasági hitelek hány százalékát veszik fel nem mezőgazdasági besorolású cégek.

Ahhoz, hogy megteremtjük az átjárhatóságot és az összhangot az egyes adatbázisok között, **mindenekelőtt definiálnunk kell, hogy mit értünk mezőgazdasági hitel alatt.** Mivel a hiteleket az üzemek veszik fel, és (különösen a forgóeszköz-hitelek esetében) **nem különíthető el, hogy a hitel melyik része milyen gazdasági tevékenységet finanszíroz,** érdemes a **mezőgazdasági hitel fogalmát a mezőgazdasági besorolású üzemhez kötni:** ezen üzemekhez tartozik a mezőgazdasági kibocsátás döntő része, és a (tegyük fel, hogy elkülöníthető módon) nem mezőgazdasági tevékenységre felvett hitelekkel kapcsolatos fizetési probléma is közvetlenül, az üzemen keresztül érinti a mezőgazdasági termelést, attól nem választható el⁹.

Ezzel a lépéssel kizárjuk az 10. ábra alsó 4 téglalapját és a társas vállalkozások FADN adatbázisa által reprezentálni kívánt kibocsátás több, mint 10%-át (Kapronczai, 2007, 93. o.)¹⁰.

Tovább egyszerűsíthető a három adatbázis összevetése, ha feltételezzük, hogy az egyéni gazdaságok nem folytatnak olyan nem mezőgazdasági tevékenységet, amely nagy mennyiségű idegen forrás felvételével járna.

Ezen egyszerűsítések után már jóval áttekinthetőbb a mezőgazdasági hitelezés adatbázisok általi lefedettsége. Amint a 11. ábrából is jól látszik, a fenti feltételezések mellett az **APEH, az FADN és az MNB adatbázis teljes egészében lefedi a mezőgazdaság idegen forrásait.** Az APEH adatbázisban szerepelnek a **nem mezőgazdasági tevékenységet finanszírozó kötelezettségek is,** az FADN-ben az **egyéni gazdaságok kötelezettségei,** míg az MNB az **összes társas vállalkozásnál fellelhető mezőgazdasági hitelt tartalmazza, a kötelezettségeket viszont nem.**

Az adatok ilyen egyszerűsítése nyomán megkapható a 11. ábra minden téglalapjának értéke, köszönhetően az FADN egyéni-társas és hitel-kötelezettség bontásának, valamint annak, hogy az APEH adatbázis hitelállománya megfeleltethető az MNB hitelstatisztikájával, mivel ez csak a társas vállalkozások hiteleit tartalmazza. Ha tehát behelyettesítjük az APEH adatbázis megfelelő sorába az MNB adatait, megállapíthatjuk, hogy az MNB adata minden évben az APEH összes kötelezettség sora alatt marad, így megállapíthatjuk, hogy a két igen eltérő statisztika adatai jól kiegészítik egymást, nem mond ellent egymásnak.

⁹ Az egyéni gazdaságok esetében, ahol a háztartás és a mezőgazdasági vállalkozás gyakran egybefonódik, az egybefonódás ellenére sem vesszük figyelembe a háztartási (fogyasztási és jelzálog-) hiteleket, amelyeket az egyéni gazdaságok nem a vállalkozásukban jelenítenek meg. Ennek oka az, hogy nincs olyan releváns adatbázis, amely a mezőgazdasági termelők háztartásainak hitelterhérol számot adna. Másrészt, ha az egyéni gazdaságok jellemzően nehezen jutnak idegen forráshoz, így a háztartások vagyona felvett hitel általában a mezőgazdálkodás célját szolgálja, így megjelenik a vállalkozás mérlegében. Amennyiben pedig a vállalkozás forrásait irányítják át a háztartás fogyasztása céljára, azt a legritkább esetben hitelből, inkább „főlős”, a vállalkozásba befektetni nem kívánt pénzből teszik meg.

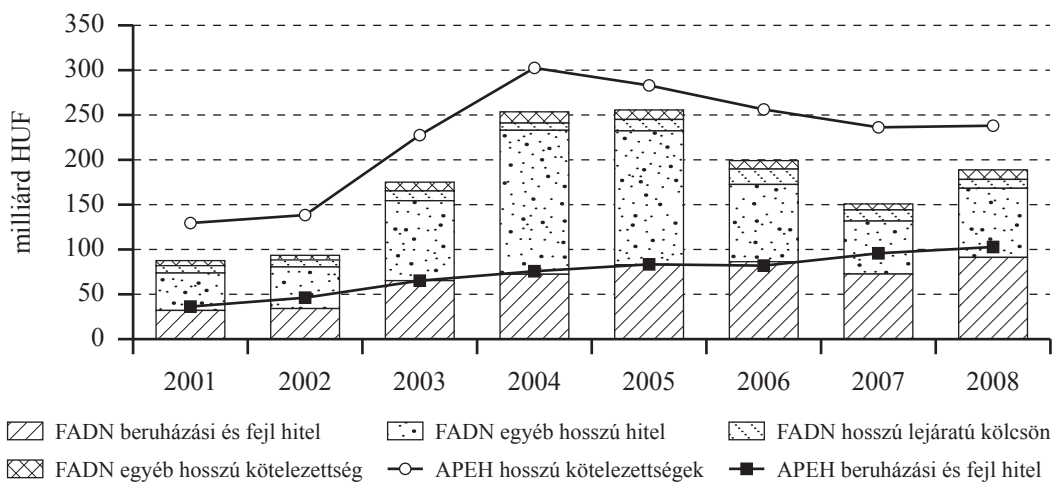
¹⁰ Ebből az következne, hogy az FADN adatbázis társas vállalkozásokra vonatkozó hiteladatait 10%-kal kellene csökkentenünk. Hogy a számítások során mégsem ezt tesszük, annak az az oka, hogy az FADN adatbázis az összes GSZÓ (Gazdaság szerkezeti Összeírás) által tartalmazott gazdaság által használt föld 93%-át, míg az SFH (Standard Fedezeti Hozzájárulás) 90%-át adta. (Keszthelyi – Pesti 2008, 13. o.) Mivel ennek az FADN által le nem fedett gazdálkodói körnek a termelése nagyságrendileg megegyezik azon üzemek termelésével, amelyek gazdálkodásában nagyobb súlyt képvisel a nem mezőgazdasági kibocsátás, így egyszerűsítésként feltételezzük, hogy e két tétel kötelezettségei is megegyeznek, így a továbbiakban nem hajtunk végre korrekciót az FADN adatokon, ezen adatokat megegyezőnek tekintjük a mezőgazdasági besorolású egyéni és társas vállalkozások mezőgazdasági célú kötelezettségeivel.

Ha dolgozni akarunk mind az APEH, mind az FADN, mind az MNB adataival, akkor ellenőriznünk kell az előző alfejezetben logikai úton előállított azonosságokat. Ezt az adatbázisok egymást lefedő részadatainak, vagyis a 11. ábra téglalapjaira vonatkozó, de különböző adatbázisokból származó adatok összevetésével érhetjük el.

Elsőként az APEH adatbázis és az FADN társas vállalkozásainak összevetésére kerül sor. A várható eredmény szerint az FADN adatainak kisebbnek kell lenniük, mivel az APEH adatbázis tartalmazza a nem mezőgazdasági tevékenységet finanszírozó hiteleket is.

12. ábra

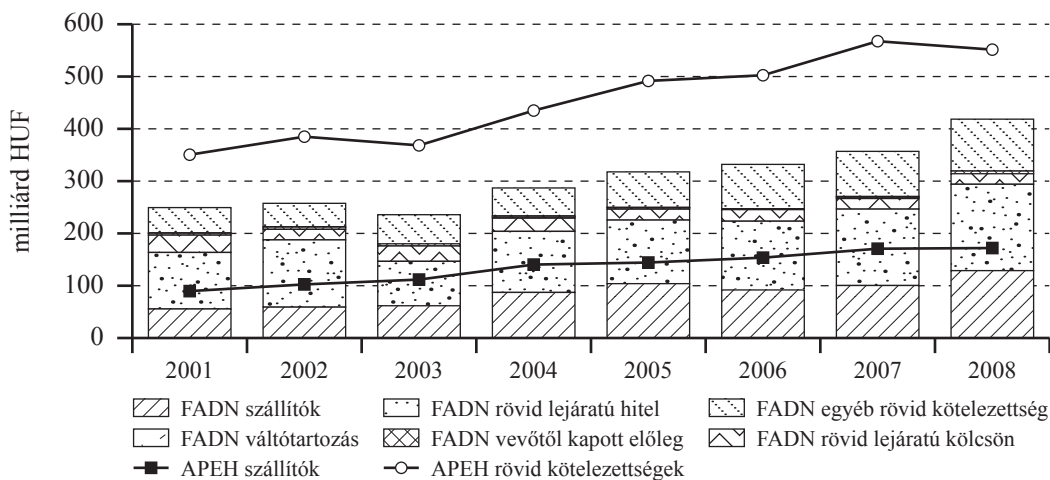
A testüzemi társas vállalkozások és az APEH adatbázis hosszú távú kötelezettségeinek összevetése

Forrás: APEH, FADN

A 12. és 13. ábrából jól látható, hogy míg a hosszú távú kötelezettségek esetében kisebb az eltérés, és az FADN adatai az APEH adatbázisnak átlagosan 75%-a körül ingadoznak (külön kiemelendő, hogy a beruházási és fejlesztési hitelek esetében az FADN adata eléri az APEH-es adatbázis 90%-át), addig a rövid lejáratú kötelezettségek esetén ennél jelentősebb a különbség, itt az FADN adatai az APEH adatbázisnak csak 65%-át érik el. Tehát elmondható, hogy **a mezőgazdasági társas vállalkozások nem mezőgazdasági tevékenységük nagyobb részét finanszírozzák rövid távú kötelezettségekből, mint hosszú távúakból.** E sorba illeszkednek a szállítói kötelezettségek, amelyek nagysága az FADN esetében nyolc év átlagában nem több, mint az APEH adatbázis 62%-a.

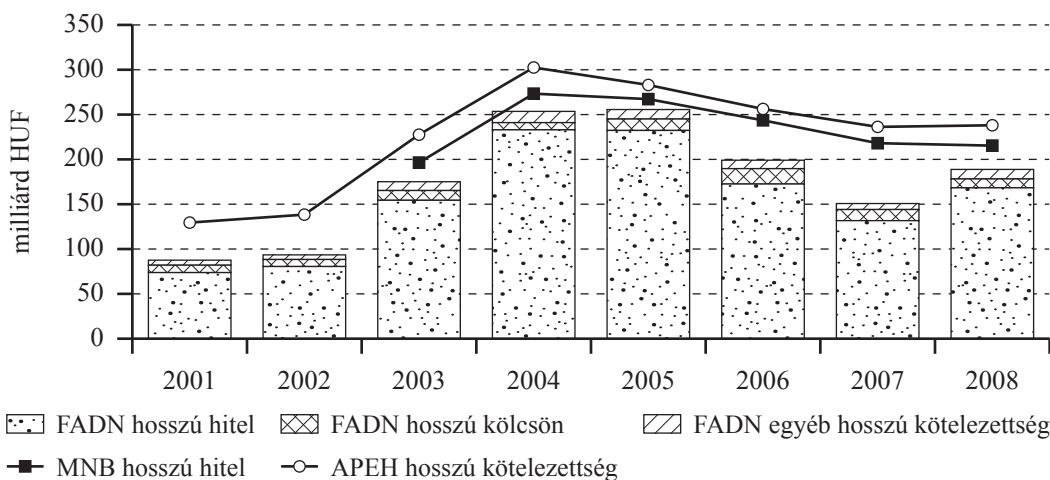
A tesztüzemi társas vállalkozások és az APEH adatbázis rövidtávú kötelezettségeinek összevetése

Forrás: APEH, FADN

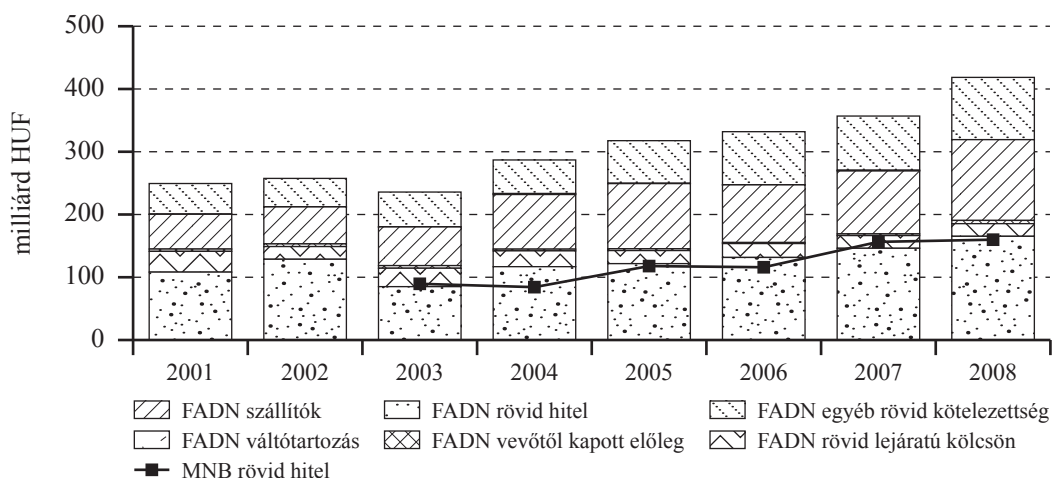
Az FADN társas vállalkozásai hitel nagyságrendjének és az MNB (APEH) hitelstatisztikájának összevetésekor arra számítottunk, hogy az MNB esetében lesznek nagyobbak az összegek, mivel az MNB statisztikája tartalmazza a társas vállalkozások nem mezőgazdasági tevékenységet finanszírozó hiteleit is.

Az FADN és az MNB hosszúhitel-statisztikáinak összevetése

Forrás: MNB, FADN

Az FADN és az MNB rövidhitel-statisztikáinak összevetése

Forrás: MNB, FADN

Amint az 14. és 15. ábrából is jól látható, az MNB adatai a hosszú lejáratú hiteleknél megfelelnek a fent említett hipotézisnek, míg a rövid lejáratú hitelek esetében nem érik el az FADN adatait. A hosszú lejáratú hitelek esetén az MNB adatai az FADN adat 132%-át, míg a rövid lejáratú hitelek esetében 94%-át adják. A **rövid lejáratú hiteleknél tapasztalható és a hipotézisünkkel ütköző eltérés** felett két ilyen eltérő rendszer esetén szemet is hunyhatunk, csupán annyi következik belőle, hogy a társas vállalkozások nem mezőgazdasági tevékenységet finanszírozó rövid lejáratú hiteleinek nagysága egyenlő nullával, vagy az **FADN hitelei között nem csak bankhitelek vannak** (lásd 2.2 fejezet).

Összességében megállapítható, hogy **mind az FADN, mind az APEH adatbázis, mind az MNB megfelelően és ellentmondásmentesen becsli az ágazati kötelezettségeket, a társas vállalkozásokra vonatkozó FADN adatok pedig a nem mezőgazdasági hitelek és kötelezettségek mértékével tartalmazznak kisebb kötelezettségeket, mint az APEH adatbázisban.** Így ha a 11. ábrának megfelelően, a mezőgazdaságba sorolt üzemek (mezőgazdasági és nem mezőgazdasági) kötelezettségeit tekintjük az ágazat tartozásainak, akkor a **legpontosabb becslést úgy kapjuk meg, ha az FADN egyéni gazdaságokra vonatkozó adatait összeadjuk az APEH adatbázis adataival,** mely adatok egy része az **MNB hitelstatisztikájának behelyettesítésével** kerül kiszámításra.

Így összességében megállapítható, hogy az **ágazat kötelezettségállománya 2008-ban meghaladta az 1000 milliárd forintot,** melyből a **bankhitelek állománya közel 460 milliárd forint volt (egyéni és társas gazdaságok adatai összesen, 3. táblázat).**

3. táblázat

Az APEH adatbázis, az FADN és az MNB adatbázis kötelezettség-adatainak összevetése

milliárd forint

Érték sorszáma	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Kiszámítás módja	2+5	3+4	beruházási és fejlesztési hitel	egyéb hosszú hitel	hosszú kötelezettség (kivéve hiteleket) összesen	hosszú lejáratú kölcsön	egyéb hosszú kötelezettség	9+10 rövid kötelezettség összesen	rövid hitel összesen	rövid kötelezettség (kivéve hiteleket) összesen	rövid lejáratú kölcsön	vevőtől kapott előleg	szállítók	váltótartozás	egyéb rövid kötelezettség
APEH	2003	227,55	196,43	65,11	131,31	31,12		368,32	89,46	278,86			111,66		
	2004	302,50	273,30	75,68	197,61	29,20		434,88	84,15	350,74			140,31		
	2005	282,99	267,23	83,37	183,86	15,77		491,59	117,74	373,85			144,24		
	2006	256,22	243,56	81,91	161,65	12,66		502,43	115,86	386,57			153,56		
	2007	236,23	218,04	95,68	122,37	18,18		567,57	156,32	411,25			170,67		
	2008	238,03	215,29	102,72	112,57	22,74		551,41	159,77	391,63			171,95		
	2003	175,08	154,34	65,19	89,15	20,72	10,91	235,73	84,94	150,79	29,35	4,20	61,58	0,05	55,60
	2004	253,51	232,93	72,30	160,63	20,58	8,07	286,87	116,78	170,09	25,21	2,72	87,05	1,58	53,53
FADN társas	2005	255,61	232,25	82,99	149,26	23,36	12,76	317,62	121,62	196,00	20,82	2,91	103,84	0,48	67,96
	2006	199,09	172,50	86,30	86,21	26,58	17,17	331,95	131,48	200,47	22,13	1,70	91,81	0,08	84,74
	2007	150,74	131,63	72,54	59,10	19,10	12,41	356,86	146,10	210,75	20,23	2,69	100,31	1,19	86,34
	2008	188,78	168,23	91,12	77,11	20,55	9,89	418,48	165,19	253,29	20,15	5,16	128,74	0,00	99,24
	2003		196,43						89,46						
	2004		273,30						84,15						
	2005		267,23						117,74						
	2006		243,56						115,86						
MNB	2007		218,04					156,32							
	2008		215,29					159,77							
	2003	79,84	71,83	56,62	15,21	8,01	2,38	45,34	7,23	38,11	9,68	0,49	4,44	23,50	
	2004	110,64	106,06	66,20	39,86	4,58	1,48	55,17	4,11	51,06	2,77	0,54	9,45	38,30	
	2005	101,30	97,59	58,30	39,29	3,71	0,95	56,83	4,26	52,58	2,21	0,54	5,68	44,15	
	2006	92,50	84,23	46,15	38,08	8,28	2,30	76,30	5,02	71,28	2,18	0,82	4,79	63,50	
	2007	83,45	77,63	45,89	31,73	5,83	0,54	117,95	5,50	112,45	1,97	0,84	7,75	101,89	
	2008	90,77	77,05	51,86	25,19	13,72	1,76	122,95	5,10	117,86	1,85	1,26	9,76	104,98	

3. táblázat folytatása

Az APEH adatbázis, az FADN és az MNB adatbázis kötelezettség-adatainak összevetése

		milliárd forint															
Érték sorszáma	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15		
Kiszámítás módja	2+5	3+4	összesen	hosszú hitel	hosszú kötelezettség (kivéve hiteleket) összesen	hosszú lejáratú kölcsön	egyéb hosszú kötelezettség	9+10	rövid hitel összesen	rövid kötelezettség (kivéve hiteleket) összesen	rövid lejáratú kölcsön	vevőtől kapott előleg	szállítók	váltótartozás	egyéb rövid kötelezettség		
FADN összesen	2003	254,92	226,17	121,81	104,36	28,73	13,28	15,44	281,07	92,17	188,90	39,03	4,68	66,02	0,05	79,11	
	2004	364,15	338,99	138,50	200,49	25,16	9,54	15,62	342,04	120,89	221,15	27,97	3,26	96,50	1,58	91,83	
	2005	356,91	329,83	141,29	188,54	27,07	13,70	13,37	374,45	125,87	248,58	23,03	3,45	109,51	0,48	112,11	
	2006	291,59	256,73	132,45	124,28	34,86	19,47	15,39	408,25	136,50	271,75	24,31	2,53	96,59	0,08	148,24	
	2007	234,19	209,26	118,43	90,83	24,93	12,95	11,98	474,81	151,61	323,20	22,20	3,53	108,06	1,19	188,23	
	2008	279,55	245,28	142,98	102,29	34,27	11,64	22,63	541,43	170,29	371,14	22,00	6,42	138,51	0,00	204,22	
	összesen																
	Mezőgazdaság (becslés)																
2003	307,39	268,26	121,73	146,53	39,13	23,68	15,44	413,66	96,69	316,97	39,03	4,68	116,10	0,05	157,10		
2004	413,14	379,36	141,88	237,48	33,78	18,16	15,62	490,05	88,26	401,79	27,97	3,26	149,76	1,58	219,22		
2005	384,29	364,81	141,67	223,15	19,48	6,11	13,37	548,43	122,00	426,43	23,03	3,45	149,91	0,48	249,56		
2006	348,73	327,79	128,07	199,72	20,94	5,55	15,39	578,73	120,88	457,86	24,31	2,53	158,35	0,08	272,60		
2007	319,68	295,67	141,57	154,10	24,01	12,03	11,98	685,52	161,82	523,70	22,20	3,53	178,42	1,19	318,36		
2008	328,80	292,34	154,58	137,76	36,46	13,83	22,63	674,36	164,87	509,49	22,00	6,42	181,71	0,00	299,36		
Becslés kiszámításának módja																	
				2-3	1-2	5-7	FADN egyéni+társas	APEH+FADN egyéni	FADN egyéni+MNB	8-9	FADN egyéni+társas	FADN egyéni+társas	FADN egyéni+társas	APEH+FADN egyéni	FADN egyéni+társas	10-11-12-13-14	

A dőlt betűvel szedett számok becslést tartalmaznak.

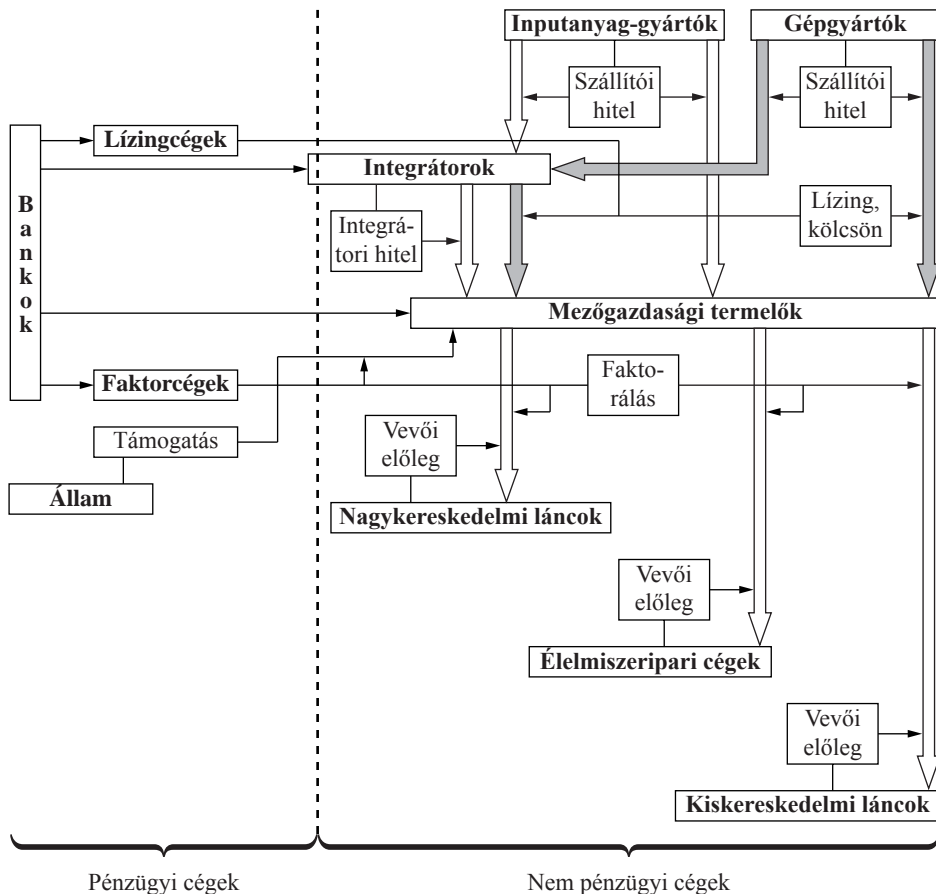
Forrás: APEH, FADN, MNB alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

2.2. A mezőgazdaság kötelezettségei származási helyeinek számbavétele

Ha a mezőgazdaság kötelezettségeinek forrásait kívánjuk számba venni, érdemes minél több forrásból származó és minél részletesebb bontású adatokkal dolgoznunk. Először azonban át kell tekintenünk, hogy milyen forrásokból jut finanszírozás az ágazatba. Amint az a 16. ábrán jól látszik, **a banki finanszírozás mellett több pénzügyi közvetítő is nyújt finanszírozást az ágazatnak**, emellett az **inputanyag-gyártók és a gép gyártók** is jelentős tételekkel járulnak hozzá a mezőgazdaság finanszírozásához. **Elvi lehetőséget jelent az ágazat kibocsátását átvevő szektorok finanszírozása**, amely azonban nem jelentős, inkább a fordított eset jellemző, amikor az ágazat finanszírozza a kereskedelmet, a feldolgozókat.

16. ábra

A mezőgazdaság finanszírozási csatornáit¹¹

Forrás: készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

¹¹ A vastag nyilak az áruk áramlási irányát jelölik (szürke nyilak a gépek adásvételét), míg a vékonyak a finanszírozás csatornáit, melyek közül ebben az ábrában csak a mezőgazdaság irányában megnyilvánuló finanszírozást mutattuk be.

A finanszírozás legfontosabb tételét a közvetlen (rövid és hosszú távú) **banki finanszírozás** jelenti, mely 2008-ban az **1000 milliárdos kötelezettség több, mint 40%-át adja**. A második legnagyobb tételt a **szállítói állomány** képezi, elsősorban az **inputanyag-gyártók**. Ez a tétel 180 milliárdos, 18%-os tételt jelent. Igen nagy tételt jelent még az **egyéb rövid lejáratú kötelezettség közel 300 milliárdos tétele**. E tétel legfontosabb és **legnagyobb szeletét az integrátori finanszírozás adja**, mely **nagyságrendileg 100-150 milliárdos**, így az ágazat finanszírozásának 10-15%-át biztosítja¹². Ugyanezen a helyen található a **factoring-finanszírozás**, melynek éves forgalma eléri a **30 milliárd** forintot, és mivel a mezőgazdasághoz kapcsolódó faktorálás jóval meghaladja a szokásos factoring idejét, **éves állományi szinten is legalább 10-15 milliárdos nagyságrenddel számolhatunk**¹³.

Komoly, de a **bontásban nem szereplő tételt** jelent a **lízincégek finanszírozása**. 2008-ban a Lízingszövetség adatai szerint a **mezőgazdasági lízingállomány meghaladta a 100 milliárd forintot**. Ennek több, mint 75%-a, **legalább 75 milliárd forint** szerepel a **hosszú lejáratú kötelezettségek között**. Ha azonban **megnézzük a 3. táblázatot**, akkor az **egyéb hosszú lejáratú kötelezettségek soron 2008-ban csupán 36 milliárd forintot találunk**. Az **ellentmondás okát a hazai könyvelési szokások** vegyes voltában kell keresnünk: **hiába előírás** ugyanis, hogy **hitelt kizárólag bank és hitelintézet adhat**, minden más (akár pénzügyi) szervezet által adott pénz a kölcsön (lízinc esetében az egyéb kötelezettség) kategóriájába tartozik, a **könyvelőirodák jelentős része a lízincégek adta kölcsönt és pénzügyi lízinget is a hitel, illetve a beruházási hitel kategóriába könyveli el**. Így az eddig bankhitelként nyilvántartott **460 milliárd forintból legalább 40 milliárd a lízincégek fut keresztül**.

Ennek a 40 milliárdos tételnek még az ágazaton belüli helye is pontosan meghatározható: mivel az **MNB statisztikájában nem szerepelnek a lízincégek forrásai** (a bankok állományát nem konszolidálják még a saját tulajdonban levő lízincégek állományával sem), és az **APEH adatbázis hitelsorán az MNB adatait vettük figyelembe**, így a **társas vállalkozások** (MNB-hitellel számított) **hitelei között nem található lízinget**.¹⁴ Ez azt jelenti, hogy az **egyéni vállalkozások (2008-ban) több mint 77 milliárdos hosszú lejáratú hitelként nyilvántartott összegének több mint felét, 40 milliárdot a lízincégek kölcsönei és lízincje adja**, csupán a maradék 37 milliárd származik közvetlen banki forrásból.

Összességében a **mezőgazdaság legfontosabb finanszírozói sorrendben a bankok, a szállítók, az integrátorok, a lízincégek és a factoringcégek**. Ha azonban összeszámoljuk az üzletszerűen bankhitelt nyújtó cégeket, akkor megállapíthatjuk, hogy a **banki finanszírozás súlya jóval nagyobb**, hiszen a **pénzügyi közvetítők, mint a lízinc- és factoringcégek is közvetlenül banki forrásokkal finanszírozzák** ügyfeleiket, és ez a kijelentés **legalább felerészben igaz az integrátorokra is** (az ő hiteleik másik felét a szállítók finanszírozzák).

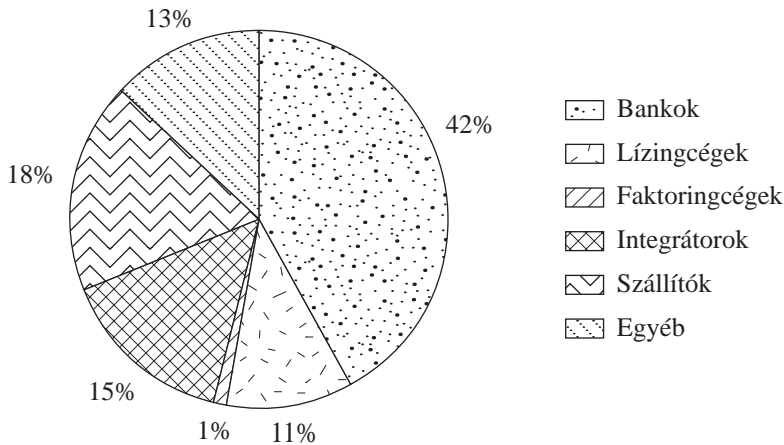
Így végső soron a **mezőgazdaság kötelezettségeinek 61%-át** közvetve és közvetlenül a **bankok, közel 26%-át pedig a szállítók finanszírozzák**.

¹² Az integrátori hitelezésre nincs statisztikai adatgyűjtés, így a legfontosabb integrátorok felkeresése mellett saját adatgyűjtést végeztünk, ezek eredményeit használjuk.

¹³ Magyar Factoring Szövetség adatai alapján saját becslés.

¹⁴ Ha az APEH adatbázis részletes adatot tartalmazna a hitelek állományára vonatkozóan, akkor valószínűleg az MNB adatainál is nagyobb hitelösszeg jelenne meg, és még kisebb lenne az egyéb hosszú lejáratú kötelezettségek aránya, mivel a lízincéges források hitelek közé könyvelésének szokása általánosan mondható nem csak az egyéni, de a társas vállalkozások körében is.

A mezőgazdaság kötelezettségállományának legfontosabb finanszírozó szervezetei

Forrás: APEH, FADN, MNB, Lízingszövetség, Magyar Faktoring Szövetség adatai alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

2.3. A devizafinanszírozás súlyának meghatározása a mezőgazdaságban

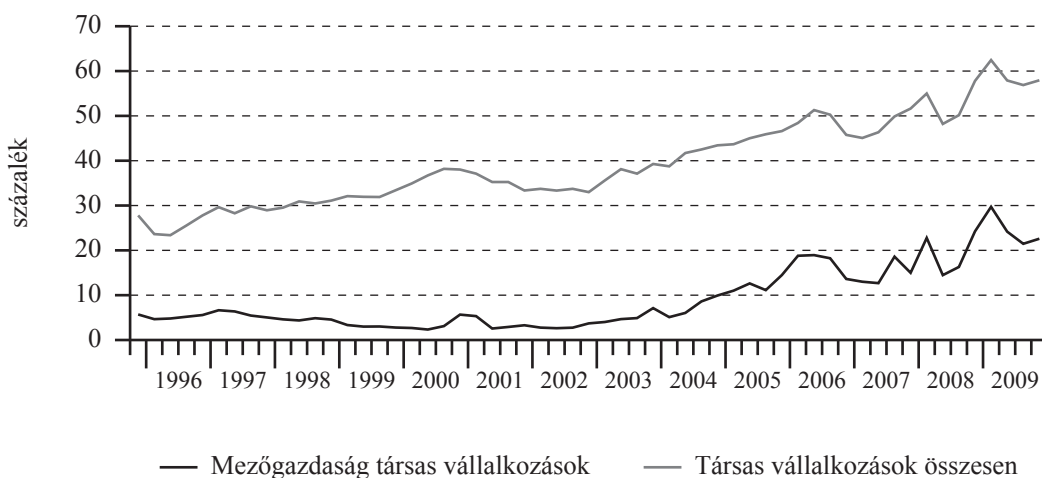
A 2008 végén és 2009 elején elszenvedett nagyarányú forintárfolyam-gyengülés ráirányította a figyelmet mind a nemzetgazdaság, mind az egyes ágazatok árfolyamkitettségére. Ennek során megállapítást nyert, hogy a **mezőgazdaság jóval kevésbé árfolyam érzékeny, mint a nemzetgazdaság többi része**, aminek **okai egyrészt a devizában denominált források nemzetgazdasági átlagnál alacsonyabb súlyában**, részben az **ágazat erős exportorientáltságában** keresendők. Ez utóbbi **természetes fedezettséget jelentett** az árfolyam ingadozásokkal szemben, mivel a hitel-törlesztő részletekkel együtt emelkedik az ágazati árbevétel is, hiszen a hazai piaci árakat az EU-s árak forintra átszámított értéke határozza meg.

Ennek ellenére jelentős ellentmondást találtunk az MNB statisztikája és az **ágazatot finanszírozó pénzügyintézetek** véleménye között, akik a **statisztikai adatnál nagyobb arányú devizakitettséget érzékeltek**.

Az **alacsony devizahitel-arány** több oknak is köszönhető. Egyrészt a mezőgazdasági cégek szinte teljes egésze a **kis- és középvállalkozói körbe** tartozik, amelyekhez a **devizában nyújtott hitel** banki innovációja viszonylag **későn jutott el**. Másrészt a 2000-es években elindított **kedvezményes kamatozású hitellehetőség erős versenytársat jelentett** a devizahitelnek, így a mezőgazdasági vállalkozásokon kisebb volt a devizahitelezéshez kapcsolódó alacsonyabb kamat felé terelő nyomás.

18. ábra

Az összes hazai társas vállalkozás és a mezőgazdaság devizahitel-kitettsége

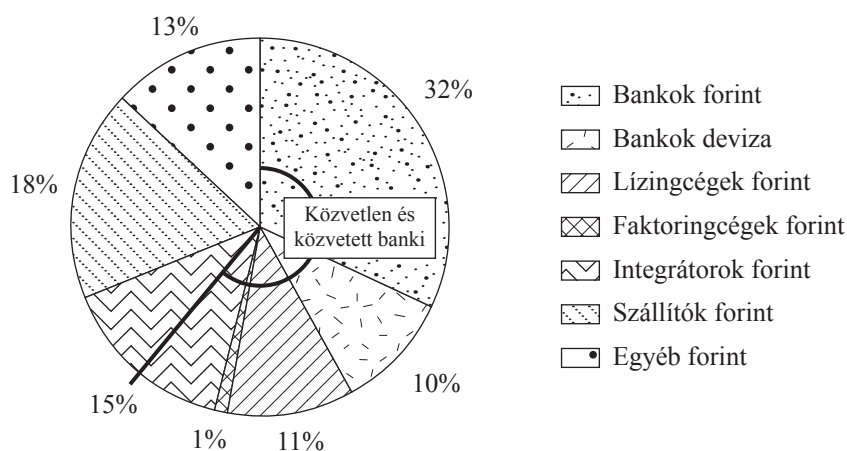

Forrás: MNB

Ennek ellenére a **mezőgazdaság összes banki finanszírozásán belül valóban nagyobb a devizaarány**, mint az MNB statisztikájában. Ennek oka a **lízincégek finanszírozásában** keresendő, amely gyakorlatilag a géplízingerre és a gépkölcsönre szűkíthető le, és mindkettőre jellemző, hogy **szinte kizárólag devizaalapon adnak rá forrást**. Ugyanez a helyzet a banki hitelen alapuló gépvásárláson is, ez szintén devizaalapú hitelen nyugszik.

19. ábra

A mezőgazdaság kötelezettségállományának legfontosabb finanszírozó szervezetei

Forrás: APEH, FADN, MNB, Lízingszövetség, Magyar Faktoring Szövetség adatai alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Az ezen felüli források, mint a faktoring cégek, integrátorok és szállítók forrásai azonban már forintalapon történnek, tekintettel a hitel jellegére (rövid lejárat, forgóeszköz-finanszírozás).

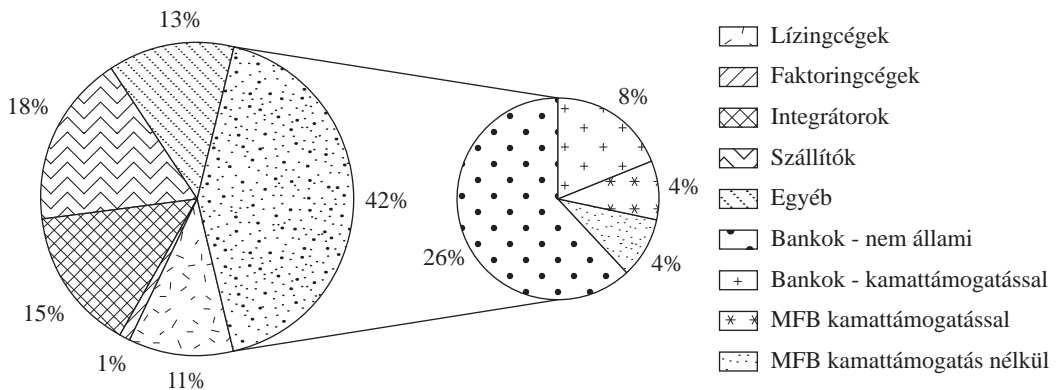
Amint a 19. ábra is mutatja, a **mezőgazdaság összes idegen forrásának 21%-át adják a devizában** denominált források. Ha viszont a **devizában adott forrásokat az összes banki finanszírozáshoz** (mely az összes idegen forrás 61%-át adja) **viszonyítjuk, már 34%-os részesedést kapunk, ami egybevág a pénzügyi finanszírozók saját tapasztalataival is.**

2.4. Az állami szerepvállalás súlya és okai a mezőgazdaság finanszírozásában

Ha megvizsgáljuk a hazai mezőgazdaság finanszírozási struktúráját, megállapíthatjuk, hogy **az állami jelenlét nagyon tekinthető az ágazat finanszírozásában.** Ha eltekintünk a garanciavállalás mértékétől, akkor a **banki finanszírozás 40%-a, míg az összfinanszírozás 16%-a kapcsolódik valamilyen állami támogatáshoz vagy állami finanszírozóhoz.**

20. ábra

Állami szerepvállalás a mezőgazdaság finanszírozásában

Forrás: APEH, FADN, MNB, Lízingszövetség, Magyar Faktoring Szövetség, FVM, MFB adatai alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Az állami szerepvállalás nagy súlya alapvetően a mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódó jövedelem-diszparitásra, **a mezőgazdaság más nemzetgazdasági ágazatokhoz képesti alacsonyabb jövedelmezőségére vezethető vissza.** Mivel a mezőgazdasági termékek iránti kereslet és kínálatuk erősen árrugalmatlan, az aggregált kereslet pedig lassan nő a kínálathoz képest, így a technikai fejlődéssel járó termelésbővülés nem jár együtt az ágazati profitráta növekedésével, különösen azért, mert a mezőgazdaság atomisztikus termelési struktúrája nem teszi lehetővé a fellépést sem az inputanyag-gyártókkal, sem a feldolgozók és felvásárlókkal szemben. Mindemellert az ágazatnak nagy a tőkeigénye, és (az atomisztikus termelési szerkezetből adódóan) kis- és középvállalkozások adják az ágazati kibocsátás jelentős részét.

Ezáltal az ágazati szereplők nemcsak azzal szembesülnek, hogy nehezen tudják kigazdálkodni a termeléshez szükséges tőkejavak árát, mivel a hitelkamatoknál jellemzően nem nagyobbak, bizonyos esetekben pedig kisebbek a mezőgazdasági jövedelmek, ráadásul még az üzemek belső tőkeakkumulációja is lassabb a nemzetgazdasági átlagnál (szintén az alacsony ágazati jövedelmek miatt). További nehézséget jelent, hogy mivel a szereplők a KKV-khez tartoznak, nehezebben is jutnak hitelhez, mivel a fajlagosan magasabb adminisztrációs költségek miatt a bankok nem szívesen foglalkoznak ezzel a szektorral.

Magyar viszonylatban tovább nehezítette a helyzetet a rendszerváltás utáni általános tőkehiány és tőkevesztés, valamint a magas inflációval együtt járó magas kamatszint, amely szint mellett a hazai termelők nem voltak képesek kigazdálkodni a gazdaságuk megújításához szükséges hitelek kamatát.

Ennek megfelelően az állami finanszírozási helyzet javulásával **2000-től megindultak azok az állami programok, amelyek a rövid lejáratú, piaci kamatozású hitelek hosszú lejáratú, kamattámogatott hitelekre való lecserélését célozták**. A program eredményeként a hazai mezőgazdasági hitelek túlnyomó része kamattámogatott hitellé vált az EU-s csatlakozás előtti időszakban. Mivel a **Közös Agrárpolitika nem ismeri el a kamattámogatást legitím támogatási eszköznek, a hazai program egyik célja az volt, hogy csökkentse a hazai gazdák magas magyarországi kamatokból adódó versenyhátrányát az unióban**.

Mivel az uniós csatlakozás óta nem kerülhetett sor a kamattámogatott hitelek megújítására, illetve bővítésére, így a 2004-ben még több, mint 400 milliárdos állomány 2008 végére 124 milliárdra, 2009-re pedig kevesebb, mint 70 milliárd forintra apadt, és további csökkenése várható. **Mivel azonban a hazai kamatok az EU-s csatlakozás óta sem tudtak jelentősen csökkenni, más, alternatív megoldást kellett találni** ezen probléma kezelésére, amelyhez a Magyar Fejlesztési Bank külföldi inspirációkat is kapott.

Így például **Németországban** a mezőgazdasági beruházások a német gazdálkodók számára elérhetők **az állami tulajdonú Landwirtschaftliche Rentenbank** kínálatában meghirdetett finanszírozási lehetőségek. Ennek finanszírozási termékei **kedvezőbb feltételekkel érhetőek el** a mezőgazdasági termelők számára, mint a német piacon működő bankok hitelei – kamattámogatás nélkül.

Ugyanezt az elvet követik az USA-ban is: a Kongresszus által 1916-ben létrehozott **Mezőgazdasági Hitelezési Rendszer** (Farm Credit System, FCS) **termelői tulajdonban álló, szövetkezeti alapon működő hitelintézeti rendszer, amely kiemelkedő szerepet játszik az amerikai termelők hitelezésében**. A FCS a kereskedelmi bankokhoz hasonlóan **piaci alapon működik**, azonban az amerikai jogi rendszerben a státusa különleges, ugyanis – az ismertebb Freddie Mac-hez és Fannie Mae-hez hasonlóan – egyike a 6 szövetségi ún. **kormányzat által szponzorált vállalatnak (Government Sponsored Enterprise – GSE)**. A GSE-státusz nem jelenti azt, hogy a rendszer állami tulajdonban lenne. Alapításkor az állam ugyan a rendszer működéséhez adott némi indulótőkét, azonban mindez kölcsön volt, és az FCS azt visszafizette. **A GSE-státusból következően azonban a rendszer mögött ki nem mondott állami garancia van, amely kötvénykibocsátásnál előnyt jelent az FCS számára**. Az FCS küldetését és működésének alapjait törvény szabályozza, és teszi kizárólagos feladatává a mezőgazdasági hitelezést. Piaci alapon működik, ezért bankjainak és hitelszövetkezeteinek **nincs köze a szövetségi költségvetéshez**. Rendszere azonban **adókedvezmények** útján támogatott, így az FCS kedvező feltételekkel tud kölcsönt nyújtani, egy tisztán kereskedelmi banki hitelezéssel működő rendszernél alacsonyabb kamatszintet tud biztosítani.

E két példát is követve vezette be az MFB 2005-től az Agrárfejlesztési Hitelprogramot, illetve 2007-től a Sikeres Magyarországért Agrárfejlesztési Hitelprogramot. Mindkét hitelprogram jellemzője, hogy nem a magas piaci hitelkamatokat próbálja (EU-ban tiltott módon) kamattámogatással csökkenteni, hanem kedvező, eurókamathoz kötött, mégis forintban denominált hiteleket nyújt, ezáltal az alacsonyabb eurókamatszint lehetőségét nyújtva a gazdáknak, az euróhitelekre jellemző árfolyamkockázatok nélkül. E hitelek állománya a mezőgazdaságban 2008-ban meghaladta a 40 milliárd forintot, de a válság hatására kihelyezett MFB-hitelek már csak ebben a formában kerültek ki az ágazathoz.

3. A hazai mezőgazdasági finanszírozás szerkezete és hitelfelvételi problémái

A hazai mezőgazdaság szereplői már a pénzügyi válság kirobbanása előtt eltérő finanszírozási helyzetben voltak, amely jelentős részben függött attól, hogy milyen volt a tevékenységi irányultsága (növénytermesztés, állattenyésztés, stb.), milyen nagyságú volt és milyen cégformában működött az adott üzem. Ennek megfelelően a válság rendkívül eltérő módon hatott a különböző ágazatokban tevékenykedő mezőgazdasági termelőkre, nem csak attól függően, hogy milyen finanszírozási formákat választott az üzem, hanem attól is, hogy milyen kiinduló helyzettel rendelkezett. Annak megállapítása érdekében, hogy a válság mezőgazdasági szerkezetre gyakorolt hatását is fel tudjuk mérni, meg kell vizsgálnunk az egyes üzemtípusok finanszírozási szerkezetét.

A hazai mezőgazdaság finanszírozási szerkezetének vizsgálata a tesztüzemi és APEH adatokra alapszik. A termelési irányokat Keszthelyi és Pesti (2008) leírása szerint különítettük el. Így a mintában lévő gazdaságokat árunövény termelőkre, tömegtakarmányt fogyasztó állattartókra, abrakfogyasztó állattartókra, ültetvényes termelőkre, zöldségtermelőkre és egyes mezőgazdasági termelőkre vonatkozóan elemeztük.

Hat méretkategória valamelyikébe soroltuk be az adatszolgáltató gazdaságokat az EU tesztüzemi módszertana szerint (ES6). Az első, legkisebb gazdaságokat tömörítő méretkategória tartalmazza a 2 és 4 európai méretegység¹⁵ (EUME) közötti gazdaságokat. A második méretkategóriában a 4-től 8-ig, a harmadikban a 8-tól 16-ig, a negyedikben 16-tól 40-ig és az ötödikben a 40-től 100-ig terjedő EUME-val jellemezhető gazdaságok kerültek. A hatodik, a legnagyobb gazdaságokat magába foglaló méretkategória a 100 EUME feletti üzemeket tartalmazza.

Ezután méretkategória szerint elemeztük az összes egyéni és társas gazdaság mérleg szerkezetét, a negatív és a pozitív adózási eredménnyel gazdálkodók csoportjait. Ezt követően pedig megvizsgáltuk ezeknek a gazdaságoknak az eladósodottságát termelési irány és méret szerinti bontásban.

3.1. Forrásszerkezeti különbségek a mezőgazdaságban

A mezőgazdasági vállalatok forrásszerkezete jellemzően függ az üzemmérettől, társasági formától, és amint az a 4. táblázatban jól látszik, jelentősen eltér az egyéni és társas vállalkozások esetében. Az egyéni gazdaságok négy lábon állnak. Ebből kettő, a saját tőke és a tagi kölcsön a tulajdonos saját forrásait jelenti, ezzel az egyéni gazdaságok 87%-os mértékben saját anyagi erejükre támaszkodnak. A másik két forrás a hosszú lejáratú hitel, melynek több, mint felét a lízingcégek, a maradékot pedig zömmel a takarékszövetkezetek adják, valamint az egyéb rövid lejáratú kötelezettség, melynek legnagyobb részét az integrátori hitel és integrátori finanszírozás jelenti.

A társas vállalkozások ezzel szemben sokkal inkább támaszkodnak idegen forrásokra, itt a saját források aránya csupán 53%. Emellett sokkal több lábon állnak az idegen források tekintetében, mint az egyéni gazdaságok. Az idegen források közül a legfontosabbak a hosszú és rövid lejáratú bankhitelek, a szállítói tartozások és az egyéb kötelezettségek, mely soron itt is az integrátorok finanszírozása és a faktoring (egyéb rövid lejáratú kötelezettségek), valamint a lízingcégek forrásai (egyéb hosszú, illetve egyéb rövid lejáratú kötelezettségek) találhatóak.

¹⁵ 1 európai méretegység (EUME) 1200 euró bruttó termelési értéket jelent.

Az egyéni és társas gazdaságok forrásainak összege 2008-ban

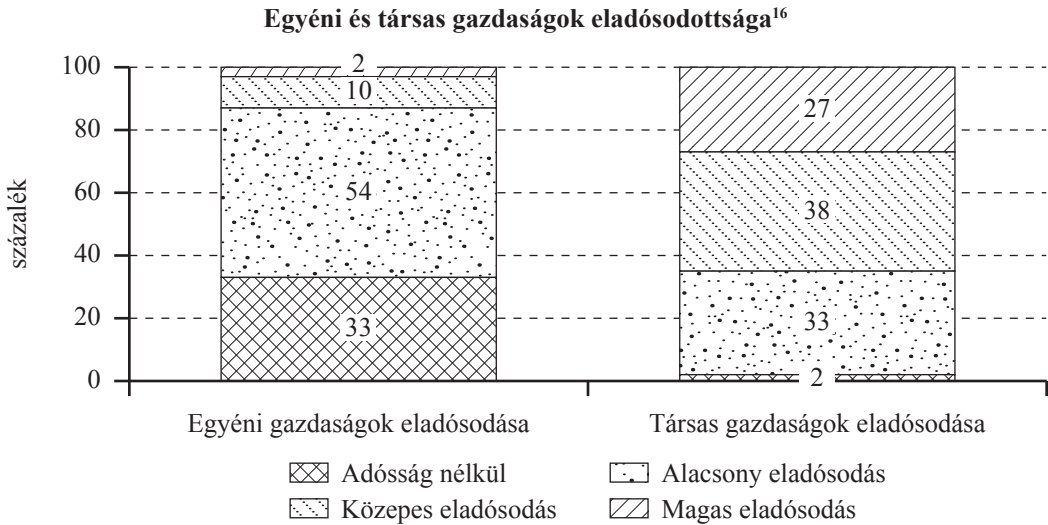
Egyéni gazdaságok finanszírozása			Társas gazdaságok finanszírozása				
FADN-adatok			FADN-adatok			APEH-adatok	
Források	Mrd. Ft.	Százalék	Források	Mrd. Ft.	Százalék	Mrd. Ft.	Százalék
Saját tőke	1 412,1	80,9%	Saját tőke	924,9	57,5%	937,9	52,3%
Hátrasorolt kötelezettség (tagi kölcsön)	119,9	6,9%	Hátrasorolt kötelezettség (tagi kölcsön)	49,1	3,1%	12,3	0,7%
Hosszú hitel	77,0	4,4%	Hosszú hitel	168,2	10,5%	215,3	12,0%
Rövid hitel	5,1	0,3%	Rövid hitel	165,2	10,3%	159,8	8,9%
Szállítók	9,8	0,6%	Szállítók	128,7	8,0%	171,9	9,6%
Egyéb rövid kötelezettség	105,0	6,0%	Egyéb rövid kötelezettség	99,2	6,2%	294,5	16,4%
Egyéb (máshová nem sorolt kötelezettség)	16,8	1,0%	Egyéb (máshová nem sorolt kötelezettség)	74,3	4,6%		
Forrás összesen	1 745,7	100,0%	Forrás összesen	1 609,8	100,0%	1 791,6	100,0%

Forrás: APEH, FADN, MNB alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán. A szürkével jelölt cellák a volumenhorozó forrásokat jelölik.

A kétféle finanszírozási típus közötti különbséget a hitelfelvévő képesség határozza meg. Az egyéni gazdaságok zöme **nem elég nagy** ahhoz, hogy a **bankok** vagy a **szállítók** finanszírozzák, így **inkább integrátorokon** keresztül szerzi meg mind a **finanszírozást**, mind az **inputanyagokat, beruházásainak** zömét pedig a **lízingtárgy tulajdonjogát át nem engedő lízingcégekkel finanszíroztatja**. A **társas vállalkozások** viszont **már elég nagyok** ahhoz, hogy **közvetlenül a bankok** és a **szállítók partnerei legyenek**, bár az integrátori és lízingfinanszírozás gyakran itt is megjelenik.

Ha nem csak az átlagok, hanem az **üzemek szintjén** is megvizsgáljuk az egyéni és társas gazdaságokat, **hasonló eredményre jutunk**. Ugyanis az **egyéni gazdaságok 33%-a nem rendelkezik semmilyen** (21. ábra), míg a társas gazdaságok 98%-a rendelkezik valamilyen mértékben **külső kötelezettséggel**. A társas gazdaságoknál pénzügyi egyensúlyi problémák jelentkezhetnek, ugyanis ezek 27%-át magas eladósodottság jellemzi és 2,43%-a 100%-nál magasabb eladósodottsági mutatóval rendelkezik.

Ha ezt a két finanszírozási alaptípust részleteiben is megvizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk, hogy az egyes finanszírozási módozatok aránya jelentősen változik a termelési irány és a méret függvényében. Ennek érdekében üzemszinten és átlagokat tekintve is megvizsgáltuk az egyéni és társas gazdaságok forrásstruktúráját.

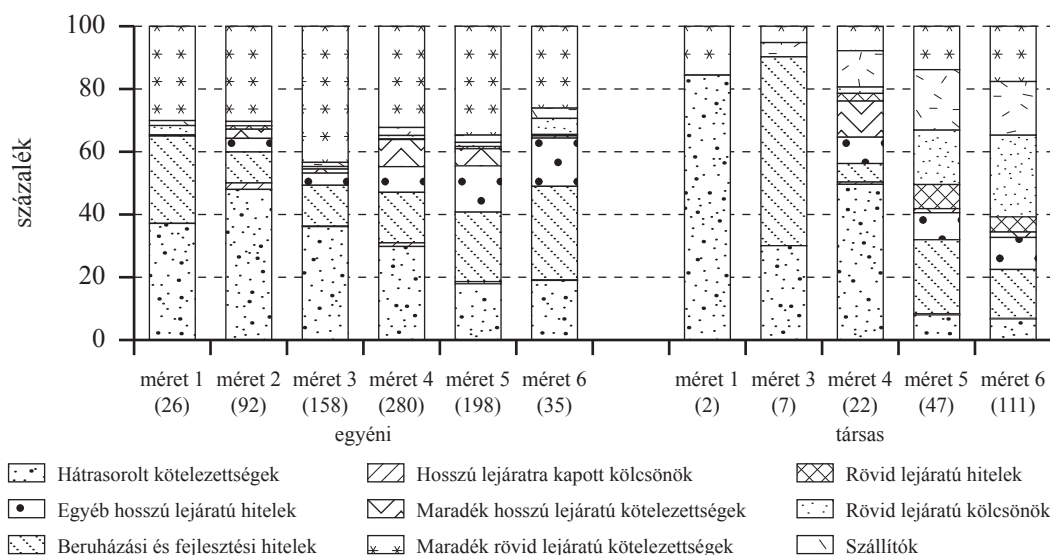
Forrás: FADN alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

3.1.1. A termelési irány szerinti finanszírozás különbségei

Az **egyéni árunövény termelő** gazdaságok forrásszerkezetében a méret növekedésével együtt növekszik az idegen források aránya: az **első három méretkategóriában az idegen források aránya 20% körüli**, míg a **negyedik, ötödik és hatodik méretkategóriában 30% körül** változik. Ezen belül a **pozitív adózási eredményt teljesítő gazdaságoknál alacsonyabb az idegen tőke aránya** a forrásszerkezetben, mint a negatív adózás előtti eredményt elérő gazdaságokban. Az **idegen forrásokon belül csökken a hátrasorolt kötelezettségek szerepe a méret növekedésével, ennek szerepét a beruházási és fejlesztési hitelek**, valamint az egyéb hosszú lejáratú hitelek **veszik át**. Ez megfigyelhető mind a pozitív mind a negatív adózás előtti eredménnyel gazdálkodó üzemeknél. Ez alapvetően annak köszönhető, hogy a **jelentősebb árutermelő gazdaságok már kapnak hitelt a bankoktól**. A rövid lejáratú kötelezettségek aránya nem változik lényegesen a méret változásával együtt: rövid lejáratú kölcsönök nem jellemzők, rövid lejáratú hitelek megfigyelhetők hasonló arányban a legkisebb (1.) és a legnagyobb (6.) méretkategóriákban; a **többi rövid lejáratú kötelezettség aránya 30% körüli**. **E mögött az integrátori finanszírozást kell látnunk, amely jól láthatóan még a legkisebb egyéni gazdák számára is lehetővé teszi az idegen források használatát**. Továbbá megfigyelhető, hogy a negatív adózási előtti eredmény esetén lényegesen alacsonyabb a rövid lejáratú kötelezettségek aránya (10%) minden méret kategóriában, mint pozitív adózás előtti eredmény esetében (40%).

¹⁶ A hazai mezőgazdasági termelők eladósodottságát a hátrasorolt kötelezettségek nélkül számított kötelezettségek és összes eszközállomány hányadosaként értelmeztük. Ha az eladósodottsági ráta nulla, akkor adósság nélküli gazdasággal állunk szemben. Nulla és 20% közötti eladósodottság esetében alacsony eladósodottságú, 20%-tól 50%-ig terjedő eladósodottság esetében közepes eladósodottságú, és 50%-tól kezdődően magas eladósodottságú csoportba soroltuk be a gazdaságokat. A hátrasorolt kötelezettségeket azért nem vettük figyelembe az eladósodottság számításakor, mert ezek döntően tulajdonosoktól kapott kölcsönt jelentenek.

Árunövénytermelő gazdaságok finanszírozási szerkezete 2008-ban

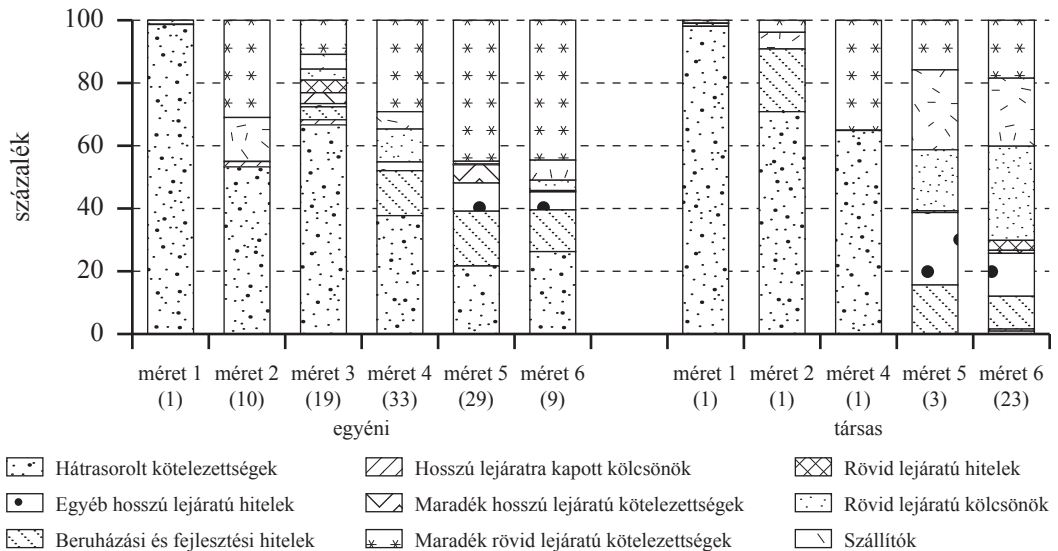

Forrás: FADN alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

A **társas árunövény termelő** gazdaságok esetében a harmadik méretkategóriától kezdődően a méret növekedésével az idegen tőke aránya csökken a méret növekedésével együtt: a **harmadik méretkategóriában 55%-os** arányt képviselnek az **idegen források** a forrásszerkezetben és **ez fokozatosan 40%-ra csökken a hatodik (legnagyobb) méretkategóriában**. Hasonlóan az egyéni gazdaságokhoz, itt is megfigyelhető, hogy a veszteséges árunövény termelő gazdaságoknak nagyobb az idegen tőke aránya (60%) mint a pozitív adózás előtti eredménnyel termelő gazdaságokban (45%). Az **idegen forrásokon belül** a 4. méretkategóriában a finanszírozási szerkezet hasonló az egyéni gazdaságokhoz, az **5. és 6. méretkategóriában a rövid lejáratú kötelezettségek** dominálnak (70%) a **szállítói** követelések (20%) jelentőségének növekedése miatt. Világosan látható tehát, hogy megfelelő méret nagyság felett a szállítók már hajlandóak arra, hogy a számukra fontos partnereknek szállítói hitelt adjanak, míg az egyéni gazdaságoknál ez még nem jöhet szóba. Megfigyelhető, hogy **negatív adózás előtti eredmény esetén a rövid lejáratú kötelezettségek aránya magasabb**, mint pozitív adózás előtti eredménynél.

A **tömegetkarmányt fogyasztó állattenyésztő** gazdaságokban is hasonló tendencia figyelhető meg, mint az árunövény termelésben. Az **egyéni gazdaságokban alacsonyabb (25%) az idegen források aránya, mint a (45%) társas gazdaságokban**, és az **előbbi esetben a méret növekedésével növekszik az idegen források aránya**, míg az **utóbbi esetben a méret növekedésével inkább az idegen források arányának a csökkenése tapasztalható**.

A tömegtakarmányt fogyasztó állattenyésztő gazdaságok finanszírozási szerkezete 2008-ban

Forrás: FADN alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Az idegen forrásokon belül az **egyéni** gazdaságoknál a **méret növekedésével csökken a hátrasorolt kötelezettségek aránya**, viszont helyét a **rövid távú kötelezettségek** veszik át (szemben az árunövényvel, ahol a hosszú távú kötelezettségek). Ennek egyik oka abban keresendő, hogy **hiába tárgyi eszköz az állatállomány¹⁷**, és hiába tart (pl. a tejtermelésnél) **egy évnél hosszabb** ideig az **előállítás**, a **gazdák nem vehetnek fel hosszú lejáratú hitelt az állatállomány „megteremtésére”**, mert erre a beruházásra nincs olyan finanszírozó, aki hosszú lejáratú finanszírozást adna, arra **csak a rövid lejáratú forrás használható fel**. A rövid lejáratú kötelezettségek közül a **szállítói követelések minden méretkategóriában megtalálhatók**. Látható tehát a különbség az árunövény-termesztéssel szemben, ahol a szállítók számára egy kistermelő nem jelent partnert. Az **állattenyésztésben** viszont, ahol folyamatosan **csökken a takarmánygyártó cégek piaca a hazai állattenyésztés visszaszorulásával**, a szállítók még a **legkisebb termelőknek is hajlandóak hitelbe adni a takarmányt**. A hosszú lejáratú kötelezettségek a harmadik méretkategóriától kezdődően figyelhetők meg. A hátrasorolt kötelezettségek minden méretkategóriában jelentős arányt képviselnek negatív adózás előtti eredmény esetén.

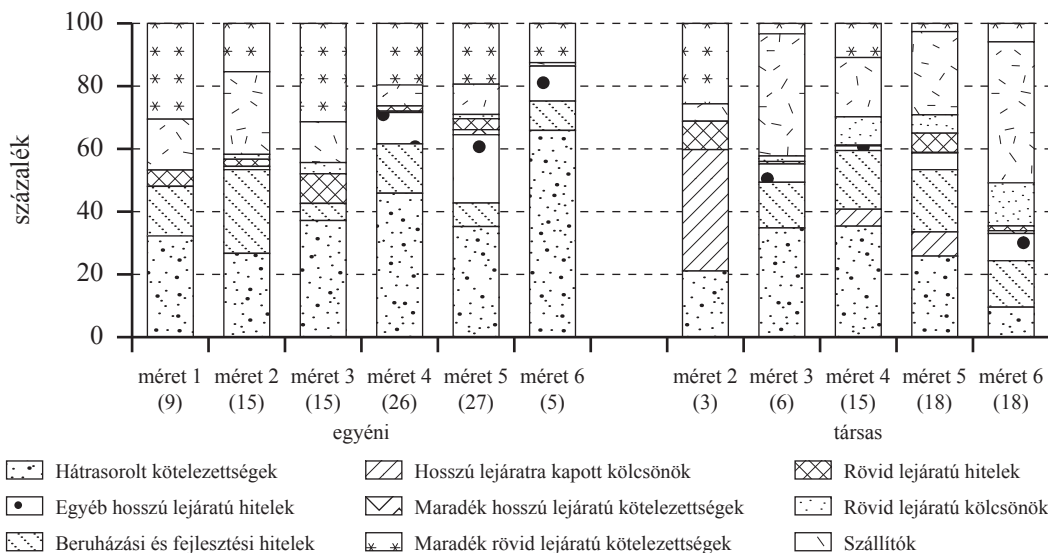
A **tömegtakarmányt fogyasztó állattenyésztő társas** gazdaságoknál az ötödik és a hatodik méretkategóriákban van megfelelő mintaelem szám. Ezekben a méretkategóriákban a hátrasorolt kötelezettségek eltűnnek a finanszírozási szerkezetből és a **rövid (30%) valamint a hosszú (70%) kötelezettségek** hasonló aránya figyelhető meg, **mint a társas árunövény termelőknél** (ugyan-ezekben a méretkategóriákban).

¹⁷ A tenyészállat valóban tárgyi eszköz, azonban a növendék-, hízó- és egyéb állatokat a készletek között tartjuk nyilván, vagyis forgóeszközként.

Az **abraktakarmányt fogyasztó állattenyésztő egyéni** gazdaságokban hasonlóan az előzőekben bemutatott termelési irányokhoz a **méret növekedésével nő az idegen tőke aránya**: az **első méretkategóriában 10%** körüli a kötelezettségek állománya, és ez fokozatosan növekszik a **legnagyobb méretkategóriáig (6.), ahol már meghaladja a 60%-ot**.

24. ábra

Az abraktakarmányt fogyasztó állattenyésztő gazdaságok finanszírozási szerkezete 2008-ban

Forrás: FADN alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

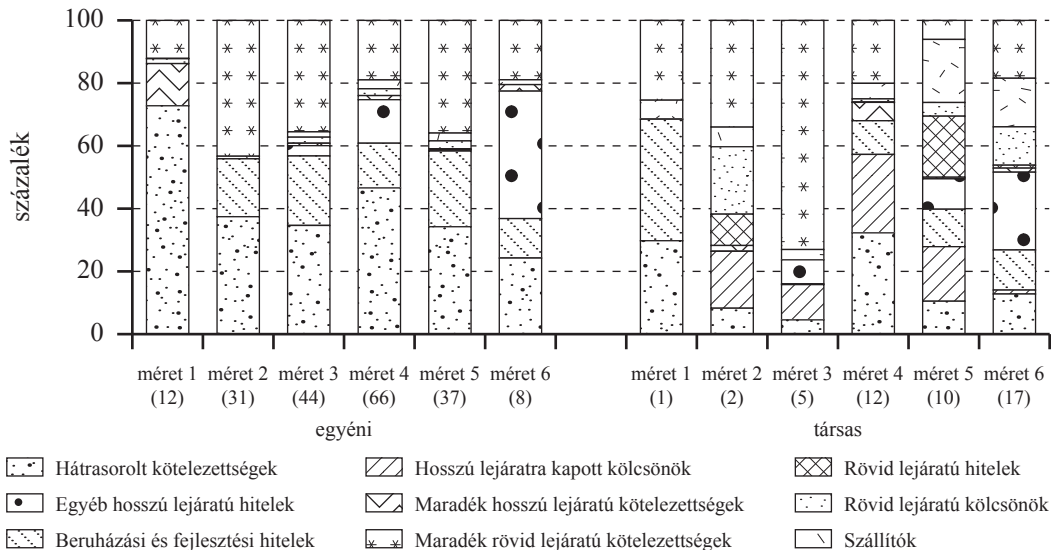
Az idegen források szerkezetében viszont fordított a helyzet a növénytermesztéshez és a tömegtakarmány-alapú állattenyésztéshez képest: a **méret növekedésével nő a hátrasorolt kötelezettsége aránya**: az első három méretkategóriában 20-30% közötti, míg a **legnagyobb méretkategóriában meghaladja az 50%-ot** a **negatív adózás előtti eredményt produkáló gazdaságoknak köszönhetően**. **Positív adózás előtti eredmény esetén is megfigyelhető a hátrasorolt kötelezettségek arányának enyhe növekedése, viszont ezek az arányok alacsonyabbak (0-30%)**. A hátrasorolt kötelezettségek a hosszú lejáratú kötelezettségeket szorítják ki, valamint a szállítói kötelezettségek is csökkennek.

A **társas gazdaságoknál** teljesen más a helyzet, itt az **idegen tőke** dominál a források szerkezetében, aránya **meghaladja a 70%-ot** és méret szerint jelentősen változik: míg a **3., 4. és 5. méretkategóriákban 75%-nál magasabb**, addig a **legnagyobb (6.) méretkategóriákban aránya 60%**. Az idegen forrásokon belül a **méret növekedésével együtt csökken a hátrasorolt kötelezettségek aránya**, szerepét a **szállítói követelések és a rövid lejáratú hitelek veszik át** a külső finanszírozásban. **Positív adózás előtti eredmény esetén megfigyelhető a beruházási és fejlesztési hitelek arányának növekedése**. Jól látható tehát, hogy míg a **veszteséges társas vállalkozások esetében van esély a hitelfinanszírozásra**, addig az **egyéni gazdák csak a saját pénztárcájukra számíthatnak**, ha fenn akarják tartani a termelést.

Az ültetvények esetében az idegen tőke aránya 25% körüli az egyéni gazdaságokban és 70% a társas gazdaságokban. Az előbbi gazdaságoknál a méret változásával nem változik jelentősen az idegen források aránya (a legkisebb és a legnagyobb méretkategóriában is az idegen források aránya 25% körüli).

25. ábra

Az ültetvényes gazdaságok finanszírozási szerkezete 2008-ban

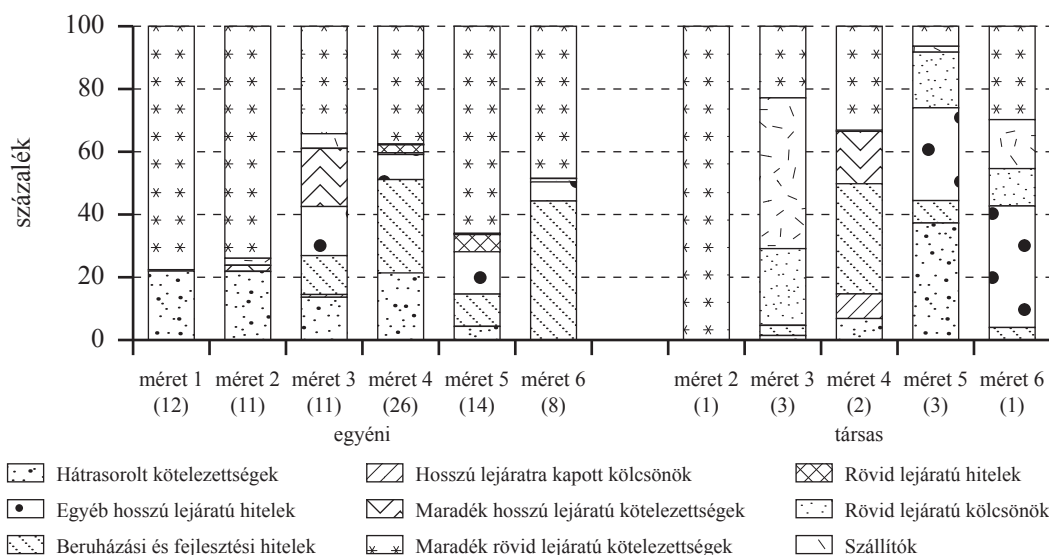
Forrás: FADN alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

A társas gazdaságoknál az idegen források aránya csökken a méret növekedésével együtt (a 2. méretkategóriában az idegen források aránya 75%, a 6. méretkategóriában már 35%-ra csökken). Az egyéni gazdaságoknál megfigyelhető az idegen forrásokon belül a hátrasorolt kötelezettségek csökkenése a méret növekedése következtében, szerepét a finanszírozási szerkezetben a hosszú lejáratú kötelezettségek veszik át főképpen a negatív adózás előtti eredménnyel gazdálkodók külső finanszírozási szerkezetét követve. A pozitív adózás előtti eredménnyel gazdálkodók finanszírozási szükségleteiket főleg rövid lejáratú kötelezettségek igénybevételével (integrátorok, szállítók) oldják meg.

A társas gazdaságoknak igen diverzifikált a finanszírozási szerkezete az ültetvényes termelésben, alacsony hátrasorolt kötelezettség arányok mellett. A legnagyobb méretkategóriában kiegyensúlyozott a rövid és a hosszú kötelezettségek aránya (50-50%). Negatív adózás előtti eredmény esetén nagyobb szerepet kapnak a hátrasorolt kötelezettségek és a beruházási hitelek aránya csökken a méret növekedésével.

A zöldség termelésben az idegen tőke aránya 25% körüli az egyéni gazdaságok esetében, amely a gazdasági mérettel együtt változik. Az első méretkategóriában 20%-os az idegen források aránya, ami 50%-ra növekszik a negyedik méretkategóriában, majd elkezdi csökkenni, a hatodik méretkategóriában 25%.

A zöldségtermelő gazdaságok finanszírozási szerkezete 2008-ban

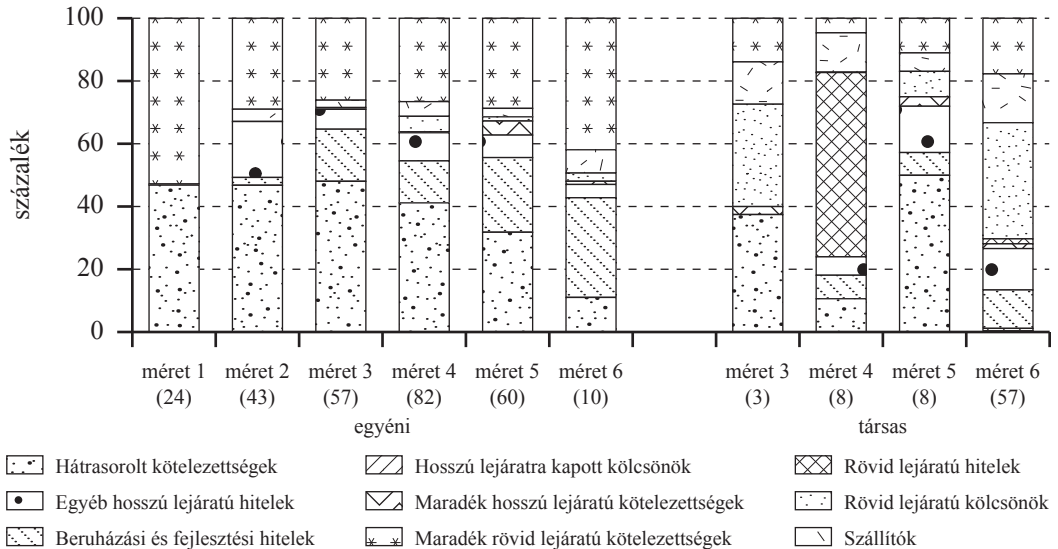
Forrás: FADN alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Az egyéni gazdaságok finanszírozásában **meghatározó szerepe van a rövid lejáratú kötelezettségeknek**, míg a hátrasorolt kötelezettségek nem haladják meg egyik méretkategóriában sem a 20%-ot. A harmadik méretkategóriától kezdődően a finanszírozási szerkezetben megjelennek **a beruházási és fejlesztési hitelek**, ezek aránya a méret növekedésével együtt emelkedik. Ez **különösen pozitív adózás előtti eredmény esetén** jellemző. A negatív adózás előtti eredménnyel gazdálkodók esetében meghatározó marad a hátrasorolt kötelezettségek aránya (alacsony mintaelem szám).

A **zöldségtermelő társas gazdaságoknál** (alacsony mintaelem szám) a **méret növekedésével együtt a hosszú lejáratú kötelezettségek aránya növekszik**, míg a rövid lejáratú kötelezettségek aránya csökken. Diverzifikáltabb a finanszírozási szerkezet, mint az egyéniéknél, például a rövid lejáratú kötelezettségeknél találkozunk szállítói követelésekkel és rövid lejáratú hitelekkel.

A **vegyes gazdaságokban az egyéniék mérlegében az idegen források aránya 25% körüli és a méret növekedésével ezek aránya növekszik**: az első méretkategóriában az idegen források aránya **15%-os**, míg a legnagyobb gazdaságokat tömörítő méretkategóriában ez **35%-ra növekszik**. **Társas gazdaságok** ebben a termelési irányban a harmadik méretkategóriától kezdve szerepelnek a mintában és ezeknél az **idegen tőke aránya 50% körül** változik.

A vegyes gazdaságok finanszírozási szerkezete 2008-ban

Forrás: FADN alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Az **egyéni** gazdaságoknál a **méret növekedésével** csökken a hátrasorolt kötelezettségek aránya és jelentősen **nő a beruházási és fejlesztési hitelek aránya**. A rövid lejáratú kötelezettségek aránya csak a legkisebb (1) és az ezt követő (2) méretkategóriákban haladja meg a **hosszú lejáratú kötelezettségek arányát**, a többi méretkategóriában az utóbbi aránya **a nagyobb**. Negatív adózás előtti eredmény esetén a hátrasorolt kötelezettségek dominálnak a finanszírozási szerkezetben, de ebben az esetben is aránya csökken a méret növekedésével együtt, amelyet a beruházási hitelek váltanak ki.

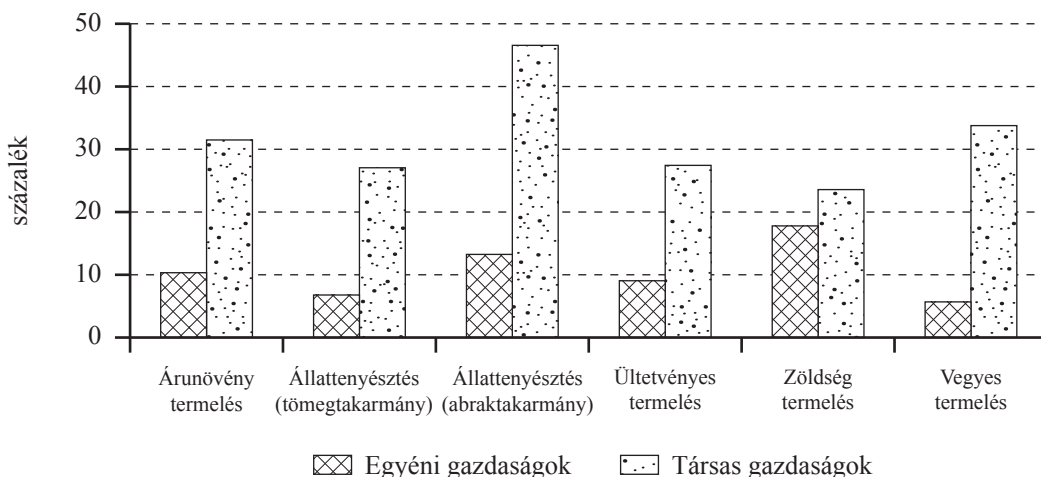
A **társas** gazdaságok a 3. méretkategóriától kerültek be a teszttüzemi adatbázisba, amelyek diverzifikált finanszírozási szerkezettel jellemezhetők, ahol a hátrasorolt kötelezettségek nem dominálnak: a 3. és az 5. méretkategóriákban 40% körüli az arányuk, a másik két méretkategóriában 0-10%. A pozitív adózás előtti eredmény esetén a rövid lejáratú kötelezettségek dominálnak a kötelezettség állományon belül, míg a **negatív adózás előtti eredmény** estében a **hosszú lejáratú kötelezettségek** kapnak **nagyobb szerepet** a külső finanszírozásban, ami **vélhetően a korábbi kamattámogatott forgóeszköz-hitelprogramoknak köszönhető**, amiket e cégek inkább megújítottak, mivel nem tudtak rövid lejáratú hiteleket felvenni a piacról.

Összességében a következő megállapításokat tehetjük: a **kisebb méretű** (4. méretcsoportnál kisebb) **társas vállalkozások finanszírozási szerkezete hasonlít** valamelyest az **egyéni gazdaságok finanszírozási szerkezetéhez**, amiből arra következtethetünk, hogy az üzemméret valóban kulcsfontosságú a vállalati hitelezésben. A **beruházási és fejlesztési hitelek nem jellemzőek az első és a második méretkategóriában**. A középső méretkategóriától kezdődően veszik igénybe ezeket a hiteleket, vagy válnak elérhetővé ezek a hitelek a mezőgazdasági vállalkozók számára. A **rövid lejáratú hitelek** jellemzően a **társas gazdaságok harmadik vagy negyedik méretcsoportjától felfelé kezdődően jelenik meg** a finanszírozási szerkezetükben. **Szállítói követelésekkel** főleg a **nagyobb méretű társas gazdaságoknál** találkozunk és ezek a gazdasági mérettel együtt növekednek, **kivételesen az abrakfogyasztó állattenyésztés**, ahol a méret növekedésével együtt csök-

ken. Az üzemméret növekedésével válnak egyre fontosabbá a vállalkozások mind a bankok, mind a szállítók számára, ebből adódik ez az összefüggés. Az abrakfogyasztó állattenyésztést viszont **rossz jövedelmi helyzete miatt már sem a bankok, sem a szállítók nem finanszírozzák szívesen.**

28. ábra

Az eladósodottság alakulása a termelési irányok szerint 2008-ban

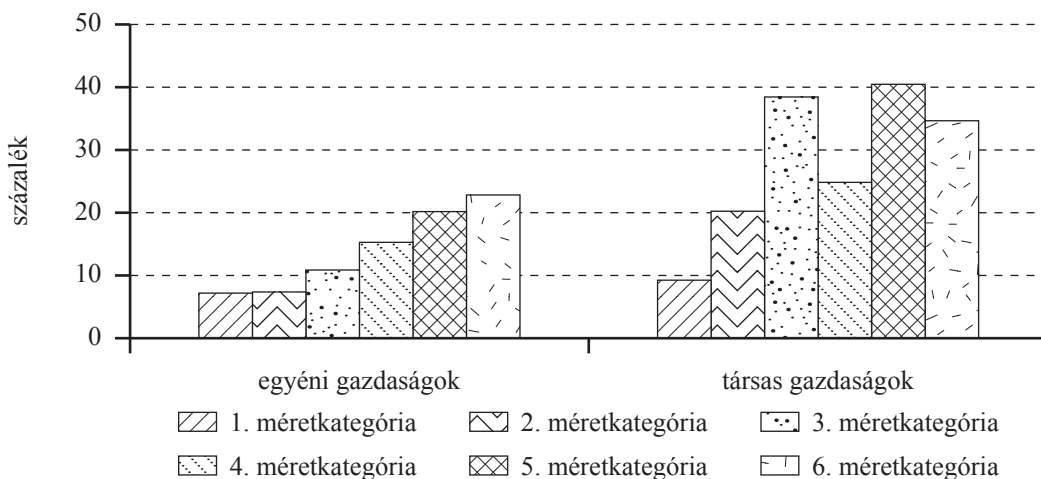

Forrás: AKI Pénzügypolitikai Osztálya

A termelési irányok szerinti bontásban is jól látszanak az eltérések a vállalkozási forma kategórián belül az eladósodottsági szintekben (28. ábra). Itt is megfigyelhető, hogy a társas gazdaságoknak nagyobb az átlagos eladósodottságuk, mint az egyéni gazdaságoknak, és kiugró az abrakfogyasztó állattenyésztés eladósodottsága. Az egyéni gazdaságoknál a zöldség termelésben figyelhető meg a legmagasabb átlagos eladósodottsági szint (16%).

29. ábra

Az eladósodottság alakulása méret szerint 2008-ban

Forrás: AKI Pénzügypolitikai Osztálya

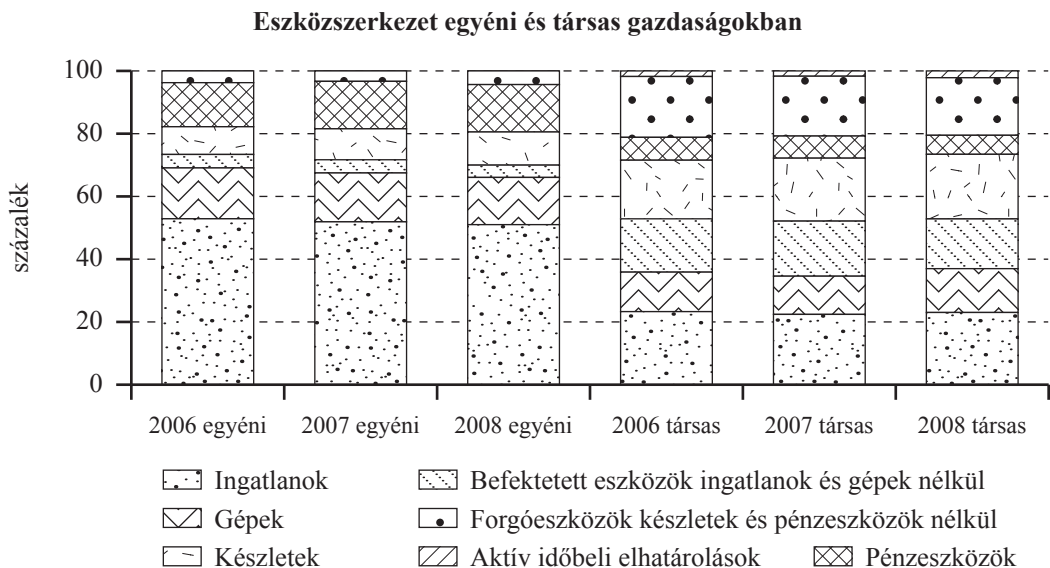
A gazdasági méret növekedésével együtt várakozásainknak megfelelően növekszik a gazdaságok eladósodottsági szintje, egyértelműen az egyéni gazdaságoknál és a társas gazdaságoknál is ez a tendencia érvényesül (29. ábra).

3.2. Eszközszerkezeti különbségek a mezőgazdaságban

Ha megvizsgáljuk a mezőgazdasági üzemek eszközeinek és forrásainak viszonyát, megállapíthatjuk, hogy az egyes mezőgazdasági üzemek között nem csupán a méret, hanem az eszközök összetétele vagy az egyes eszköz főcsoportok aránya alapján is jelentős finanszírozási különbségek lépnek fel, ami természetesnek mondható, hiszen a különböző jellegű eszközök különböző módon finanszírozhatóak. Itt is megállapíthatjuk, hogy két mezőgazdasági alaptípust különíthetünk el: az egyéni és a társas vállalkozást.

Az egyéni vállalkozások esetében a befektetett eszközök aránya – függetlenül a termelési irányultságtól – jelentősen meghaladja a forgóeszközökét, ami az ezen vállalkozásoknál megtalálható ingatlanvagyonból adódik (30. ábra). Ez azt jelenti, hogy jelentős saját források (saját-tőke) vannak lekötve hosszú távra, ami a rövid távú finanszírozásban okozhat nehézségeket. Az egyéni gazdaságokban a földállomány értéke a teszüzemi adatok alapján 2006-2008 között átlagosan 20%-os arányt képvisel az eszközszerkezetben, ami földjelzálog hitelezés alacsony volta miatt jelentősen megnehezíti az eredményesebb működéshez szükséges forrás bevonást. Így hiába magas az egyéni gazdaságok saját-tőkéje, ez egyáltalán nem jelent jobb likviditási pozíciót, mint a társas vállalkozások esetében. A társas gazdaságokban kiegyensúlyozottabb a befektetett és forgó eszközök aránya. Itt jelentős forgóeszköz állomány jelenik meg, de a befektetett eszközök aránya ebben az esetben is magasabb, mint a forgó eszközök aránya. Ez természetesen ágazonként változik, a nagyobb befektetett eszköz arány magasabb tőkeigényt, az alacsonyabb befektetett eszközarány kisebb tőkeigényt (pl. ültetvények) feltételez.

30. ábra

Forrás: APEH és FADN alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Azoknál a **társas** gazdaságoknál, amelyek **negatív adózás előtti eredményt** értek el, a **forgóeszközök nagyobb súlya** figyelhető meg, ami egyrészt a vélhetően rosszabb állapotú, ezért kisebb értéken beszámított befektetett eszközöknek, valamint a beruházások hiányának köszönhető.

Megállapítható, hogy a **méretkategóriák növekedésével** – egyéni és társas gazdaságoknál egyaránt – párhuzamosan általában **csökken a forgóeszközök aránya**. Ez a méretnövekedésből adódó arányos változásnak (**nagyobb gazdaság esetében már megéri egyre több saját gépet venni**, mivel a géppark ez esetben hatékonyabban használható) tudható be.

Az **árunövény-termelő egyéni** gazdaságok esetében a **méret növekedésével párhuzamosan növekszik a földterület aránya** és az ingatlanokkal csökkentett tárgyi eszközök, valamint a **gép jellegű beruházások aránya**, miközben folyamatosan csökken a pénzeszköz aránya. A **negatív adózás előtti eredménnyel** rendelkező vállalkozásoknál ez a jelenség fokozottabban jelentkezik, azzal a különbséggel, hogy ebben az esetben **kisebb földterületen nagyobb géppállományt** használnak, ami az eszközök kihasználásának **alacsonyabb hatékonyságára** utal. Negatív adózás előtti eredmény esetén a földterület értékének aránya 15% körüli, míg pozitív adózás előtti eredmény esetén 20% vagy e feletti arányt képvisel. Az ingatlanal csökkentett tárgyi eszközök aránya pedig 35% negatív adózás előtti eredménnyel rendelkező gazdaságokban, míg pozitív adózás előtti eredménnyel rendelkező gazdaságokban megközelíti a 25%-ot.

Jól látszik a különbség az egyéni és a társas gazdaságok között, hiszen a **társas gazdaságok esetében nem található földterület az eszközszerkezetben**, vagy csak minimális, mivel a jogszabályi előírások nem teszik lehetővé a társas gazdaságok földvásárlását, ezért bérelt területre alapozzák termelésüket.

A társas gazdaságok méretkategóriától függetlenül jelentős tárgyi eszköz és készletállománnyal rendelkeznek, ezek összesen 60-80%-ot is elérik. Negatív adózás előtti eredmény esetén megfigyelhető, hogy a beruházások volumene nőtt 2007 és 2008 között. Érdemes azonban kitérni a követelés és a készletállomány közötti összefüggésre. A **negatív eredménnyel rendelkező cégek** esetében a **jelentősebb készletállomány (20% körüli) és alacsonyabb követelésállomány (5-10%)** jellemző. **Pozitív eredményt elérő** gazdaságoknál a **helyzet fordított**, ami a **stabilabb piaci helyzetükből következhet**. Kisebb méretkategóriáknál (2-4) ez a jelenség különösen feltűnő.

A **tömegetakarmányt fogyasztó állatokat tartó egyéni** gazdaságoknál látható, hogy a **méretkategóriák növekedésével arányban csökken a földterület aránya**. A **saját tulajdonban lévő földterületek** elsősorban a **pozitív adózás előtti eredményt elérő** társaságoknál figyelhető meg, a negatív adózás előtti eredményt elérő vállalkozásoknál minimális a földterület aránya, ezek a gazdaságok főképpen bérelt földön gazdálkodnak.

Társas gazdaságoknál – az árunövény termesztokhöz hasonlóan – **sem jellemző a saját tulajdonban lévő földterület**. A pozitív eredménnyel rendelkezők esetében alacsonyabb az **ingatlanok aránya** (18-20%), míg **negatív eredmény esetén** ez bizonyos üzemméreteken (elsősorban 3-4), **akár az 50%-ot is elérheti** működésére. Ezekben az esetekben valószínűsíthető, hogy folyamatosan csökkent a termelésük, így a nagyobb ingatlanarány **egy korábbi nagyobb üzemvitel még megmaradó és nehezen értékesíthető reliktumá**.

Az **abrákfogyasztó állattartással foglalkozó egyéni gazdaságoknál** az **ingatlanok és a készletek túlsúlya** (60-65%) jellemző az eszközszerkezetben – ez érthető, ha tudjuk, hogy a növendék- és hízóállatokat a készletek között kell szerepeltetni. A magas készletek viszont magas finanszírozási igényre utalnak. A **földterület 8-9%-os** aránya alacsonyabb, mint a tömegetakarmány esetében. A pénzeszközök állományának aránya is a duplája a tömegetakarmány esetében tapasztalható.

tónak minden üzemméretben, de különösen a 3. és 4. méretkategóriákban. Ennek oka a **takarmányra** vezethető vissza, hiszen ez **nagyobb likvid pénzeszközállományt kíván meg**. A fentiekben leírt jelenségek még inkább megtapasztalhatóak a pozitív adózás előtti eredménnyel vállalkozásoknál.

A **társas gazdaságoknál is jelentős a pénzeszköz (20%), ingatlan (40%) és készletállomány (15%) aránya**. Megfigyelhető, hogy a 2. méretkategóriától felfelé beáll az eszközstruktúra, tehát a további kategóriákban nincs nagy eltérés az eszközösszetételben a méret változásával.

Az **ültetvényes** termeléssel foglalkozó **egyéni** gazdaságok esetében leginkább az **ingatlan**, illetve **műszaki berendezések** (gépek, járművek stb.) teszik ki az eszközállomány legnagyobb részét (60%). A harmadik kategória a **földtulajdon**, amely 15% körüli. Ebből az üzemstruktúrából **magas tőkeigényre** lehet következtetni, amit egyébként alátámaszt a kötelezettségek szerkezetének az elemzése is. A földtulajdon azonban kisebb arányt képvisel, mint az árunövény esetében, ami a hozzáadott érték előállításának sajátosságaiból adódik. **Nem játszik igazán szerepet az üzemméret**, hiszen a fenti megállapítások az üzemméretre igazak. A negatív adózás előtti eredményt elérő vállalkozók kisebb földdel rendelkeznek ugyanakkora, vagy legalábbis hasonló tőkeárfordítás mellett.

A **társas gazdaságok esetében** sokkal nagyobb **készletfelhalmozás** jellemző, főként a kisebb méretkategóriákban, de a nagyobbak is jelentős készletekkel rendelkeznek. Jól látható, hogy a **pozitív eredménnyel** rendelkező gazdaságok **nagyobb készletekkel** is rendelkeznek, amiből a folyamatos értékesítésre lehet következtetni. A negatív eredménnyel rendelkezők esetében pedig a kisebb üzemméretnél hatalmas készletarány jelentkezik (1. és 2. méretkategóriák), a nagyobbaknál pedig minimális.

A **zöldségtermelő egyéni** gazdaságok esetében megállapítható, hogy az ingatlanok és egyéb tárgyi eszközök mellett **jelentős a pénzeszközöknek** (átlagban 20%) **aránya**, ami egy viszonylag magas ráfordítás arányt mutat. A **pozitív adózás előtti eredménnyel gazdálkodóknál nagyobb a földterület**, kisebb az ingatlanok és más tárgyi eszközök **aránya**, míg a negatív adózás előtti eredményt elérő gazdaságoknál a föld kisebb arányt képvisel, és nagyobb szerepet kap a műszaki berendezések, gépek, járművek aránya.

A **társas gazdaságoknál** hasonló következtetés vonható le, mint az egyéniéknél, azzal a különbséggel, hogy itt nem jellemző a saját földtulajdon, ezért az **ingatlanok és egyéb berendezések dominálnak (70-75%)**, ezen kívül még a pénzeszközök 15%-os aránya magasabb, mint az egyéniéknél.

A **vegyes mezőgazdasági termelést folytató egyéni** gazdaságok esetében az eszközszerkezet változatos összetételű, ami a tevékenység sokrétűségének a következménye. **Jelentős a földterület (15%) és a tárgyi eszközöknek (20%) aránya**.

Társas gazdaságok esetében jelentős a készletállomány és a tárgyi eszköz arány, hasonlóan az egyéni gazdaságokhoz. A **pozitív adózás előtti eredményt** elérő gazdaságoknál **magasabb a készletek aránya (30% körüli)**, mint a negatív adózás előtti eredményt elérő gazdaságok esetében (20%).

Az eszközök és források összevetésekor megállapítható, hogy a **kis egyéni gazdaságok** jellemzően **nem hitelképesek méretük miatt**. Az idegen források egyéniéknél megfigyelhető alacsonyabb szintjének másik oka az, hogy **e gazdaságok döntően saját tulajdonú földeken gazdálkodnak**. Ez az **alig működő földjelzálog piac** miatt **15-25%-os saját forrás lekötését eredményezi**, míg a társas gazdaságoknak nem teszik lehetővé a jogszabályok a földterület megvásárlását és így termelésük az alacsonyabb forráslekötést igénylő földbérletre alapszik.

3.3. Hitelképesség-vizsgálat az egyéni és társas gazdaságokban

A pénzügyi válság kitörése után az volt a **mezőgazdasági vállalkozások** egyik leggyakoribb panasa, hogy **nem jutottak hozzá kellő mennyiségben és időben** az idegen **forrásokhoz**. Ahhoz, hogy megállapítsuk, e kijelentés a **mezőgazdaság mekkora részére lehet igaz**, meg kell vizsgálnunk, hogy **az ágazat mely része volt hitelképes a válság előtt**, egyáltalán milyen elterjedt volt a hitelezés az ágazatban, és milyen súlyt képviseltek a meghitelezett cégek.

Ennek érdekében elvégeztünk egy **banki típusú hitelképesség-vizsgálatot**, melyhez a scoring módszert alkalmaztuk¹⁸, amelynek lényege, hogy a vállalat pénzügyi teljesítményének különböző mutatóit ezek értéke alapján pontozzuk és így több mutató együttes hatását lehet figyelembe venni a hitelképesség megállapításakor. A következő mutatókat számoltuk minden mezőgazdasági termelő esetében: **likviditási ráta, likviditási gyorsráta, eszközarányos jövedelmezőség, saját tőkearányos jövedelmezőség, bevétel arányos cash-flow ráta, az összes eszköz fordulat-száma, eladósodottsági mutató¹⁹, nettó forgótőke ellátottság, és rövid lejáratú hitelek aránya** (a mutatók tartalmát és a hozzájuk rendelt pontszámot lásd a Mellékletben).

Az elért pontszám alapján a **gazdaságokat rossz adós (0-40 pont között), közepes adós (40-60 pont között) és jó adós (60-95 pont között)** csoportokba különítettük el. Ezt követően a mezőgazdasági termelőket két-két csoportra tovább bontottuk a hitelfelvétel és a méret alapján. Az **első kritérium szerint** az első csoportba kerültek azok a vállalkozások, **amelyek hosszú lejáratú kötelezettségek igénybevételével gazdálkodtak**, a **másodikba** pedig azok, amelyek ilyen kötelezettségek – jellemzően **beruházási és egyéb hosszú lejáratú hitel – nélkül gazdálkodnak**. Az **éves nettó árbevétel alapján méret szerint** tovább bontottuk a gazdaságokat. Először két csoportot alakítottunk ki: a **kis gazdaságok csoportjába soroltuk a 20 millió forint alatti árbevételt és nagy mezőgazdasági vállalatok csoportjába a 20 millió forintot meghaladó árbevételt elérő gazdaságokat**. A társas mezőgazdasági termelők két csoportját ezt követően a méretbeli eltérésekből adódó különbségek vizsgálata céljából további alcsoportokra bontottunk: a kis gazdaságok csoportját négy alcsoportra, a nagy gazdaságok csoportját öt alcsoportra.

Az **egyéni gazdaságok 16%-a a rossz adós, 35%-a a közepes adós és 49%-a a jó adós** csoportba tartozik (5. táblázat). Ezeknek a gazdaságoknak csupán **15%-a** vett igénybe valamilyen **hosszú lejáratú hitelt**, míg a **gazdaságok 85%-a nem rendelkezett hosszú lejáratú hitellel**. A **hosszú lejáratú hitellel rendelkező** gazdaságok az egyéni gazdaságok összes **árbevételének 38%-át**, valamint **saját tőkéjének a 32%-át** képviselik. A méret szerinti bontásban megfigyelhető, hogy a kis gazdaságok csoportjába (**20 millió forint árbevétel alatt**) tartozik az egyéni gazdaságok **93%-a**, akik az egyéni gazdaságok **összes saját tőkéjének a 75%-át** birtokolják és az összes **árbevételének az 59%-át** termelik meg. Ugyanakkor az általuk elért **adózás előtti eredmény csupán 46%-ot** képvisel, ezek a gazdaságok használják a **hosszú lejáratú hitelek 44%-át és a rövid lejáratú hitelek 57%-át**.

Az egyéni gazdaságok **hitel nélküli 41%-os csoportja jó adósnak** számít, **viszont nem sikerült hosszú távú forrásokat bevonniuk** gazdálkodásukba kis méretükből adódóan. Ezeknek a gazdaságoknak az **egy üzemre jutó saját tőkéje 14,5 millió forint és éves nettó árbevétele csupán 4,4 millió forint**.

¹⁸ A scoring-modell összeállításában alapvetően támaszkodtunk Ormos Mihály BME GTK Executive MBA Programjához készített számvitel-előadására.

¹⁹ Az eladósodottságot a hátrasorolt kötelezettségek nélküli kötelezettség állománnyal számoltuk, mivel az esetek többségében ezek a források a vállalkozás tulajdonosától származnak.

Egyéni gazdaságok adóbesorolása²⁰

Megnevezés			rossz	közepes	jó		rossz	közepes	jó
			0-40	40-60	60-95		0-40	40-60	60-95
Üzem- szám	20 millió Ft alatt	van hitel	2,4%	3,4%	5,2%	Eladósodottság	34%	23%	17%
		nincs hitel	12,9%	28,9%	40,6%		6%	4%	8%
	20 millió Ft fölött	van hitel	0,5%	1,5%	2,1%		49%	29%	22%
		nincs hitel	0,2%	0,9%	1,4%		32%	23%	15%
Saját tőke	20 millió Ft alatt	van hitel	1,7%	4,8%	8,6%	Saját tőke átlaga (e. Ft/ üzem)	12 625	24 476	28 480
		nincs hitel	7,2%	19,1%	34,0%		9 675	11 489	14 532
	20 millió Ft fölött	van hitel	1,3%	5,8%	9,3%		45 221	67 100	78 303
		nincs hitel	0,2%	2,7%	5,2%		21 513	49 613	63 693
Ár- bevétel	20 millió Ft alatt	van hitel	1,9%	4,0%	6,1%	Árbevétel átlaga (e. Ft/ üzem)	5 244	7 648	7 679
		nincs hitel	5,4%	14,7%	27,1%		2 742	3 341	4 394
	20 millió Ft fölött	van hitel	4,4%	9,3%	12,7%		57 885	40 767	40 658
		nincs hitel	1,1%	5,8%	7,5%		37 957	40 636	34 577
Adózás előtti eredmény (AEE)	20 millió Ft alatt	van hitel	-0,6%	1,4%	6,8%	AEE átlaga (e. Ft/ üzem)	-557	873	2 714
		nincs hitel	-6,0%	10,8%	33,7%		-980	784	1 739
	20 millió Ft fölött	van hitel	2,1%	8,0%	14,7%		8 917	11 110	15 035
		nincs hitel	1,1%	5,9%	8,8%		11 526	13 081	12 918
Hosszú lejáratú kötelezett- ségek	20 millió Ft alatt	van hitel	8,8%	16,4%	18,4%	Hosszú l. köt. átlaga (e. Ft/ üzem)	4 168	5 345	3 939
		nincs hitel	0,0%	0,0%	0,0%		0	0	0
	20 millió Ft fölött	van hitel	7,6%	23,5%	25,2%		16 870	17 362	13 731
		nincs hitel	0,0%	0,0%	0,0%		0	0	0
Rövid lejáratú kötelezett- ségek	20 millió Ft alatt	van hitel	2,8%	3,1%	6,5%	Rövid l. köt. átlaga (e. Ft/ üzem)	1 803	1 379	1 871
		nincs hitel	5,0%	9,4%	30,4%		583	491	1 132
	20 millió Ft fölött	van hitel	6,3%	9,6%	11,3%		18 820	9 587	8 359
		nincs hitel	2,1%	6,5%	7,1%		16 233	10 300	7 499

A szürke szín a lehetséges banki partnereket jelöli.

Forrás: készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

A **kis méretű** egyéni gazdaságok közül **5%-a számít jó adósnak** a hosszú távú kötelezettséggel rendelkező gazdaságok közül. Ezek a gazdaságok rendelkeznek az összes egyéni gazdaság **saját tőkájének 9%-ával, árbevételének 6%-ával** és adózott **eredményének 7%-ával**. Átlagos méretük nagyobb, mint a hosszú lejáratú hitel nélkül gazdálkodóké: egy üzemre jutó **saját tőke állományuk 28,5 millió forint és árbevételük 7,7 millió forint**. Ezek a gazdaságok a kialakult banki kapcsolataikon keresztül – ha sikerül megtérülő fejlesztéseket találni a piacon – tovább fejleszthetik gazdaságukat további külső hosszú távú források bevonásával, ugyanis **alacsony eladósodottsági szintjük (17%)** ezt még lehetővé teszi.

²⁰ A táblázatban szürkével jelöltük azon cégek adatait, amelyek a bankok által hitelképesnek tartott ügyfelek lehetnek.

Tovább növelhetik külső forrásaik állományát a 20 millió forint árbevétel feletti közepes és jó adós gazdaságok. Megfigyelhetjük, hogy **az egyéni nagy gazdaságok között tulajdonképpen nincsenek rossz adósok (0,7%)**. Az előbbi gazdaságok kedvező piaci kilátások esetén tovább növelhetik külső forrásaik állományát, ugyanis 15-29% közötti eladósodottságuk ezt lehetővé teszi számukra.

Az egyéni gazdaságok 83%-a nem rendelkezik hosszú távú hitellel. Ezek közül a pénzügyi teljesítmény mutatói alapján csupán 13% számít rossz adósnak, 29% közepes adósnak, még **41% jó adósnak mutatkozik**. Külön csoportot képeznek azok a nagy, tehát elvileg bankképes egyéni gazdaságok, amelyek ennek ellenére **sem vesznek fel hosszú távú hitelt**. Utóbbiak azért sem rendelkeznek hosszú forrás állománnyal, mert **konzervatív üzletpolitikát folytathatnak** (ugyanis a „hitelbőség” időszakában a jó adósnak számító gazdaságok hozzáférhettek hitelekhez). A közepes adós és a jó adós hosszú lejáratú hitel nélküli gazdaságok eladósodottsági mutatója 4% és 8% csupán. **Az is akadályozhatja** ezeknek a gazdaságok **külső források bevonását**, hogy **nem rendelkeznek megfelelő nyilvántartásokkal** (nem kell mérleget készíteniük, viszonylag széles körű adókedvezményeik miatt pedig sok esetben az eredménykimutatás is hiányzik), amelyeket hitel igénylésekor a hitelező rendelkezésére tudnának bocsátani üzleti tervük megalapozottságának alátámasztása céljából.

A társas gazdaságok 51%-a vett igénybe valamilyen **hosszú távú hitelt**, míg a **gazdaságok 49%-a nem rendelkezett ilyen hitellel**. Az **előbbi csoportba** tartozó vállalatok az összes árbevétel, valamint **saját tőke állomány 80%-át** képviselik és a **rövid távú hitelek döntő hányadát (85%)** is ők vonják be gazdálkodásukba (6. táblázat).

A méret szerinti felosztás után a **kisméretű mezőgazdasági társas vállalkozások száma 48%-os**, és a nagyméretű mezőgazdasági vállalkozások száma 52%-os arányt képvisel az alapsokaságban, viszont előbbi vállalat-csoport **csupán az összes saját tőke 4%-át és az összes árbevétel 2%-át képviseli**, míg az utóbbi vállalat-csoport az összes saját tőke 96%-át és az összes árbevétel 98%-át jelenti. A **nagy gazdaságok termelik** a társas vállalkozások által elért **összes eredmény 91%-át**, továbbá ezek a gazdaságok rendelkeznek az összes hosszú távú kötelezettségek 90%-ával és az összes rövid távú kötelezettség 94%-ával.

Az elért pontszám alapján a **társas gazdaságokat** is – hasonlóan az egyéni gazdaságokhoz – **rossz adós (42%), közepes adós (26%) és jó adós (32%)** csoportokba különítettük el.

A „jó adós” gazdaságok saját tőke ellátottságuk és eredményességük tekintetében kiemelkedőek. Annak ellenére, hogy a gazdaságok **32%-a** tartozik ebbe a csoportba az **összes saját tőke 43%-át** birtokolják (ezen belül a nagy gazdaságok 42%-ot és a hitelből gazdálkodók 30%-ot), valamint az **összes eredmény 75%-át** állítják elő (ezen belül a nagy gazdaságok 75%-ot és a hitelből gazdálkodók 52%-ot).

Társas gazdaságok adósbesorolása

Megnevezés			rossz	közepes	jó		rossz	közepes	jó
			0-40	40-60	60-95		0-40	40-60	60-95
Üzem- szám	20 millió Ft alatt	van hitel	7,7%	4,7%	2,6%	Eladósodottság	272%	129%	42%
		nincs hitel	13,0%	8,7%	11,3%		505%	23%	16%
	20 millió Ft fölött	van hitel	15,7%	8,9%	10,9%		94%	54%	32%
		nincs hitel	5,4%	3,9%	7,1%		84%	36%	21%
Saját tőke	20 millió Ft alatt	van hitel	0,4%	0,6%	0,3%	Saját tőke átlaga (e. Ft/ üzem)	6 783	14 506	13 917
		nincs hitel	0,3%	0,8%	0,8%		2 525	10 837	8 525
	20 millió Ft fölött	van hitel	28,1%	19,9%	30,5%		209 940	261 104	327 095
		nincs hitel	2,1%	4,3%	11,8%		45 465	131 573	194 484
Ár- bevétel	20 millió Ft alatt	van hitel	0,4%	0,2%	0,1%	Árbevétel átlaga (e. Ft/ üzem)	7 851	7 252	9 264
		nincs hitel	0,4%	0,3%	0,4%		5 064	5 017	6 174
	20 millió Ft fölött	van hitel	37,6%	18,0%	23,7%		405 762	341 447	366 371
		nincs hitel	5,9%	4,8%	8,2%		185 407	209 473	194 590
Adózás előtti eredmény (AEE)	20 millió Ft alatt	van hitel	-1,1%	-0,3%	0,6%	AEE átlaga (e. Ft/ üzem)	-1617	-832	2 772
		nincs hitel	-0,9%	-0,2%	1,8%		-806	-225	1 868
	20 millió Ft fölött	van hitel	1,4%	16,0%	51,4%		1 031	21 226	55 486
		nincs hitel	-1,8%	2,5%	21,9%		-3 990	7 790	36 428
Hosszú lejáratú kötelezett- ségek	20 millió Ft alatt	van hitel	3,7%	2,5%	0,6%	Hosszú l. köt. átlaga (e. Ft/ üzem)	14 056	15 398	6 897
		nincs hitel	0,0%	0,0%	0,0%		0	0	0
	20 millió Ft fölött	van hitel	50,1%	24,6%	18,4%		93 826	81 043	49 355
		nincs hitel	0,0%	0,0%	0,0%		0	0	0
Rövid lejáratú kötelezett- ségek	20 millió Ft alatt	van hitel	1,5%	0,2%	0,1%	Rövid l. köt. átlaga (e. Ft/ üzem)	13 207	3 125	2 638
		nincs hitel	1,9%	0,4%	0,2%		10101	2780	1 437
	20 millió Ft fölött	van hitel	54,7%	15,4%	12,5%		239 537	118 713	78 496
		nincs hitel	7,7%	2,6%	2,8%		97 351	46 485	27 202

A szürke szín a lehetséges banki partnereket jelöli.

Forrás: készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

A hosszú lejáratú hitellel nem rendelkező nagy gazdaságok 7%-ot meghaladó számú csoportja, amely az összes saját tőke közel 12%-át birtokolja és az összes árbevétel közel 24%-át termeli, a rövid lejáratú hiteleknek köszönhetően 21%-os eladósodottsági mutatóval jellemezhető. Ilyen alacsonynak számító eladósodottság mellett ez a gazdaságcsoport eredménnyel igényelhetne hosszú lejáratú hiteleket, de vagy konzervatív beruházási politikát folytatnak (csak saját erőből fejlesztenek) és rendelkeznek elegendő saját forrással beruházásaik finanszírozásához vagy nem ítélik meg kedvezően az ágazat jövőbeli kilátásait, hogy hitelre alapozott beruházásokat hajtsanak végre. A rövid lejáratú hitelek magas aránya egyrészt azt tükrözi, hogy igénybe veszik a pénzügyi közvetítőrendszer szolgáltatásait (nem zárkoznak el ezek elől), másrészt a hosszú távú tervek hitelből való megvalósítását nem látják megalapozottnak.

A **hosszú lejáratú hitellel gazdálkodó nagy gazdaságok (számuk eléri a 11%-ot)** az összes **saját tőke 30%-át** birtokolják és az **összes árbevétel 24%-át** termelik. Ez a gazdaság csoport **32%-os átlagos eladósodottsági mutatóját** figyelembe véve még igénybe vehet hosszú távú finanszírozási forrásokat.

A társas gazdaságok **14%-a kisméretű**, 20 millió forint alatti árbevétellel jellemezhető, ezek közül **csak 3% rendelkezik hosszú távú hitelekkel** és eladósodottsági mutatójuk átlagos értéke 42%. A hosszú lejáratú hitel nélkül gazdálkodók fennmaradó arányának átlagos eladósodottsága csupán 16%, de a kedvezőtlen banki megítélés (túl kis méret) miatt nem rendelkeznek ilyen hitelekkel.

A „**közepes adós**” minősítéssel rendelkező gazdaságok, amelyek rendelkeznek valamilyen hosszú lejáratú hitellel, **további külső forrásokat kevésbé képesek bevonni, ugyanis eladósodottsági szintjük ezt nem teszi lehetővé.** Ez a kijelentés **elsősorban a 20 millió forint árbevétel alatti gazdaságokra** érvényes, ahol az **eladósodottsági mutató 129%**. A **20 millió forint feletti** gazdaságokban már jobb a helyzet, az **eladósodottsági mutató itt 54%**, ami nem kizáró ok a hitelfelvétel-nél. A **közepes adósok közül a hosszú lejáratú hitellel nem rendelkező nagy gazdaságok (4%) között lehetnek** még olyan vállalkozások, amelyek sikerrel vonhatnak be gazdálkodásukba hosszú forrásokat, hiszen **36%-os az átlagos eladósodottsági mutatójuk**. A **hosszú lejáratú hitellel nem rendelkező kisgazdaságok** (20 millió forint árbevétel alattiak) az alapsokaság közel 9%-át jelentik, és 23%-os eladósodottsági mutatójuk is kedvező a további külső források bevonása céljából, viszont ezek a gazdaságok **vesztéssel termelnek** és a hitelfedezet biztosítása szempontjából is kedvezőtlen helyzetben vannak.

A „**rossz adós**” minősítésű gazdaságok **nincsenek abban a helyzetben, hogy további külső forrásokat vonjanak be termelésükbe**, ugyanis eladósodottságuk igen magas mind a 20 millió forint alatti, mind az e feletti gazdaságok csoportjában. A gazdaságok számát tekintve sajnos ezek a gazdaságok vannak többségben, **az összes gazdaság közel 42%-a tartozik ebbe a körbe.** Ezek a gazdaságok termelik az **összes árbevétel 44%-át**, miközben az **összes saját tőke 31%-át birtokolják**. Továbbá ezek használják az **összes hosszú forrás 54%-át** és az **összes rövid forrás 66%-át, miközben veszteséget termelnek.** Egyedül a hosszú lejáratú hitellel gazdálkodók csoportjában sikerült pozitív adózás előtti eredményt azonosítani, de ennek mértéke csupán az összes eredmény 1,37%-a (az összes gazdaság 16%-a, az összes saját tőke 28%-a, és az összes árbevétel 38%-a). Tehát ezek a gazdaságok rossz adósnak tekinthetők, egyrészt mert veszteségesen működnek, másrészt mert nagyon eladósodottak.

3.4. A hitelképes vállalatok és a várható beruházási hiteligeny összevetése termelési irányultság szerint

Az előző alfejezetekből láthattuk, hogy **a mezőgazdasági üzemeknek jelentős része esik olyan kategóriába, amely nem tartozik a bankok által szívesen hitelezett körbe.** Különösen igaz ez az egyéni gazdaságokra, amelyeknek csak kis része jut közvetlenül hosszú lejáratú hitelhez, mely a tőkehiányos ágazatban a legtöbb termelő számára a beruházás egyetlen útja lehet. Az is világossá vált, hogy az **egyes mezőgazdasági ágazatokban érintett termelők rendkívül eltérő helyzetben vannak pénzügyi mutatóikat tekintve.**

A másik oldalról megállapíthatjuk, hogy a **2007-2013-as időszakban a Közös Agrárpolitika II. pillérének jóvoltából a támogatott beruházások széles köre nyílt és nyílik meg** a szűken vett mezőgazdaság és a vidék számára. Ebből a szélesen vett körből az egyik legfontosabb és konkrétan a mezőgazdaság modernizációját célzó intézkedés az **I. tengelyen belül a mezőgazdasági üzemek korszerűsítését célozza.**

A mezőgazdasági üzemek korszerűsítésével az ágazat számára egy 935 milliárd forint értékű beruházási lehetőség nyílik meg, melyből azonban jelentős részt kell képeznie a saját-erőnek. E rész nagyságrendjét jól érzékelteti, hogy ha az összes vidékfejlesztési támogatások saját-erő-igényét vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a **mezőgazdasági üzemek korszerűsítése jelenti a legnagyobb saját-erő-terhelést** a teljes II. pilléren belül. A jövőbeli beruházóknak ugyanis összesen mintegy **514 milliárd forint értékben kell saját-erőt előteremteni hét év alatt** ahhoz, hogy az összes beruházási támogatás lehívható legyen. Ennek az 500 milliárdos összegnek az előteremtése önmagában is komoly feladat elé állítja a mezőgazdasági termelőket, de megállapíthatjuk, hogy **ezen összeghez hitel formájában is hozzájuthat az ágazat. Azon egyéni és társas gazdaságok, amelyeket megfelelően hitelképesnek tételeztünk fel az előző alfejezet vizsgálatánál, megfelelő mennyiségű kötelezettségektől mentes saját tőkével – mint fedezettel – rendelkeznek.** Ennek összege 676 milliárd forint, melyből 340 milliárd a társas és közel ugyanennyi az egyéni gazdaságok saját tőkéje. Ráadásul ha megvalósulnak a beruházások, további 935 milliárd forintnyi tárgyeszköz-növekedés valósul meg, ami akár még egy nagyságrendileg 30%-os fedezetbeszámítási aránynál (az eszköz értékének 30%-át fogadják el fedezetnek) is megfelelő fedezetet biztosítana (a 935+676 milliárdos összeg 31%-a az 514 milliárd forint).

A fő problémát nem ez, hanem a jó adósok termelési irányultság szerinti megoszlása okozza. A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése címszó alatt ugyanis az összes mezőgazdasági ágazat fejlesztését célul kitűző program áll. E program egyik fő törekvése, hogy az intézkedés támogatási keretét lehetőség szerint teljes mértékben kimerítse a mezőgazdaság 2013-ig, a másik pedig, hogy e beruházási támogatások is hozzájáruljanak a hazai mezőgazdaság kiegyensúlyozott fejlődéséhez.

7. táblázat

A vidékfejlesztési intézkedések összegei a 2007-2013 közötti időszakra²¹

Intézkedés	Állami kiadás	Magánkiadás	Összes kiadás	Magánkiadás
	Ezer euró	Ezer euró	Ezer euró	MFt
Szakképzés, kommunikációs tevékenység, innováció	127 015	6 685	133 700	1 805
Tanácsadó szolgáltatás igénybevétele	59 574	14 893	74 467	4 021
A mezőgazdasági üzemek korszerűsítése	1 559 443	1 905 986	3 465 430	514 616
Az erdők gazdasági értékének javítása	12 305	15 040	27 345	4 061
A mezőgazdasági és erdészeti termékek értéknövelése	243 382	451 995	695 377	122 039
A mezőgazdaság és az erdészet fejlesztéséhez kapcsolódó infrastruktúra javítása és fejlesztése	215 104	115 825	330 929	31 273
Egyéb, önerőt nem igénylő intézkedések	149 555	0	149 555	0
I. tengely összesen	2 366 378	2 510 425	4 876 803	677 815
Mezőgazdasági földterület első erdősítése	257 020	110 151	367 171	29 741
Agrár-erdészeti rendszerek első létrehozása mezőgazdasági földterületeken	813	349	1 162	94
Nem mezőgazdasági földterület első erdősítése	1 952	837	2 789	226
Egyéb, önerőt nem igénylő intézkedések	1 366 921	0	1 366 921	0
II. tengely összesen	1 626 706	111 336	1 738 043	30 061

²¹ A magánkiadások forintértékeit a táblázatban 270 forint/eurós árfolyam mellett számítottuk ki.

A vidékfejlesztési intézkedések összegei a 2007-2013 közötti időszakra

Intézkedés	Állami kiadás	Magánkiadás	Összes kiadás	Magánkiadás
	Ezer euró	Ezer euró	Ezer euró	Mft
Nem mezőgazdasági tevékenységgé történő diverzifikálás	28 111	18 741	46 852	5 060
Mikrovállalkozások létrehozásának és működtetésének támogatása	313 297	382 919	696 216	103 388
Turisztikai tevékenységek ösztönzése	61 195	15 299	76 494	4 131
A gazdaság és a vidéki lakosság számára nyújtott alapszolgáltatások	110 165	12 241	122 406	3 305
A falvak megújítása és fejlesztése	73 490	12 969	86 458	3 502
A vidék örökségének védelme és fenntartható fejlesztése	35 294	15 126	50 420	4 084
Képzés és tájékoztatás	25 763	2 863	28 625	773
Egyéb, önerőt nem igénylő intézkedések	43 375	0	43 375	0
III. tengely összesen	690 691	460 156	1 150 847	124 242
Helyi fejlesztési stratégiák	204 267	144 161	348 428	38 923
Egyéb, önerőt nem igénylő intézkedések	68 089	0	68 089	0
IV. tengely összesen	272 356	144 161	416 517	38 923
L, II., III. és IV. tengely összesen	4 956 131	3 226 079	8 182 209	871 041
Technikai Segítségnyújtás	202 978	0	202 978	0
Mindösszesen	5 159 109	3 226 079	8 385 188	871 041

Forrás: készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Ezzel a törekvéssel áll szemben az a tény, hogy e támogatásokhoz **jelentős sajátért kell biztosítani**, amelynek döntő többsége **csak hitel felvételével valósulhat meg**. Nem mindegy tehát, hogy 3.3 fejezetben vizsgált jó adósoknak milyen a termelési irányultság szerinti megoszlása. Ugyanis **hiába törekszik az FVM a mezőgazdaság kiegyensúlyozott fejlesztésére, ha a pályázók közül tendenciózan csak egyik vagy másik ágazat képviselői kapnak hitelt.**

A 8. táblázatot megnézve megállapíthatjuk, hogy a zömében **szántóföldi növénytermesztést végző gazdaságok a saját tőke több, mint 50%-át, míg a nyereség több, mint 60%-át adják** a jó adósnak minősülő csoportban, míg az **állattenyésztéssel** foglalkozó üzemek e kör **saját tőkéjének 19,6%-át, az adózás előtti eredményének pedig 14,4%-át teszik ki**. Nem sokat javul a helyzet, ha a vegyes gazdaságokat is az állattenyésztőkhöz számítjuk, ekkor a tőke 27,1%-át, míg a nyereség 21,1%-át hozzák az állattenyésztéssel is foglalkozó társas vállalkozások.

**A jó adósnak minősülő társas vállalkozások fontosabb mutatói
termelési irányultság szerint (2008)**

százalék

	Üzem- szám	Saját- tőke	Árbe- vétel	Adózás előtti er.	Hosszú l. köt.	Rövid l. köt.	Eladóso- dottság
Gabona	47,0	50,2	46,8	61,6	48,2	51,2	33,8
Zöldség, virág, kertészet	4,4	3,2	4,1	3,2	4,2	3,8	36,0
Gyümölcs, szőlő, fűszernövény	5,4	3,5	2,3	2,3	5,4	2,3	31,3
Szarvasmarha-tenyésztés	5,1	9,2	6,7	6,7	9,5	8,8	31,3
Juh-, kecske-, ló-, szamártenyésztés	1,2	0,4	0,3	0,3	2,6	0,4	39,7
Sertéstenyésztés	3,2	5,9	6,4	3,3	9,2	5,9	49,5
Baromfitenyésztés	4,7	3,7	8,8	4,2	5,2	6,0	44,1
Egyéb állatok tenyésztése	0,9	0,5	0,9	0,0	1,1	0,6	50,7
Vegyes gazdálkodás	3,7	7,6	6,1	6,7	6,4	7,5	33,6
Növénytermesztési szolgáltatás	12,7	3,7	5,5	4,8	4,8	4,8	36,6
Állattenyésztési szolgáltatás	1,4	0,3	0,8	0,2	0,8	0,4	45,1
Egyéb	10,4	12,0	11,3	6,8	2,6	7,9	35,4
Összesen	100	100	100	100	100	99	38,9

Forrás: készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Az **egyéni gazdaságok** esetében még nagyobb az eltolódás a szántóföldi növénytermesztés irányába. A jó adósnak tekinthető egyéni gazdaságok saját tőkéjének és nyereségének is **64%-át teljesítik a csak szántóföldi növénytermesztéssel foglalkozó cégek**, míg az állattenyésztő cégek a saját tőke 9%-át (vegyes gazdaságokkal 20,3%), az adózás előtti nyereség 9,3%-át (vegyes gazdaságokkal 18,9%) teszik ki.

**A jó adósnak minősülő egyéni gazdaságok fontosabb
mutatói termelési irányultság szerint (2008)**

százalék

	Üzem- szám	Saját- tőke	Árbe- vétel	Adózás előtti er.	Hosszú l. köt.	Rövid l. köt.	Eladóso- dottság
Árunövénytermelés	58,8	64,2	56,4	64,9	67,1	61,0	19,0
Állattenyésztés - tömegetakarmány	7,7	6,6	4,4	6,4	4,6	5,3	15,9
Állattenyésztés - abraktakarmány	3,9	2,4	10,6	2,8	3,6	4,5	22,4
Ültetvényes termelés	10,0	9,4	7,9	5,1	8,1	6,6	17,0
Zöldségtermelés	9,5	6,0	12,5	11,1	9,1	14,3	31,3
Vegyes mezőgazdasági termelés	10,2	11,3	8,3	9,6	7,5	8,3	15,8
Összesen	100	100	100	100	100	100	20,2

Forrás: készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Ha az abszolút számokat nézzük, akkor a jó adósnak minősülő állattenyésztéssel is foglalkozó üzemek szolid nagyságrendű kötelezettségmentes tőkével és nyereséggel rendelkeznek. A 10. táblázat tanulsága szerint (levonva a hosszú és rövid lejáratú kötelezettségeket) a társas állattenyésztők 50 milliárd forintnyi tőkével és 12 milliárd forintnyi éves nyereséggel rendelkeznek, ami a vegyes gazdaságok ideszámításával 8 illetve 18 milliárd forintra megy fel.

10. táblázat

A jó adósnak minősülő társas vállalkozások fontosabb mutatói termelési irányultság szerint (2008)

db, milliárd forint

	Üzem- szám	Saját- tőke	Árbe- vétel	Adózás előtti er.	Hosszú l. köt.	Rövid l. köt.
Gabona	1 252	313,1	345,2	53,6	49,1	93,5
Zöldség, virág, kertészet	116	20,1	30,6	2,7	4,3	6,9
Gyümölcs, szőlő, fűszernövény	145	21,8	17,0	2,0	5,5	4,2
Szarvasmarha-tenyésztés	135	57,3	49,2	5,8	9,7	16,0
Juh-, kecske-, ló-, számarányésztés	33	2,5	2,3	0,2	2,7	0,8
Sertésenyésztés	86	36,5	47,2	2,9	9,4	11,9
Baromfitenyésztés	125	22,8	64,7	3,6	5,3	11,0
Egyéb állatok tenyésztése	24	2,8	6,6	0,0	1,1	1,1
Vegyes gazdálkodás	98	47,2	45,2	5,8	6,5	13,6
Növénytermesztési szolgáltatás	338	22,8	40,5	4,1	4,9	8,7
Állattenyésztési szolgáltatás	36	1,8	5,9	0,2	0,9	0,8
Egyéb	277	75,0	83,5	6,0	2,6	14,4
Összesen	2 665	623,7	737,9	87,0	102,0	182,9

Forrás: APEH alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Az egyéni gazdaságok esetében is viszonylag alacsony a kötelezettségmentes saját tőke aránya, mintegy 30 milliárd forint, amihez 7 milliárd forint adózás előtti nyereség társul. Ezek a számok a vegyes gazdaságok tőkéjével és nyereségével 72 illetve 14 milliárd forintra emelkednek.

11. táblázat

A jó adósnak minősülő egyéni gazdaságok fontosabb mutatói termelési irányultság szerint (2008)

üzemszám (db)

	Üzem- szám	Saját- tőke	Árbe- vétel	Adózás előtti er.	Hosszú l. köt.	Rövid l. köt.
Árunövénytermelés	5 332	286,4	125,0	48,9	40,9	30,7
Állattenyésztés - tömegetakarmány	694	29,3	9,7	4,8	2,8	2,6
Állattenyésztés - abraktakarmány	351	10,8	23,6	2,1	2,2	2,3
Ültetvényes termelés	910	42,0	17,5	3,8	5,0	3,3
Zöldségtermelés	860	26,9	27,8	8,4	5,5	7,2
Vegyes mezőgazdasági termelés	923	50,6	18,4	7,3	4,6	4,2
Összesen	9 071	446,0	221,9	75,3	60,9	50,3

Forrás: FADN alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Összességében megállapítható, hogy **komoly feszültségek** keletkezhetnek a **beruházási támogatások mezőgazdasági ágazatok közötti megosztásánál**, mivel a minél több támogatás lehívásának célja a bankok (teljesen racionális) hitelezési politikája miatt csak az amúgy is túlsúlyban levő szántóföldi növénytermesztéshez kapcsolódó beruházási célok preferálásával érhető el, ami ütközik a hazai mezőgazdaság kiegyensúlyozott fejlesztésének elvével. Világosan látható, hogy amennyiben a hazai agrárkormányzat a beruházási támogatásokat ösztönzőképpen kívánja felhasználni az állattenyésztés fejlesztésére, amelyet a piaci (kb. 80-20 a növénytermesztés javára) arányoknál nagyobb mértékben kíván lekötni az állattenyésztés javára, azt csak a piaci alapoktól eltérő hitelezési rendszerrel teheti meg, mivel olyan üzemek esetében is lehetővé kell tenni a beruházás megvalósítását, amelyek a banki értékelések alapján a piacon nem kapnának hitelt.

Ezzel a lehetséges megoldási javaslattal kapcsolatban az a **legnagyobb probléma, hogy az uniós szabályok tiltják a beruházási támogatások intenzitásának a megszabott fölé való emelkedését**. Így ha egy üzem igénybe vesz egy beruházási támogatást, akkor a beruházás megvalósításához szükséges saját erő előteremtésekor nem vehet fel kamattámogatott hitelt, mivel a kamattámogatás mértéke is támogatásnak minősül, amely megemelné a teljes beruházás támogatási intenzitását.

Ez a probléma különösen érzékenyen érinti az állattartó gazdaságokat, hiszen a rájuk kötelezően mért beruházások zöme improduktív, így nem várható e beruházásoktól az egyébként is alacsony jövedelmek növekedése, miáltal kulcskérdéssé válik a minél alacsonyabb kamat melletti hitelfelvétel.

4. A mezőgazdaság fontosabb finanszírozási formái – közvetlen banki finanszírozás

A pénzügyi válság alapvetően a pénzügyi finanszírozókon keresztül érte a hazai mezőgazdaságot. E finanszírozók viszont eltérő jellegük miatt rendkívül különböző módon reagáltak a válságra. Ez természetesen kihatott a mezőgazdaságra is, így a következő fejezetekben végigvesszük az ágazat legfontosabb finanszírozóinak és finanszírozási csatornáinak reagálását és azt, hogy milyen módon és milyen nagyságrendben közvetítették a válságot a mezőgazdasági termelőknek.

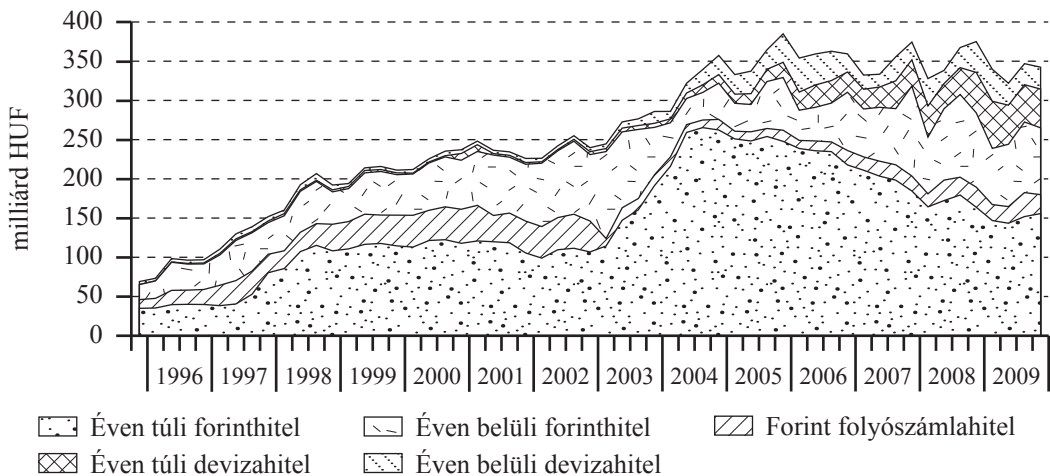
4.1. Kereskedelmi banki finanszírozás

A közvetlen banki finanszírozás a mezőgazdasági finanszírozás legnagyobb szeletét alkotja, ezen belül azonban nem homogén, hanem rendkívül fragmentált struktúrát találunk mind a finanszírozás nyújtóját, mind a finanszírozás kamatfeltételeit, fedezetét, célját, devizanemét, valamint futamidejét illetően.

A mezőgazdaság kereskedelmi banki finanszírozásáról az MNB statisztikái alapján tudunk megfelelő képet kapni, mivel az egyéni gazdaságok adataitól eltekintve teljes képet ad a mezőgazdaság banki kapcsolatairól.

31. ábra

A társas mezőgazdasági vállalkozások hiteleinek megoszlása

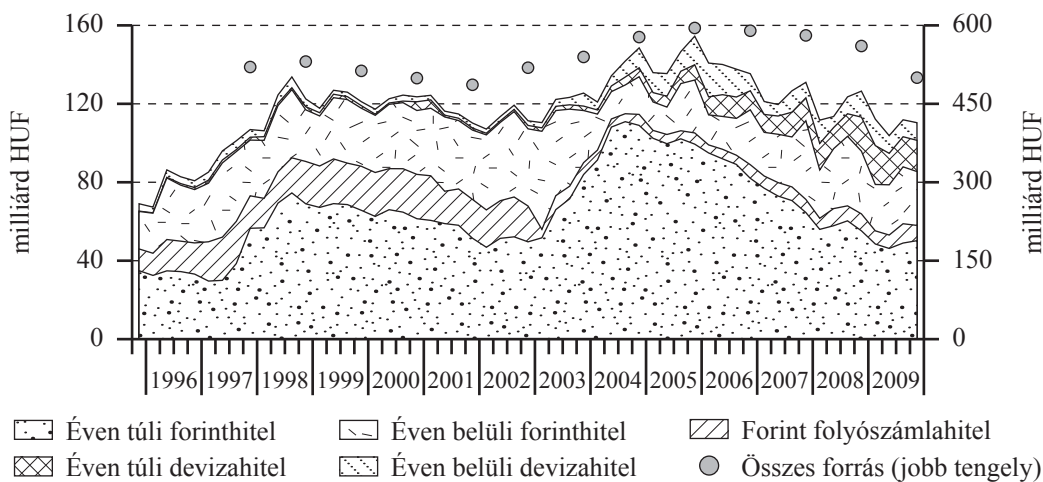
Forrás: MNB

Az MNB ágazati statisztikájában nem tartja nyilván az egyéni gazdaságok hiteleit. Ezt az adatot az FADN-ből becsülhetjük meg, levonva az egyéni gazdaságok hitelei közé könyvelt lízingcégektől eredő finanszírozást. Így nagyságrendileg további 40 milliárdos hitelt könyvelhetünk el a mezőgazdasági termelők neve mellé.

Az adatsorból jól látszik, hogy az elmúlt évtized **legfontosabb hitelszerkezeti változását a kormányzati kamattámogatott hitelprogram idézte elő**, melynek során **jelentősen nőtt az éven túli hitelek aránya**. Ezt a lökészerű változást a **program kifizésével visszarendeződés követte**, azonban a rövid forinthitelek mellett egyre jelentősebb szerepet kaptak a devizaalapú hitelek is.

32. ábra

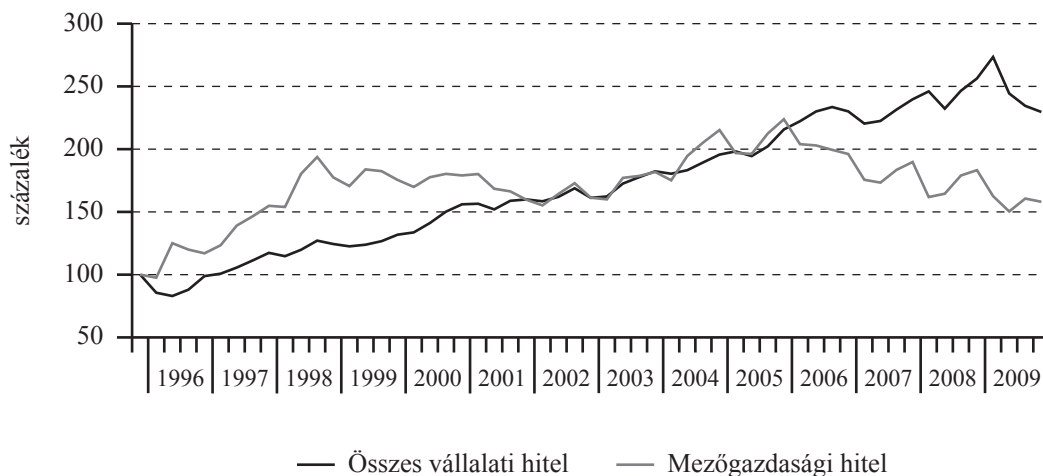
**A társas vállalkozások hiteleinek és mérlegfőösszegének változása
1995-ös áron**

Forrás: MNB

33. ábra

**A hazai társas vállalkozások és a mezőgazdasági társas vállalkozások
hiteleinek reáláron számított indexe (1995. december = 100%)**

Forrás: MNB alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Ha **reáláron** számítjuk ki a hitelek nagyságát, megállapíthatjuk, hogy a **hitelezés volumene 2005 vége óta csökken**, ami **nem magyarázható** pusztán az **összes forrás zsugorodásával**, mivel ez jóval mérsékeltebb ütemű (csupán 6%-os 2008-ig), mint a hitelek nagyságának esése, amely közel 20%-os mértékű 2008 decemberéig.

A **hitelezés ilyen mértékű visszaszorulása** (a nyereség dinamikus növekedése mellett) **csak a Közös Agrárpolitikán (KAP) belül nyújtott támogatások gyors növekedésével magyarázható**, mely által egyrészt **jelentősen csökkent a mezőgazdasági cégek hiteligénye**, másrészt az évenként **növekvő nyereség megjelent a saját tőkében**, így a hazai cégek növelni tudták üzletmenetük saját tőkéből való finanszírozását.

Ez a hitelezés szempontjából azt jelentette, hogy a **mezőgazdasági cégek** (a korábbi időszakhoz képest) **kevésbé voltak ráutalva a banki hitelforrásokra**, miközben általában javultak a hitelezési mutatóik. Ennek (és a szigorú magyar banki hitelpolitikának) köszönhetően a már banki hitellel rendelkező cégek jelentős részének javultak az eredményei, ezzel nőtt a hitelképessége és csökkent a hitelkockázata. Azon cégek, amelyek nem voltak megfelelő állapotban egy hitel megszerzéséhez, még kevésbé kényszerültek rá arra, hogy hitelképpé váljanak. Azon cégek pedig, amelyekről a bankok meg kívántak szabadulni, a támogatások növekedésével lehetőséget kaptak a hitelpiacról való kilépésre.

Ezáltal a **megmaradt és bankhitellel rendelkező mezőgazdasági cégek az egyik legjobban teljesítő csoporttá váltak** a banki hitelfortfoliókban, a **mezőgazdasági üzemek csődrátája pedig a 3. legjobb lett a nemzetgazdasági ágazatok között** (lásd 1. fejezet. 9. ábra).

Így elmondható, hogy **azon cégek, amelyek üzemszinten rendelkeztek hitellel, régi, kipróbált és válogatott ügyfélkört jelentettek**, még ha volt is közöttük olyan, amely súlyosan eladósodott²². Ezzel szemben állt **az ügyfelek azon csoportja, amelyek vagy nem tudták, vagy nem akarták magukat elkötelezni egy-egy bank mellett**, és csupán **olyan ügyleteket kötöttek, amelyek nem láncolták őket a bankhoz**, hanem csak **az adott ügylet és annak fedezete erejéig léptek kapcsolatba és kaptak hitelt** a bankoktól, jellemzően rövid lejáratra. A kamattámogatott hosszú lejáratú forgóeszközhitelkifizése mellett ez volt a másik ok, ami miatt ismét jelentősen nőtt a rövid lejáratú hitelek nagysága és aránya a mezőgazdasági hitelfortfolióban.

A kereskedelmi bankoknak a fentiekből következően nem csupán ügyfelei, hanem **hiteliei is két fő csoportra oszthatóak**: beruházási és fejlesztési hitelekre, amelyek mind hosszú lejáratú hitelek, és gyakran, mint **projekthitelek** kerülnek a bankok asztalára. Ezen hitelek esetében a bankok **elsődlegesen a projekt megvalósíthatóságát**, a jövedelemtermelő képességét vizsgálják, és alapvetően ez alapján döntenek, bár fontos szerepet játszanak a projekt résztvevőinek hitelképességi mutatói. A másik **sajátossága ennek a hiteltípusnak a támogatások általi vezéreltség**: a Közös Agrárpolitika által támogatott beruházási célokhoz rendelt vissza nem térítendő pénzzuttatások alapvetően határozzák meg, hogy egy-egy évben milyen nagyságrendű új beruházás indul meg az ágazatban, ami természetes módon vonzza magával a beruházási hiteleket, mivel a mezőgazdasági termelők a legritkább esetben képesek kizárólag csak saját forrásból biztosítani az önerőt.

²² A súlyosan eladósodott üzemek esetében a bankok törekedtek arra, hogy ne „döntsék be” a céget, mivel ezzel a kihelyezésük nagy részét is elveszítették volna, inkább a reorganizációban voltak érdekeltek. Ennek megfelelően akár még újabb fejlesztési hitelt is adtak ezen cégeknek is, amennyiben ez a bankok szerint is növelte a jövedelemtermelő képességet, illetve biztosította a további működést.

Ezzel szemben a **forgóeszköz-hitelek alapvetően a mezőgazdasági üzemek gazdálkodásához kapcsolódnak**, így alapvetően az **üzem hitelképessége és üzemi mutatói határozzák meg a hitelhez jutás feltételeit**. Azonban e hiteltípus esetében még egy fontos bontás szükséges a hitel időtartama miatt. **Minél rövidebb ugyanis a hitel időtartama, annál fontosabbá válik az a zálogtárgy**, ami hitelfedezetként felajánlásra kerül, és annál kisebb hangsúlyt kap magának az üzemnek a hitelképessége, hiszen az időtartam rövidülésével egyre csökken annak az esélye, hogy az adott időintervallumon belül jut csődbe a hitelezett cég. Ezáltal e hiteltípus legfontosabb csoportosítási elvévé a zálogtárgy szerinti bontás válik.

Összefoglalóan elmondható, hogy a projekthitelek esetében legalább olyan fontos, hogy mi a projekt tartalma, mint a pályázó kiléte. A többi beruházási és fejlesztési hitel, valamint a hosszú távú forgóeszközhitel esetében csak az üzem és annak kondíciói számítanak, míg a rövid távú forgóeszköz-hitel esetében a zálogtárgy válik igazán fontossá.

A válság jelentős mértékben érintette a hazai banki finanszírozást, 2008 végéhez viszonyítva 2009 decemberére a mezőgazdasági társas vállalkozások hitelállománya **8,7%-kal esett**. Ezen belül a forinthitel állománya 6,8%-kal, míg a **devizahitel-állomány 14,9%-kal**. Az időtáv szerinti bontásban az éven túli hitelállomány 4,7%-kal, míg az **éven belüli hitelállomány 14,1%-kal esett vissza**.

4.1.1. Beruházási és fejlesztési hitelek

A beruházási és fejlesztési hitelek nagyságrendje nominálisan az EU-s csatlakozás óta érdemben nem változott. Ennek fő oka, amint Keszthelyi és Pesti (2009) többször is megállapítják, az egyéni gazdaságok beruházási hajlandóságának jelentős visszaesése. Jól látható, hogy a 2004-es csúcstól az elmúlt 5 évben egyszer sem sikerült megközelíteni. Reálértékben számolva pedig egyértelműen csökkent az ágazati beruházások összege, mivel a társas gazdaságoknál tapasztalható növekedés nem tudta kompenzálni az egyéni gazdaságok beruházási hiteleinek visszaesését.

12. táblázat

A társas vállalkozások és egyéni gazdaságok beruházási és fejlesztési hitelei

milliárd forint

	Társas vállalkozások (APEH)	Egyéni gazdaságok (FADN)	Mezőgazdasági üzemek összesen (becslés)
2003	65,11	56,62	121,73
2004	75,68	66,20	141,88
2005	83,37	58,30	141,67
2006	81,91	46,15	128,07
2007	95,68	45,89	141,57
2008	102,72	51,86	154,58

Forrás: APEH

Tovább árnyalja a képet, hogy az egyéni gazdaságok esetében nem csupán bankhitelekéről, hanem a lízingcégek kölcsöneiről és pénzügyi lízingjéről is szó van, sőt ezek a források adják az egyéni gazdaságok beruházási hitel címen jelölt összegeinek zömét. Mindösszesen azonban mégis **100 milliárd forintot meghaladó tételről van szó, amely a banki hitelek több mint 25%-át adja**.

Ha megvizsgáljuk a mezőgazdasági beruházások arányait, képet kaphatunk arról, hogy milyen arányban oszlott meg a beruházási hitelezés a különböző hitelcélok között, mivel az önerős beruházások aránya nagy valószínűséggel minden beruházástípusnál nagyságrendileg azonos.

13. táblázat

A beruházások teljesítményértékének változása, 2003-2009 között

Év	Beruházások értéke összesen, milliárd Ft	Beruházások megoszlása, %		
		épületek	gépek, berendezések	egyéb
2003	60,6	17,4	55,3	27,3
2004	77,7	41,3	30,6	27,8
2005	64,0	38,5	37,5	24
2006	59,1	37,7	34,6	27,7
2007	76,1	29,4	49,3	21,3
2008	88,9	32,2	39,4	28,4
2009	86,0	35,8	48,2	16
A változás mértéke 2003-2009 között, %:				
2003 = 100	142	291,1	123,7	83,5

Forrás: A beruházások és a pénzügyi mutatók várható alakulása a mezőgazdaságban 2008-ban, AKI kiadvány alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Amint az 13. táblázatból is látszik, a mezőgazdasági beruházásokon belül erősen ingadozott a gépek és berendezések, valamint az épületek és egyéb beruházások aránya, ami alapvetően a beruházások KAP-támogatásoktól való függéséből eredtek. Így a **gazdaságok az aktuális években abba ruháztak be, amire volt támogatás**, így az egyes eszközcsoportokon belüli fejlesztések impulzusszerűen valósultak meg. Az egyéb beruházások aránya 2003 és 2008 közötti időszakban viszonylag állandónak mondható (30% alatti), bár 2009-ben az egyéb beruházások aránya a 2008-as adat csaknem felére csökkent.

A finanszírozás devizaneméről elmondható, hogy a **gépek és berendezések esetében jellemzőbb volt a devizafinanszírozás**, míg az **épületek és egyéb beruházások keretében inkább a forintfinanszírozás** dominált, annak köszönhetően, hogy a **gépek esetében jelentős másodlagos piaccal rendelkező eszközszegmensről van szó**, és ez esetben az eszközök zöme külföldről származik. Így az esetleges árfolyamváltozás (még ha csödbe viszi is a hitelfeltevőt) nem érinti a **gép, mint hitelfedezet értékét**, mivel az **a külpiazi (euróban jegyzett) áráktól függ**. Az épületek és egyéb beruházások esetében már egyértelműen az üzem jövedelmezőségétől függ az épület, mint eszköz értéke, és a fedezet zöme sem az eszközön, hanem az eszköz tulajdonosának jövedelemtermelő képességén nyugszik, ráadásul ez esetben nem működik a gépek esetén megfigyelhető másodlagos piac és annak árképzésében megjelenő természetes fedezet.

A 2008-ban Magyarországra érkező **pénzügyi válság alapvetően likviditási, szűkebben véve devizaliquiditási problémákat okozott** a hazai bankoknál, ennek megfelelően ez volt a banki reakciók elsődleges mozgatórugója. A válság ezen felül drágította a forrásokat, valamint eltérő mértékben sújtotta az egyes ágazati szegmenseket, amelyekre a bankok automatikusan (válságtól függetlenül) reagáltak.

Ennek megfelelően a bankok erőteljesen visszafogták hitelkínálatukat. E **hitelkínálat-visszafogás különösen a hosszú távú hitelekre vonatkozott**, hiszen a bankok a bizalmi válság miatt jóval kevésbé voltak hajlandók hosszú távú hitelt adni egymásnak, mint korábban. Ez jelentősen **nehezítette az alapvetően hosszú távú beruházási hitelek helyzetét is**. Az új helyzet **nem is az új beruházásokban gondolkozó termelőket érintette érzékenyen**, hiszen e termelők nagy része a válság hatására jelentős mértékben **visszafogta fejlesztési terveit** (ez volt a helyzet a viszonylag gyors átfutási idejű gépvásárlási támogatásokkal és hitelekkel). A **már meglevő és futó beruházási hiteleket sem érintette** ez a probléma, hiszen a bankok nem kerültek olyan mély likviditási válságba, hogy felmondják a futó hiteleket. Az azonban előfordult, hogy a fizetési gondba kerülő ügyfél hitelét átutemezték. A **legnagyobb problémákat a hosszú átfutási idejű**, jelentős anyagi áldozat árán elindított **nagy projektek szenvedték el**. Ezen esetekben hiába nyerték el a vállalkozások a projektjükhez az uniós támogatást, a bankok e hiteligénylések igen jelentős részében visszautasították a projekt finanszírozását. **Egyes mezőgazdasági ágazatok esetében** – mint az állattenyésztés (különösen a sertés, tej) – gyakorlatilag **kivonultak a hitelezésből a bankok**, és **csak a nagyon jó, nagyon régi ügyfelek halaszthatatlan** (pl.: trágyatároló) **beruházásait voltak hajlandók finanszírozni**.

A kamatok emelkedése és a források drágulása nem csak a meglevő, hanem a tervezett beruházási hiteleket és beruházásokat is súlyosan érintette. A meglevő hitelek esetében a **forrásköltségek emelkedése mind forintban, mind devizában elérte a 3%-ot** (előbbinél a jegybanki kamatemelés, utóbbinál az árfolyamgyengülés és a bankközi piacon szerezhető források kamatemelkedése hatására). Minden banknál **sűrítették a meglevő devizahitelek monitoringját** (fél, negyedéves gyorsjelentések), annak érdekében, hogy időben észleljék, ha a cégek fizetési nehézségekkel szembesülnének. Az ügyfeleknél bevezették a devizahitel-limitálást: a forint-árfolyamgyengüléssel párhuzamosan növekvő törlesztő részlet-teher limitálására árfolyam-biztosítást írnak elő, vagy bizonyos árfolyamgyengülés felett **automatikusan fedezetnövelésre** kötelezik a cégeket. Jelentősen változott a devizafinanszírozáshoz való hozzáállás: a válság hatására egyes bankok már csak olyan ügyfeleknek adtak devizahitelt, amelyek devizabevétellel is rendelkeztek. Ez viszont azt jelentette, hogy az alacsonyabb (deviza-) kamattal számolt, ezért jobb megtérülést mutató beruházások most már csak magasabb, jellemzően forintalapú hitelt kaphattak, így az **amúgy is hosszú megtérülést mutató beruházások jövedelmezősége még inkább romlott** (nem is beszélve azon ágazatokról, ahol a jövedelmezőség negatív tartományba süllyedt).

A gazdasági és pénzügyi válság hatására a **projekthitelezés** jelentősen lecsökkent Magyarországon²³. Ez az agrárgazdaságra azért különösen káros, mert a 2007-ben indult Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) keretében több százmilliárd forint értékű állattenyésztési, kertészeti, növénytermesztési és mikro-vállalkozás-fejlesztési beruházás nyert Európai Unió támogatást. Ezeknek egy része zöldmezős beruházás, ahol a beruházásra létrehozott projektcégek új, korszerű növényházakat vagy állattartó telepeket szeretnének építeni. **2009 elejétől kezdve a kereskedelmi bankok nem finanszírozzák ezeket a projekteket, beruházási hiteleket jellemzően csak a korábbi ügyfeleiknek adnak**, azoknak is megnövelt jelzálogfedezet mellett.

Az egyik kereskedelmi bank gyakorlatában az is előfordul, hogy a hitel folyósítása előtt megkövetelik a saját erő és a támogatás elköltését. A beruházási támogatások finanszírozási szabályozása miatt az utolsó támogatási részletet csak a beruházás befejezése után lehet igényelni, tehát ennek a hitelkonstrukciónak az igénybeviteléhez mindenképp egy áthidaló hitelre van szükség.

²³ A projektfinanszírozással foglalkozó három lábjegyzet Keszthelyi Szilárd és Pesti Csaba kutatásának eredménye.

Úgy tűnik, hogy a bankok a beruházási hitelek finanszírozási gyakorlatát egyáltalán nem közelítik az Európai Unió támogatások finanszírozási rendszeréhez. A hitelfeltételek romlása miatt várhatóan a támogatást nyert beruházások közül épp a legfejlettebb technológiát felhasználó, legversenyképesebb beruházások hiúsulnak meg.

4.1.2. Forgóeszköz-hitelek

A forgóeszköz-hitelek jelentik azt a forrás-alapot, amellyel a tőkehiányos mezőgazdasági vállalkozások biztosítani tudják mindennapi működésüket. A hazai mezőgazdaságban klasszikusan nagy a rövid lejáratú forgóeszköz-hitelek aránya, mely helyzet megváltoztatására a 2000-es évektől törekedett a hazai agrárkormányzat. Ennek köszönhetően 2004-re jelentősen megváltozott a rövid- és hosszú lejáratú forgóeszközök aránya. Míg a **2000-es évek elején a rövid, éven belüli lejáratú hitelek állománya az összes forgóeszköz-hitelnek akár a 60-70%-át is kitette**, addig a kedvezményes kamatozása és hosszú lejáratú forgóeszköz-hitelek hatására az arányok megfordultak, és a **rövid lejáratú hitelek aránya az összes forgóhitel 30-40%-ára csökkent**. A programok és a kedvezményes hitelek **kifutásával** újra növekedésnek indult a rövid és csökkenésnek a hosszú forgóeszköz-hitelállomány, melynek hatására **visszaállt az „eredeti” arány**: a rövid lejáratú forgóeszköz-hitelek aránya már elérte az összes forgóeszköz-hitel közel 60%-át.

14. táblázat

A társas vállalkozások és egyéni gazdaságok forgóeszköz-hitelei

milliárd forint

	Társas vállalkozások (APEH)		Egyéni gazdaságok (FADN)		Mezőgazdasági üzemek összesen (becslés)		Éven belüli hitel aránya az összes forgóhitelen belül	
	éven túli	éven belüli	éven túli	éven belüli	éven túli	éven belüli	Társas	Egyéni
2000	76,84	119,34	-	-	-	-	60,8%	-
2001	69,50	120,45	3,23	8,17	72,73	128,62	63,4%	71,7%
2002	60,76	132,93	7,84	10,54	68,60	143,47	68,6%	57,3%
2003	131,31	89,46	15,21	7,23	146,53	96,69	40,5%	32,2%
2004	197,61	84,15	39,86	4,11	237,48	88,26	29,9%	9,4%
2005	183,86	117,74	39,29	4,26	223,15	122,00	39,0%	9,8%
2006	161,65	115,86	38,08	5,02	199,72	120,88	41,8%	11,6%
2007	122,37	156,32	31,73	5,50	154,10	161,82	56,1%	14,8%
2008	112,57	159,77	25,19	5,10	137,76	164,87	58,7%	16,8%

Forrás: APEH, FADN, MNB alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

4.1.2.1. Éven túli forgóeszköz-hitelek

Az éven túli forgóeszköz-hitelek esetében a legszorosabb a kapcsolat a cég „élete” és a hitel között: **ha a bank úgy dönt, hogy nem újítja meg a hitelt, és más bankok sem hajlandóak erre, az egyet jelent a cég csődjével**. Ezt természetesen a bankok is tudják, így (akárcsak a befektetési és fejlesztési hitelek esetében) a válság hatására sem törekedtek arra, hogy legalább valamilyen kompromisszumos ajánlatot ne adjanak a mezőgazdasági üzemeknek.

A pénzügyi válság hatására a banki viselkedés a következőkben **változott meg** a hosszú forgóeszköz-hitelek esetében: mivel **e hitelek zöme forintalapú**, forintból pedig a bankok zöme még a pénzügyi válság közepén is elégséges tartalékkal rendelkezett (az MNB forintban elvileg végtelen likviditásra képes, így a bankok legrosszabb esetben tudtak volna hozzá fordulni), így **nem a likviditás-szűke, hanem az ügyfélkockázat és annak növekedése**, illetve e növekedés elhárítása jelentette a fő feladatot.

Ebből kifolyólag a bankok **új hitelt** csak **olyan cégeknek** adtak, amelyek néhány nagy magyarországi bank átlagnál súlyosabb válsága és ebből következően szigorúbb feltételei miatt kerültek új bankokhoz, **jobb kondíciókat keresve**. E kiváló adósokon kívül új hitellehetőségeket nem kerestek, viszont a meglévő hitelek megújítására gyakorlatilag minden bank vállalkozott. Ezen esetekben viszont törekedtek a kockázatok csökkentésére. Így számos alkalommal **a hosszú lejáratú hitelt már nem újították meg**, inkább csak éves hitelszerződést kötöttek. Gyakran előfordult, hogy a még folyamatban levő hitel azonnali visszafizetésére kötelezték az adósokat, majd **új (részben rosszabb) kondíciókkal** új szerződést kötöttek velük. A rosszabb adósoknál törekedtek a **fedezet növelésére**. Ezt a leggyakrabban nem úgy tették meg, hogy **pótfedezetet** kértek (az erősen eladósodott cégeknél úgyszólamint jellemző a keretjelzálog, tehát minden új eszközre automatikusan banki jelzálog kerül, így nekik nincs mit elzálogosítani), hanem csökkentették a cég hitelkeretét, a csökkentés mértékének megfelelő pénznek azonos értékű és eladásra váró árukészletet pedig, a bank tulajdonában levő factoring céggel faktoráltatták. Így a korábbi hitelfedezet egy kisebb hitelösszeggel került szembe, a maradék összeg mögött pedig megjelent az árualap (vevőkövetelés) új fedezetként.

Minden banknál megfigyelhető volt a magasabb forrásköltségek kamatokban és egyéb költségekben való érvényesítése. Amennyiben ez az állami szabályozás miatt nem volt lehetséges, úgy az egyéb banki költségekben történt jelentős növelés.

Ugyanígy minden banknál fellelhető volt az a gyakorlat, hogy elnyúlt **a hitelbírálati folyamat, akár 1-2 hónappal is** hosszabbá vált a hitel-megállapodás keretfeltételeinek meghatározása. Ez bizonyos esetekben komolyan nehezítette a likviditási nehézségekkel küzdő cégek helyzetét, hiszen e cégek a hitelfelvétel gyorsítása érdekében akár rosszabb kondíciókat is hajlandóak voltak elfogadni.

4.1.2.2. Éven belüli forgóeszköz-hitelek

Az éven belüli hitelek sajátosságai közé tartozik az a tény, hogy az **éven belül lejárató hosszú lejáratú hiteleket, valamint az éven belül esedékes törlesztőrészeket, a mérlegben a rövid lejáratú hitel sorban kell szerepeltetni, így az összes rövid lejáratú hitelnek csak egy része célzottan rövid forgóeszköz-hitelnek kötött forrás**. Emellett jelentős tételt jelent a kifizető hosszú lejáratú hitel-állomány. Ha feltételezzük, hogy a beruházási hitelek 10, az egyéb hosszú lejáratú hitelek 7 év alatt futnak ki, meg tudjuk becsülni, hogy a rövid lejáratú hitelek hány százaléka valóban kifizető hosszú lejáratú hitel, és hány százaléka a ténylegesen éven belüli finanszírozásra megkötött forgóeszköz-hitel.

A 15. táblázatból jól látszik, hogy a **2000-es évek hosszúhitel-programja jelentősen növelte a lejárató hosszú lejáratú hitelek arányát**, azonban a rövid lejáratú hitelek arányának ismételt növekedése újra 20% közelébe csökkentette a „nem valódi” rövid lejáratú hitelek arányát.

A társas vállalkozások és egyéni gazdaságok éven belüli hitelei

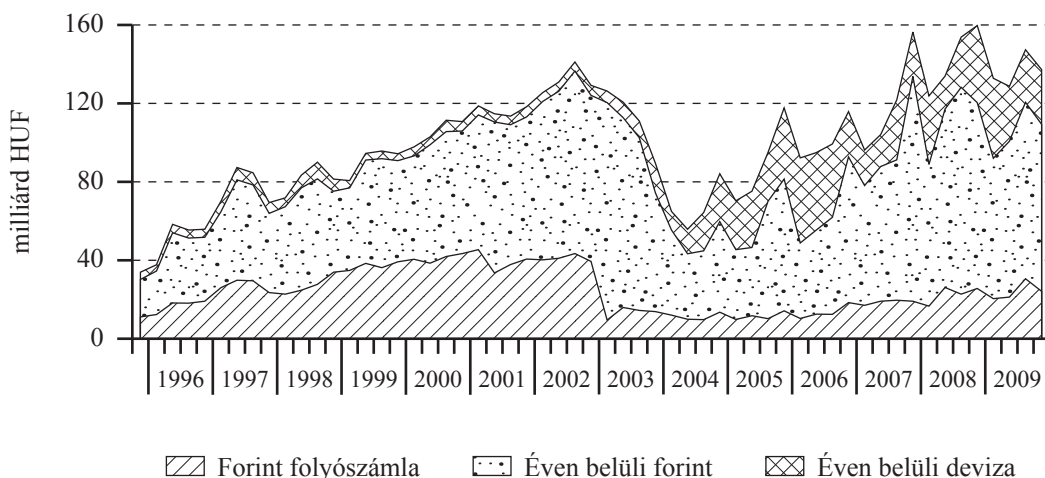
milliárd forint, százalék

	Társas vállalkozások (APEH)	Egyéni gazdaságok (FADN)	Mezőgazdasági üzemek összesen (becslés)	ebből: Lejáró hosszú hitelek (becslés)	Lejáró hosszú hitelek aránya (becslés)
2003	89,46	7,23	96,69	17,51	18,10%
2004	84,15	4,11	88,26	33,11	37,51%
2005	117,74	4,26	122,00	48,11	39,44%
2006	115,86	5,02	120,88	46,04	38,09%
2007	156,32	5,50	161,82	41,34	25,55%
2008	159,77	5,10	164,87	36,17	21,94%

Forrás: APEH, FADN, MNB alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Áttérve a tényleges éven belüli forgóeszköz-hitelekre, a következő megállapításokat tehetjük: az **éven belüli forgóeszköz-hitelek jelentik a banki hitelek azon típusát, amely a legkisebb elkötelezettséggel jár**: a szoros személyes kapcsolat helyett a megfelelő zálogtárgy jelenti a banki kockázatsökkentés legfontosabb elemét.

34. ábra

Az éven belüli forgóeszköz-hitelek aránya a mezőgazdaságban

Forrás: MNB

A rövid forgóhitelek ilyen irányba való eltolódása a folyószámla-hitelek visszaszorulásával nyert teret. Míg a nagy kormányzati forgóeszköz-programok elindulása előtt a rövid lejáratú hitelek közel 40%-a folyószámlahitel volt, addig a kamattámogatott hitelek kifutásával ismét növekedni kezdő rövidhitel-állományon belül nem nőtt érdemben a folyószámlahitel-állomány, helyét a devizában denominált rövid lejáratú hitel vette át, melyet ugyanúgy valamilyen zálogtárgy ellenében folyósítottak, mint az éven belüli forinthelet. Mivel az egyéni gazdaságoknak gyakorlatilag

nincs érdemi rövidhitel-állománya, így az egész mezőgazdasági állományt jól reprezentálja a társas vállalkozások ilyen hiteleiről tudósító MNB-statisztika – itt most eltekintünk az éven belül lejáró hosszú lejáratú hitelek leválasztásától.

A forint folyószámla-hitelek esetében a válság ugyanazokat a jelenségeket hozta el, mint az éven túli forgóeszköz-hitelek esetében. Csökkentek a limitek, nőtt a fedezeti igény, drágultak a hitelek és nőtt a hitelbírálat ideje. Azt lehet azonban mondani, hogy a rövid forgóeszköz-hitelek ezen területén nem történt túlzott változás. Sokkal nagyobb hatással volt a válság az éven belüli forgóeszköz-hitelezés egyik speciális típusára: a közraktári hitelezésre. Emellett még egy hiteltípusnak szentelünk külön alfejezetet, az uniós csatlakozás után az évközi finanszírozás fontos elemét jelentő támogatás-megelőlegező hitelezésnek.

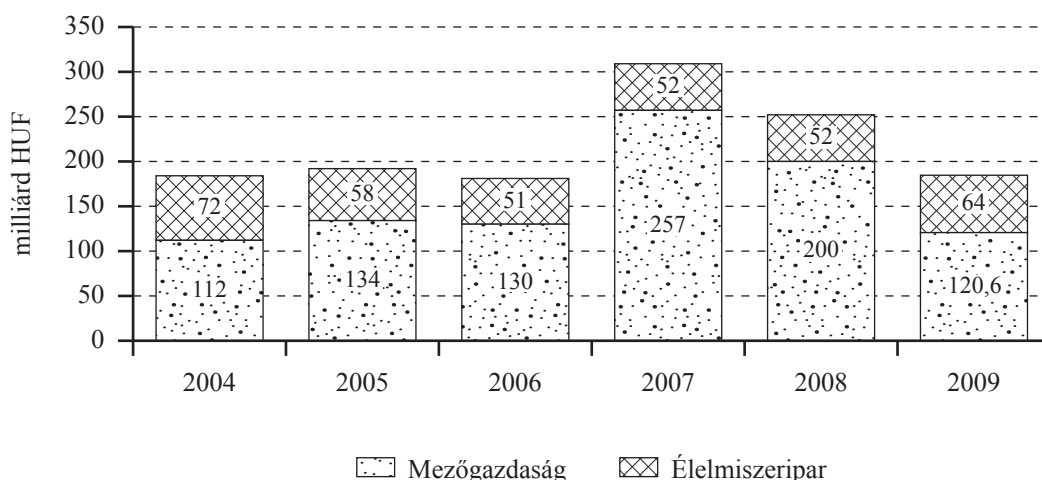
4.1.2.2.1. Közraktári hitelek

A közraktári hitelezés fontos szerepet tölt be mindazon vállalkozások finanszírozásában, amelyek tevékenységére a szezonális jellemző. Így többek között a mezőgazdasági és élelmiszeripari termelők, továbbá az ipari, építőipari és gépipari termékek készítői, forgalmazói és felhasználói élnek ezzel a lehetőséggel.

A közraktári hitelezés likviditásnövelő funkciója a következő: a letevő árúja értékének nagyobb részéhez még az előtt hozzájut, hogy eladta az árut. A közraktározás ideje a Közraktári Törvény szerint legfeljebb 12 hónap lehet. A letevők viszonylag ritkán használják ki ezt az időintervallumot: a Közraktári Felügyelet adatgyűjtése szerint a közraktári szerződéseket átlagosan 29 hétre kötik, és 25 hét elteltével, tehát a szerződéskötéskor becsült idő előtt váltják vissza a kiállított közraktári jegyeket (2008. évi adatok). 2009-ben megváltozott az előző évek tendenciája a gazdasági válság hatására. Átlagosan 31 hétre kötöttek szerződést, és a közraktári jegyek visszaszolgáltatása 34,5 hétre növekedett. Ez azt jelenti, hogy a letevők nem tudták időre visszafizetni a hiteleket, így – már a felelős őrzési időben – tudták csak visszaszolgáltatni a közraktári jegyeket.

35. ábra

A kibocsátott közraktárjegyek értéke

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Engedélyezési Hivatal (www.mkeh.gov.hu), 2009.

Jelenleg Magyarországon hat közraktár működik. A piac domináns szereplője a CONCORDIA Közraktár, amely 100%-ban állami tulajdonban van. A közraktári piac fontosságát jól jelzi a kibocsátott közraktárjegyek értéke. A 35. ábra a kibocsátott közraktári jegyek értékének változását mutatja be.

A kibocsátott közraktárjegyek összértéke 2004 és 2006 között alig változott, viszonylag állandónak volt mondható a **200 milliárd forint körüli szint**. 2007-ben jelentős, több mint egyharmados növekedés következett be annak köszönhetően, hogy jelentősen megemelkedett a mezőgazdasági termékek ára. 2008. évben 2007-hez képest 19 százalékpontos csökkenés következett be, aminek oka elsősorban a közraktározott áruk között előkelő helyen szereplő gabona- és olajosmagfélék árcsökkenése volt. **2009-ben a gazdasági válság hatására tovább csökkent a kibocsátott közraktárjegyek értéke, az előző évhez képest drasztikus, 27 százalékpontos csökkenés következett be.** Ha azonban részleteiben megvizsgáljuk a csökkenést, még nagyobb a visszaesés a **mezőgazdasági termékek esetében, itt gyakorlatilag 40%-kal esett a közraktározott érték.**

16. táblázat

Raktározott áruk összetétele

	Közraktárjegy kibocsátás aránya termékcsoportonként, %					Közraktárjegy kibocsátás termékcsoportonként, mrd. Ft.				
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
	M.e: százalék					M. e.: milliárd forint				
Étkezési búza	17,0	17,6	26,4	23,0	18,8	32,6	31,9	81,6	58,0	35,9
Takarmánybúza	4,0	3,3	2,6	3,3	3,0	7,7	6,0	8,0	8,3	5,5
Takarmánykukorica	42,0	40,2	42,2	27,0	21,6	80,6	72,8	130,4	68,0	40,1
Egyéb kalászos	2,0	3,4	3,0	8,5	3,6	3,8	6,2	9,3	21,4	6,8
Olajos magvak	4,0	6,2	5,8	12,0	15,3	7,7	11,2	17,9	30,2	28,5
Egyéb mg-i termék	1,0	1,0	3,2	5,4	2,1	1,9	1,8	9,9	13,6	3,8
Élelmiszer	19,0	15,7	6,8	9,3	23,3	36,5	28,4	21,0	23,4	43,4
Ipari termék	11,0	12,6	10,0	11,5	12,3	21,1	22,8	30,9	29,0	20,2

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Engedélyezési Hivatal (www.mkeh.gov.hu), 2009.

A közraktárjegyek értékének **döntő hányada a két legfontosabb gabonaféléhez, a búzához és a kukoricához kötődik.** Nagyságrenddel kisebb jelentőségű az egyéb gabonafélék közraktározása, az olajos magvak tényerése viszont közraktározási részesedésük növekedésében is megnyilvánul. Az utóbbi években erőteljesen nőtt a nem mezőgazdasági (ipari) termékek közraktározása is, amely lassan eléri a két fő mezőgazdasági termék közraktározott értékét (16. táblázat).

A közraktározott áruk tömegének **60-80 százaléka általában mezőgazdasági ömlesztett termék,** különböző gabona vagy olajos magvak. Ilyen esetben tipikusan művi közraktározást (a letevő saját raktárában való tárolás) vesznek igénybe a termelők. A közraktározott termékek **összértékének 95-97 százaléka művi raktározás** volt az elmúlt időszakban.

Ha meg akarjuk becsülni, hogy a közraktári jegyek mely piaci szereplők számára jelentenek közvetlen finanszírozást, meg kell vizsgálnunk a közraktári jegy-kibocsátáshoz kötődő szerződés-számot. Ezzel megkaphatjuk egy átlagos szerződés nagyságrendjét.

Jól látható a mezőgazdasági termények átlagos ügyletértékéből (2009-ben még a legkisebbnek mondható egyébkalászos-átlagtétel esetén is 36 millió forint volt a kibocsátott közraktári jegy-érték), hogy **a közraktári rendszer alapvetően nem a termelők, hanem a mezőgazdasági terménykereskedők fontos finanszírozási forrása**²⁴.

17. táblázat

A közraktári ügyletek átlagos nagysága

millió forint

Ügyletérték	2005	2006	2007	2008	2009
Étkezési búza	83	153	266	171	125
Takarmány búza	39	44	64	54	53
Takarmánykukorica	127	126	231	166	149
Egyéb kalászos	26	46	50	75	51,8
Olajos magvak	124	152	153	202	248
Egyéb mezőgazdasági termék	91	70	225	267	127
Élelmiszer	227	139	83	232	517
Ipari termék	218	175	102	367	293

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Engedélyezési Hivatal (www.mkeh.gov.hu), 2009.

Ennek ellenére felmerül a kérdés, hogy ebből a 200-300 milliárdos nagyságrendből mekkora részt képviselhetnek a mezőgazdasági termelők. Az AKI PÁIR adatai alapján nagyságrendi becslést tudunk adni arra a maximális összegre, ami a termelőkhez kapcsolódhat.

18. táblázat

A főbb termények adott évi termésének év végén termelői kézben maradó része

százalék

	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009
Búza	13,4	18,5	14,1	34,8
Kukorica	27,5	21,3	47,2	51,7
Napraforgó	12,4	14,6	8,7	21,9
Repce	-	-	0,0	22,0

Forrás: AKI PÁIR alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Amint a 18. táblázatból is látszik, **egy adott év termésének változó, de jellemzően kis százaléka marad még év végén is termelői kézben**. Kivételt jelent a kukorica, mely egyrészt az egyik legkésőbb betakarított termény, másrészt az intervenció megszűnésével jelentkező értékesítési problémák jelentősen növelték a készletek mennyiségét. Mindazonáltal jól látható, hogy a 2008-as év vége jelentős értékesítési problémákat okozott, hiszen minden terményből nőtt a termelői kézben levő készletek összege (Merkel, 2009).

²⁴ A Közraktári Felügyelet adatai szerint az ügyfélkör a közraktározási tevékenységet jól ismerő, azt többször alkalmazó ügyfelekből áll. Az ügyfélszám tekintetében a 2007. év a maga közel 1900 ügyletével kiugró év volt, a többi évben átlagosnak és közel állandónak mondható az ügyfélszám, 1400-1600 ilyen ügyletet kötnek.

Ha feltételezzük, hogy a termelők év végén a közraktári jegy-mennyiségből azonos arányban részesülnek, mint a terményből, akkor megbecsülhető a közraktári jegyek azon mennyisége, amely a termelői finanszírozást szolgálja.

Az 19. táblázatból jól látszik, hogy a mezőgazdasági termelők által birtokolt közraktári jegyek is csak nagyobb mezőgazdasági Rt.-k finanszírozásában játszhatnak szerepet (feltételezve, hogy a közraktári letevői létszám kétharmada mezőgazdasági cég, egy közraktári letét még mindig 40-70 millió forintos értéket képviselt 2008-ban), ott azonban lényeges volumenhordozó szerepük lehet.

19. táblázat

A főbb terményekből termelői kézen közraktári jegymennyiség maximuma év végén

milliárd forint

	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009
Étkezési búza	5,4	7,0	12,6	23,1
Takarmánybúza				
Takarmánykukorica	22,2	15,5	61,5	35,2
Egyéb kalászos	0,5	1,1	1,3	7,5
Olajos magvak	1,0	1,6	1,6	6,6
Összesen	29,1	25,3	77,0	72,3

Forrás: AKI PÁIR, MKEH alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Ha a termelői kézen levő közraktári jegyekre adható hitelt – számoljunk 80%-os hitelarányal – összehasonlítjuk a rövid lejáratú hitelek nagyságával (levonva az éven belül lejáró hosszú lejáratú hiteleket), **megállapíthatjuk, hogy az originális rövid lejáratú hitelek év végi értékének maximum 30-50%-át fedezte közraktári jegy 2005-2008-ban.**

Ennél a közraktározás és a közraktári hitel jóval nagyobb hatással volt a mezőgazdaságra. Ezt a hatást jól mutatja a 20. táblázat, amely a két legfontosabb mezőgazdasági termék közraktározási részesedési hányadát, értékét és a közraktárba letett termékmennyiség alakulását mutatja.

Amint a táblázatból is jól látható, **a nagykereskedők korábban évenként egy adott év termésének egyharmadát-felét közraktározták, így biztosítva maguknak megfelelő likviditást a termény felvásárlásához.** Ezáltal elmondható, hogy a **közraktári hitelezés alapvető hatással van a mezőgazdasági termelők likviditására, két csatornán keresztül.** Egyrészt a **közvetlen termelői közraktározás meghitelezésén keresztül,** mely akár a rövid lejáratú hitelek 50%-át is elérheti. **Másrészt a termelői értékesítés mielőbbi lebonyolításán keresztül,** hiszen a **nagykereskedők és a malmok nem elsősorban saját forrásból, hanem közraktári hitelből vásárolják fel a terményt,** így saját pénzeszközeik 80%-os közraktári hitelarányánál akár a meglévő pénzmennyiség ötszörösének megfelelő termény felvásárlására is módot adnak.

A búza és a kukorica közraktározásának értéke és becslült mennyisége, 2005-2009²⁵

Év	Összes közraktár-jegy, mrd Ft	Ebből:					
		Búza*			Kukorica		
		aránya, százalék	értéke, mrd Ft	mennyisége, tonna	aránya, százalék	értéke, mrd Ft	mennyisége, tonna
2005	192	21,0	40,3	2 008 541	42,0	80,6	3 873 794
2006	181	21,0	38,0	1 418 029	40,2	72,8	2 772 832
2007	309	29,0	89,6	2 059 023	42,2	130,4	2 939 632
2008	252	26,3	66,3	1 622 627	27,0	68,0	2 498 674
2009	186	21,8	41,5	1 349 520	14,2	40,1	1 304 920
Változás: előző év = 100%							
2006	94,3	-	94,3	70,6	-	90,3	71,6
2007	170,7	-	235,8	145,2	-	179,1	106
2008	81,6	-	74	78,8	-	52,1	85
2009	111,9	-	62,6	83,2	-	59	52,2
Változás: 2005-2009 között							
2005 = 100%	146,9	-	103	67,2	-	49,75	33,69

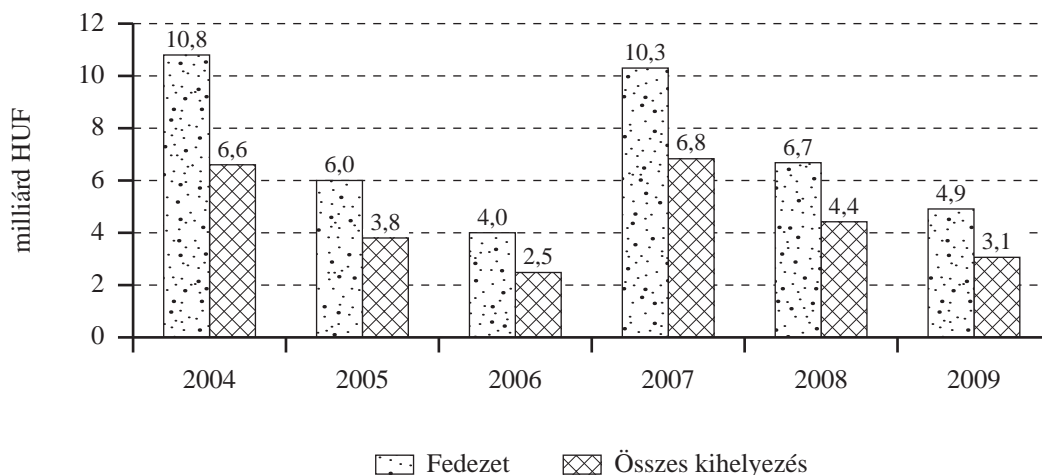
* Az étkezési és a takarmánybúza együtt.

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Engedélyezési Hivatal (www.mkeh.gov.hu), 2009.; AKI PÁIR adatai

A közraktárak maguk is foglalkoznak zálogkölsönzéssel, ez azonban nem jelentős a teljes közraktározott állományhoz képest (36. ábra). Ennek a kölcsönzési formának további korlátot szab, hogy a Közraktári törvény szerint a közraktárak saját közraktári jegyet csak a jegyérték 66%-áig hitelezhetnek meg.

36. ábra

Közraktárak által nyújtott zálogkölsön értéké és fedezetének alakulása

Forrás: Magyar Kereskedelmi és Engedélyezési Hivatal (www.mkeh.gov.hu), 2008.

²⁵ A mennyiségeket a közraktári értékeknek az AKI PÁIR-ból származó éves árakkal való elosztásából nyertük.

A közraktári hitelezést rendkívül súlyosan érintette a kirobbanó gazdasági válság. Ez a kijelentés különösen akkor állja meg a helyét, ha abba a 2007-es árobbanást és a 2008-as árzuhanást is beleértjük. **A bankok a válság előtt teljesen megbíztak a közraktári jegyben,** mint fedezetben, arra akárkinek, akármilyen közraktár által kiállított jegyére, **a jegy értékének 90%-át elérő hitelt adtak.** A közraktári jegynek **ezt a „kvázipénz-funkcióját” tette tönkre a válság.** Egyrészt azzal, hogy a 2007-es áremelkedés során a további áremelkedésre spekulálóknak is **a 2007 végi-2008 eleji magas ár 90%-ára adtak hitelt.** Amikor **2008 végén a mélybe szálltak az árak, a bankok hitelei mögül eltűnt a fedezet,** hiszen a 40-50 ezer forintos áron bevett búzára adott 40 ezer forintos hitellel szemben 2008 végére 25-30 ezer forintos búza állt szemben. A fennálló hitelt pedig a cég vagy ki tudta fizetni (ha jó adós volt), vagy nem. További nehézséget jelentett, hogy a **magas árak túl nagy vonzerőt jelentettek az ügyeskedőknek és tolvajoknak, így több művi közraktárból eltűnt az áru,** illetve **ugyanarra az árura több közraktár is közraktári jegyet bocsátott ki:** a tulajdonos leszedte a közraktár plombáját, és hívta a következő közraktárt. Ebben az esetben a közraktárnak kellett (volna) jótállnia a bankok veszteségéért, de erre egyik közraktár képes volt – amelyik szigorúbban ellenőrizte a közraktározott árukat –, a másik nem.

A milliárdos banki veszteségek hatására a bankok drasztikusan megszigorították a közraktározás hitelezését. Egyrészt **már nem adnak minden cégnek hitelt, amelyik beállít egy közraktári jeggyel:** ebben az esetben is hitelképességi vizsgálatnak vetik alá az ügyfelet. Másrészt a közraktári jegyre adható **hitelt 70% körül maximálták (megszűnt az egységes kezelés, a legjobb ügyfelek akár 80%-ot is kaphatnak, mások csak 60%-ot).** Több bank **bevezette a saját árfigyelést,** egyes bankok bizonyos összeghatáron túl nem is adnak hitelt (hiába megy az ár 40 ezer forint fölé a tőzsdén, ha a bank csak 25 ezer forint hitelt hajlandó adni tonnánként). Jellemző megoldásként egyes bankok **automatikus fedezetnövelést kérnek a cégektől, ha a tőzsdei árak csökkenése elérné a közraktári jegyre adott hitelben foglalt árat,** ha ez nem történik meg, **kényszer értékesíthetik az árut a piacon.** A legnagyobb veszteséget elszenvedett bankok pedig (ideiglenesen vagy véglegesen) **beszűntették a közraktári hitelezést.**

A közraktárak renoméja is jelentősen esett a bankok szemszögéből, **így több bank csak meghatározott közraktár (jellemzően a Concordia) jegyét hajlandó elfogadni.** Ez bankonként **önmagában korlátozza a közraktárakra kihelyezhető hitelek nagyságát,** hiszen **a bankok portfoliójában az egy adott céghez tartozó követelésre limitek vannak érvényben.** Ha a bank csak egy közraktár jegyét fogadhatja el, akkor hiába akarja az összes ügyfél azzal az egy közraktárral raktároztatni az áruját, a bank akkor sem tud hitelt adni, ha akar, mivel az azonos kibocsátójú közraktári jegyek értéke hamar eléri a céglimitet.

Az áru védelmében egyes bankok saját embert vettek fel az áru meglétének ellenőrzésére, GPS-es helymeghatározást alkalmaznak, elkerülendő egy áru kétszeri meghitelezését. Öt bank szakértőinek közreműködésével elkészült a közraktári hitelezést megújító bankszövetségi javaslatcsomag, azonban a tervezet végleges bevezetése a jelenleg hatályos közraktári törvény módosítását igényli. **Még azok a megbízható közraktárak is, amelyek saját maguk adtak zálogkölcsonnt a közraktári jegyekre, jelentősen hosszabbodó hiteltárgyalásokra kényszerültek a bankokkal a zálogkölcsonők refinanszírozását illetően.**

Ennek köszönhetően a közraktározás és a **közraktározás intézményén keresztül kihelyezett kölcsönök volumene drasztikusan csökkent 2009-ben.** A korábbi években tapasztalt 200 milliárdos volumen helyett 120 milliárd forint értékben bocsátottak ki jegyeket, ami a korábbi évek termésértékének 30-40%-a helyett kevesebb, mint 20%-ot tett ki. Ez pedig nem csak a közvetlenül közraktározott termelőket érintette súlyosan, hanem a felvásárlási piacot. A kereskedők és egyéb felvásárlók nem jutottak elég hitelhez – a 90-ről 70%-ra csökkenő hitelezés 10-szeres-

ről 3-szorosra csökkentette a felvásárlói pénzeszközök többszöröződési lehetőségét –, így a **terményfelvásárlás is jelentősen lelassult, illetve elhúzódott**. Ez gyakorlatilag a **termelők vállára helyezte a készletfinanszírozás terhét**, annak minden forrásigényével és forrásköltségével együtt, úgy, hogy a korábban is kevés termelő által használt közraktározás, mint finanszírozási lehetőség, jelentősen vesztett súlyából, a bankok és a közraktárak szigorúbb ellenőrzési rendje pedig jelentősen megdrágította a közraktározás költségeit. Megemlítendő azonban, hogy a közraktározás intézményrendszere továbbra is hordoz kiaknázatlan lehetőségeket az agrárium számára. Az ügyféladatokból és a Közraktári Felügyelet elemzéseiből kiderül, hogy a közraktározást igénybe vevők száma csökkenő tendenciát mutat, ez pedig a termelők, a kereskedők és a feldolgozók tájékoztatására vezethető vissza.

4.1.2.2.2. Támogatás-megelőlegező hitelek

A 2004-es uniós csatlakozás után új források nyíltak meg a magyar mezőgazdaság számára. A Közös Agrárpolitikába való belépésünkkel ugyan nem kaptunk azonos feltételeket az EU régi tagállamaival, hiszen támogatásunk jelentősen kisebb volt az EU-15-énél, azonban a 7 éves költségvetés távlatában biztonságot nyújtó, évenként növekvő támogatások mégis jelentős stabilitást adtak az ágazatnak, és jelentősen hozzájárultak az ágazati eredmény folyamatos növekedéséhez.

A **támogatások azonban nem csak az eredményességet növelték, de a likviditást is jelentősen javították**. Ennek alapvető oka az, hogy a támogatások (legalábbis a területalapú részük) biztos kifizetésnek tekinthetők, így a termelők támogatási kérelmére adott MVH-s visszaigazolás, tehát a **támogatási jogosultság olyan vagyoni értékű jognak tekinthető, amelyre a bankok szívesen adtak hitelt**. Ezáltal a március 31-ig beadott kérelemre kapott igazolás elégséges biztosítékot jelentett a bankoknak, így a **vállalkozások gyakorlatilag már április-májusban megkapták** (némi kamatvesztés ellenében) a **támogatások összegének nagy részét**. Azon ügyfelek, akik tartós kapcsolatban álltak a bankokkal, gyakran már februárban, az igénylés elindítása és az igazolás visszaérkezése előtt megkapták a hitelt, melynek fedezete továbbra is a támogatás maradt.

Ez a rendszer tette lehetővé, hogy a kevésbé hitelképes cégek ne szoruljanak rá a közvetlen bankkapcsolatra, a hitelképesek pedig nem szorultak rá olyan mértékben az újabb és újabb hitelekre, mint a korábbi időszakokban. Így **az ágazat hitelállományának nominális növekedése érdemben megállt 2004 (2005) után**, reálértelemben pedig csökkent a hitelállomány.

Amint a 21. táblázatból is látszik, csak a **területalapú támogatásokból** (amennyiben feltételezzük, hogy a támogatások 60%-át hiteleztették meg a gazdák) **130-160 milliárd forintos fedezet** jelent meg évenként 2008-ig. **Ennek 80-90%-ára adtak hitelt a bankok. A nem területalapú támogatások** esetében szakértői becslések szerint a támogatások 20-30%-át hitelezik meg, és **csupán 50-60%-ára adtak hitelt**. Így 2008-ig közel 170 milliárdos hitelállomány fedezetét jelentette a támogatás.

Ennek a hitelállománynak a zöme természetesen nem jelenik meg a mezőgazdasági cégek év végi mérlegeiben, **mivel éven belüli, 210-270 napos hitelekről van szó, és mivel a támogatások 80-90%-át december végéig kifizetik, így a hitelállománynak is csupán 10-20%-a jelenik meg a mérlegben**, a többi támogatás-megelőlegező hitel kifizetésre kerül a mérleg fordulónapjára. **Az évközi állomány nagyságrendje viszont jól mutatja, hogy a mezőgazdaság folyamatos, éven belüli finanszírozásában mekkora súlya van a támogatás-hitelezésnek.**

Területalapú²⁶ támogatások alakulása és hitelezése pénzforgalmi szemléletben

milliárd forint

		2004	2005	2006	2007	2008	2009
SAPS		12 032	148 023	93 406	119 992	165 060	245 280
top-up			87 678	89 903	59 156	74 191	89 869
NVT (2004-2007)	Agrár-környezetgazdálkodás		35 109	42 507	34 077	4 102	792
	Kedvezőtlen adottságú területek		1 513	505	1 675	1	0
ÚMVP (2007-2013)	Agrár-környezetgazdálkodás					31 363	31 361
	Kedvezőtlen adottságú területek					187	2 006
Összesen		12 032	272 323	226 321	214 900	274 904	369 308
Ebből meghitelezett/faktorált (becslés)		7 219	163 394	135 793	128 940	164 942	221 585

Forrás: MVH alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

A támogatás-megelőlegezés jelentős részét **kezdetben faktoring cégek** végezték, azonban az évek során **a bankok egyre nagyobb szeletet hasítottak ki** erről a piacról, és **2008-ra** már a támogatásra adott hitelek túlnyomó részét, **85-90%-át** ők nyújtják.

Mivel a **támogatás-megelőlegező hitelek** alapvetően **forintalapúak** (ennek oka a hitel igen rövid időtávjában és a támogatás forint-denominációjában keresendő), és zömében az EU-ból érkező támogatások állnak mögöttük, azt hihettük volna, hogy ezt a szegmenset nem **érintette** hátrányosan **a válság**. Közvetlenül valóban nem érintette a hitelek zálogfedezetét jelentő támogatásokat, annál inkább **a támogatások banki számlára való megérkezését**. 2007-ig ugyanis a támogatásokból nem lehetett levonni a támogatott cég köztartozásait, így a támogatás teljes összegében megérkezett a termelő banki számlájára, ahonnan a bank engedményezés keretében le tudta venni azt. Így nem kellett vizsgálnia a támogatás-felvevő hitelképességét. **2007-től viszont az APEH-es inkasszó bevezetésének hatására²⁷ bizonytalan eseménnyé vált a nemzeti, 2009-től pedig már az EU-s forrású támogatások megérkezése is, így a bankoknak ugyanúgy „normál eljárás” keretében kellett vizsgálniuk a termelők hitelképességét, mint más hitelkérelmek esetén.** További fejleményként **a korábban 80-90%-os arányú hitelezés helyett átlagosan 80% alá esett a támogatások hitelezése**, ez is attól függően, milyen a hitelkérelmet benyújtó cég hitelképessége (régii jó ügyfelek megkapták a 90%-ot, a gyenge hitelképességű cégek viszont gyakran csak 70%-hoz jutottak hozzá).

Így a **támogatási jogosultság „kvázipénzből” átlagos hitelfedezetté vált**, ami 2009-ben vált igazán kényelmetlenné, amikor a pénzügyi és gazdasági válság jelentősen rontotta a hitelfelvevők és a bankok hitelképességét és hitelezési hajlandóságát²⁸. Ezt a helyzetet már csak színezte **az SPS támogatási rendszer bevezetése körüli bizonytalanság** 2009 elején, mivel a bankok nem tudták, hogy az SPS-t vagy a SAPS-ot vegyék alapul a támogatás-meghitelezéshez. Így február-március helyett májusig húzódott a hitelek kihelyezése.

²⁶ Bár az AKG esetében nem csak területalapú kifizetések vannak, az összeg zöme azonban a területhez kapcsolódik, így úgy tekintünk erre a támogatástípusra, mint területalapú kifizetésre.

²⁷ A 2007. évi XVII. Tv. 59. § (3) bekezdése alapján.

²⁸ Az is elbizonytalanította a hitelintézeteket, hogy szemben az elmúlt évek gyakorlatával, a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, mint támogatásfolyósító azon a véleményen van – hivatkozva egy 2004 éves APEH állásfoglalásra – hogy a támogatás nem engedményezhető, nem zálogosítható. Ez esetben az ügyfelek biztosítéknyújtási lehetősége jelentősen szűkül.

Viszont az év második felétől jelentősen elkezdtek nőni a kifizetések. Az FVM, reagálva a válságra és a likviditáshiányra, **jelentős mennyiségű támogatás kifizetését hozta előre**, valamint meggyorsította a beruházási támogatások kifizetését is. Ez utóbbi főleg az utolsó negyedévben érződött. Ennek köszönhetően **2009-ben összességében** (ha a korábbi évek arányaival számolunk) nem 170, hanem **több mint 220 milliárd forintnyi rövid lejáratú hitelhez jutott hozzá az ágazat a támogatás-megelőlegzés során**, ami jelentősen segítette a 2009-es év túlélését és a fizetési nehézségek áthidalását.

4.2. Támogatott hitelek, MFB hitelek

A mezőgazdasági hitelezésen belül igen jelentős helyet foglal el a nem piaci alapú hitelkínálat. A 2000-es években indított hitelprogramok célja az volt, hogy egyrészt hosszú távú forgótőkét biztosítsanak a tőkehiányos ágazatnak, másrészt fejlesztési, kitörési esélyt adjanak az átlag alatti jövedelmezőségű szektornak olyan hitelek segítségével, melyek alacsony kamata még a mezőgazdaság esetében is biztosítja a beruházások megtérülését²⁹. A **kamattámogatott hitel-programban az összes fontos hazai pénzintézet részt vett**. Ebben a programban a Magyar Fejlesztési Bank még csak egy résztvevő volt a sok közül. **2004 után, amikor a tömeges kamattámogatás, mint nem EU-konform megoldás kikerült a támogatási portfólióból, az MFB maradt az egyetlen bank, mely az új állami agrárhitel-programok kezelését végezte**. E programoknak (bár volt köztük kamattámogatást is adó) összességében nem a kamattámogatás adott kedvezményes jelleget, hanem az egyéb kedvező kondíciók (átlagos kereskedelmi banki kamat alatti kamatlábak³⁰, könnyebb hitelhez jutás, hosszabb türelmi idő a törlesztéseknél, konkrét beruházási támogatáshoz való kapcsolhatóság, stb.). Ennek megfelelően külön kezeljük a kamattámogatott hiteleket és az MFB hitelprogramjait.

4.2.1. Támogatott hitelek

A **kamattámogatott hitelek állománya** az EU csatlakozás óta – jogszabályi okok miatt is – **folyamatosan csökken**, csak néhány új jogcím került elfogadásra az utóbbi években. Az ezekhez kapcsolódó hitelösszegek nem jelentősek, a jelenleg kint lévő ilyen jellegű hitelállomány szinte teljes egészében (96%-ban) a csatlakozás előtti időszakból maradt (22. táblázat).

A jelenleg aktuális kedvezményes kamatozású hitelek:

- 2004 előtről megmaradt kötelezettségvállalások – az agrárszférához még jelentős összegek kapcsolódnak ily módon;
- Európai Bizottság által engedélyezett konstrukciókhoz tartoznak;
- „de minimis” rendelet hatálya alá esnek;
- piaci alapú hitelnek minősülnek;
- egyéb csoportmentességhez kapcsolódnak.

²⁹ A teljes kedvezményes kamatozású hitelállomány természetesen nem minősül támogatásnak. Az igénybe vett kedvezményes kamatozású hiteleknél a kedvezmény mértékét az MNB által közölt piaci hitelkamatláb és a vizsgált években aktuális jegybanki alapkamat különbözete segítségével határozható meg a legegyszerűbben, ez vizsgált évektől függően a felvett hitelösszeg 2-3%-át jelenti.

³⁰ Az MFB gyakorlatilag olyan forinthitelt nyújt, amelynek kamatát az eurókamathoz köti, árfolyamkockázat nélkül.

Az agrárium kamattámogatott hitelállományának alakulása

milliárd forint

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Éven belüli forgóeszköz hitelek	67,3	10,2	2,6	1,1	-	-	-
Éven túli forgóeszköz hitel	108,5	69,8	52,8	33,6	18,7	7,7	1,7
Éven túli beruházási hitel	59,7	36,4	28,1	16,4	7,0	3,3	2,9
Gazdahitel (30/2000/III.10. Korm. r.)	18,1	9,0	6,0	4,0	2,7	1,7	0,8
Éven túli hitel (57/2001/IX.21 FVM r.)	0,9	0,4	0,3	0,3	0,1	0,1	-
Családi gazdálkodók (317/2001/XII.29. Korm. r.)	75,4	72,7	69,1	59,8	45,4	39,7	25,7
Kedvezőtlen besorolású térség (46/2003/IV.3. Korm. r.)	6,3	5,7	3,8	1,1		0,0	-
Magángazdaságok birtokfejlesztése (3/2003/I.24. FVM r. 271. §)	2,0	3,2	3,9	3,0	2,9	2,2	1,8
EXIM (25/2004/III.3. FVM r. 267-269. §)	13,7	12,2	16,3	10,3	10,3	0,3	-
Birtokfejlesztés (25/2004/III.3. FVM r. 269-/A-G. §)				4,6	11,1	13,7	14,5
Aszály (84/2003/VII.22. FVM r.)	46,4	39,7	32,5	25,0	18,7	13,7	10,5
Európa hitel (6/2004/I.22. FVM r.)		203,1	189,8	144,6	88,9	38,7	7,4
Hajdú-Bét, Parmalat (107/2004/V.22. FVM r.)		2,0	1,7	1,4	0,6	0,1	-
Fagykár (66/2007/VII.26. FVM r.)				-	0,8	2,4	2,1
Aszály (135/2007/XI.14. FMV r.)				-	0,1	0,6	0,5
Birtokfejlesztés (17/2007/III.3. FVM r.)				-		-	-
Beruházás és lízing kamattámogatás (114/2008/IX.5. FVM r.)						0,1	0,4
Összesen	398,3	464,4	406,9	305,2	207,3	124,3	68,5
Ebből: mezőgazdaságba érkező hitelek nagysága (becslés)*	215,6	250,8	314,3	241,4	161,7	100,9	-
Mezőgazdasági hitelek aránya (becslés, %-ban)	51,1	54,0	77,2	79,1	78,0	81,1	-
Aktuális hitelprogramok							
Agrár Fejlesztési Hitelprogram (39/2005. Korm. r.)				10,9	29,1	14,4	12,1
Sikeres Magyarországért AFH (108/2007/IX. 24.)				-	0,1	2,7	10,9

* A becslés az FADN kamattámogatás-nyilvántartásából került kiszámolásra a támogatott hitel-konstrukciók kamatplafonjának ismeretében.

Forrás: készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

A **kamattámogatott hitelek az agrárium egészére, és nem kizárólagosan a mezőgazdaságnak lettek meghirdetve**, jellemzően azonban az összeg nagyobb része a szűken vett ágazat hitelezését szolgálta. A konstrukciók nagy része hosszú távú, **jellemzően beruházást ösztönző hiteltermék**. A **hitelekhez a finanszírozási forrástól függően kamattámogatás, kezességvállaló intézmények**, illetőleg az MFB Rt. által biztosított készfizető kezességvállalás és **kezességvállalási díjtámogatás** volt igénybe vehető. A **csatlakozás előtt meghirdetett konstrukciók mindegyikének hitelösszege folyamatosan csökken**, de a birtokfejlesztési hitel (25/2004. (III. 3.) FVM R. 269-/A-G. §) kivétel, amelynél a kapcsolódó összeg folyamatosan növekszik. Ennek a hitelfajtának a folyósítását már csak egy bank végzi, és annyira sikeresnek ítéli a konstrukciót, hogy a piaci – nem kamattámogatott – változatát is kidolgozták arra az esetre, ha a jelenlegi konstrukció változna.

Megállapítható, hogy **az újonnan, az MFB keretei között meghirdetett termékek keretösszegei az ágazat finanszírozása szempontjából nem voltak relevánsnak** tekinthetők egészen 2009-ig (22. táblázat alja). **Alapvetően változtatta meg ezt a helyzetet a válság**, melynek hatására 60 milliárd forintos keretösszeg erejéig indítottak új, kedvező kamatozású (de nem kamattámogatott) hitelkonstrukciókat az ágazat számára, ezáltal a kamattámogatott konstrukciók helyét egyre inkább a kedvezményes kamatozású hitelek veszik át.

4.2.2. MFB-hitelek

Az **MFB**, mint állami fejlesztési bank, már **alapításakor célul tűzte ki** a nemzetgazdasági szinten **stratégiai fontosságú beruházások finanszírozását**, valamint a **KKV szektor hitelezését**. Ezt a funkciót **kezdetben saját fiókhálózat** kiépítésével végezték el, **végül azonban áttértek az ügynöki finanszírozásra**. Így az MFB szerződést kötött a fontosabb kereskedelmi bankokkal, amelyek fiókhálózatukon keresztül terjesztették az MFB által kidolgozott konstrukciókat. Ennek ellenére az MFB közvetlen hitelállománya is jelentős maradt.

Az MFB **mezőgazdasági portfóliója jóval jelentősebb, mint ami a mérlegfőösszegeből** vagy a vállalkozói hitelezésből **következne**. Ennek oka egyrészt az, hogy a **bank méretét meghaladóan vett részt a kamattámogatott hitelprogramban** (az összes kihelyezés 30%-a az MFB-n futott keresztül), **másrészt éppen a KKV-kal kapcsolatos elkötelezettség miatt**. A kamattámogatott hitelezés uniós csatlakozás utáni megszűnése után indított MFB-programok, valamint a nem program szerinti kihelyezések elegendőek voltak arra, hogy **összszinten (nagyságrendileg) 90 milliárd forint közelében tartsák az MFB mezőgazdasági portfólióját**, a mezőgazdaság fontossága azonban nem növekedett. Az **új programok** („Sikeres Magyarországért” elnevezésű Vállalkozásfejlesztési, Agrárfejlesztési és Önkormányzati Infrastruktúrafejlesztési Hitelprogramok; később Új Magyarország Vidékfejlesztési Hitelprogram) 2009-ig **csak arra voltak elegendőek, hogy a kamattámogatott hitelek kiesését pótolják**. Az **összes új (programszerű) kihelyezésben azonban jelentősen csökkent az ágazat súlya**.

Így a 2008. december 31-ei állapot szerint az összes hitelprogramban jóváhagyott kérelmek **összege 364,010 Mrd Ft-ot tett ki**, amelyből az Új Magyarország Vállalkozásfejlesztési Hitelprogram 55,6%-kal, a „Sikeres Magyarországért” Önkormányzati Infrastruktúrafejlesztési Hitelprogram 38,3%-kal, és az Új Magyarország Agrárfejlesztési Hitelprogram csupán 0,68%-kal részesedett. A megoszlás jól szemlélteti, hogy az MFB Zrt. tevékenysége főként a kis- és középvállalkozások likviditási, finanszírozási problémáinak enyhítésére irányul (az összes hitel 63%-a kis- és középvállalkozói szektort finanszírozta).

A Magyar Fejlesztési Bank fontosabb adatai

milliárd forint

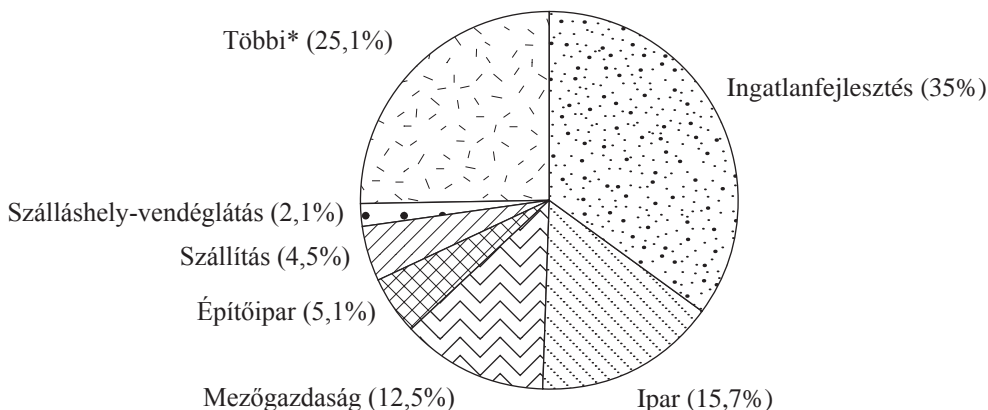
	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Mérlegfőösszeg	534	606	779	1 037	891	1 028
Összbanki mérlegfőösszeg	14 473	16 763	19 796	23 574	27 363	33 243
MFB aránya	3,7%	3,6%	3,9%	4,4%	3,3%	3,1%
Saját tőke	100	105	114	122	131	137
Összbanki saját tőke	1 243	1 464	1 664	1 956	2 266	2 509
MFB aránya	8,1%	7,2%	6,8%	6,2%	5,8%	5,5%
Vállalkozói hitelek (kivéve hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok)	331	410	609	868	628	684
Összbanki vállalkozói hitelek	4 416	5 004	5 713	6 494	7 283	8 081
MFB aránya	7,5%	8,2%	10,7%	13,4%	8,6%	8,5%
Vállalkozói hitelből közvetlenül nyújtott	293	275	457	683	265	307
Vállalkozói hitelből közvetetten nyújtott	38	135	152	185	363	377
Vállalkozói hitelből mezőgazdaságnak nyújtott	-	66	97	96	99	88
Mezőgazdasági hitel az összes százalékában	-	16,0%	16,0%	11,1%	15,7%	12,8%

Forrás: MFB, MNB alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Ez a helyzet alapvetően megváltozott a válság során. A 37. ábra az összes kihelyezett hitel ágazat szerinti megoszlását mutatja be a 2009. szeptember 30-i állapot szerint. Jól látható, hogy a kihelyezett hitelek döntő többsége az ingatlanfejlesztésbe és az iparba összpontosul, **a mezőgazdaság aránya – a maga 12,5%-os részesedésével – nem a legjelentősebb. Ez az érték 2008 végén még csak 6%-os volt, az ugrás pedig egyértelműen a válság során a mezőgazdaságnak meghirdetett programoknak köszönhető.**

37. ábra

**Összes kihelyezett hitel ágazat csoportok szerinti bontásban,
2009. szeptember 30-án**

* A „többi” elnevezésű kategóriában az önkormányzatoknak nyújtott hitelkihelyezések is szerepelnek (valamint a kereskedelem és az egyéb szolgáltatások)

Forrás: MFB adatok alapján

A 24. táblázat az élő hitelprogramok megoszlását szemlélteti ágazatok szerint (2009. szeptember 30-i állapotot mutat). A jóváhagyott kérelmek összege 2006 és 2009 között 75 százalékkal nőtt. A kérelem összegének megoszlását tekintve pedig 2006-2008 között jelentős ingadozásokat nem tapasztalunk, kiugró értéket 2009 produkált. A szolgáltatásokba kihelyezett hitelállomány toronymagasan vezet, második helyen az infrastruktúra és az ipar áll, a mezőgazdaság csak utánuk következik.

24. táblázat

**Élő hitelprogramok megoszlása ágazatok szerint,
2009. szeptember 30-án**

milliárd forint

	Jóváhagyott kérelem összege	Ebből:				
		mezőgazdaság	kereskedelem	infrastruktúra	szolgáltatás	ipar
2006	275	15	60	18	119	62
2007	316	17	62	31	147	60
2008	364	24	62	26	193	60
2009	482	60	27	125	193	76

Forrás: MFB adatok alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Az MFB-t állami bank volta, a forrásbevonási céllal felvett hiteleiért vállalt állami kezesség, a források egy jelentős részének speciális fejlesztési bankoktól (CEB, EIB, NIB) való felvétele, valamint a kereskedelmi bankokénál jóval alacsonyabb, 19%-os devizahitel-kitettsége miatt, nem érintette olyan súlyosan a válság, mint a többi kereskedelmi bankot. Igaz, hogy az MFB finanszírozása is jelentősen megdrágult (akárcsak a magyar államé), ezt pedig kénytelenek voltak tovább hárítani az ügyfeleikre, likviditási gondjaik azonban azután, hogy a magyar állam megkapta az IMF és az EU hitelét, gyakorlatilag nem voltak.

Ennek megfelelően és betöltve a fejlesztési bank-funkciót, az MFB vált a mezőgazdasági üzemek leginkább kitarító partnerévé a magyar banki mezőnyben. Ez elsősorban a hitelek meghosszabbításában, átütemezésében valósult meg. A bank a rossz pozícióba került cégeket sem kötelezte a hitelek gyors visszafizetésére, fizetési nehézség esetén hajlandó volt a törlesztőrészletek átütemezésére, mindezekért nem számított fel extra díjakat.

Nagyobb gondot jelentett az államilag meghirdetett likviditásnövelő programok megvalósítása, melyek az MFB-n folytak keresztül. Ezen programokat általában már a program részletes kidolgozása előtt meghirdették (TÉSZ-hitel, Integrátor-hitel), amely teljesen helyes műveletnek bizonyult, hiszen egyes fizetési nehézségekkel küzdő cégek esetében már maga a hír is növelte a kereskedelmi bankok hajlandóságát e cégek finanszírozására. A gyors bejelentést azonban hosszú hónapokig nem követte a teljesítés, mivel ki kellett dolgozni az aktuális részleteket. Ezután következett az egyeztetés a kereskedelmi bankokkal, hiszen az MFB jellemzően csak e bankokon keresztül tudott forrást nyújtani a piacnak. Ezáltal azonban jelentősen megnőtt az az idő, amíg a cégek ezen forrásokhoz hozzájutottak. Ez pedig az adott kamatkörnyezetben igen jelentős költségekkel járt.

Újabb nehézséget jelentett, hogy a kereskedelmi bankok – bár az MFB által finanszírozott ügyletekben ügynökként eljárva csupán a hitelügylet kockázatának 10%-át kellett átvállalják, a maradék 90%-ra az MFB vállalt kezességet – még ilyen kedvező feltételek mellett sem voltak hajlandóak hitelezni egyes cégeket. Így az MFB kénytelen volt ismét bevezetni a közvetlen

finanszírozást, vagyis a cégek már nem csak kereskedelmi bankokon keresztül, hanem közvetlenül az MFB-nél is igényelhetek hitelt. Mivel azonban az MFB **apparátusa erre nem volt felkészülve**, még a közvetlenül az **MFB által nyújtott hitelek elbírálása is hosszadalmassá vált. Nem az adminisztráció lassúsága, hanem a jelentkező igényekhez mért kis volumene miatt.**

Más problémák is jelentkeztek az MFB által kínált **likviditásnövelő konstrukciókkal**. Mivel e konstrukciók esetében alapvetően **arra ügyeltek** a fejlesztők, hogy a konstrukció **az ügyfeleknek legyen kedvező, arra viszont nem, hogy a bankoknak is elég jövedelmező legyen, a kereskedelmi bankok nem nagyon igyekeztek propagálni ezen konstrukciókat**. Mindezt annak ellenére, hogy jelentős likviditáshiánnyal szembesültek, és rá voltak kényszerülve, hogy a magyar piacról szerezzenek forrásokat, gyűjtsenek betéteket.

Ennek ellenére az MFB 60 milliárdos, csak az agráriumnak szóló hitelcsomagjából 2009 végére 40 milliárd forint került lehívásra³¹, ennek zöme pedig a mezőgazdasághoz jutott el. Így ha számba vesszük az összes banki hitel alakulását, megállapíthatjuk, hogy az **MFB új hitelei nélkül vélhetően nem csupán 8,7%-kal, hanem akár 17%-kal is csökkenhetett volna a mezőgazdasági társas vállalkozások hitelállománya**, ami már drasztikus következményeket vont volna maga után.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a fenti nehézségek ellenére az **állami likviditásnövelő tevékenységek sikeresek voltak**, és jelentősen **javitották a mezőgazdaság likviditási helyzetét a válság során**.

4.3. Takarékszövetkezeti finanszírozás

A **takarékszövetkezetek** a banki finanszírozás egyik **speciális** szegmensét képviselik. Alapvető sajátosságuk **társasági formájukon túl a regionalitás** (egyik takarékszövetkezet sem rendelkezik országos hálózattal), az átlagos banki méretekhez viszonyított **kis méret**, valamint a **kizárólagos magyar tulajdonlás**. Ha viszont a takarékszövetkezeti **integrációt** egy egységként kezeljük, akkor ez az integráció rendelkezik a **legnagyobb fiókhálózattal, és a bankok sorában a 7. helyet foglalná el a mérlegfőösszeg alapján**.³²

A takarékszövetkezeteknek éppen eme specialitásaik miatt van kiemelt szerepük a mezőgazdaság finanszírozásában. Mivel rendkívül kiterjedt hálózattal rendelkeznek, **olyan településeken is jelen vannak, ahol a nagy bankoknak nem éri meg fiókot nyitni**. Ezáltal viszont ezeken a területeken abszolút versenyelőnyt élveznek a nagybankokkal szemben, ez egyúttal meg is határozza a vállalkozói **ügyfélkörüket: elsősorban vidéki kis (esetleg közép-) vállalkozásoknak** nyújtanak hitelt, amelyek között **felülreprezentáltak a mezőgazdasági irányultságú cégek**.

³¹ Előzetes adatok szerint az MFB mezőgazdasági hitelállománya a 2008 végi kb. 90 milliárd forintról 130-140 milliárd forintra nőttek. Forrás: MFB Vezérigazgatóság

³² A szövetkezeti alapú hitelezés másik típusa a hitelszövetkezet, mely olyan szövetkezeti hitelintézet, amely tevékenységét csak saját tagjai körében végezheti, kivéve a pénzváltással kapcsolatos szolgáltatást. A hitelszövetkezetek alapvető tevékenységei a számlavezetés, betétgyűjtés, hitelnyújtás, letétkezelés, faktorálás, valutaváltás. Az Országos Betétbiztosítási Alap jelenleg Magyarországon öt hitelszövetkezetet tart nyilván, ebből 2010 elején egynek vont vissza működési engedélyét a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete. Ezek mérlegfőösszege összesen 20 milliárd forintot tett ki 2009-ben. Az ügyfelekkel szembeni követelések állománya körülbelül 9-10 milliárdos, ezen belül az agrárhitelek aránya 1-2 milliárd forint lehet, így e szervezetekkel nem foglalkozunk részletesen.

A Takarékszövetkezeti Integráció összevetése a hazai bankrendszer adataival

milliárd forint

Takarékszövetkezeti integráció	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009 I. félév
Mérlegfőösszeg	771	892	1 051	1 125	1 270	1 385	1 500
Összbanki mérlegfőösszeg	14 473	16 763	19 796	23 574	27 363	33 243	34 184
Takarékszövetkezetek aránya	5,3%	5,3%	5,3%	4,8%	4,6%	4,2%	4,4%
Saját tőke	50	59	68	78	86	95	
Összbanki saját tőke	1 243	1 464	1 664	1 956	2 266	2 509	
Takarékszövetkezetek aránya	4,0%	4,0%	4,1%	4,0%	3,8%	3,8%	
Hitelek	363	439	450	509	552	601	615
Összbanki hitelek	7 743	9 227	10 958	12 857	15 057	17 996	17 804
Takarékszövetkezetek aránya	4,7%	4,8%	4,1%	4,0%	3,7%	3,3%	3,5%
Vállalkozói hitelek	156	196	207	234	265	307	320
Összbanki vállalkozói hitelek	4 416	5 004	5 713	6 494	7 283	8 081	8 056
Takarékszövetkezetek aránya	3,5%	3,9%	3,6%	3,6%	3,6%	3,8%	4,0%

Forrás: Országos Takarékszövetkezeti Szövetség alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

A **kisvállalkozói irányultság másik oka a kis „üzemméret”**. Egy **takarékszövetkezeti nagy hitellimit a kis tőke miatt sokkal alacsonyabban van**, mint egy kereskedelmi bank esetében, így a **takarékszövetkezetek zöme ha akarna sem tudna egyedül meghitelezni egy nagyobb vállalkozást**, mivel ez sértené a kockázatkezelési szabályzat azon kitételét, hogy mind ágazat- mind ügyfélszinten kerülni kell a túlzott elköteleződést, mivel az adott ágazat vagy ügyfél csődje a hitelintézet egészét magával ránthatja. Így hiába jelentős az Integráció összesített saját tőkéje, amely a végső fedezetet adja a kockázatokra, egy **nagyobb vállalkozás meghitelezésére a takarékszövetkezetek csak konzorcium alkotásával alkalmasak**.

Ha megnézzük a hazai takarékszövetkezetek összesített adatait³³, megállapíthatjuk, hogy az **Integráció mérlegfőösszegéhez képest alulreprezentált mind a saját tőkéjét, mind a hitelállományát tekintve**. A saját tőke alulreprezentáltsága³⁴ az **egyik ok a vállalkozói hitelezésben tapasztalható visszafogottságnak**. Ugyanis a **takarékszövetkezetek csak saját tőkéjük terhére vállalhatnak vállalkozói kockázatot, és nem bízhatnak abban, hogy külföldi anyabankjuk viseli a végső felelősséget**. Így a takarékszövetkezetek hitelezési politikája kimondottan óvatosnak, konzervatívnak mondható, és míg a **hazai bankrendszer már a 2000-es évek elején a 100% fölé került a hitel/betét arányt** illetően, addig az **Integráció jellemzően 55%-os szintet ért el**, a többi forrását pedig kockázatmentes eszközökbe, állampapírokba fektette. A **visszafogott hitelezés másik indoka az, hogy a hazai takarékszövetkezetek elsősorban lakossági betéteik terhére hiteleznek**, amelyek alapvetően forintbetétek, így a takarékszövetkezetek jóval **kevésbé vettek részt a devizahitelezés**

³³ A Takarékszövetkezeti Integrációnak 133 tagja van.

³⁴ Ennek egyik oka a saját tőke elaprózott szerkezetéből és a társasági formából ered: egy részjegy-kistulajdonos nem tudja pénzre váltani a részjegye értéknövekedését, szemben egy részvényessel, így az osztalékfizetésben érdekelt. Másrészt a kis-részjegyesek alapvetően nem a hosszú távú megtérülésben, hanem a jelenbeli kifizetésekben érdekeltek – szemben egy stratégiai befektetővel, aki több évre is lemondhat a profitjáról – hogy aztán annál nagyobb ütemben vigye ki az országból. A szövetkezetek tehát nem tudnak olyan látványosan fejlődni, mint az idegen tulajdonosi hátterű bankok, de a jövedelmek hosszú távon az országban maradnak.

(különösen a lakossági) **felfutásában** (ez jól látszik az összes banki hitel arányának visszaesésében – főleg a lakossági hitelezés aránya csökkent). A **forinthitelezés magas költsége azonban határt is szabott a finanszírozásnak**, nem csak a lakossági, de a vállalkozói szférában is.

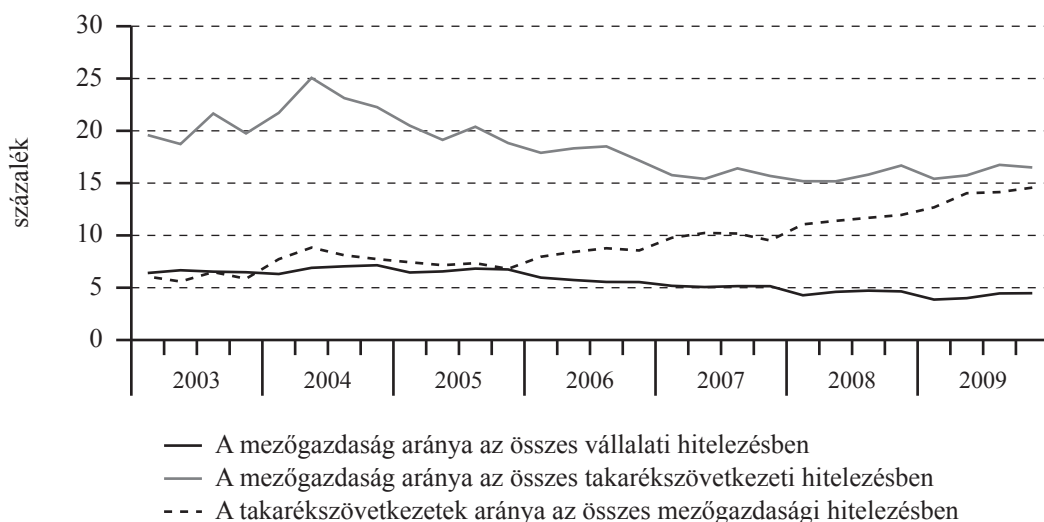
Ezek a megállapítások alapvetően az összhitelezés esetében igazak. Ha azonban megvizsgáljuk, hogy az **Integráció** milyen szerepet vitt a **KKV hitelezésében**, megállapíthatjuk, hogy az olyan programok, mint a Széchenyi-kártya esetében a **bank nem 4, hanem 14%-os súllyal szerepel** a statisztikában, és több mint **300 ezer kisvállalkozást számlálhat az ügyfelei között**.

Ugyanezek az arányok mondhatóak el a mezőgazdasági hitelezésről. Míg a **banki társas vállalkozói hitelportfólió 5-7%-át adta a mezőgazdasági hitelek aránya**, addig, bár a **takarékszövetkezetek** esetében is jelentős csökkenés volt megfigyelhető a támogatott mezőgazdasági hitelek csökkenése miatt, **15-25%-os arányok** figyelhetőek meg, így a mezőgazdaságnak jóval nagyobb súlya van az integráció hitelezésében.

Nem csak a takarékszövetkezetek számára fontosak a mezőgazdasági társas vállalkozások, hanem a társas vállalkozások számára is egyre fontosabbak a takarékszövetkezetek. Míg **2003-ban az összes mezőgazdasági társas vállalkozásnak nyújtott hitel 6%-át adták a takarékszövetkezetek**, addig **2009-ben ez az arány 14%-ra emelkedett**. Ez a **növekedés** egyrészt **annak köszönhető**, hogy a **takarékszövetkezetek** jóval gyorsabban nőttek a mezőgazdasági társas vállalkozásoknál, így „**felnőttek**” a **gazdasági társaságok hitelezéséhez** (míg a takarékszövetkezetek mérlegfőösszege 2003 és 2008 között megduplázódott, a társas vállalkozásoké csak 36%-kal nőtt), **másrészt** a takarékszövetkezetek **kiemelten kezelték az állami támogatási- és hitelprogramokat**, és igyekeztek az összes ilyen jellegű programban részt venni, melyek jelentős része a mezőgazdaságnak szólt.

38. ábra

A mezőgazdasági társas vállalkozások hitelezési arányai
a banki és takarékszövetkezeti szférában

Forrás: Országos Takarékszövetkezeti Szövetség alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Ezen felül még két fontos oka volt az állomány növekedésének: egyrészt a **Gazdakártya-, Gazdahitel-program**. Ennek keretében az Integráció és annak „központi bankja”, a Takarékbank, az FVM és az AVHGA a mezőgazdasági kisvállalkozóknak (egyénieknek és társasoknak, beleértve a családi gazdaságokat és östermelőket is) dolgozott ki a **Széchenyi-kártyához hasonló forgóeszköz-hitelt** (bár kamattámogatás nélkül, de az AVHGA 80%-os kedvezményes díjú garanciájával, amely a kedvezményes kezességi díj miatt támogatástartalommal is bír). Jól jelzi a fejlődést, hogy a **mezőgazdasági forint folyószámla-hitelek állományán belül a takarékszövetkezeti arány 15-ről 25%-ra nőtt 2007-ről 2008-ra** (a Gazdakártyát 2007-ben vezették be). A másik fontos ok a takarékszövetkezetek speciális helyzetéből, **regionalitásából adódik**. Egy **kereskedelmi bank soha nem** fog tudni olyan **helyismeretet szerezni** egy megye agrárvállalkozóiról a megyeszékhelyen levő fiókból, **mint** a kis falvakban is kirendeltségekkel rendelkező **takarékszövetkezetek**. Így egy takarékszövetkezeti **hitelbíráló jóval szubjektívebb** és több háttérinformációt vesz figyelembe, mint egy kereskedelmi banki, ha másért nem azért, mert míg a **takarékszövetkezet helyben hozza meg a döntést**, addig egy **kereskedelmi bank esetében** már egy **közepes hitel hitelbíráló is a budapesti központból végzik**, ahol a tömegszerűség már csak a standardizált mutatók vizsgálatára nyújt módot. Ez a háttérinformációkon alapuló hitelbíráló különösen előnyös a mezőgazdasági vállalkozóknak, amelyek jellemzően nem rendelkeznek túl jó értékekkel a hitelbíráló során használt standard banki mutatók tekintetében.

A pénzügyi válság (nem a gazdasági!) alapvetően eltérő hatást gyakorolt a Takarékszövetkezeti Integrációra, mint a kereskedelmi bankokra. Mivel a takarékok hitel-betét aránya 100 alatt volt, így **nem érintette őket** súlyosan a **likviditási válság**, így semmi sem presszionálta őket arra, hogy visszafogják a hitelezésüket (**nőtt is a takarékszövetkezeti hitelek aránya az összes hitelen belül**). A devizahitelezés esetében viszont ugyanolyan komoly gondokkal szembesültek, mint a többi bank (devizalikviditás-hiány, refinanszírozó hitelek időtartamának rövidülése), ez azonban a hitelezésnek csupán 13 százalékát érintette 60 helyett. A gazdasági válságból eredő **kockázatemelkedés** és az ebből következő **hozamemelkedés** természetesen **megjelent** a takarékszövetkezetek betéteseinek hozamelvárásaiban, így a takarékszövetkezeti hitelek kamatai ugyanúgy emelkedtek, mint a bankok esetében. Viszont a bőséges források nyomán **nem kényszerültek arra, hogy a hitelszerkezetüket a rövid lejárat felé mozdítsák** el. Ami viszont **komoly kihívás** elé állíthatja őket, az a gazdasági válsággal együtt járó **rosszhitel-aránynövekedés**. Mivel a takarékszövetkezetek a bankszférában amúgy is alulreprezentáltak a saját tőke tekintetében, **egy a saját tőkét fogyasztó veszteségelírás sokkal komolyabban érintheti őket, mint az idegen tulajdonú kereskedelmi bankokat**, amelyek támaszkodhatnak feltőkésített anyabankjaikra. A **KKV-csődök** növekedésének **kockázata** és a **saját tőke alacsony volta** tehát az a probléma, amely a takarékszövetkezetek esetében **korlátozza az új hitelek kihelyezését**, szemben a többi kereskedelmi bankkal, mely inkább a (deviza-) likviditás szűke miatt kénytelen visszafogni hitelezését.

4.4. A földjelzálog-hitelezés hazai problematikájának vizsgálata

A földjelzálog-hitelek olyan speciális csoportot jelentenek a hitelpiacon, amelyek nem a felhasználás módja, hanem a zálogtárgy alapján különböznek el a többi hiteltípustól. A zálogtárgy, a föld sajátossága és a mezőgazdaságban lévő tőkében meglevő nagy súlya szükségessé teszi, hogy külön is foglalkozzunk ezzel a témával.

A rendszerváltás után, a törvényi szabályozás (1997. évi XXX. Törvény a jelzálog-hitelintézetéről és a jelzáloglevélről) megszületését követően három jelzálog-hitelintézet alakult. Elsőként (1997 októberében) a *Földhitel- és Jelzálogbankot (FHB)* hozták létre, másodikként a

HVB Jelzálogbank Rt. kezdte meg működését 1998-ban, amely 2007 februárjától *UniCredit Jelzálogbank Zrt.* néven működik. Az OTP Bank Nyrt. tulajdonában levő *OTP Jelzálogbank* 1997-ben kezdett működni. Mindhárom magyarországi jelzálogbankra jellemző, hogy portfóliójukban egyértelműen a támogatott lakáshitelek dominálnak³⁵.

A hazai, többnyire alacsony jövedelmezőségű **mezőgazdasági vállalkozások fejlesztéseinek finanszírozásához a termőföld-alapú jelzáloghitel optimális megoldásnak tűnik:**

- a jelzáloghitel mögött fedezetként álló **földterület** hosszabb távon emelkedő értéket képvisel, ezért a hitelező szempontjából **kellő biztosítékot** nyújt;
- jelzáloghiteleket finanszírozó **jelzáloglevél a befektetők számára alacsony kockázatot hordoz** (a mögötte álló fedezetek alacsony kockázati kategóriájú eszközök és a kibocsátóra speciális, szigorú szabályok érvényesek), ami a kibocsátó szempontjából lehetővé teszi, hogy az értékpapírokat a fedezetlen banki kötvényekhez képest **olcsóbban** tudják értékesíteni;
- az **alacsony forrásköltség segít a hitelköltségek csökkentésében** és így közvetetten a hitelfelvevő (adott esetben a mezőgazdasági termelő) is érezheti a jelzáloglevél alapú finanszírozás kedvező hatását.

Az általában hosszú lejáratú jelzáloghitelek jellemző felhasználási területe az alábbiakban összegezhető (*Szűcs, 2000* nyomán):

- a termőföld adás-vétele, birtoknövelés földvásárlás útján;
- a gazdaság műszaki-technikai felszereltségének kiépítése, bővítése, korszerűsítése;
- a föld minőségét hosszabb távon javító meliorációs beruházások megvalósítása;
- öröklés esetén az örökösök tulajdoni hányadának megváltása;
- egyéb sajátos funkciók, amelyek főleg a fenntartható termelés feltételeinek megteremtését szolgálják.

A jelzáloghitelzés megfelelő működéséhez szükség van néhány fontos feltétel teljesülésére, amelyek sajnos nem hiánytalanul adóttak a magyar gazdaságban, illetve a mezőgazdaságban. A főbb feltételek a következők (*Botos, 2002* nyomán):

- *Kedvező gazdasági környezet:*
Ezen **gazdasági növekedésre, fejlesztésekre ösztönző környezetet** kell érteni, ami a vállalkozások oldaláról keresletet teremt a fejlesztési források, köztük a jelzáloghitelek iránt. A tőkekinálatot illetően lényeges szerepet játszik a lakossági megtakarítások alakulása. A hitelek elnyeréséhez a gazdaságoknak hitelképeseknek kell lenniük, vagyis a hitelek visszafizetését garantálniuk szükséges, amihez megfelelő jövedelmezőséget kell elérniük. Fontos a kamatlábak és árfolyamok, valamint az infláció tervezhetősége is, hiszen ezek mind a tőkekinálatot, mind a -keresletet meghatározzák.
- *Megfelelő jogi környezet:*
Mindenekelőtt a jelzáloghitel-intézetekre és a jelzáloglevelekre vonatkozó jogi szabályozás alkalmasságáról van szó. Olyan szabályokra van szükség, amelyek végrehajtása biztosítja a **zálogjog akadálymentes és gyors** érvényesíthetőségét. Az adóssal szembeni

³⁵ Mindhárom bank magántulajdonban van, de az FHB-ben 44%-ra nőtt az állami tulajdonlás a válságot követő tőkeemelést követően. A tőkeemelésre a pénzügyi közvetítőrendszer stabilitásának erősítéséről szóló 2008. évi CIV. törvény (stabilizációs törvény) alapján került sor. A törvény azt célozta, hogy a Magyarországon működő, magyarországi székhellyel rendelkező pénzintézetek ne kerüljenek versenyhátrányba azokkal a bankokkal szemben, amelyek anyabankjai Európa más országaiban segítségképpen jelentős állami tőkéhez jutottak.

követelések kielégítésének sorrendjében a **zálogjoggal** biztosított követeléseknek **előkelő helyet** kell kapniuk. Mindezen követelmények szorosan összefüggnek a termőföldre és egyéb ingatlanokra vonatkozó **nyilvántartás aktualitásával és megbízhatóságával**.

- *Jól működő ingatlan- (föld-) piac:*
A követelmény mindenekelőtt magában foglalja az ingatlanok (de különösen a föld) kel-
lően **élénk piaci forgalmát**, hogy szükség esetén rövid időn belül lehetővé váljon az
ingatlanok előre jelezhető áron történő értékesítése. Az előre jelezhető ár az **ingatlanok**
értékbecslési elveinek és eljárásainak olyan mértékű **kiforrottságát** jelenti, amely lehe-
tővé teszi a valós forgalmi érték minél pontosabb meghatározását.
- *Jól funkcionáló tőkepiac:*
Fontos feltételként fogalmazódik meg, hogy egyrészt a **záloglevelek elsődleges piacán**
kellő kereslettel rendelkező szereplők (nyugdíjalapok, biztosítók, befektetési alapok
stb.) jelenjenek meg, másrészt a **likviditást** biztosító **másodlagos piac** is megfelelően
működjön.

A fent felsorolt **feltételek**, amelyek **szükségesek lennének a földjelzálog-hitelezés zavarta-
lan működéséhez, Magyarországon** meglehetősen **hiányosak**. Csak a leginkább korlátozó ténye-
zőket említve:

A **földpiacon** (öröklés nélkül) mintegy 120-130 ezer hektár termőföld – **a teljes termőte-
rület 1,5%-a – cserél gazdát** évente (Bíró, 2009). Figyelembe véve, hogy a racionális tulajdoni
szerkezet kialakulása nagyon élénk földforgalmat igényelne, **ez elmarad a kívánatostól**. A földpiac
élénkítését számos ismert **körülmény gátolja**: a belföldi **jogi személyek és a külföldiek földvásár-
lásának tilalma**, az **osztatlan közös tulajdonú földek magas aránya** (1,3 millió ha, a termőterület
közel 17%-a!), a **földek tartása** a tovább emelkedő árak reményében stb.

A **földtulajdon és a földhasználat jelentős mértékű szétválása** a haszonbérletként művelt
területek magas arányához vezetett (a tesztüzemi rendszer gazdaságainál: 68%), ami **jelzálogjog**
alapítását erősen korlátozza. (A saját földterülettel alig rendelkező gazdasági társaságok gyakor-
latilag ki vannak zárva a földjelzálog-hitelezésből.)

A jelzáloghitelezés szempontjából **hátrányosak a kis parcellaméreték** (kis üzemi méretek)
is, mert a fajlagos tranzakciós költségek nagyon magasak lennének. Emiatt a **hitelintézetek meg**
is szabják a fedezetül szolgáló **parcella** (külterületi szántó) **minimális méretét, ami általában**
5 hektár. Egy kölcsönügylethez pedig maximum 5 tagban felajánlott földterületet fogadnak el fede-
zetként. Tekintve, hogy a **területalapú támogatásra bejelentett földterület 25%-át 5 hektár-
nál kisebb parcellák adják**³⁶ (Bíró, 2009), belátható, hogy a kedvezőtlen parcellaszerkezet (üzemi
szerkezet) önmagában is **erős gátja a jelzáloghitelezésnek**.

A **földjelzálog-hitelek költségei** a mezőgazdaságban elérhető **jövedelmezőségi szinthez**
képest meglehetősen **magasak**. A tesztüzemek tőkearányos **jövedelmezősége** az EU-csatlakozás
óta eltelt időszakban **6-9%** között mozgott (Keszthelyi – Pesti, 2009). A **nem támogatott** birtok-
fejlesztési hitel teljes hiteldíj mutatója jelenleg **16%** fölött van, de **támogatással is meghaladja**
a 10%-ot. Így a hitelek kamatait és mellékköltségeit csak az átlag feletti jövedelmezőséggel gaz-
dálkodó üzemek, illetve a hosszú távú előnyökben bízó befektetők tudják vállalni. A hitelkamatok
magas szintjében természetesen alapvető szerepe van az irányadó jegybanki alapkamat viszonylag
magas szintjének³⁷ és a bankok tetemes forrásszerzési költségeinek.

³⁶ Ráadásul az országos átlag még ennél is rosszabb, mivel a támogatható minimális területméret 1 ha; ültetvények ese-
tében 0,3 ha, tehát az ennél kisebb területek eleve kimaradnak a számításból.

³⁷ 2009 októberében Magyarországon 7,5 %, Lengyelországban 3,5%, Csehországban 1,25%, az Európai Központi
Banknál 1,75%.

Nem véletlen, hogy az FHB Jelzálogbank vezérigazgatója 2007 végén az alábbi nyilatkozatot tette: „A földjelzálog-hitelezésben ... nem léptünk előre, arra nem lehetünk büszkék; a **három jelzálogbank** (OTP, UniCredit, FHB) **évente csupán mintegy 10 milliárd forintot helyez ki...** (Magyar Bankszövetség, *E-Hírlevél*, 2007. december 3.). Hasonló minősítéseket nagy számban lehet találni. Az idevágó pontos adatok híján is megállapítható, hogy a hazai földjelzálog-hitelezés nem tölti be azt a szerepet, ami indokolt lenne.

Mindazonáltal az **agrárkormányzat** részéről történtek intézkedések a jelzáloghitelezés helyzetének **javítására**. A **Nemzeti Földalapkezelő Szervezet (NFA)** oly módon vesz részt a jelzáloghitelezés fellendítésében, hogy az **adós nemfizetése esetén a fedezetül szolgáló termőföldet** – előre meghatározott feltételek szerint, **piaci áron – megvásárolja**. Ezzel segíti a földnek, mint hitelbiztosítéknak az elfogadását a hitelező bank részéről, illetve megkönnyíti a mezőgazdasági termelők hitelhez jutását. Az említett cél érdekében az NFA több hitelintézettel együttműködési megállapodást kötött.³⁸

A mezőgazdasági vállalkozások támogatott jelzáloghiteleket vehetnek igénybe birtoknövelési, beruházási célokra. A jelenleg is elérhető **főbb támogatott hitelprogramok** az alábbiak:

- **Birtokfejlesztési hitel:**

Az állami kamattámogatás termőföld-vásárlás céljára nyújtott hitelhez vehető igénybe, mértéke a kamat 50 százaléka a hitel futamidejére. A kamattámogatás 18 milliárd forintos hitelösszegig áll rendelkezésre. A bank által felszámítható kamat maximált (az 5, illetve 10 éves futamidejű magyar államkötvények átlagos hozama+1,75 százalékpont³⁹). A hitel összege 1-75 millió Ft lehet és 5-20 éves futamidőre szól. A kamat mellett a bank fedezetértékelési költséget⁴⁰ és kezelési költséget⁴¹ számít fel. Birtokfejlesztés céljára a bankok állami támogatás nélkül is nyújtanak jelzáloghitelt. A **konstrukció terjedését nehezíti, hogy csak jelzálogbankok vehetnek részt benne.**

- **Új Magyarország Agrárfejlesztési Hitel⁴²**

Kamattámogatást nyújtanak éven túli beruházási hitelekhez. A hitelt ingatlanok építésére, megvételére (beleértve a termőföldet) és fejlesztésére; gépek és berendezések, valamint számítógépes szoftverek vásárlására lehet felhasználni. Projekt kiegészítő hitel igényelhető az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program pályázatok kiegészítő finanszírozására. Hitelhez lehet jutni továbbá a fiatal mezőgazdasági termelők tevékenységének megkezdéséhez szükséges beruházásokhoz is. A szükséges saját erő – ami vissza nem térítendő állami támogatás is lehet – mértéke a beruházás nettó költségének legalább a 15%-a. A hitelkamat 3 havi EURIBOR⁴³ + legfeljebb 4%. A futamidő legfeljebb 15 év lehet. Az egy beruházáshoz nyújtható, államháztartási forrásból származó összes támogatás maximális intenzitása nem haladhatja meg a beruházás értékének 40%-át, de preferált esetekben (pl. fiatal gazdák indulása; környezetvédelmi, állathigiéniai beruházások)

³⁸ Sajnos ez a gyakorlat az utóbbira nem igaz: 2008-as év végétől nem fogad be későbbi vételi kötelezettséget nyilatkozattételre a jogutód a Magyar Nemzeti Vagyongazdálkodó Zrt., sőt az NFA-jogutódlás tényét is kétségbe vonja a már kiadott vásárlási nyilatkozatok tekintetében.

³⁹ A kamat így 2009 októberében a választható 5, illetve 10 éves kamatperiódusra – ami alatt a kamat fix – 10,64, illetve 10,73 százalék.

⁴⁰ 5 hektár feletti termőföld esetében a fedezetértékelés díja 30 000 Ft + minden megkezdett hektár után 1 000 Ft/hektár. A tagonkénti maximum díj 200 000 Ft (OTP Bank).

⁴¹ A mindenkor fennálló kölcsönösszeg után évi 3,5% (OTP Bank).

⁴² A jelzálogjogon kívül más szokásos bankári biztosítékok is lehetségesek. Lehetőség van a Hitelgarancia Zrt., valamint az Agrárvállalkozási Hitelgarancia Alapítvány készfizető kezességvállalásának igénybevételére is.

⁴³ Ez a referenciakamat jelenleg (2009. október) 0,75%.

magasabb intenzitás is megengedett. A vállalkozásnak nyújtott támogatás felső határa – bármely hároméves periódus során – 400 000 euró⁴⁴ (de kivételes esetekben ez is lehet nagyobb összeg). A hitelprogram keretösszege 25 milliárd forint.

A gazdasági válság a földjelzálog-hitelezést a többi hitelformához hasonlóan érintette, de a romlás kisebb mértékű volt, mint az egyéb pénzügyi területeken. A jelzáloglevelek kockázati felára kisebb mértékben nőtt, mint pl. a banki kötvényeké. Banki információk szerint a **hitelkihe-lyezések visszaestek**, 2008 októberétől kevesebb jelzáloglevél talált gazdára, mint az év első három negyedévében⁴⁵, a hitelfelvétel terhei pedig nőttek. Amennyiben kamatemelésre nem volt lehetőség (pl. a támogatott hiteleknél), akkor a **nem-kamatjellegű költségeket** (kezelési díj, rendelkezésre tartási díj) **emelték** jelentősen. A csökkenő kereslet miatt **visszaesett a jelzáloglevél-kibocsátás** is.

Ezt a folyamatot kívánja megfordítani az MNB 2010-ben indult másod- és elsődleges piaci jelzáloglevél-visszavásárlási programja. A 100 milliárd forintos keretösszeggel induló program éppen azt a többletlikviditást kívánja megadni a jelzáloglevelek másodlagos piacának, amire egy működő piacnak szüksége van. Amíg egy jelzáloglevél nem likvid, vagyis nincs másodpiaca, addig egyrészt nagy kockázatot jelent a megvásárlása (nincs garancia arra, hogy bármikor el lehet adni), nincs róla hiteles információ (nincs árjegyzése), így nem is jelent igazi vonzerőt a befektetők számára, és csak nagy kamatfelárral lehet értékesíteni – ez a kamatfelár pedig megjelenik a jelzálog-hitelintézet hitelkamataiban is. **Ha az MNB programja sikeressé válik, az jelentősen csökkentheti a hazai jelzálog-hitelkamatokat, olcsó forintforrásokat biztosítva a hazai termelőknek, aktivizálva a hazai földpiacot és a termelői tulajdonban lévő földvagyonot.**

4.5. Az intézményi kezességvállalás szerepe a hitelezésen belül

Az intézményi kezességvállalásnak kulcsszerepe van a mezőgazdasági hitelezésben. Ennek három fő oka van: egyrészt a **hazai gazdasági szereplők egy része túlságosan eladósodott** ahhoz, **hogy újabb hitelt vegyen fel** (nincs elég szabad fedezete), másrészt sok olyan **kis cég van, amely jogi kötelezettség híján nem vezet olyan közhiteles nyilvántartást, amely alapján a bankok becsülni tudnák a hitel kockázatát.** Harmadrészt a **mezőgazdasági üzemek zöme a KKV-ba tartozik, amely általában nem tartozik a bankok által kívánatosnak tartott ügyfelek közé, így általában tőkehiányosak.** Ezen helyzetekben **csak úgy kaphatnak hitelt** a mezőgazdasági üzemek, ha valamely **külső szervezet garanciát vállal** a hiteleikért. Ezt a tevékenységet a nemzetgazdaság fejlesztése érdekében **jellemzően állami közreműködéssel létrejött szervezetek vállalják** magukra. Az EU támogatásként kezeli a kedvezményes feltételű kezességvállalást, és mint az állami támogatásokat általában – az országok közötti versenyt torzító hatások miatt – nem is engedélyezi (EK Szerződés 87. cikk (1) bekezdés).

Ennek ellenére lehetőség van ilyen jellegű kedvezmények igénybevételére – a szigorú uniós támogatáspolitikai rendelkezések keretei között. Az eddigi szabályozást a **gazdasági válság** felülírta, a **Bizottság 2009/C 16/01 közleményében megkönnyíti az állami támogatások igénybevételét, szélesebb mozgásteret biztosít a tagállamoknak** – átmenetileg. Az átmeneti intézkedéseken túlmenően a 70/2009. (VI. 19.) FVM rendelet újabb támogatási lehetőségeket biztosít a kezességvál-

⁴⁴ 2009. okt. 15-i hivatalos árfolyamon 10,7 millió Ft.

⁴⁵ A Német Jelzálogbankok Szövetségéhez tartozó bankok körében az üzleti (nem lakó-) ingatlanokra adott jelzáloghitelek kibocsátása – a kifejezetten konzervatív kockázati politika következtében – 2008-ban közel 43%-kal csökkent az előző évhez viszonyítva.

laló intézmények számára.⁴⁶ A téma **két meghatározó intézménye** Magyarországon a **Garantiqa** Hitelgarancia Zrt. és az **Agrár-Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány**. Mindkettő a rendszerváltás után, az 1990-es évek elején kezdte meg tevékenységét.

Az Agrár- Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány (AVHGA) működésének első szakaszában **jellemzőbb volt az agrártermeléshez kapcsolódó hitelekhez nyújtott garancia** a központi támogatáshoz kapcsolódó konstrukciók okán. Elsősorban a **tőkepótló hitelekhez, a gépvásárlási hitelekhez és az Agrár Európa hitelhez kapcsolódott az alapítványi kezesség**. 1993 és 2009 között **bankok, hitelintézetek, önálló és független takarékszövetkezetek** jelentős része csatlakozott az Alapítványhoz. 2006-tól pénzügyi **lízings és faktoring** tevékenységet végző pénzügyi vállalkozások számára is lehetőség van az Alapítvánnyal való együttműködésre. A faktoring esetében tényleges kockázat a vevői oldalon keletkezik, a költségvetési viszontgarancia feltételrendszere miatt azonban visszkéret kikötése mellett történik a kezességvállalás. Több éve működik az **integrátorokhoz** tartozó termelők hiteleinek kezességvállalása. 2008. évben az integrátori kezességek száma 162 db, 2009-ben 125 db volt, a hitelszerződések együttes összege közel 2 milliárd forintot tett ki. 2007-ben bevezetésre került a **Gazdakártya-hitel**, igénybevételének egyik alapfeltétele az Alapítvány maximum 80%-os készfizető kezességvállalása.

Az Alapítvány által nyújtott kezesség nem minden esetben állami támogatás, megosztott a lehetőség. Az **alapítványi kezesség** az uniós jogszabályok alapján **állami támogatásnak minősül** (a költségvetési viszontgarancia miatt) abban az esetben, **ha azt a vállalkozó nem piaci feltételek mellett veszi igénybe**. A hatályos jogszabályok alapján támogatásként nem nyújtható kezességek esetében az Alapítvány piaci kezességi díjat számít fel.

Állami támogatásnak minősülő kezesség:

- agrárkezesség: az agrárcélú hitel-, kölcsön-, bankgarancia, pénzügyi lízing és faktoring szerződésekhez kapcsolódó alapítványi kezesség amennyiben a kezességvállalás a piaci kezességi díjnál alacsonyabb díjon történik.
- általános vállalkozói kezesség: nem agrárcélú és nem halászati célú szerződésekhez kapcsolódó alapítványi kezesség, amennyiben a kezességvállalás a piaci kezességi díjnál alacsonyabb díjon történik.

Nem állami támogatásnak minősülő kezesség:

- piaci kezesség: azok a kezességek, amelyek nem nyújthatók támogatásként, például jogszabályban előírt feltétel nem teljesülése, maximális támogatás intenzitás, vagy támogatási mérték meghaladása miatt.

⁴⁶ A rendelet az Unió által jóváhagyott csoportmentesség (a Szerződés 87. és 88. cikk) alapján lehetővé teszi, hogy az intézmények kedvezményes készfizető kezesként megemelt összegű agrárhitelek garanciáját vállalják a kritériumoknak megfelelő kis- és középvállalkozások és őstermelők körében. Az elnyert csoportmentesség jelentőségét az adja, hogy a garanciát vállaló intézmények eddig kizárólag az agrárcégekre vonatkozó kisösszegű támogatást jelentő, "de minimis" szabályok alapján vállalhattak agrárcégeknek készfizető kezességet: három évre összesen 7 500 euró értékű támogatástartalommal, vagy 56 250 euró egyedi garanciavállalással. A most megkapott csoportmentesség lehetővé teszi, hogy a felsorolt követelményeknek megfelelő hitelekre állami viszontgarancia mellett kezességvállalás vehető igénybe. A támogatás mértéke, bármely három évre 400 ezer euró, kedvezőtlen adottságú térségben működő KKV-k esetében pedig félmillió euró támogatást is jelenthet.

26. táblázat

Alapítványi kezesség államilag támogatott hitelkonstrukciói

Megnevezés	Kezesség támogatási kategóriája
MFB Gabona Forgóeszköz Hitelprogram	Agrár de minimis (a hitel nem támogatott)
ÚM Agrár Forgóeszköz Hitelprogram	Agrár de minimis (a hitel nem támogatott)
ÚM TÉSZ Forgóeszköz Hitelprogram	Általános de minimis
ÚM Agrárfejlesztési Hitelprogram	Mezőgazdasági csoportmentesség 1., 2., 4. hitelcél esetében
	Notifikált 3. hitelcél esetében
MFB ÚM Forgóeszköz Hitelprogram	Általános de minimis
ÚM Vállalkozásfejlesztési Hitelprogram	Általános de minimis
ÚM Vidékfejlesztési Hitelprogram	Általános de minimis
ÚM KKV Hitelprogram	Általános de minimis
ÚM Kisvállalkozói Hitel	Általános de minimis
ÚM Mikrohitel	Általános de minimis
Mg üzemek korszerűsítéséhez, fejlesztéséhez nemzeti hatáskörben nyújtott kamattámogatott beruházási hitel, ill. lízingdíj-támogatás	Notifikált

Forrás: www.avhga.hu

Az Alapítvány tevékenységének kezdete óta **2009 év végéig 28 403 db kezességi levelet adott ki, ezzel közel 500 milliárd Ft hitel igénybevételét segítette.** Az Alapítvány jellemzően a **kisvállalkozásokat segíti.**

27. táblázat

Az AVHGA működésének fontosabb paraméterei

Paraméterek	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Garanciavállalás száma (db)	3 947	741	771	1 489	2 510	2 651
Garantált hitelösszeg (mrd Ft)	93,7	15,9	20,6	39,1	60,8	57,1
Garantált átlagos hitelösszeg (m Ft)	23,7	21,5	26,8	26,2	24,2	21,6

Forrás: AVHGA Éves Jelentések

2009-ben a válság hatásaként a korábbinál több vállalkozó kért hiteleihez kezességet, és a hitelek összege kisebb lett, futamidő szerint pedig 2009-ben is az éven belüli lejáratú hitelek játszották a főszerepet. Így 2008-ban a kérelmek **75%-ában 20 millió forint összeg alatti** hitelekhez kapcsolódott, míg 2009-ben ez a szám már 78%-ra változott. A hitelek futamideje szerinti megoszlásból az éven belüli lejáratú hitelek emelkednek ki, 2008-ban darabszámot tekintve 41%, 2009-ben pedig már 44,9% volt az aránya.

2007-et megelőzően az agrárszektorból érkező kezességek aránya fokozatos csökkenést mutatott a vidékfejlesztés javára. 2007-ben – a Takarékbank Zrt. és az Alapítvány közös termékének, a **Gazdahitelnek indulásával egy időben – az alapítványi portfólióban megfordult ez a tendencia,** az agrárágazat azóta is egyre hangsúlyosabb szerephez jut.

A 2009. évben 1 938 db kezesség, 24,5363 milliárd Ft összegű kötelezettségvállalás kapcsolódott a mezőgazdasághoz (halászattal és erdőgazdálkodással együtt tekintve), főtevékenység szerint. Ezek az értékek 2008-hoz képest növekedtek, 12%-al, illetve 4%-al.

Ha a mezőgazdasági és a közvetlen mezőgazdasági termékfeldolgozáshoz, valamint ezen termékkör kereskedelméhez kapcsolódó hitelek kezességi igényeit vizsgáljuk, a kezességek összes darabszámát tekintve 80%-ot képviselnek, és a kezességgel biztosított hitelösszeg 63%-t teszik ki. (összehasonlításképpen: 2008-ban a két mutató értéke 72% és 45%).

A mezőgazdaság mint nemzetgazdasági ágon belül a növénytermesztési hitelekhez igényelt kezességek a meghatározóak, mert ezen hitelcélokra nyújtott kezességek a mezőgazdaság kérelmeinek 77%-át alkotják.

2008-ban és 2009-ben is a teljes állomány kb. 80%-át a 10 fő alatti vállalkozások igényelték.

Az átlagos kezességgel biztosított hitelösszeg 2008-ban 24,2 millió Ft volt (ez a mutató az agrár-kezességek körében 13,2 millió, nem agrár-kezességeknél 49,4 millió Ft).

2009-ben az Alapítvány a teljes kezességgel biztosított állomány 83,7%-ához nyújtott állami támogatásként kezességet, darabszám alapján pedig a teljes portfólió 93,8%-ához.

A teljes portfólióból a darabszámok arányában az agrárkezesség kategóriában nyújtott kezességek aránya 68,2%, amely az előző évhez képest 3,9%-kal emelkedett, az általános vállalkozói kategóriában nyújtott kezességek aránya 25,6%, amely az előző évhez viszonyítva 1,9%-al kevesebb kezességvállalást jelent.

A teljes portfólióból a kezességgel biztosított összeg arányában agrárkezességi kategóriában kiadott kezességek 30,7%-os aránya az előző évhez képest 3,7%-kal emelkedett, az általános vállalkozói kategóriában nyújtott kezességek 53%-os aránya azonban az előző évi adatokhoz képest jelentős változást nem jelent.

A gazdasági válság hatásaként 2008-ban tömeges beváltásról még nem lehetett beszélni, hiszen a beváltások száma az utóbbi 7 évben nem haladta meg az évi 100 darabot. A beváltások összegének növekedése alapvetően a beváltott kezességek nagyságának növekedésével függ össze. Míg 2006 előtt a kisebb összegű hitelek bukása volt a jellemző, addig 2006-tól a beváltások között egyre több a nagyobb összegű beváltás. Ez szorosan összefügg azzal, hogy az Alapítvány kockázatvállalásának felső határa évről-évre emelkedik, így egyre nagyobb összegű hitelekhez is vállal kezességet. Bizonyos hitelintézetek pedig csak a nagyobb összegű kihelyezéseikhez kérnek alapítványi kezességet.

2009 év végén a válság hatásai már egyértelműen mutatkoztak a beváltások terén. Míg 2008-ban 1,1 milliárd Ft-ot fizetett ki az Alapítvány 80 ügyben, addig tavaly ezek a számok jelentősen emelkedtek, 106 esetben váltottak be garanciát, és 1,7 milliárd Ft-ot kifizetés történt a hitelintézeteknek.

2009-ben az Alapítvány minden olyan intézkedéshez csatlakozott, amelyek célja a válság hatásainak enyhítése volt, illetve maga is kezdeményezte egyes támogatási lehetőségek hazai bevezetését, például:

- csatlakozott MFB és más támogatott hitel konstrukciókhoz;
- a bevezetőben említett Európai Bizottság Ideiglenes Közleményének következtében a bizottsági közlemény intézkedései közül az Alapítvány számára két átmeneti kategória alkalmazására van lehetőség 2010. december 31-ig:
 - ún. 500 000 eurós támogatás;
 - kezességvállalás formájában nyújtott átmeneti támogatás (a piaci díj 25%-os csökkentése);
- 2009. július 1-jétől bevezette a mezőgazdasági csoportmentességi támogatási kategóriát a „kezességvállaló intézmény által csoportmentességi rendelet alapján vállalt kedvezményes díjú készfizető kezességvállalás” szabályairól szóló – szintén már említett – 70/2009. (VI. 19.) FVM rendelet alapján.

A **Garantiqa Hitelgarancia Zrt.** jóval kevésbé mezőgazdasági orientáltaságú, mint az **AVHGA**. Működésének célja a hitelfelvetelekhez kapcsolódó **kezességvállalás** mellett **bármilyen típusú forrásbevonáshoz** vállalt kezesség: **bankgaranciához, lízing- és faktoring ügylethez, kockázati tőke** bevonásához, illetve **hazai és uniós pályázatokhoz**. A Garantiqa Hitelgarancia Zrt. a jelenlegi törvényi felhatalmazás szerint kis- és középvállalkozások (valamint mikrovállalkozások), illetve MRP szervezetek hiteleire és bankgaranciáira vállalhat készfizető kezességet. Az **Európai Bizottság** 2008. november 12-i határozatában átláthatónak minősítette a Garantiqa KKV-garanciavállalását és engedélyezte, hogy a társaság 2013 végéig az általa kialakított módszert használja a kezességvállalások állami támogatás-tartalmának a kimutatására. A **határozat alapján a Garantiqa Zrt. az általánosnál nagyobb összegű támogatások nyújtásával tudja segíteni a vállalkozások finanszírozáshoz jutását**⁴⁷.

Amint az 28. táblázat is jól mutatja, a **Garantiqa nagyobb volumenű vállalkozás**, mind darabszám, mind garantált hitelösszeg tekintetében, **mint az AVHGA**. A mezőgazdaság érintettsége azonban alacsonyabb, a **mezőgazdasági és élelmiszeripari vállalkozások együttesen kb. 10-14%-kal részesednek** a garantált hitelösszegekből. A meghatározó a kereskedelem, a szolgáltatás és az építőipar részesedése, ezek együtt 75%-ot fednek le. A Garantiqa legnépszerűbb terméke a Széchenyi Kártya, tehát jellemzően kis összegű, rövid lejáratú hitelekhez biztosít garanciát.

28. táblázat

A Garantiqa működésének fontosabb paraméterei

	2004	2005	2006	2007	2008
Garanciavállalás száma (db)	21 700	24 400	24 205	25 689	28 300
Garantált hitelösszeg (milliárd Ft)	n.a.	224,0	277,8	362,0	463,0
Garantált átlagos hitelösszeg (milliárd Ft/db)	n.a.	9,19	11,48	14,09	16,36

Forrás: Hitelgarancia Zrt. Éves Jelentések

⁴⁷ 2008. évi jelentés a mikro-, kis- és középvállalkozások részére meghirdetett kötött célú állami támogatásokról és – a vállalkozók pénzügyi forrásokhoz való hozzájutását segítő – államilag támogatott finanszírozó eszközökről, http://www.nfgm.gov.hu/data/cms1983996/monitoring_kkv_2008.pdf

A Garantiqa által a **mezőgazdasági** vállalkozásoknak nyújtott garancia-vállalások összegüket tekintve nagyjából **fele-fele arányban oszlanak meg az állami viszontgarancia melletti és anélkül nyújtott garanciák** között. Jól látható, hogy míg az **állami garancia-vállalás** melletti hitelek inkább az **AVHGA** által nyújtott hitelekhez **hasonló, kisvállalkozásoknak nyújtott hiteleknek** felelnek meg, addig a **viszontgarancia nélküli** hitelek már a **klasszikus nagyvállalati hitelek** csoportjába sorolhatóak, tovább növelve a közepesnél nagyobb vállalatok hiteleinek garancia-vállalását.

29. táblázat

Garancia-vállalás a mezőgazdaságban 2008/2009-ben

	2008	2009*
Állami viszontgaranciával		
Garancia-vállalás száma (db)	155	30
Garantált hitelösszeg (milliárd Ft)	2,49	0,35
Garantált átlagos hitelösszeg (milliárd Ft/db)	0,02	0,01
Állami viszontgarancia nélkül		
Garancia-vállalás száma (db)	25	43
Garantált hitelösszeg (milliárd Ft)	2,26	10,40
Garantált átlagos hitelösszeg (milliárd Ft)	0,09	0,24

* 2009. október 15-ig gyűjtött állomány.

Forrás: Garantiqa – Hitelgarancia Zrt. Éves Jelentések

További figyelmet érdemel a **Garantiqa működésének megváltozása a válság hatására**. Míg a kisvállalkozásoknak nyújtott garanciák száma és összege drasztikusan visszaesett, a **nagyhitelek**re adott kezességvállalásoknak mind darabszáma, mind értéke, mind a folyósított összeg átlaga **drasztikusan növekedett**, nem függetlenül a **hazai kormányzat válságellenes tevékenységétől** és az **MFB** által nyújtott, válságot **áthidaló hitelek** számának és értékének **növekedésétől** (29. táblázat).

2008-ban a Zrt több mint 28 000 készfizető kezességvállalási szerződést kötött, amellyel közel **313 milliárd Ft garanciát vállalt** 373 milliárd Ft finanszírozási igényhez. Az összes kezességvállalási szerződés legnagyobb részét, majdnem **99%-át a hitelgarancia alkotja, amelynek 63%-a a Széchenyi Kártyához kapcsolódik**, a további részt a bankgarancia, a faktoring és a lízing kezessége alkotja. **2008-ban** a Zrt. több mint **1200 beváltásnál mintegy 16 milliárd Ft kezességet fizetett ki**. A pénzügyi **válságjelenségek erősödésével kedvezőtlenebb hatások** érvényesültek a KKV-k piacain, ezért a **bevételek növekedtek a 2007. évhez képest**.

2009-ben a válságkezelő intézkedések miatt romló hitelpiacon is rekord értékben kötött új garanciaszerződéseket a Garantiqa Hitelgarancia Zrt. az első félévben:

- 15 532 szerződés keretében **189 milliárd forint** összegben vállalt **garanciát**;
- a szerződések száma és garanciák értéke egyaránt 11%-kal bővült;
- bevezetésre került a **KKV-hitelek átütemezését célzó hitelek garanciálása**, és garanciát vállaltak az állam valamennyi KKV-támogatási hitelprogramjához (pl.: Új Magyarország Forgóeszköz-hitel, Mikrohitel stb.);
- EU-s lobbizással a társaság elérte, hogy bővüljenek garancia-vállalási lehetőségei:
 - általános csoportmentességi alapon költségvetési viszontgaranciával vállalhat a társaság **akár 2,5 milliárd forintos garanciát** beruházási, fejlesztési, környezetvédelmet szolgáló, vagy éppen foglalkoztatási és K+F hitelekhez;

- a „de minimis” támogatásokon kívül 2010-ig ugyancsak EU felhatalmazással **akár 500 000 euró támogatást** is nyújthat a Garantiqa **garanciavállalás formájában KKV-k részére, ha azok a válság hatására kerültek nehéz pénzügyi helyzetbe;**
- június végétől agrár csoportmentességi alapon **három évre 400 000 euró** (hátrányos helyzetű térségben 500 000 euró) **támogatástartalomig garantálhat agrár hiteleket a társaság.**

Az intézkedések eredményeként a **2008-as 35 milliárd forinttal szemben 2009 első félévében 52 milliárd forint egyedi bírálatos nagy összegű hitelre vállalt garanciát** a társaság. Ennek ellenére a bankok továbbra is elsősorban a mikrovállalkozások hitelezésénél kéri a Garantiqa közreműködését, a 2009-ben kötött szerződések 77%-a együttesen 80 milliárd forint értékű garanciát takar. A Széchenyi Kártyához kapcsolódó kezességvállalás értéke úgy emelkedett 9%-kal 64,8 milliárd forintra, hogy a szerződésszám csak 2%-kal nőtt. A bankokkal kötött keret-megállapodások alapján „csomagban” vállalt garanciák értéke az első félévben nem emelkedett, de számuk 8%-kal, 13 700 szerződésre nőtt.

Az AVHGA és a Garantiqa mellett az elmúlt években **újabb garanciavállalással foglalkozó intézmények jöttek létre, így a Start Tőkegarancia Zrt. és a Portfoliógarancia Program.** A Start Tőkegarancia Zrt. Magyarország első és jelenleg egyetlen pénzügyi szolgáltatója, amely **tőkegarancia** termékeket kínál a **hazai kis- és közép vállalkozásokba befektető professzionális-, intézményi- és magánbefektető ügyfelei részére.** A Start Zrt. tőkegarancia programja, amely az Európai Unió számos országában már létezik, az utolsó, eddig hiányzó pénzügyi terméket, a tőkegaranciát is elérhetővé teszi a hazai KKV-k és befektetőik számára.

Termékeinél az **egyedi befektetéshez kapcsolódó tőkegarancia-termék** esetében a Start Zrt. kezességet vállal az ügyfél által tőkeemeléssel megvalósított befektetésének legalább 50 és legfeljebb 80%-ának megtérítésére abban az esetben, ha a célvállalat felszámolás vagy végelszámolás állapotába kerül. A **portfolió tőkegarancia-termék** esetében a Start Zrt. kezességet vállal a Magyarországon létrejövő, kis- és közép vállalatokba befektető kockázati tőkealapok befektetői számára, melynek alapján a befektetők esetleges tőkevesztését az alap legfeljebb 50%-a mértékéig megtéríti az alap végelszámolásakor. A Start Zrt. **pályázati kezességvállalás terméke** lehetővé teszi, hogy olyan magyarországi kis- és közép vállalatok is vissza nem térítendő európai uniós támogatáshoz jussanak, akik a pályázatot kiíró irányító hatóság által igényelt pályázati biztosítékokhoz szükséges fedezetekkel nem rendelkeznek. A termék az Európai Unió 2007 és 2013 közötti költségvetési időszakában folyósítandó vissza nem térítendő támogatások megszerzéséhez nyújt majd segítséget a hazai KKV-k számára.

A Zrt. tevékenysége még bővülő félben van, de **a válság és az idei év nem maradt hatástalanul.** A Start Tőkegarancia Zrt. szerződésállománya **2009. első félévében 30%-kal, 2,662 milliárd forintra nőtt.** A szerződések döntő többsége (91%) továbbra is pályázati kezességvállalásra, fennmaradó része (9%) pedig befektetési tőkegaranciára vonatkozott. A Zrt. 2009. első félévében 969 millió forint értékben kötött új szerződéseket, s 322 millió forint értékű szerződés szűnt meg problémamentesen. A Start Zrt. 2009. évi 27 új ügyfele közül 6 mikrovállalkozás, 15 kisvállalkozás és 6 közép vállalkozás. 2007. január 1-je óta a Start Zrt. összesen 99 szerződést kötött, 3,2 milliárd forint értékben. Az élő szerződések átlagos értéke 29,9 millió forint, mely kis emelkedést mutat a tavalyi év végi 28,8 millió forinthez viszonyítva. A pályázati kezességvállaláshoz kapcsolódó igények növekedése volt tapasztalható az első félévben, emellett emelkedett az elutasított igénylések aránya is. Mivel a **Start nem igényel fedezetet kezességvállalásáért, a rossz pénzügyi helyzetben lévő vállalkozások igényléseit** a magas kockázatok miatt **kénytelen elutasítani.**

Az ÚMFT **Portfóliogarancia Program** a Start Tőkegarancia Zrt. mellett a másik fontos új kezdeményezés a garanciavállalás területén. Ez a kezdeményezés az uniós JEREMIE programhoz kapcsolódik⁴⁸. A Portfóliogarancia Program **célja a tárgyi fedezet elégtelensége miatt nem hitelezhető vállalkozások forráshoz jutásának elősegítése**. A program keretében a közvetítőként kiválasztásra kerülő hitelintézetek, illetve pénzügyi vállalkozások egyes hitelkihelyezéseinek kezességvállalására kerül sor.⁴⁹ 196,7 Mrd Ft áll rendelkezésre az ún. pénzügyi programokra (mikrohitel, garancia, tőketámogatás) a hazai KKV-k számára, ebből a **Portfóliogarancia Programra allokált forrás összesen 28,2 milliárd Ft** (2,897 milliárd Ft KMOP, 25,3 milliárd Ft GOP).

A **Portfóliogarancia Program** a K&H Bank csatlakozásával indult el 2008 első félévében, majd 2008 októberében további két intézet kapcsolódott be, 2009-ben pedig 28 takarékszövetkezettel tovább bővült a programban részt vevő hitelintézetek köre. A program **keretében az Magyar Vállalkozásfejlesztési (MV) Zrt.** előre rögzített kockázatmegosztás mellett (legfeljebb a banki követelés 80%-áig) **közvetlen kezességet vállal a pénzügyi közvetítők által kihelyezett – maximum 100 millió forint összegű – kisvállalkozói hitelek mögé**. Ezáltal bővülnek a hazai mikro-, kis-, és középvállalkozások banki finanszírozási lehetőségei, hiszen ebben a szegmensben jellemző, hogy a hitelfelvétel egyik legkomolyabb akadálya a megkívánt hitelfedezet hiánya. Az MV Zrt. kezességvállalása mögött a magyar állam 100%-os viszont-garanciája áll.⁵⁰ 2008-ban 32 db szerződéskötés történt 436 millió Ft kerettel, a szerződések átlagos nagysága 13,6 millió Ft volt.

Mivel sem az AVHGA, sem a Garantiqa nem ad ki állományadatokat, csak a folyó kötés-állományból vonhatunk le **becsléseket** ezekre vonatkozóan. Így a rövid lejáratú hitelek állományát tekintetbe véve az AVHGA esetében kb. 20-25 milliárd forint lehet mezőgazdasági eredetű. A Garantiqa esetében ezek a számok nagyjából 20 milliárdos összeget tehetnek ki. Így durva becslés alapján **az ágazati hitelállományból nagyságrendileg 40 milliárdos összeget (az ágazati bankhitelek nagyjából 10%-át) fedezhet** a két nagy **garanciavállalással** foglalkozó cég állománya.

⁴⁸ Az Európai Bizottság, Európai Beruházási Bank és az Európai Beruházási Alap felismerve a mikro-, kis- és középvállalkozások létfontosságú gazdasági és társadalmi szerepét és azok finanszírozási forrásokhoz való hozzájutásának nehézségeit 2007-től „Közös európai források a mikro-, kis- és középvállalkozásoknak” (Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises, JEREMIE) címmel programot indított. Ennek célja a mikro-, kis- és középvállalkozások pénzügyi forráshoz való jobb hozzáféréseinek megteremtése.

⁴⁹ <http://www.nfgm.gov.hu/print/feladataink/kkv/tamforras/hitelprg/jeremie.html>

⁵⁰ http://www.nfgm.gov.hu/print/sajtoszoba/sajtoanyagok/2008_sajto/08_junius/k_h.html

5. A mezőgazdaság fontosabb finanszírozási formái – közvetett finanszírozás

A nemzetgazdasági finanszírozás végső forrásai mindig a bankok, hiszen egyedül a bankoknak van lehetőségük a nettó megtakarító háztartásoktól betéteken és egyéb megtakarítási eszközökön keresztül bevonni azokat a forrásokat, amelyeket (szintén egyedüliként a nemzetgazdaságban) azután kihitelezhetnek a vállalkozásoknak. Azonban ez a pénzmennyiség nem mindig jut el közvetlenül a bankokon keresztül a mezőgazdasághoz, aminek több oka is van. Tény azonban, hogy a bankszféra a mezőgazdaság finanszírozásának 42%-át végzi el, a finanszírozás további része pedig más gazdasági szereplők feladata.

5.1. A közvetett banki finanszírozás

Az utóbbi évtizedek egyik új fejleménye, hogy a lakossági és **vállalkozói ügyfelek** forrásokkal való **ellátását** nem csak közvetlenül, hanem bizonyos **közvetítők útján is elvégzik a bankok**. Ennek többféle magyarázata van. Egyrészt a lakossági hitelezésben is egyre terjed az a gyakorlat, amely közvetítőket, ügynököket használ a banki termékek eladására – ez tehát egy jó példa a banki tevékenység kiszervezésére. Másrészt a verseny fokozódásával már nem elégséges várni az ügyfeleket a bankokban, hanem ki kell menni értük az utcára. Harmadrészt e közvetítőkön keresztül a bankok olyan szférákat is elérnek, amelyek nem csatornázhatóak be a szokványos banki finanszírozási keretbe. Ez utóbbi helyzetben gyakori az új konstrukció, illetve termék kidolgozása. Ez az eset áll fenn Magyarországon is a mezőgazdasággal, ahol bizonyos pénzügyi termékek kínálatát speciális, csak ennek a pénzügyi terméknek a forgalmazását végző cégek végzik. **Ezek a cégek azzal a mezőgazdasági ügyfélkörrel foglalkoznak, amely a hagyományos banki finanszírozási körbe nem fér bele, mivel vagy túl kockázatos ügyfél, vagy túl kicsi, vagy egyedi igényei vannak; vagy egy bank a jellegénél fogva nem rendelkezik a cégről olyan információval, amely lehetővé tenné a cég finanszírozásával együtt járó kockázatok kezelését.**

Jellemző ezekre a **finanszírozási formákra**, hogy mivel banki hitelekkel gazdálkodnak, így **forrásaik drágábbak, mint** a közvetlen **banki hitelek**, hiszen egy újabb közvetítő szereplő jelenik meg a mezőgazdasági cég és a bank között. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy e cégek a magasabb költségek mellé olyan **plusz szolgáltatásokat** is nyújtanak, melyekre a bankok vagy a mezőgazdasági ügyfelek vagy nem hajlandók, vagy nem képesek.

A hazai mezőgazdaság banki típusú finanszírozásának közel egyharmada, 31%-a tartozik ebbe a körbe, jól látható tehát, hogy milyen fontos ez a finanszírozási forma a mezőgazdasági termelők szempontjából.

5.1.1. Integrátori hitelek

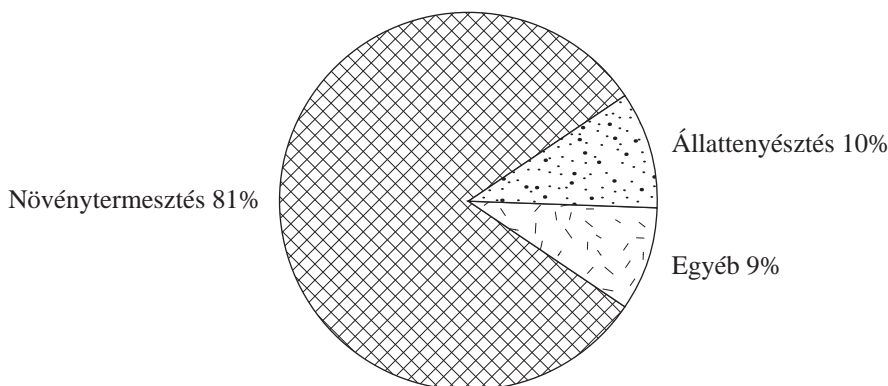
Az integrátori finanszírozás olyan, Nyugat-Európában ismeretlen szervezetekhez kötődik, melyek létüket a hazai mezőgazdaság 1960-70-es évekbeli modernizációjának köszönhetik. Ebben az időszakban jöttek létre a hazai integrátorok jogelődjei, melyek különböző modern termelési rendszereket vezettek be és terjesztettek a hazai termelőszövetkezetek között, gondoskodtak az inputanyagokról, a gépekről, a termeléstámogatásról, valamint a megtermelt termények értékesítéséről.

A rendszerváltás után ezek a jellemzően termelőszövetkezetek és állami gazdaságok tulajdonában lévő integrációk magánkézbe kerültek, miközben kialakult a kistermelői réteg, mely az integrátorok legnagyobb partnerévé vált. Az EU-ban az **integrátorok** által ellátott hasznos funkciókat (nagy volumenű input-, gép-, forrásbeszerzésből, illetve terményértékesítésből származó árelőnyök érvényesítése a beszállítókkal, illetve feldolgozókkal szemben) alapvetően termelői tulajdonban levő szövetkezesek oldották meg (ez a hazai integrátorokról nem volt elmondható), ezért a hazai integrátorok nem kerültek be az uniós támogatott körbe. Ennek ellenére továbbra is a **legfontosabb szereplők** maradtak a **hazai piacon**, különösen a **finanszírozási és inputanyag-piacon**, míg a terményértékesítésben a gyakran külföldi tulajdonosi háttérű kereskedők vették át a főszerepet.

A nagy, klasszikusan kereskedőként besorolt integrátorok mellett **egyes nagy mezőgazdasági Rt.-k**, kereskedők és élelmiszeripari cégek ún. **kisintegrátori tevékenységet** is nyújtottak, tehát **összefogták a környékbeli kistermelők beszerzéseit és értékesítéseit**, és gyakran kisebb mértékű finanszírozást nyújtottak a termelőknek.

39. ábra

Tevékenységek megoszlása az összes integrátoron belül

Forrás: MGSzH alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

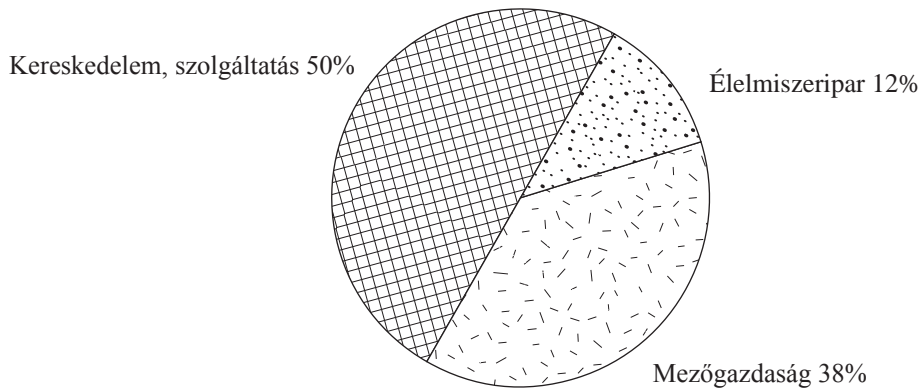
Mivel az integrátorok TEÁOR-besorolása a fentiek miatt igen eltérő, az EU pedig nem ismeri az integrátor fogalmát, ezért adatot sem gyűjt róla, a gyakorlatban szinte képtelenség pontos adatot szerezni arra vonatkozóan, hogy az integrátorok mekkora nagyságrendben finanszírozzák a mezőgazdaságot.

Az integrátori szervezetekről utoljára 2007-ben volt adatgyűjtés, akkor több mint 700 szervezet vallotta magát integrátornak. Ezek zöme alapvetően a növénytermesztés integrálásával foglalkozott.

Az integrátori tevékenység jelentős részét a kereskedelembe besorolt cégek végezték, ezután következtek a mezőgazdasági, majd az élelmiszeripari cégek.

40. ábra

Az integrátorok TEÁOR-kód szerinti besorolása

Forrás: MGSZH alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Megvizsgáltuk a **mezőgazdasági besorolású integrátorok** fontosabb mutatóit, kiderítendő, hogy milyen nagyságrendű az ágazaton belül a kisintegrátori tevékenység. A 2007-es APEH-adatok alapján az integrátori tevékenységet folytató cégek a mezőgazdasági tevékenységet végző társas vállalkozások árbevételének 16,7%-át, míg eredményének 14,6%-át adták. Az integrátori tevékenység szempontjából fontos mérlegtételek vizsgálata során megállapíthatjuk, hogy ezen integrátorok **mezőgazdasági tevékenységükhöz mérten kis jelentőségű integrátori tevékenységet végeztek**, mivel **nincs túl nagy eltérés az integrátorként bejelentkezett és az egyéb társas vállalkozás adatai között** (30 táblázat).

Három tétel van, ahol jelentős az eltérés: a készletek, a tárgyi eszközök és a befektetett pénzügyi eszközök. Ezek közül a készletek tárgyi eszközökhöz viszonyított nagyobb súlya jelez erőteljesebb kereskedelmi tevékenységet (akár inputértékesítésről, akár outputfelvásárlásról legyen szó), viszont a rövid lejáratú kötelezettségek aránya nem nagyobb érdemben, mint a többi társas vállalkozásnál, így vélhetően nem lehet túl jelentős a mezőgazdasági cégek kölcsön-kihelyezése, **inkább a terményfelvásárlás esetében lehet nagyobb aktivitásról beszélni.**

**A mezőgazdasági integrátorok néhány mérlegtételének aránya
mezőgazdasági társas vállalkozásokhoz képest 2007-ben**

százalék

	Az integrátorok aránya az összes társas vállalkozáson belül	Mérlegtételek a mérlegfőösszeg arányában – integrátorok	Mérlegtételek a mérlegfőösszeg arányában – összes társas vállalkozás
Vevők	14,4	7,3	7,9
Készletek	17,6	22,7	20,1
Rövid lejáratú kötelezettségek	15,5	32,3	32,4
Hosszú lejáratú kötelezettségek	16,0	13,8	13,5
Szállítók	14,6	9,2	9,8
Tárgyi eszközök	14,2	43,5	47,8
Immateriális javak	16,3	0,6	0,6
Befektetett pénzügyi eszközök	21,1	5,0	3,7
Pénzeszközök	14,3	6,5	7,1
Követelések	16,0	18,1	17,7
Saját tőke	16,0	51,8	50,5

Forrás: MGSzH és APEH alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Megállapítható tehát, hogy **nem a mezőgazdasági, hanem a kereskedelmi besorolású integrátorok esetében lehet jelentősebb forráskihelyezésről beszélni.**

Mivel az integrátori tevékenység nem különül el egy gazdasági szervezet mérlegében, eredménykimutatásában, így annak pontos meghatározása nem lehetséges. Ennek megfelelően a csak nagyságrendi becslés képzelhető el erre vonatkozóan, mely az érintettek önbevallásán alapul. Ez alapján úgy becsüljük, hogy a **klasszikus, országosan ismert integrátorok végzik a finanszírozás zömét, közel kétharmadát, kb. 70-100 milliárd forintot. A maradék egyharmadon többségében a kereskedői besorolású kisintegrátorok osztoznak, ennek összege 30-50 milliárd forint körül lehet**⁵¹. Ennek a pénznek a **túlnyomó része a növénytermesztéshez kapcsolódik**, és még az integrátorok darabszámánál (10%) is kisebb arány tartozik az állattenyésztéshez.

Az integrátori finanszírozás alapja az integrátori szerződés, mely egy termelési ciklust, növénytermesztésben 9-11 hónapot ölel át. Az integrátori szerződésben az integrátor vállalja, hogy részleges finanszírozást nyújt a termelőnek a termelési folyamat elvégzéséhez, melynek fedezete a termés, amelynek betakarításakor kell elszámolni az integrátorral. Egyes integrátorok kötelezően előírják a termés átadását, és az átvételi árból vonják le az inputanyagok értékét. Más esetekben az integrátor csak a lehetőséget biztosítja, kötelezettséget nem ír elő a termelőknek, így a termelő pénzben is elszámolhat a termelési folyamat végén.

Az integrátori szerződés alapján az **integrátor csak inputanyagot** (növényeknél jellemzően növényvédőszer, műtrágyát, vetőmagot) **ad** a termelőnek, pénzt nem. Ez praktikusán úgy néz ki, hogy a termelő **pénzügyi keretet** kap az integrátornál, és ennek **kimerüléséig kap inputanyagot az integrátortól**. A kiadott inputanyagok fedezetét a jövőbeni termés jelenti, ennek biztonsága érdeké-

⁵¹ A becslés elvégzéséhez bekértük a regisztrált integrátorok névsorát. Ez alapján állítottuk össze a legfontosabb integrátorok névsorát, majd ebből készítettük el a becslést.

ben az integrátor **kötelezi** a termelőt, hogy **biztosítást** kössön a terményre, és azt **engedményeztesse az integrátorral**. Ezen felül bizonyos integrátorok **opciós jogot** is kikötnek maguknak a terményre, ezáltal lehetővé válik, hogy ha felmerül a gyanú, hogy a termelő nem kívánja visszafizetni a hitelt, akár még a lábon álló gabonát is betakaríthassa a finanszírozó integrátor. Más integrátorok **váltót és/vagy készfizető kezességet** kérnek a termelőktől. A legjobb integrátorok a kockázat kiküszöbölésére **ugyanolyan minősítési rendszert** dolgoztak ki, **akár a bankok**, ez alapján pedig ügyfelenként változó inputanyag-kereteket állapítanak meg.

Az utolsó mondatból jól látszik tehát, hogy az **integrátorok kvázi pénzügyi tevékenységet végeznek**, hiszen minősítés után adnak rövid távú finanszírozást. E rövid távú finanszírozás **előnye a banki finanszírozással szemben** ugyanabban rejlik, mint a takarékszövetkezeteknél, sőt talán még inkább: **nincs az a bank**, de még takarékszövetkezet sem, **amely olyan helyismerettel rendelkezne**, és annyira ismerné a gazdákat, **mint egy integrátor**. Ezáltal viszont egy integrátor még akár egy könyvelés nélkül dolgozó, adót nem fizető, írásos nyomot gazdálkodásáról nem hagyó (mert nem kötelező neki), ezért abszolút hitelképtelen kis egyéni gazdálkodónak is adhat kölcsönt, hiszen pontosan tudja, hogy a hiányzó számok mögött hol talál fegyelmezett gazdálkodást és megbízható ügyfelet, hol pedig nem.

Az integrátori **hitelezés fedezetét az integrátorok egyrészt a szállítóktól, másrészt a bankoktól igénylik meg**. Mindkét esetre jellemző, hogy olyan **fizetési határidőket, illetve kondíciókat tudnak kiharcolni, amelyekre a kis cégek nem** lennének képesek. Az éven belüli integrátori hitelezés természetesen **forintalapon** működik. Más a helyzet az integrátorok **gépértékesítésével**, itt gyakori a **devizaalap**, amely azonban csak rövid ideig nyomja az integrátor vállát, a gép megrendelésétől a termelőnek való átadásig. Ezen túl nyúlik viszont az integrátor kezessége, amellyel a termelőknek adott eszközre felvett hitelért felel.

A pénzügyi válság súlyosan, de nem egyenletesen érintette az integrátorokat. A kisintegrátori kör esetében jelentősen **szűkült a tevékenység**, hiszen még a nagyobb mezőgazdasági Rt-k is inkább azzal foglalkoztak, hogy magukat finanszírozzák, így inkább visszahúzódtak az integrátori tevékenységtől. A **klasszikus integrátorokat** nem egyformán érintette a válság. Volt olyan cég, amelynek megnehezült a finanszírozása, ezáltal **akár 30%-kal is csökkent** az integrált termelők integrátori **finanszírozása**. Ezzel szemben más nagy integrátorok esetében nem volt ilyen probléma, sőt egyes szállítók és hitelezők még a limitek bővítésére, a lejáratú időpontok kitolására is hajlandóak voltak. Mivel az integrátorok zömmel **forintban finanszírozták magukat**, ebben az esetben **nem a likviditási válság volt az elsődleges**, inkább a **vállalkozói kockázat növekedésére** adott banki válasz, a bankok egyes cégeknek adott (vagy nem adott) hitelei okoztak válságot.

Összességében a gazdasági **válság** jelentősen szűkítette az integrátorok finanszírozási lehetőségeit, ezzel **jelentősen nehezítette az integrátori finanszírozással működő termelők dolgát**. Ennek mértékét azonban – éppen az integrátori finanszírozás sokrétősége és besorolhatatlansága miatt – még becsülni sem lehet.

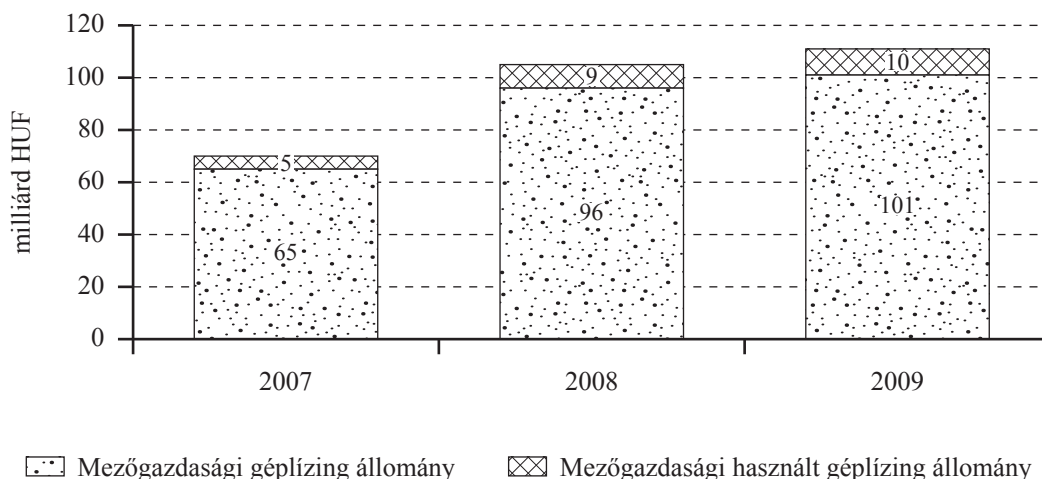
5.1.2. Lízingcégek által adott források

A mezőgazdasági finanszírozás 11%-a, több, mint 100 milliárd forint sorolható a lízingcégek által adott források közé. Amint a nevük is mutatja, a lízingcégek alapvetően a lízing mint konstrukció értékesítésére szerveződött cégek. A **lízingnyújtás** során **eszköz alapú finanszírozásról** beszélünk, vagyis a **lízingtárgy jelenti azt a fedezetet**, amely a lízingbe adó által az eszközvásárlásra adott pénzmenyiség zálogát jelenti. A **lízing** mint megoldási alternatíva éppen azért **népszerű**, mert **nem igényel plusz fedezetet**, így pusztán az önrész befizetésével, pótlólagos fedezet bevo-

nása nélkül hozzá lehet jutni a kívánatos eszközhöz. Ezáltal a **kevésbé hitelképes vállalkozások is finanszírozási forráshoz juthatnak**. A hitelkerettel rendelkező cégek esetében pedig nem eszközfinanszírozásra fordítódik a hitelösszeg, hanem az alaptevékenység finanszírozásának folyamatosságát garantálhatja.

41. ábra

Mezőgazdasági géplízing állomány

Forrás: Magyar Lízingszövetség

Ez természetesen meghatározza a mezőgazdaságban lízingbe vonható területet: elsősorban a beruházások, azon belül is a **gépberuházások lízingje lehetséges**, mivel a **gépek olyan könnyen értékesíthető, másodlagos piaccal rendelkező eszközök**, amelyek viszonylag **kis értékvesztéssel eladhatóak**. A **lízingtárgy mobilítását a lízing fogalma is biztosítja**. A lízing esetében ugyanis a lízingtárgy **tulajdonjoga a lízingbe adónál marad**, így ha a lízingbe vevő fizetésképtelenné válik, a lízingtárgy nem képezi a csődvagyon részét, nemfizetés esetén azonnal elvonható a lízingbe vevőtől és értékesíthető. Annak ellenére, hogy az adott eszköz – pénzügyi lízing esetén – bekerül a lízingbe vevő befektetett eszközei közé, mint saját eszköz, és az eszköz használatával járó kockázatokat, károkat is viselnie kell.

A **pénzügyi lízingnek** alapvetően **két fő típusa** van: nyílt és zárt végű pénzügyi lízing. A különbség abban áll, hogy a szerződés megkötésekor lehetőség van arra, hogy a lízingbe vevő döntsön, hogy **lejáratkor automatikusan az ő nevére kerüljön-e az eszköz (ekkor zárt)**, vagy a futamidő leteltével határozza meg, hogy **igényt tart-e rá** a továbbiakban (**ekkor nyílt**). A lízingbe vevő kezdeti terheit alapvetően meghatározza, hogy nyílt vagy zárt pénzügyi lízinget választ. Adózás tekintetében nyílt végű pénzügyi lízingnél a törlesztendő tőkerészek utáni általános forgalmi adót (ÁFA-t) vissza lehet igényelni, a számviteli törvény szerint a kamatrész pedig költségként elszámolható, így csökkenti a befizetendő társasági adót. **Zárt végű pénzügyi lízingnél az ÁFA-t egy összegben** a teljes eszközérték után az ügylet megkötésekor **be kell fizetni, de egy összegben vissza is igényelhető**⁵². Az **operatív lízing inkább a bérlethez hasonlít**, ebben az esetben a lízingbe vevő a megfizetett **bérleti (lízing) díjakat költségként** (nem anyagjellegű szolgáltatások értékeként) **számolja el**, és az időszak leteltével **nem szerez tulajdont**.

⁵² A mezőgazdaság esetében az esetek zömében a zárt végű lízinget választják a vevők, mivel alapvető céljuk a gép megszerzése és működtetése. Ezt erősíti, hogy uniós támogatás csak abban az esetben igényelhető, ha bizonyos, hogy a lízingbe vevő megkapja a gépet.

A lízingcégek által mezőgazdasági vállalkozásoknak nyújtott források túlnyomó része jellemzően kölcsön és pénzügyi lízing (2009 első felében összesen 99, 54%) és mindössze 0,46% operatív lízing. A mezőgazdasági állományban a pénzügyi lízing és a kölcsön aránya azonban meglepetésre **43-57% arányt mutat a kölcsön javára**. Ennek oka a mezőgazdasági **beruházások uniós támogatások általi determináltságában** és a **lízing, mint finanszírozási forma állami szervezetek általi negatív megítélésében rejlik**. 2004 után az MVH nem fogadta el a lízingkonstrukciót a támogatott beruházások önrészéhez⁵³. Mivel pedig a mezőgazdasági beruházások zöme támogatások mellett zajlott, az MVH korlátozása miatt a **lízingcégek inkább kölcsönt adtak a mezőgazdasági vállalkozásoknak, mintsem hogy kiszoruljanak a piacról**. Ez a kölcsön azonban ugyanolyan alapokon nyugodott, mint a pénzügyi lízing, bár a lízingcégek többletkockázatot vállaltak azzal, hogy a lízingtárgy nem maradt a tulajdonukban.

A lízingcégek finanszírozásának fontos specialitása az **alapvető deviza-denomináció**. Ugyan **volt támogatott lízing konstrukció** az elmúlt években, de csak forint alapú finanszírozás (pl. kamattámogatás mezőgazdasági üzemek korszerűsítéséhez, fejlesztéséhez). Ez a konstrukció pedig **még a kamattámogatással együtt sem volt kedvezőbb** a devizaalapú (2008 előtt főleg svájci frank és euró, 2008-tól csak euró) lízinghez viszonyítva. Ennek **oka** a hosszabb futamidőben rejtett, mivel egy **hosszabb törlesztési periódus esetén már egy kisebb kamatkülönbség is jelentős költségkülönbséget okozhat**.

További érdekességet jelentett, hogy a lízingcégek szoros kapcsolatot alakítottak ki a gépforgalmazókkal és integrátorokkal. Ennek keretében a **lízingcégek ügyfélszolgálatokat nyitottak a fontosabb gépkereskedőknél**, így azonnal és helyben tudtak finanszírozási ajánlatot adni a vásárlóknak. Tovább növelte a lízingcégek versenyképességét a piacon, hogy vállalták, hogy egy adott gép **gyártótól való megrendelése esetén megfinanszírozzák a gépkereskedő költségeit**, így annak nem kellett plusz forrásokat fordítania arra, hogy a gép megrendelése és leszállítása közötti 6-12 hónapot (amikor a gépkereskedő már kifizette a gyártónak a gép árát, de még nem kapta meg a termelőtől a kiskereskedelmi árat) saját pénzéből kelljen finanszíroznia.

A lízingcégek sajátosságainak köszönhetően a **lízing, mint finanszírozási forma alapvetően az egyéni gazdaságok és a kis társas vállalkozások esetében nyújtott finanszírozást**. A 31. táblázat alapján jól látható, hogy az állomány **57%-át az egyéni, míg 38%-át a társas gazdaságok** kölcsönei és pénzügyi lízingje teszi ki.

⁵³ Az MVH és az FVM érvei között például szerepelt, hogy a beruházás nem valósul meg 2 év alatt, ha a termelő csak 5-6 év múlva jut tulajdonhoz, ha nem ő kapja a szállítói számlát. A Lízingszövetség és az FVM hosszas tárgyalásai után 2009-ben változott az MVH hozzáállása, már befogadta a lízingcég számláját is, így a pénzügyi lízinggel kötött konstrukciók utólag is kaphatnak támogatást, ha hitelszerződéssé alakítják át őket. Az új beruházási pályázatoknál azonban még mindig nem szerepel a lízing, mint elfogadott finanszírozási forma.

A lízingcégek állományának becsült megoszlása 2009-ben⁵⁴

milliárd forint

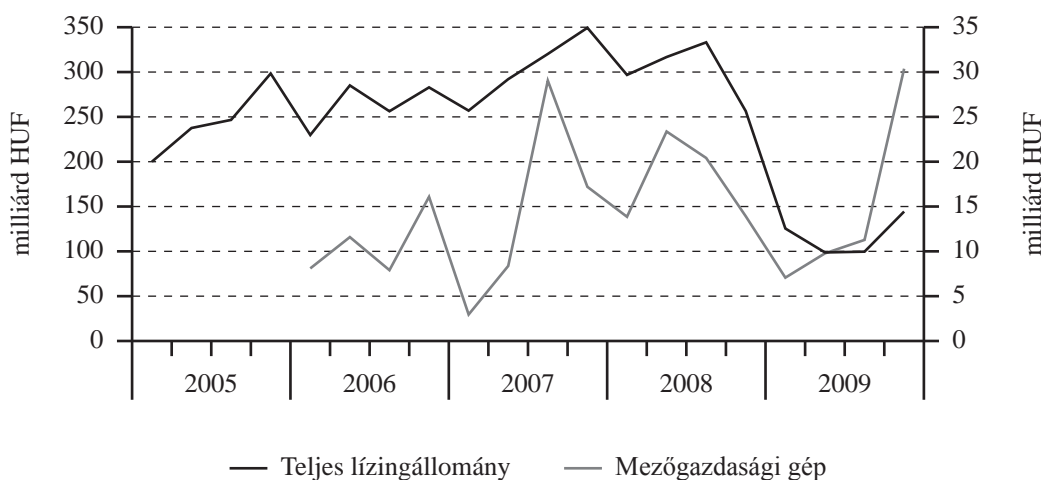
	Éven belül lejáró finanszírozás		Éven túl lejáró finanszírozás		összesen
	kölcsön	pénzügyi lízing	kölcsön	pénzügyi lízing	
Egyéni gazdaságok	9,08	6,85	27,25	20,55	63,74
Társas vállalkozások	6,07	4,58	18,22	13,75	42,63
Nem mezőgazdasági üzemek	0,66	0,50	1,98	1,49	4,63
Összesen	15,82	11,93	47,45	35,80	111,00

Forrás: készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

Ez azt jelenti, hogy az **egyéni gazdaságok beruházási célra felvett idegen forrásainak túlnyomó részét a lízingcégek finanszírozása teszi ki, ezáltal válik érthetővé, hogy a hazai könyvelőirodák e finanszírozást funkciójának megfelelően a beruházási hitelek kategóriába teszik (lásd 2. fejezet).**

42. ábra

A teljes lízingállomány és a mezőgazdasági lízingcég-finanszírozás negyedévenként

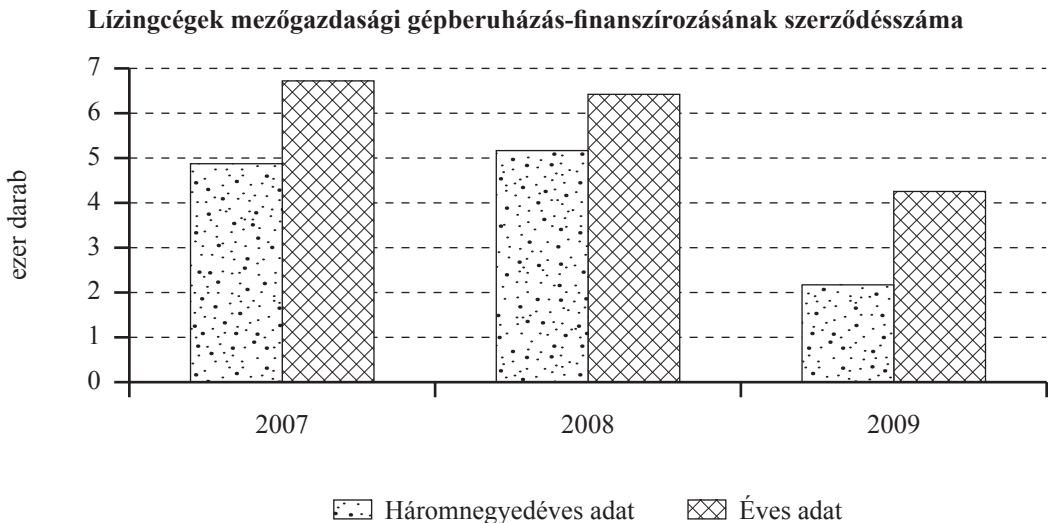
Forrás: Magyar Lízingszövetség

A lízingpiac volt az egyik olyan pénzügyi szegmens, amelyet – különösen az első három-negyed évben – igen súlyosan érintett a pénzügyi válság. Ennek több oka is volt. Egyrészt mivel a lízingcégek **95%-ban devizaalapú kölcsönt és pénzügyi lízinget nyújtottak**, így finanszírozásukat alapvetően külföldi anyabankjukon keresztül vagy közvetlenül a **devizapiacról oldották meg.** **Ez volt az a piac, ami a leginkább megérezte a pénzügyi válságot**, így e magyarországi cégek **alig jutottak külső finanszírozáshoz**, másrészt a finanszírozás szerfelett **megdrágult** a gyorsan emelkedő ország-kockázat miatt. Másodsorban **összeomlott a hazai autó- és teherautó-, valamint iroda-lízingpiac**, ami a lízingszektor legnagyobb szeletét képviselte. Így mind a keresleti, mind a

⁵⁴ A táblázat elkészítése során a mezőgazdasági lízingpiac 85%-át lefedő négy legnagyobb cég önbevallásán alapuló súlyozott arányszámokkal dolgoztunk.

kínálati oldalon súlyosan érintette a cégeket a válság, különösen úgy, hogy **e cégeknek nem volt lehetőségük új utakat találni a forrásgyűjtésben**, mint a bankoknak (visszaforulás a betétesek felé). A visszaesés már 2008 végére megkezdődött, az éves adatok szerint **a teljes lízingpiac a 2008-as érték 40%-ára zsugorodott**. A mezőgazdasági piac, köszönhetően a beruházási támogatásoknak, **nem esett ekkorát**, itt „csupán” **20%-kal csökkent** az éves kihelyezés nagysága. További sajátosság, hogy a mezőgazdaság esetén az **ügyletszám nem 20, hanem 33%-kal mérséklődött**, ami jól mutatja, hogy a **kisebb cégek beruházásai estek vissza leginkább**, helyüket pedig azok a nagyobb mezőgazdasági Rt.-k vették át, amelyek a korábbiaktól eltérően 2009-ben már nem jutottak banki hitelhez.

43. ábra

Forrás: Magyar Lízingszövetség

5.1.3. Faktoring

A **faktoring** olyan speciális finanszírozási forma, amely ágazati korlátok nélkül – a mezőgazdaság számára is – a **követelések előfinanszírozását** biztosítja. A faktoring szerződés alapján a faktortvállalkozással szerződő fél (jogosult) arra vállal kötelezettséget, hogy – egy vagy több kötelezettel szemben fennálló vagy jövőbeli – követelését, illetve követeléseit egy részét részben vagy egészben a faktorra ruházza át, amely azt díjazás ellenében köteles a jogosultnak részben vagy egészben finanszírozni, a kötelezett fizetéseképtelenségének kockázatát tőle átvállalni, és a jogosulttal elszámolni, valamint jogosult nyilvántartani, illetve – annak esedékessé válását követően – érvényesíteni.

Faktoring során a **követelések általában 80%-át nyújtják a faktorcégek** (ez azonnal rendelkezésre áll), a **maradékot (12-19%) pedig elszámoláskor**, az ügylet lezárultával kapják meg a vállalkozások. A költségek a faktoring időtartamától függően 1-8%-ot tesznek ki, ez a **faktoringköltség**. A faktoring költsége egyrészt a faktordíjból áll, ami 0,3 - 1%-ot tesz ki (része az adminisztrációs díj, mely sok számla, sok vevő esetén különösen jelentős), másrészt a kamatból (napokra lebontva számítják, megfelel a banki kamatoknak).

A faktorálás elterjedése egyfajta mérőeszközként is funkcionál, hiszen egy adott gazdaság piaci viszonyainak a fejlettségét is tükrözi, nemzetgazdasági és ágazati szinten egyaránt. Ha például egy ágazat tiszta piaci viszonyok között működik, akkor a faktorálás egy jól működő finanszírozási lehetőség, hiszen ilyen helyzetben mindenki ad számlát és mindenki kap, van mit előfinanszírozni. Azt mondhatjuk tehát, hogy a faktorálás olyan vállalkozásokat támogat (vagyis nyújt a hitelnél kedvezőbb finanszírozási lehetőséget), melyek kiszámítható, biztos piacon működnek.

E finanszírozási lehetőségnek az előnye abban rejlik, hogy a **követelés nagyobbik hányada azonnal rendelkezésre áll**, egy **külső cég** vállalja magára a **vevői követeléskezelés minden felelősségét** és problematikáját. A faktorálás további előnye a hitellel szemben, hogy **nem igényel kezességet és egyéb zálogot**, így a finanszírozott cég nem válik függővé a banktól, illetve nem kell olyan súlyú hitelbírálattal szembesülnie, mint egy bankhitel esetén.

Ez utóbbi megállapítás meghatározza, hogy mely vállalkozói kör számára igazán fontos a faktoring. **Egy nagyvállalat megfelelő erőforrásokkal rendelkezik ahhoz, hogy külön részleg figyeljen a vevőállományra.** Minél **kisebb a vállalat**, annál **nagyobb problémát jelent az ügyfelek azonosítása, leellenőrzése**, és különösen igaz ez a **külföldi vállalkozások esetében**⁵⁵. Ezáltal és emiatt válik a **faktoring alapvetően a kis- és középvállalkozói kör egyik fontos finanszírozási forrásává.**

32. táblázat

A hazai faktoringcégek ügyfélköre vállalati nagyság szerint⁵⁶

százalék

	Mikrovállalkozások	Kisvállalkozások	Középvállalkozások	Nagyvállalatok
2008. I. félév	26	48	22,3	3,7
2009. I. félév	24	45	26	5

Forrás: Magyar Faktoring Szövetség

A **mezőgazdaságban**, ahol a kis és középvállalkozások súlya döntő, **mégsem túl gyakori a faktoring-finanszírozás**, melynek legfontosabb oka az, hogy a mezőgazdaság nagyban különbözik más termelő és szolgáltató ágazattól. Leginkább a kockázat nagysága más, de itt elsősorban nem az időjárás és egyéb külső tényezők kockázatára kell gondolni, hanem arra a **piaci kockázatra**, amely alatt az **értékesítési** és nem utolsó sorban, a **feketegazdaságban** (20-30%-os arány, kb. 7-10%-kal a nemzetgazdasági átlag felett) **rejlő kockázatot** lehet érteni. **Sok a számla nélküli értékesítés, vásárlás**, ami eleve nem faktorálható. **Kiszámíthatatlan a futamidő**, de legalábbis jóval hosszabb, mint más ágazatok esetében, a faktoring pedig az átmeneti likviditási zavarok feloldására szolgál. **Sok a hamis számla, és nem alakultak még ki azok a stabil beszállítói kapcsolatok**, amelyek klasszikus terepei lennének a faktoringnak. A mezőgazdasági ágazatban jellemző támogatás-előfinanszírozás pedig jobban hasonlít a hitelhez – támogatás fedezettel –, mint a hagyományos értelemben vett faktoringhoz, ugyanis a faktoring mindig szállító és vevő között finanszíroz, és nem egyszeri kifizetés, hanem folyamatos likviditási „zavarelhárítás”. Ennek ellenére a **mezőgazdasági faktoring egyik legfontosabb területe az állami támogatások faktorálása**, amely bár visszaszorult az utóbbi években a támogatás-megelőlegező hitelekkel szemben, de specialitásai ellenére⁵⁷ még mindig jelentős a részesedése.

⁵⁵ A külföldi vevő számlájának faktorálása az exportgaranciát is helyettesíti, nem beszélve arról, hogy a hazai faktoringcégek jelentős része külföldi tulajdonban van, így a hazai kis-középvállalat még a piac- és ügyfélkutatót is megspórolhatja azzal, hogyha mielőtt szerződik, megkérdezi a faktoringcéget, vajon elfogadja-e az adott cég számláját.

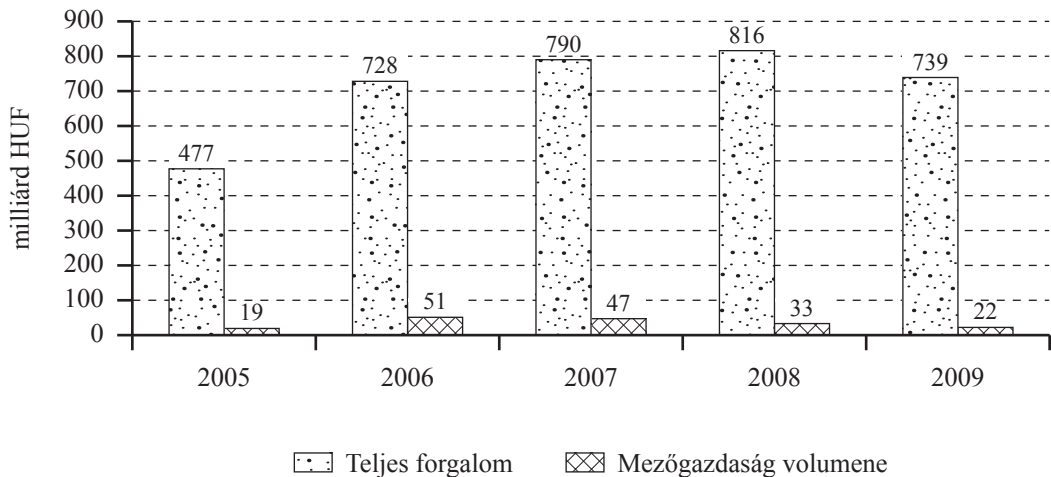
⁵⁶ Árbevétel alapján súlyozva.

⁵⁷ A hagyományos 60-70 napos fizetési határidő helyett 210-270 napos várakozási idő telik el a „szállító” fizetéséig.

A támogatás-factoring speciális, de **fontos szelete a beruházási támogatás- faktorálás**, amikor a faktoringcég az **utófinanszírozásként adott beruházási támogatást finanszírozza meg**, lehetővé téve a beruházónak, hogy a támogatás megkapása előtt, mintegy előlegként felhasználja a támogatást a beruházás megvalósításához.

44. ábra

A magyar faktoringpiac és a mezőgazdasági faktorálás alakulása

Forrás: Magyar Faktorszövetség

A pénzügyi válság a hazai faktoringpiacot kevésbé érintette. Ennek okai között az egyik legfontosabb, hogy a **faktorálás** alapvetően abban a devizanemben történik, amelyikre a szállítói számla szól. Mivel pedig a hazai kis- és középvállalatok zöme elsősorban a hazai piacra dolgozik, így számláik túlnyomó része is **forintban denominált**, így a faktoring-finanszírozás is forintalapú. **Ennek ellenére azon faktoringcégek, amelyek nem rendelkeztek közvetlen banki háttérrel, jelentős visszaesést könyvelhettek el**, mivel a pénzügyi válsággal együtt járó bizalmi és likviditási válság közepén a hazai bankok még forintban sem voltak hajlandóak meghitelezni a korábban ellátott faktoringcégeket. A kisebb cégek így komoly pénzügyi problémákkal küzdöttek, egyesek meg is szűntek, illetve beszüntették az új szállítólevelek befogadását, és már csak a meglévő állomány kezelésével foglalkoznak. **Gyakran még azok a cégek sem kaptak banki hitelt, amelyek állami tulajdonban voltak, és állami garanciavállalás mellett vettek volna fel forinthitelt.** A **közvetlen banki tulajdonossal** rendelkező faktoringcégek esetében nem volt probléma, hiszen a hazai bankok zöme a válság közepén is rendelkezett forintforrásokkal. E **faktoringcégek** esetében még **forgalomnövekedés** is előfordult, mivel a tulajdonos bankok gyakran úgy próbálták csökkenteni hitelezési kockázatukat, hogy a **finanszírozásért érkező ügyfelek egy részét a bank faktoringcégéhez irányították**, növelendő az ügyfélhittel mögötti fedezetet (lásd forgóeszköz-finanszírozás).

A **kamatköltségek** emelkedése természetesen jelentősen **növelte a faktorálás díját**, hiszen a bankok a faktoringcégek felé is továbbhárították a megemelkedett költségeket, amelyek megjelentek a kamatokban. A vállalati kockázatok és a nemfizetés növekedése tovább növelte a faktoringdíjat is.

Összességében (a nem banki háttérű faktoringcégek kiesésével és zsugorodásával, valamint a banki háttérű faktoringcégek növekedésével) **a faktoring piac 10%-kal szűkült a válság kitörése óta**. Az ábrából azonban jól látszik, hogy **a mezőgazdasági faktoring nagysága ennél jóval nagyobb mértékben, egyharmados aránnyal esett**. Ez az esés azonban nem a mezőgazdaság hitelképességének csökkenésével, hanem a támogatáshoz kapcsolódó faktoringgal hozható összefüggésbe. Mivel a **támogatások faktorálása** igen jelentős a mezőgazdasági faktoringban, így ez utóbbinak az összes állományhoz képesti 2006-tól kezdődő folyamatosan **csökkenése a támogatás-megelőlemező hitelek előretörésének következménye**. A 2009. évi nagy visszaesés is inkább betudható annak, hogy a speciálisan a támogatás-megelőlemező hitelek faktorálására szakosodott hazai faktoringcégek klasszikusan nem banki háttérűek, így 2009 elején forrás nélkül maradtak, és ha akartak, se tudtak volna a korábbi volumenben mezőgazdasági cégeket finanszírozni.

5.2. Nem banki finanszírozás

A **nem banki finanszírozás** a hazai mezőgazdaság működőképességének másik záloga a bankok közvetlen és közvetett finanszírozása mellett. Ebbe a körbe az **inputgyártók** (szállítók), az **output-felhasználók** (élelmiszeripar, kiskereskedelem), valamint a **tulajdonosok** finanszírozását értjük. E hátról a **szállítói finanszírozás a legjelentősebb**, ezt a **tulajdonosok és a vevők követik**. A nem banki finanszírozókat önmagukban is súlyosan érintette a válság, ezzel azonban jelen tanulmányunkban nem foglalkozunk, csupán azzal, hogy hogyan hatott ki ez a helyzet a mezőgazdasággal kapcsolatos viszonyokra.

5.2.1. Szállítók

A **szállítói finanszírozás** jelenti a mezőgazdaság idegen forrásainak másik tételét a bankok mellett: **közvetetten és közvetlenül a szállítók finanszírozzák a mezőgazdaság 26%-át**. A továbbiakban csak a közvetlen finanszírozással foglalkozunk.

A mezőgazdaságban felhasznált anyagok **szállítói** speciális helyzetben vannak a mezőgazdasággal szemben. Egyrészt ezt a piacot **erős koncentráció** jellemzi a termelőkhoz képest, így megfelelő érdekérvényesítő képességgel bírnak az ágazattal szemben. Ezt a „természetes” helyzetet (lásd bővebben Tunyoginé – Varga – Mizik, 2007) jól jellemzi az **inputanyag-árak terményáraknál jellemzően gyorsabb növekménye**, amelyet az agrárrolló kifejezéssel jellemeznek.

Ez a helyzet volt jellemző a válság hazai kitörésének évében, 2008-ban is, amikor a mezőgazdaság ráfordítási ár-szintje 15%-kal, ezen belül a folyó termelő-felhasználásé 16,6%-kal, a beruházásoké 4,8%-kal emelkedett. Az energiaár 2008-ban 15,6%-kal nőtt. A növénytermesztés ráfordításai közül a **műtrágyák drágultak** a leginkább: 60,9%-kal. Az állattenyésztés költségei közül a takarmányok 21,1%-kal kerültek többbe, mint 2007-ben.

A mezőgazdaság folyó termelő felhasználása 2008-ban

	Folyó termelő felhasználás	
	milliárd Ft	százalék
Vető és szaporító anyag	85,81	6,9%
Energia, kenőanyag	204,77	16,5%
Műtrágya és talajjavító szerek	130,52	10,5%
Növényvédő szerek	82,03	6,6%
Állatgyógyászati szerek	18,41	1,5%
Takarmány	414,72	33,4%
Eszközállomány karbantartása	57,81	4,7%
Épületek karbantartása	9,19	0,7%
Mezőgazdasági szolgáltatások	99,38	8,0%
Egyéb ráfordítás	137,70	11,1%
Összesen:	1 240,32	100,0%

Forrás: AKI Statisztikai Osztály, KSH

A fenti felsorolásból az ágazaton kívülről származó tételt jelent az energia, a műtrágya, a növényvédőszer. Ezen felül jelentős beszállítói tétel jelenik meg az ágazaton belüli ellátáson túl a takarmányban (szója, koncentrátumok, ásványi sók, stb.) és a vetőmagban (növénynemesítő cégek, fajtabirtokosok). A továbbiakban ezekkel foglalkozunk.

Annak ellenére, hogy a mezőgazdasági **beszállítók** hosszú távon érvényesíteni tudják áremelési törekvéseiket a mezőgazdasággal szemben, az **oligopol struktúrából következően az egymás közötti verseny is jelentős szerepet játszik** a beszállítók körében. Ennek legfontosabb eleme a **szállítók által adott halasztott fizetési konstrukció**. Ezáltal a **beszállítók nem az árakkal**, hanem az ahhoz kapcsolódó **kedvezményekkel**, elsősorban a **halasztott, 30 helyett 60, 90 vagy még több nappal késleltetett fizetéssel versenyeznek egymással, melyre nem számítanak fel kamatot**. Így válnak a beszállítók a mezőgazdaság második legfontosabb hitelezőivé.

Ez azonban nem érvényes az összes méretkategóriára. A **beszállítók is csak azoknak adnak kedvezményt**, akik már megfelelően **nagyok** ahhoz, hogy a vásárlás mérete miatt megtérüljön a kamatkedvezmény. Ebből következik, hogy míg a **társas vállalkozások esetében a szállítói hitelek aránya az összes idegen forráson belül eléri a 20%-ot**, addig az egyéniéknél ez az arány csupán **3%**.

A kettős könyvvitelt vezető társas vállalkozások kötelezettségeinek alakulása, 2003-2008

milliárd Ft

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Kötelezettségek összesen	577,5	715,2	754,4	733,1	780,6	792,4
ebből: szállítók	105,4	134,2	138,2	146,3	162,2	163,8
Megoszlás, %	18,2	18,7	18,3	20,0	20,7	20,7

Forrás: A kettős könyvvitelt vezető mezőgazdasági és élelmiszeripari szervezetek gazdálkodásának főbb adatai 2001-2007., AKI; APEH Gyorsjelentés

Az **egyéniek** esetében az alacsony szállítóállomány abból fakad, hogy az egyéniek vagy **kézpénzzel** fizetnek az inputokért, vagy **integrátoron keresztül** szerzik be azokat, így közvetetten kapnak hitelt a szállítóktól.

35. táblázat

Az egyéni gazdaságok kötelezettségeinek alakulása, 2003-2008

milliárd Ft

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Kötelezettségek összesen	192,7	279,1	254,0	258,3	306,1	333,6
ebből: szállítók	4,4	9,5	5,7	4,8	7,8	9,8
Megoszlás, %	2,3	3,4	2,2	1,9	2,5	2,9

Forrás: FADN

Ha megnézzük, hogy a szállítók mely csoportjai a legfontosabbak a mezőgazdaság számára, akkor a következő sorrendet állíthatjuk fel: a **növénytermesztésben a vetőmag, műtrágya, növényvédőszer, üzemanyag**, míg az **állattartásban a takarmány, az állatgyógyászati eszközök és a fűtőanyagok** jelentik a legfontosabb tételt. Ebből a felsorolásból a fűtő- és **üzemanyagok kivételével mindegyik másik tétel mezőgazdaság-függő, termékét nem adhatja el másnak**, csak a mezőgazdaságnak, így **ezeket a területeken találhatóak a legnagyobb kedvezmények az ágazat számára.**

A növénytermesztés inputanyagai közül a **műtrágya a legfontosabb**, mezőgazdaság összes ráfordításainak értékéből a műtrágyák aránya 2008-ban a termelő-felhasználás egytizedét (**10,6%**) tette ki.

36. táblázat

A műtrágya értékesítés és felhasználás alakulása, 2004-2009

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Termelő-felhasználás, milliárd Ft	1 049,2	968,9	1 009,1	1 108,2	1 310,7	1 168,3
ebből: műtrágya aránya,%	6,5	7,2	7,8	8,5	10,6	6,7
NPK műtrágya, t	452 569	392 162	441 316	507 334	431 334	271 201
előző év = 100%	100,0	86,7	112,5	115,0	85,0	63,0
NPK műtrágya, milliárd Ft	0,05	0,05	0,06	0,08	0,11	0,07
előző év = 100%	100,0	87,3	134,0	122,5	137,9	62,0
NPK hatóanyag, kg/ha	453	392	456	507	431	367
- mezőgazdasági terület	77	67	78	87	74	64

Forrás: KSH StaDAT Hosszú idősorok; Műtrágya értékesítés, 2008., AKI Statisztikai Osztály

2008-ban a műtrágya hatóanyag felhasználás mennyisége csaknem 5%-kal visszaesett, a felhasználás folyó áron – az árnövekedés következményeként – közel megkétszereződött (197,7%). A fajlagos hatóanyag tekintetében lényeges változás nem következett be, iránya és mértéke a műtrágya felhasználás volumenének alakulását követte. Ezzel szemben **2009-ben a válság hatására drasztikusan esett a műtrágya-felhasználás, volumenben közel 40%-kal**, ami jól jelzi, hogy ez volt az a tétel, ahol a gazdák a legnagyobb spórolást végrehajtották.

Hasonlóan fontos tételt jelent a növénytermesztésben a **növényvédőszer**-használat. Ez a tétel maga 81 milliárd forintos összegével (2008-as adat) a termelő felhasználás **6,1%-át** teszi ki. Az 37. táblázat adatai szerint 2004 és 2008 között a közvetlenül mezőgazdasági felhasználóknak értékesített növényvédőszer mennyisége 21,6 százalékponttal nőtt, értékben pedig 36,2 százalékpontos emelkedés tapasztalható.

A növényvédőszeres esetében várhatóan nem esik annyira drasztikusan a felhasználás, mint a műtrágya esetében, hiszen a valamilyen termés reménye szükségessé teszi e szerek használatát, míg a műtrágya-felhasználás csökkentése esetén még lehet termésben reménykedni. Így a növényvédőszeres esetében nagyságrendileg **5-10%-os visszaesés várható**.

37. táblázat

Növényvédőszer-értékesítés, 2004-2008

	Értékesítés közvetlen mezőgazdasági felhasználóknak	
	tonna	milliárd forint
2004	19 881	60,1
2005	19 352	57,0
2006	23 046	62,6
2007	22 356	71,1
2008	24 168	81,9
A változás mértéke 2004-2008 között, %		
2008 = 100	121,6	136,2

Forrás: AKI Statisztikai Osztály adatgyűjtése

A **vetőmag**-értékesítés a termelő felhasználás közel **7%-át** teszi ki. Ez az a terület, ahol a legnagyobb ingadozások előfordulhatnak, hiszen a fajtaként termesztett növények (főleg kalászosok) esetében itt lehet a legkönnyebben visszafogni a vásárlásokat, saját termésből fogott magot felhasználva. Ebből következik, hogy a vetőmag-értékesítés az egyik legerősebben ingadozó tétel volt az elmúlt években, köszönhetően az uniós csatlakozás óta bejött külföldi magok térhódításának. A válság hatása természetesen a **kalászosoknál érződött, itt közel 10%-os visszaesés történt 2009-ben**, de a többi vetőmagra is elmondható, hogy a termelők az olcsóbb magfélék irányába tettek lépéseket, így **várhatóan 10% körüli mértékben zsugorodhat a vetőmag-piac** és a vetőmag-felhasználás. Ez a visszaesés mérsékeltnek tekinthető a műtrágyához képest, azonban nem szabad elfelejteni, hogy a „valamilyen” termés reménye a vetőmag megvételeit ugyanúgy szükségessé teszi, mint a növényvédőszerét.

A **takarmány**- és takarmány-alapanyag az állattenyésztés egyik legfontosabb költsége, a **mezőgazdaság folyó termelő felhasználásának 33%-át teszi ki**. Mivel az elmúlt években erősen visszaszorulóban volt az állattenyésztés, így a takarmányra fordított költségek aránya is csökkent (kivéve, amikor jelentősen megdrágultak a takarmány-alapanyagok). 2009-ben a válság hatására természetesen csökkent a takarmányok felhasználása. Viszont a csökkenés csak az állatállományal azonos ütemben képzelhető el, így a **válság nem közvetlenül, hanem az állatállomány további zsugorodásán keresztül hatott a takarmány-felhasználásra. 2009-ben 7%-kal csökkent a felhasználás volumene, és 17%-kal az árak, így összességében és értékben több mint 20%-kal csökkent a takarmány-értékesítés volumene**.

A válság kétarcúan hatott a beszállítók mezőgazdasággal szembeni viszonyára. Mivel e cégek alapvetően „beszállítói erő” pozíciójában vannak a mezőgazdasággal szemben, másrészt a mezőgazdaság termékeik egyetlen felvevőpiaca, így a válság hatására szűkülő piacon egyrészt nem változtattak árakon (kivéve a takarmánygyártókat), azaz lenyelték a forint 2009 eleji gyengüléséből adódó árvesztésüket (a legtöbb input nagyobb része importtermék!), másrészt jelentősen növelték a szállítói halasztott fizetések időtartamát, így próbálva megtartani vevőköriüket, piaci részesedésüket versenytársaikkal szemben. Ezt annál is könnyebben megtehették, mivel jellemzően magas jövedelmezőségű szektorról van szó, amely képes volt jelentős tartalékokat felhalmozni az elmúlt években.

A másik hatás az inputanyag-felhasználás drasztikus esése. A finanszírozási nehézségekkel küzdő termelők kénytelenek voltak visszafogni inputanyag-felhasználásukat (vetőmag -10%, növényvédőszer -5-10%, műtrágya -39%, takarmány -23%)⁵⁸, hiszen ez az egyetlen olyan tétel a költségek között, amin egyáltalán spórolni lehetett (a hiteltörlesztés, az adó, a bérek nem ilyen költségek). Különösen nehéz helyzetbe került az állattenyésztés, mivel itt nem lehet egyik napról a másikra csökkenteni az inputokat.

A szállítói állományra tehát összességében két ellentétes hatás hatott. Egyrészt csökkent a leszállított áru mennyisége, másrészt növekedett a halasztott fizetés és a halasztás hossza. Annyi bizonyos, hogy a leszállított áru értékéhez viszonyított szállítói állomány jelentősen emelkedett, mivel jelentősen csökkentek a készpénzes vásárlások. Hogy a szállítói hitelállomány emelkedése abszolút értékben is megtörtént-e, az kérdéses, az azonban bizonyos, hogy a szállítói állomány aránya a mezőgazdaság összes finanszírozásán belül nem csökkent.

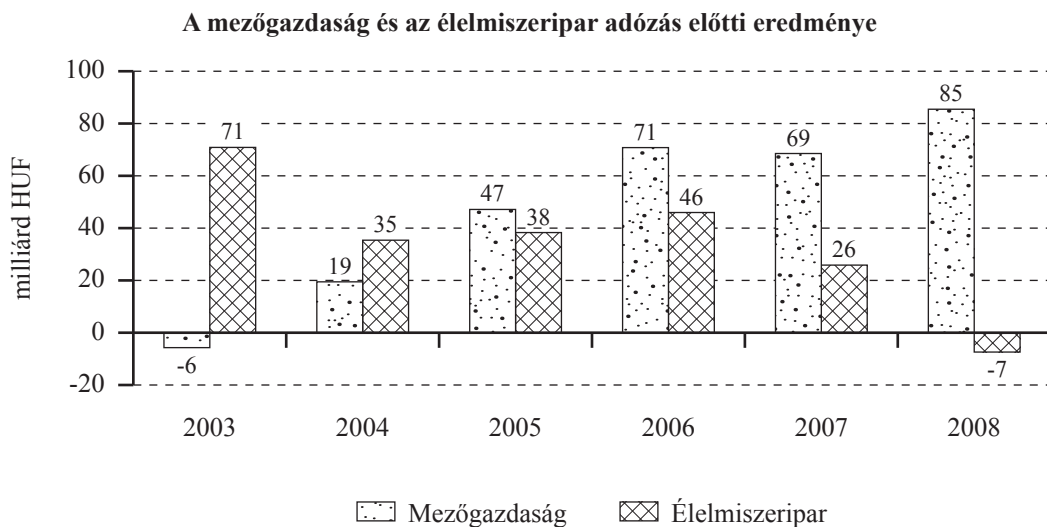
5.2.2. Vevői előleg

Vevői előlegről akkor beszélünk, amikor a vevő az áru, vagy szolgáltatás ellenértékét, vagy annak egy részét, az áru átvétele, vagy szolgáltatás igénybevétele előtt megfizeti. Feltétele az erős beszállítói alkupozió. Bizalmi elven működik, vagy a vevő komoly biztosítékot követel meg. A vevői előleg 1990 előtt fontos szerepet játszott a hazai mezőgazdaság finanszírozásában.

1990 után az élelmiszeripar, mint a mezőgazdaság legnagyobb felvevője, súlyos válságba került, és drasztikusan csökkent a szerepe a mezőgazdaság finanszírozói között (Alvincz, 2001). Ezt a szerepet az élelmiszeripar objektív okok miatt (még a mezőgazdaságénál is súlyosabb jövedelmi-likviditási helyzet) azóta sem tudja betölteni, elég csak az elmúlt évek jövedelmi helyzetére utalni.

Az elmúlt években – különösen a zöldség-gyümölcs szektorban – jelentős teret nyertek a multinacionális kiskereskedelmi láncok, amelyek ezáltal közvetlen kapcsolatba kerültek a termelőkkel és szervezeteikkel. E láncokat eredményes működés és megfelelő, sőt túlzott likviditás jellemzi, mégsem alakult ki a vevői előleg adásának intézménye a mezőgazdaság irányában, sőt a tőke- és likviditáshiányos mezőgazdaság vált a kiskereskedelmi láncok finanszírozójává (Merkel, 2009). Ennek oka a kiskereskedelmi láncok vevői ereje, amely lehetővé teszi, hogy olyan engedményeket csikarjanak ki a mezőgazdasági szereplőktől, mint a 90, extrém esetben akár 180 napos fizetési határidő.

⁵⁸ Forrás: AKI Statisztikai Osztály, Vetőmag Termék tanács becslései.

Forrás: APEH

A fenti állítást (a vevői előleg minimális szerepe) igazolja a 38. táblázat, amely a vevői előleg összegének alakulását vizsgálja az egyéni és társas gazdaságokban 2003-2008 között. Az **egyéni gazdaságoknál** egyértelműen látszik, hogy a vevői előleg aránya a rövid lejáratú kötelezettségeken belül minimális, csupán **0,9-1,08%** között mozog.

38. táblázat

A vevői előleg összegének alakulása az egyéni és társas gazdaságokban

millió forint

	Egyéni gazdaságok		Társas gazdaságok	
	Rövid lejáratú kötelezettségek	ebből: vevői előleg összege	Rövid lejáratú kötelezettségek	ebből: vevői előleg összege
2003	45 342	487	235 728	4 198
2004	55 169	541	286 871	2 720
2005	56 834	542	317 620	2 906
2006	76 298	824	331 947	1 703
2007	117 951	839	356 856	2 687
2008	122 951	1 260	418 482	5 159

Forrás: FADN

Ugyanez elmondható a mezőgazdasági társas vállalkozások esetében, itt a vevői előleg aránya a rövid lejáratú kötelezettségek között szintén csekély, **0,5-1,7%** között mozog.

5.2.3. Tagi kölcsön⁵⁹

A tagi kölcsön az első angliai szövetkezet alapítása óta ismert jogintézmény. A tagok megtakarított pénzüket nem bankba teszik, hanem az annál nagyobb hozamot biztosító szövetkezetnek adják kölcsön. A szövetkezetnek vagy gazdasági társaságnak sem kell végigjárni a banki hiteligényezési eljárást, és a pénzügyi helyzete is stabil marad. Már ebből a megfogalmazásból is jól látszik, hogy a **tagi kölcsön** elsősorban **azon termelők részére** jelenthet **megoldást**, akik **nem tudnak könnyen hozzáférni a pénzügyi piacokhoz**, illetve a pénzügyi piacok által kínált idegen forrásokhoz.

39. táblázat

A társas vállalkozások hátrasorolt kötelezettségeinek alakulása, 2001-2008

milliárd forint

	Hátrasorolt kötelezettségek alakulása							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
KFT	7,84	9,08	10,37	10,93	13,03	10,35	9,77	8,51
RT	0,12	0,26	0,16	0,50	0,95	0,91	1,19	1,65
MGSZ	0,61	0,37	0,37	0,45	0,46	0,34	0,17	0,25
Egyéb szövetkezet	0,05	0,14	0,02	0,07	0,01	0,00	0,00	0,00
KKT	0,02	0,00	0,02	0,07	0,05	0,04	0,07	0,02
BT	0,41	0,62	0,79	1,44	1,66	1,15	1,41	1,18
Összesen	9,05	10,47	11,72	13,45	16,17	12,78	12,61	11,61

Forrás: APEH adatbázis alapján készült az AKI Pénzügypolitikai Osztályán

A tagi kölcsön szabályozása különbséget tesz aszerint, hogy **szövetkezet** tagja-e⁶⁰, vagy gazdasági társaság dolgozója-e⁶¹ a kölcsönadó. Az előbbi esetben a kölcsön hozamának **személyi jövedelemadó (SZJA) vonzata kedvezőbb**. Ezzel szemben az **egyéni vállalkozásoknál** egészen **speciális a tagi kölcsön helyzete**, hiszen az egyéni vállalkozó **vállalkozásának és háztartásának pénztára nem különbözik**, így a tagi kölcsön után járó járandóság elkülöníthetetlenül egybeolvad a vállalkozás eredményével.

⁵⁹ A tagi kölcsön adatai helyett a továbbiakban a hátrasorolt kötelezettség-adatokat használjuk, mivel az APEH adatbázisban csak ezek szerepelnek, viszont az FADN adatbázis alapján a mezőgazdasági üzemek esetében a hátrasorolt kötelezettségek 90-99%-a több év átlagában tagi kölcsön mind az egyéni, mind a társas vállalkozásoknál.

⁶⁰ A szövetkezet tagja a szövetkezetnek kamatmentesen, vagy kamat ellenében tagi kölcsönt nyújthat. A tagi kölcsönt kizárólag a szövetkezet céljainak megvalósítására lehet felhasználni, összege pedig, nem haladhatja meg a szövetkezet saját tőkéjének a kétszeresét. Az **Szja-törvény 65. § (1) bekezdés e) pontja** értelmében a működő szövetkezet tagja által a szövetkezetnek nyújtott tagi kölcsön kamata kamatjövdelemnek minősül abban az esetben, ha a kamat mértéke a felszámítás időszakában érvényes jegybanki alapkamatot annak legfeljebb 5 százalékaival haladja meg. Ha a kamat az említett mértéket meghaladja, akkor a felettes rész a magánszemély egyéb jövedelmének minősül.

⁶¹ A gazdasági társaságnak a tagja által nyújtott kölcsön kamatjövdelemmel jár, ez esetben a kamat összegét a társasági adó-alanynál, az adóalap meghatározásánál figyelembe kell venni. Továbbá magánszemélynél is adóköteles a nyújtott kölcsön kamata. Amennyiben a felek a kölcsön-szerződésben kamatfizetésben állapodnak meg, akkor ez a jövedelem az **Szja-törvény 65. § (1) bekezdése** szerint részben sem minősül kamatjövdelemnek. A kölcsön után fizetett kamat a magánszemély bevétele (és miután nem számít kamatjövdelemnek), ezért az összevont jövedelem részeként egyéb jövedelemnek minősül.

Az előbbiekből jól látható, hogy a gazdasági társaságok esetében jelentős adóteher hárul a tagi kölcsön hozamára, a szövetkezeteknél ennél enyhébb a szigor, míg az egyéni vállalkozóknál fel sem merül a részletes szabályozás lehetősége. Ennek megfelelően, míg a **gazdasági társaságoknál** csak a gazdasági **kényszer hatására merül fel a tagi kölcsön**, addig a szövetkezeteknél egy köztes lehetőség ez a forma.

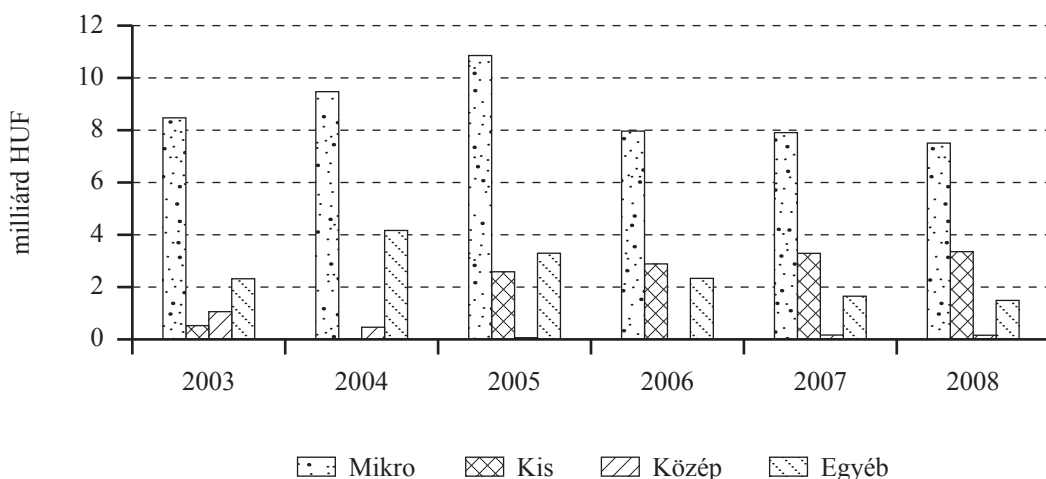
A kettős könyvvitelt vezető **társas vállalkozások hátrasorolt kötelezettségeinek** alakulását a 39. táblázat adatai szemléltetik, ami jól mutatja a tagi kölcsönök alakulását is, mivel a hátrasorolt kötelezettségek értékének döntő hányadát, megközelítőleg **90%-át a tagi kölcsön teszik ki**.

A társas vállalkozások rendelkezésére álló források közül a **hátrasorolt kötelezettségek aránya rendkívül csekély, mindössze 0,7-1% körül** alakul, ez meg is felel a korábban mondottaknak (a kedvezőtlen adókönyvet miatt csak kényszerből kerül sor ilyen típusú kölcsönvételre).

Az 39. táblázat adatai alapján jól látható, hogy értékben a hátrasorolt kötelezettségek **meghatározó hányada (85-90%-a) a korlátozott felelősségű társaságokhoz kapcsolódik**. Ez alapján nyilvánvaló, hogy a társas vállalkozásoknál felmerülő tagi kölcsön **elsődleges funkciója a likviditási helyzet enyhítése, és csak másodlagos a tagi kölcsön hozama, hiszen** annál a társasági formánál – a szövetkezetnél – ahol a tagi kölcsön hozama kedvezőbb adózással kivehető, folyamatosan esik a tagi kölcsön jelentősége.

46. ábra

Hátrasorolt kötelezettségek megoszlása

Forrás: APEH

Megvizsgálva a tagi kölcsönök gazdasági méret szerinti megoszlását, megállapíthatjuk, hogy a cég méretének csökkenésével arányosan nő a tagi kölcsön használata, tehát az a **gazdasági kényszer, ami a tulajdonosokat tagi kölcsön alkalmazására szorítja, együtt nő a méret csökkenésével**. Az 46. ábra a hátrasorolt kötelezettségek értékének alakulását mutatja a mikro-, kis-, közép- és egyéb kategóriába tartozó vállalkozások esetén. Jól látható, hogy a **tagi kölcsön a mikro-vállalkozások körében a legnépszerűbb**⁶², míg a kis- és közép kategóriába sorolható vállalkozások elenyésző számban élnek ezzel a megoldással.

⁶² Nem szabad figyelmen kívül hagyni azonban azt a tényt, hogy a vállalkozások 90%-a mikrovállalkozás.

Az egyéni gazdaságok esetében alapvetően más a tagi kölcsön jelentősége, mint a társas vállalkozásoknál. Ott az összes kötelezettség kevesebb, mint egy százalékáa tagi kölcsön, míg az egyéni gazdaságoknál meghaladja a 35%-ot (2008-as adat). A tagi kölcsön összege 2001-től folyamatos növekedést mutat, 2004-ben érte el a legmagasabb értéket, utána pedig visszaesés tapasztalható.

40. táblázat

Az egyéni gazdaságok hátrasorolt kötelezettségeinek alakulása

milliárd forint

Év	Hátrasorolt kötelezettségek	Ebből: tagoktól kapott kölcsön
2001	18,7	18,5
2002	26,7	26,4
2003	67,5	67,5
2004	113,3	112,6
2005	95,9	92,3
2006	89,5	89,5
2007	104,7	104,7
2008	119,9	119,7

Forrás: FADN

A tagi kölcsön nagy súlya az egyéniéknél fellelhető sajátos könyvelési rendnek köszönhető. Mivel az egyéni gazdaságoknak nem kell kettős könyvelést vezetniük, így sem mérlegük, sem könyv szerinti saját tőkéjük nincs, csak árbevételük, eredményük és eszközeik, amellyel ezt elérik. Ezáltal az, hogy egy gazdaság forrásoldala hogyan néz ki, bizonyos esetekben csak a Tesztüzemi Rendszer könyvelőinek becsléseiből derülhet ki. Így a tagi kölcsön az egyének gazdálkodásában eszközformában vagy veszteségméréséklésként megjelenő olyan pénz, amely nem az egyéni termelő gazdálkodói tevékenységének eredménye, és nem hitelből származik (erre van nyilvántartható hitelszerződés), tehát minden bizonnyal a háztartásból származó pénzösszeg, melynek célja a gazdálkodás fenntartása vagy feltételeinek javítása. A tagi kölcsön így bár nem tételesen kimutatható és számon tartható összeg (hiszen nincs róla nyilvántartás) az egyéni gazdaságokban, de valóban „idegen forrás” a maga nemében, hiszen nem a mezőgazdasági tevékenységből, hanem azon kívüli területről származó tétel, melynek célja ugyanúgy a gazdaság és a gazdálkodás fenntartása a jövőbeni jövedelmek elérése érdekében, mint más, tényleges idegen források esetében.

Összefoglalás

A globális pénzügyi, majd gazdasági válság súlyosan érintette nem csak Magyarországot, hanem a mezőgazdasági ágazatot is. Tanulmányunk **célul** tűzte ki, hogy **feltárja a pénzügyi válság hatását a hazai mezőgazdaságra**, és feltárja a magyar **mezőgazdaság finanszírozási struktúráját**, mely által lehetővé vált az, hogy megvizsgáljuk a válság begyűrűzésének hatásmechanizmusát és pontosítsuk, mely termelői rétegeket sújtotta leginkább a válság.

Tanulmányunk **főbb megállapításai** a következők:

1. A jelenlegi válság **alapvetően az USA pénzügyi szektorának válsága miatt robbant ki**, de a pénzügyi rendszer globalizálódásával és az értékpapírosodással együtt növekvő globális kockázatmegosztásával, valamint a bankközi bizalom és a globális kockázatvállalási hajlandóság drasztikus mértékű visszaesésével ez a válság az egész világra kiterjedt. A válság és a **pénzügyi piacok kiszáradása Magyarországot mint devizában erősen eladósodott és folyamatos hitelfelvételre kényszerülő államot súlyosan érintette**, annak ellenére, hogy a hazai bankszektor nem volt érintett a válságot okozó toxikus pénzügyi termékek forgalmazásában. A **válság legfontosabb elemei** a főleg **devizában denominált források** (a hazai bankok, általuk pedig a vállalkozások által megtapasztalt) **szűkülése**, a hazai hitelezésben túlnyomó részesedéssel rendelkező **devizahitelezés** forintgyengülés miatti **megdrágulása** és az ország-kockázattal, valamint kismértékben a vállalati kockázattal együtt növekvő **kamatemelkedés voltak**. A **kormányzat** a válság hitelszűkítő hatásának ellensúlyozására jelentős **kötelezettségvállalásokat tett a hazai likviditási helyzet javítására**, viszont a súlyos deficit helyzet miatt konkrét keresletélénkítést nem tudott végrehajtani.
2. A hazai **mezőgazdaság 2008-2009-ben nagyságrendileg 1000 milliárdos kötelezettséggel rendelkezett**, mely két fő csoportra osztható. Az első csoportba a **közvetlenül és közvetetten banki forrásból származó kötelezettségek** tartoznak. E kötelezettségek nagyságrendileg **610 milliárd forintot** tettek ki, melyből **420 milliárd forintot** jelentett a **banki hitel**, **110 milliárdos nagyságrendet a lízingscégek forrásai**, **10 milliárdos nagyságrendet a faktoring-cégek forrásai és 70 milliárdot az integrátoroknak nyújtott banki hitelek**, melyet az integrátorok továbbadtak a termelőknek. A **másik fő forrást a szállítói hitelek** jelentették, mintegy **260 milliárd forint értékben**. Ebből hozzávetőleg **180 milliárd forintos tétel közvetlenül a szállítóktól** került a termelőkhez, míg **70 milliárd forint az integrátorokon keresztül jutott el hozzájuk**. Az ágazat legfontosabb közvetlen **finanszírozói** sorrendben: **bankok 42%, szállítók 18%, integrátorok 15%, lízingscégek 11%, faktoring-cégek 1%, egyéb 13%**. Az 1000 milliárdos kötelezettségállományból nagyságrendileg **210 milliárd forintnyi összeget jelent a devizaalapú finanszírozás**.
3. Alapvető eltérés található az **egyéni és társas gazdaságok finanszírozási struktúrájában**. Míg az **egyéni gazdaságok** alapvetően **saját forrásokra** és a gazdaság tulajdonosa által adott **tagi kölcsönre** támaszkodnak, addig a **társas vállalkozások** esetében az **idegen források aránya megközelíti az 50%-ot**. Az egyéni gazdaságok idegen forrásai közül a **két legfontosabbat a beruházási és fejlesztési hitelek, valamint a rövid lejáratú kötelezettségek** jelentik. A társas gazdaságok finanszírozásának alapját a **hosszú és rövid lejáratú hitelek**, valamint a **szállítói állomány** adja. Az előbbi leírás megadja a finanszírozás méret szerinti változását is: **minél kisebb egy társas vállalkozás, annál inkább hasonlít a finanszírozása az egyéni gazdaságok átlagára**, míg a nagyobb egyéni gazdaságok finanszírozásában megjelennek a társas vállalkozásokra jellemző rövid lejáratú

- hitelek és szállítói hitelek. Az ágazatok finanszírozásában is jelentős eltérések találhatók, amelyet az üzemméret is erősen befolyásol. Az eszközszerkezetben megmutatja, hogy az **egyéni gazdaságok kedvező tőkehelyezete súlyos likviditási gondokat lepez: a föld és az ingatlanok magas aránya a hazai jelzálogpiac működésképtelensége miatt befagyott, nem mobilizálható saját tőkét jelent**, így hiába magasabb a saját tőke-arány, ez nem jelent előnyt a forrásszerzésben az eladósodottabb társas gazdaságokkal szemben.
4. A **mezőgazdasági vállalkozások** a nemzetgazdasági átlagokhoz képest **rosszabb likviditási helyzetben vannak és rosszabb eladósodottsági mutatókkal rendelkeznek. Ez teszi szükségessé az állami beavatkozást a mezőgazdasági finanszírozásban**, mely 2008-ban a banki hitelek 40%-át érintette. Az ágazatok között is jelentős különbségek vannak: míg a **szántóföldi növénytermesztés viszonylag jó helyzetben van**, addig az állattenyésztés ágazatainak eladósodottsága és likviditási helyzete kritikus. A mezőgazdasági üzemek hitelképességét vizsgálva megállapítható, hogy mind az **egyéni**, mind a **társas vállalkozások** esetében **szűk körről mondható el, hogy megfelelő hitelképességgel rendelkezne**. Viszont a **hitelképes kör biztosítja az ágazat termelésének, tőkájének és nyereségének jelentős hányadát**. Megvizsgálva a hitelképes kör ágazati megoszlását, megállapítható, hogy a szántóföldi növénytermesztő gazdaságok több mint 50%-át teszik ki ennek a körnek, míg az állattenyésztéssel is foglalkozó üzemek aránya 20-25% körül van.
 5. A mezőgazdaság **közvetlen banki finanszírozásának fő típusai a beruházási és fejlesztési hitelek és a forgóeszköz-hitelek**. Ez utóbbinak két fő típusa az éven túli és az éven belüli forgóeszköz-hitel. Az **éven belüli forgóhitelek közül a mezőgazdaság esetében kiemelkedik a közraktári és a támogatás-megelőlegező hitel**. A válság alapvetően kevésbé érintette a beruházási és fejlesztési hiteleket (kivéve a projekthiteleket) és az éven túli forgóhiteleket, viszont **komoly zavarok keletkeztek a közraktári hitelezés esetében**, míg a támogatás-megelőlegezés esetén jelentkező problémák nem mindegyike köthető a válsághoz. Speciális hiteltípust jelent a **jelzáloghitel**, mely fontos szerepet játszhatna a hazai hitelezésben, ha a hazai jogi szabályozás nem állítana **súlyos akadályokat** a terjedése elé. A fenti **hiteltípusok** legfontosabb közvetítői a **kereskedelmi bankok, az MFB és a takarékszövetkezetek** voltak. A **kereskedelmi bankok** alapvetően likviditási helyzetük romlása miatt voltak kénytelenek **szűkíteni hitelkínálatukat**, míg az **MFB**, szűkös személyi kapacitásai miatt, **kezdetben nem tudta megfelelő ütemben teríteni a vállalkozói szférában a kormányzati likviditásnövelő csomag pénzeit**. A **takarékszövetkezetek is megfelelő likviditással rendelkeztek**, nem is szűkítették hitelezésüket, **számukra a saját tőke alacsony szintje jelenti a hitelezés korlátját**. Fontos szerepet tölt be a mezőgazdaság hitelezésben a **garanciavállalás**, melyre a válság fokozódásával egyre nagyobb nyomás nehezedik – a bankok nehezedő hitelfeltételei miatt nő az állami garanciavállalás iránti igény a vállalatok részéről, miközben jelentősen romlik a vállalati portfólió és nő a csőd- , ezzel a garanciabeváltás kockázata.
 6. A **mezőgazdaság sajátosságai** (nem első osztályú adósok nagy száma és súlya az ágazatban) **miatt a nem közvetlen banki finanszírozás igen nagy jelentőségű az ágazatban**. A **bankok által finanszírozott** és gyakran általuk is tulajdonolt **lizingcégek és faktoringcégek** fontos szerepet töltenek be elsősorban a **kisebb vállalkozások beruházásainak megvalósításakor és a követeléskezelés esetében**. A **lizingcégek** alapvetően **devizaalapon** biztosítottak forrásokat a mezőgazdasági termelőknek, így **őket sújtotta leginkább a válság**. A **factoring** esetében is történt **visszaesés**, ami elsősorban a **mezőgazdasági faktorcégek likviditási nehézségeire** vezethető vissza. A közvetett finanszírozás sajátos szereplői az **integrátorok**, melyek részben szállítói, részben banki forrásból finanszíroz-

zák a kisebb, más módon forráshoz nem jutó szereplőket. Az integrátori szegmenset is **jelentős mértékben** (bár nem egyenletesen) **érintette a válság**, bár a visszaesés mértékét csak becsülni lehet. A nem-banki finanszírozás főszereplői a mezőgazdasági **beszállítók**, akik piacukat őrizve vélhetően **hajlandóak voltak tovább finanszírozni az ágazatot, de az inputanyag-felhasználás durva esése akár a szállítói hitelállomány visszaesését is elhozhatta**. További nem-banki finanszírozást jelent a tagi kölcsön, mely az egyéni vállalkozásoknál jelent alapvető finanszírozást – ez a tény szorosan összefügg az egyéni vállalkozás és háztartás összefonódásával.

Jól látható tehát, hogy a mezőgazdasági finanszírozás struktúrájában jelentős mértékben alkalmazkodott a hazai mezőgazdasági termelés szerkezetéhez és sajátosságaihoz, kialakultak azok a speciális finanszírozók, amelyek lehetővé tették az általános banki ügymenetbe be nem férő ügyfelek finanszírozását. Az is látszik azonban, hogy a pénzügyi válság nem egyformán érintette az egyes finanszírozási csatornákat, így **az egyes üzemtípusok eltérő mértékben tapasztalták meg a likviditási nehézségeket**. A fenti megállapításokból így több fontos megállapítást vonhatunk le a pénzügyi válság mezőgazdasági hatásaival kapcsolatban.

Tanulmányunk fontosabb **következtetései**:

1. A **válság alapvetően nem a bankokon**, hanem a banki forrásokat közvetítő szereplőkön **keresztül gyűrűzött be** igazán erősen a mezőgazdaságba. A bankok a **likviditáshiány megjelenésével először a kisebb profitot hozó és nagyobb egyszerű kockázatot jelentő**, a vállalati szegmensben tulajdonképp versenytársat jelentő **pénzügyi közvetítők** (lízing- és faktoring-cégek) **finanszírozását építették le**, míg a közvetlen ügyfélkörüket igyekeztek megtartani, azok hiteleit nem csökkentették jelentősen. Különösen nagy **viszsaesés** következett be a **devizaalapú finanszírozásban**, mivel jelentősen csökkent az ilyen forrásokhoz való hozzájutás lehetősége. Így a mezőgazdaság **likviditáshiányáról nem a banki, hanem a banki és a pénzügyi közvetítői statisztikák együtt nyújtanak megfelelő képet**.
2. A **válság főként a kevésbé szoros kötelekekkel járó**, nem a szoros banki felügyeleten és bizalmi viszonyon, hanem a **fedezet értékén alapuló termékeket sújtotta legjobban**. Tipikusan ilyen termék volt a **közraktári jegy** és a **támogatás-megelőlegező hitel**, ahol korábban a bank nem az ügyfelet, hanem a fedezetet tekintette a hitel-visszafizetés biztosítékának. A válsággal együtt járó bizalmi válság viszont alapvetően rendítette meg a hitet a fedezetekben, amihez a közraktári jegyek esetében a 2007-08-as árhullám elvonulásával fedezetlenné váló közraktári jegy milliárdok és a visszaélések, a támogatás-megelőlegezésben pedig az adótartozás (köztartozás) levonhatósága jelentett fokozó tényezőt.
3. A **válság és a hitelezés zavarai jelentősen felértékeltek az állami szerepvállalást**, akár közvetlen vagy közvetett **likviditásnövelésről** (MFB), akár **hitelbiztosíték-növelésről** és ezzel a banki hitelezés hajlandóságának növeléséről (AVHGA, Garantiqa), akár a **támogatások mint fedezetek szokottnál korábbi kiutalásáról** (MVH) volt szó. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a válság megindulását követő fokozott **állami szerepvállalás jelentős késést szenvedett a bankok elzárkózása**, a programok részleteinek nem elég körültekintő kidolgozása és a feladat nagyságához képest **szűk személyi állomány miatt**. Összességében azonban az **állami beavatkozás** (MFB, AVHGA, Garantiqa, MVH) **alapvető szerepet játszott abban**, hogy a válság első teljes évében a **mezőgazdaság a többi szektorhoz képest kisebb veszteségeket tudott elkönyvelni** (jobb csődráták). Ez azonban azt is jelenti, hogy a **2010-es évben már nem lehet megismételni a 2009-es támogatás-kifizetési csúcsot**, így nagy a valószínűsége, hogy 2010-ben jelentősen növekedni fog az ágazati szereplők fizetéseképtelensége.

4. Összevetve a **kormányzat törekvéseit** a mezőgazdaság **kiegyensúlyozottabb fejlesztésére** és az EU-s **beruházási támogatások jelentős sajtáterő-igényét, komoly feszültség lehet**, hiszen a sajtáterőhöz szükséges hiteleket a bankok a leghitelképesebb üzemeknek fogják adni. Márpedig a mezőgazdaságban **jó adósnak elkönnyelhető cégek több mint 50%-át teszik ki a szántóföldi növénytermesztők**, szemben az állattenyésztő és vegyes gazdaságokkal, amelyek aránya 25% körüli. **Ütközik tehát az a két kormányzati törekvés, hogy az összes támogatást le kell hívni** (ez a gabonás cégeknek kedvez), és az, hogy **kiegyensúlyozottabb fejlődésre van szükség** (ez az állattenyésztőket preferálná jobban).
5. **Feltárult a mezőgazdaság fontosabb üzemtípusainak finanszírozási struktúrája**: az **egyéni gazdaságok beruházásait** jellemzően **lízingcégekkel** finanszíroztatják, **forgóeszközeiket pedig főképpen integrátorokkal**, kisebb részben **takarékszövetkezetekkel**. Az egyéni termelők **hosszú lejáratú forgóeszköz-hitelei** pedig gyakorlatilag kamattámogatott hitelként **MFB-forrásból származnak**. Ezzel szemben a **társas vállalkozások** elsősorban a **kereskedelmi bankokkal** működnek együtt mind a beruházási, mind a forgóeszközök tekintetében. A **hosszú forgóeszköz-hitelek túlnyomó része itt is az MFB-nél van**, a rövid forgóeszköz-hitelek zömét pedig a közraktári és támogatás-megelőlegező hitelek teszik ki. A forgóeszközök harmadik forrását a **szállítói hitelállomány** biztosítja. Minél rosszabb helyzetben van, illetve minél kisebb egy társas vállalkozás, annál több hasonlóságot mutat a finanszírozása az egyéniekéhez.
6. A fenti finanszírozási struktúrából arra következtetünk, hogy a **válság súlyosabban érintette az egyéni gazdaságokat, mint a társas vállalkozásokat**, és **súlyosabban érintette a rosszabb adósokat, mint a jókat**. Ez elméleti szinten sem meglepő: egy válság mindig a kicsiket és a gyengéket érinti súlyosan. Azok a szereplők szenvedtek leginkább, amelyek nem rendelkeztek jó banki kapcsolatokkal, vagy csak a fedezeteik erejéig kerültek banki kapcsolatba. Ugyanis itt is **előtérbe került a hitelfelvevő hitelképesség-vizsgálata, így a gyengébbek-rosszabbak a korábbinál kisebb hiteleket kaptak** – már nem csak a fedezet, de az üzem teljesítménye is érdekessé vált. Emellett nagyon szenvedtek a lízingfinanszírozással élők és azok, akik csak integrátortól kaphattak kölcsönt. Ez utóbbi réteget sújtotta az is, hogy a **nagy cégek közül azok, amelyek közraktári hitelezésre alapozva vásároltak fel készleteket, most eltűntek a piacról** a közraktári hitelezés megszigorításával. Jól példázza mindezt, hogy a főleg egyéni gazdák beruházásait finanszírozó lízingcégek forgalma 20%-kal esett, míg a 9 főnél több alkalmazottat foglalkoztató társas vállalkozások 2009-ben hasonló összeget ruháztak be, mint 2008-ban.
7. Az **egyéni gazdaságok tőkéjének zöme ingatlanban és földben fekszik**. Ahhoz, hogy ez a tőke megmozdulhasson, **kulcskérdés a jelzáloghitelezés felfuttatása**, e nélkül kevés esély mutatkozik az egyéni gazdák zömének fejlesztésére.

A fenti következtetések módot adnak arra, hogy megfogalmazzunk néhány javaslatot, amely kitörési pontokat jelenthet nem csak a válságból, de akár a mezőgazdaság finanszírozásának és fejlesztésének hosszabb távú összekapcsolódását is elősegítheti.

Tanulmányunk **javaslatai**:

1. Szükséges és **fontos lépés lenne az MFB és a bankok együttműködésének javítása és az MFB-s apparátus növelése a gyorsabb hitelkihelyezés érdekében**, mivel a válság bebizonyította, hogy a **bankok alkalmanként rossz hitelezővé válnak**, és nem hajlandóak megfelelő gyorsasággal hitelt adni sem az egyes ágazati kulcsszereplőknek, sem a többi piaci szereplőnek. Az MFB körüli szűk keresztmetszetek oldásával olyan tartalékok

alakulhatnának ki az MFB-hitelek kihelyezésének ügyintézésében, amelyek egy válság során természetesen megnyúló hitelbírálat esetén sem válnának túl hosszúvá és így elérhetetlenné a vállalkozások számára.

2. Fontos lenne a **válságkezelő MFB-hitelekhez való hozzáférés kiterjesztése a nem banki szereplőkre (lízingcégek), vagy legalább egy a számukra címzett hitelkeret megnyitása** (erre jó példa a TЭСZ-hitel). Egyrészt azért, mert a **bankok kezdetben nem kellő ütemességgel helyezték ki a válságenyhítő MFB-hiteleket a vállalkozóknak**, másrészt azért, mert a **mezőgazdaság szereplőinek jelentős része még normális piaci körülmények között sem a bankokon keresztül jut hozzá a finanszírozáshoz**. A pénzügyi szereplőkön keresztül viszont a termelők legszélesebb rétegét lehetne elérni, ezáltal versenyt támasztva az eddig vonakodó bankoknak is.
3. Az **egyéni gazdaságok és kis társas vállalkozások dinamizálásában kulcsszerepe lehet a Takarékszövetkezeti Integrációnak**, melynek két oka van. Egyrészt egy **kistermelő csak egy (banki mértékkel mérten) kis takarékszövetkezetnek lehet ügyfél**, és **csak a takarékszövetkezeteknek van egészen kis településeken hálózata**. Másrészt mivel az **Integráció az egyetlen hazai hitelpiaci szereplő, amely többletlikviditással rendelkezik**, így nem érinti a likviditási válság. Ehhez azonban hiányzik egy fontos feltétel: a vállalati kockázat elleni végső védelmet a saját tőke jelenti, melyből a takarékszövetkezeteknek (mérlegfőösszegükhöz képest) kevés van. **Érdemes lenne tehát a válságkezelés érdekében állami segédlettel tőkejuttatást adni az Integráció tagjainak, ezzel mobilizálhatóvá válna az Integráció közel 700 milliárdos – vállalatoknak még ki nem hitelezett – betét-tömegének egy része**.
4. Az előbbi két bekezdés megállapításából következik, hogy **az állami garanciavállalásnak kulcsszerepet kell vállalnia a hitelezés megindításában**, akár a garanciavállalásból eredő veszteségek növekedése árán is, mivel a banki kockázati étvágy csökkenése idején a garanciavállalás lehet az egyik eszköz a vállalati hitelezés fellendítésére. Kétségtelen, hogy **e lépések tovább feszítenék az amúgy is feszes magyar deficitcsökkentési pályát, azonban olyan tételeket jelentenek, amelyek azonnal és multiplikatív módon hatnának, így az általuk generált GDP-növekedés adóbevétel-vonzata jelentősen csökkentené ezen intézkedések tényleges deficitnövelő hatását**. További fontos lépés lehet az NFA-t felváltó Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. NFA vásárlási nyilatkozatához hasonló garanciavállalása, amely a föld mint jelzálog állami átvételét biztosítaná banki fedezetértvényesítés esetén, ezzel növelve a bankok földjelzálog-alapú hitelezésének biztonságát.
5. Amennyiben az **állami garanciavállalásnak mégis költségvetési korlátja lenne**, fontos **kitörési pontot jelenthet a lízing-finanszírozás**, mivel e konstrukcióban a **lízingtárgy mint fedezet jelentősen csökkentheti az állami garancia iránti igényt** – így ugyanakkora állami forrásból nagyobb beruházási volumen valósítható meg.
6. Rendkívül fontos, hogy akár az állami válságkezelő, akár a későbbi gazdaságfejlesztő programok esetében – különösen, ha célzott programokról van szó – mindenféleképp **történjen meg a program és az aktuális konstrukciók egyeztetése az adott célközönséget finanszírozó pénzügyi szervezetekkel**. Azt ugyanis, hogy **egy ágazat milyen szegmensei fejlődnek, nem az állami döntéshozók, hanem a banki hitelbírálok döntenek el, azzal, hogy mely ágazathoz tartozó cégeknek adnak hitelt**. Ha pedig az állam módosítani kíván a piac által megszabott irányon, azt a legkönnyebben és leghatékonyabban éppen az aktuális célcsoport finanszírozását végzők segítségével teheti meg.

Summary

Financing Channels of the Hungarian Agriculture and Impacts of the Financial Crisis on Them

The global financial crisis followed by the economic crisis has seriously affected not only Hungary but also the agricultural sector. **The objective of our study was to explore the impacts of the financial crisis on domestic agriculture** and to show the **financing structure of the agricultural sector**, thus allowing us to analyse the penetration and action processes of the crisis and to establish which producer groups have been worst hit.

The principal statements of our study are:

1. The present **crisis was basically triggered by the crisis of the financial sector in the United States of America**, which escalated to the entire world due to the globalisation of the financial system, its ever increasing global risk sharing through spreading of securitisation, as well as owing to a dramatic drop in inter-bank confidence and in the disposition of global risk assumption. The crisis and the **drying up of the financial markets have seriously affected Hungary, a country severely indebted in foreign exchange and forced to continuously draw loans**, even though the domestic banking sector was not involved in the marketing of the toxic financial products leading to the crisis. The **most important elements of the crisis** included the narrowing down of the **funds principally denominated in FX** (as experienced by the domestic banks and through them also by the enterprises), the price increase of the **FX lending** having an overwhelming share in the domestic lending, due to the weakening of the Hungarian Forint and the **rate increase** growing parallel with the country risk and – to a smaller extent – with the corporate risk. The **Government**, for counterbalancing the credit narrowing effects of the crisis, has made remarkable **commitments for improving the domestic liquidity conditions** but, in consequence of the serious deficit, it could not manage any concrete steps for stimulating demand.
2. **In 2008-2009, the domestic agriculture had liabilities amounting to the order of HUF 1000 billion**, divided into two main categories. The first category includes **liabilities deriving directly or indirectly from bank sources**. These debts amounted to **HUF 610 billion**, **HUF 420 billion** thereof constituted of **bank loans, HUF 110 billion of leasing companies', HUF 10 billion of factoring companies' funds and HUF 70 billion of banking loans granted to integrators**, transferred by the integrators to the farmers. The other **major portion of funds, to a value of HUF 260 billion** constituted in **suppliers' credits**; approximately **HUF 180 billion** thereof granted by suppliers directly, and **HUF 70 billion through the integrators**. The principal direct **financers** are in order: **banks – 42%, suppliers – 18%, integrators – 15%, leasing companies – 11%, factoring companies – 1%, others – 13%**. From the debt stock of HUF 1000 billion, **HUF 210 billion is constituted of foreign exchange based financing**.
3. There is a **fundamental difference between the financing structures of the individual and corporate farms**. While **individual farms** rely basically on **own resources** and on **member loans** extended by the farm's owner, the share of **foreign resources** approaches **50%** in the case of **corporate enterprises**. The **investment and development loans and the short term liabilities** constitute the **two most important groups** within the foreign funds of the individual farms. **Long and short term loans and debts to suppliers** constitute the principal basis of financing of the corporate farm. The above description provides

also the changes of the financing by size: **the smaller is a corporate enterprise the more its financing is similar to the average model of individual farms**, while in the financing of the larger individual farms already appear the short term loans and debts to suppliers characterising the corporate enterprises. Considerable differences can also be found in the financing of the single sectors, strongly influenced by the farm size. The asset structure shows that the **favourable capital supply of the individual farms conceals serious liquidity problems: the high proportion of the land and real estate represents frozen, non-mobilizable equity, due to the failure of the domestic mortgage market**. Thus the high rate of the equity is of no avail, it does not imply any advantage of the more indebted corporate enterprises in raising funds.

4. Compared to the other sectors of the national economy, the **agricultural enterprises are in a worse liquidity condition and have worse indebtedness indices. This makes state intervention indispensable in the agriculture's financing**, concerning 40% of the banking loans in 2008. There are remarkable differences also among sectors: while the **field crop production is in a relatively good position**, the rate of indebtedness and liquidity condition of the animal husbandry sectors is critical. The overview of the financial standing of agricultural farms shows that only a **small proportion have a proper credit rating** both in the case of **individual and corporate enterprises**. However a **remarkable portion of the sector's production, capital and profit is granted by the group of solvent enterprises**. Analysing the distribution by sectors of the group of solvent farms it can be established that more than 50% is constituted of arable farms while the rate of farms involved also in animal husbandry is about 20 to 25%.
5. **The main types of the agriculture's direct bank financing include the investment and development loans and working capital loans**. The two main types of this latter include the short term and long term working capital loans (within or over a year). **Among the short term working capital loans in agriculture warehouse loans and loans in advancement of subsidies** are significant. Generally, the crisis has less affected the investment and development loans (except for project loans) and the long term working capital loans, while **serious disturbances emerged in the case of warehouse loans**; at the same time, not all of the problems concerning the loans on subsidies can be attributed to the crisis. **Mortgage loans** constitute a special type of loan that could have an important role in the domestic lending activity, were it not for the serious difficulties put in their way by domestic legal regulations. The **commercial banks, the Hungarian Development Bank (MFB) and savings co-operatives** constituted the principal intermediaries of the above-described **loan types**. The **commercial banks** were mainly compelled by the deterioration of their liquidity conditions to **restrict their loan offer**, while the **MFB**, due to its insufficient human resources, **initially was not able to distribute at a proper pace** the funds of the Government's liquidity improvement programme among the enterprises. The **savings co-operatives had sufficient liquidity**, therefore did not restrict their lending; for them, **the low level of equity constitutes the principal barrier for the lending activity**. **Guarantees have an important role** in agricultural lending, being however under increasing pressure with aggravation of the crisis; the need for state guarantee is continuously increasing owing to the worsening loan conditions imposed by the banks, while the corporate portfolio is continuing to deteriorate, thus increasing the risk of bankruptcy and consequently that of guarantee redemption.
6. **Due to the peculiarities of agriculture** (high number and weight of non-first class debtors within the sector), **indirect banking financing is of great importance**. **Leasing and factoring companies financed**, and often even owned, **by the banks** have an important role in the **implementation of investments by mainly smaller enterprises and in**

receivables management. The **leasing companies** granted funds for agricultural producers principally on a **FX-basis**, consequently they were **most hit by the crisis**. **Regression** occurred also in the case of **factoring companies**, to be attributed mainly to their **liquidity problems**. Special participants of the indirect financing are **integrators** that finance the small-size enterprises unable to receive funds in other ways partly from suppliers' and partly from banking sources. The segment of integrators has been also **seriously affected** (though unevenly) **by the crisis**, but the extent of decline can only be estimated. **Agricultural suppliers** are the main participants of non-bank financing; in all probability they were **inclined to continue funding of the sector** for the sake of maintaining their markets, **but the drastic drop in the utilisation of input materials could also lead to a decrease in the suppliers' credit stock**. A further non-bank financing form consists of the members' loan, constituting a principal funding method of individual enterprises; this is strictly connected with the interlacement between the individual enterprises and the households.

Thus, it is quite clear that the structure of agricultural financing has adapted to a considerable extent to the structure and peculiarities of domestic agricultural production; special financing entities have developed, allowing funding of clients not fitting into the general banking proceedings. It is also obvious that the financial crisis did not equally concern the single financing channels; thus the **different enterprise types experienced liquidity problems to different degrees**. Therefore, from the above statements, several important conclusions may be drawn with respect to the impacts of the financial crisis to the agriculture.

The principal **conclusions** of our study are:

1. The **crisis has principally** and most importantly **infiltrated** into agriculture **not through the banks**, but through the participants intermediating the banking resources. **Upon appearance of the liquidity shortage**, they firstly cut back **financing to the financial intermediaries** (leasing and factoring companies) that in fact constituted their competitors in the corporate sector, while striving to maintain their own direct clientele; loans to them were not considerably decreased. An especially big **drop** occurred in **FX-based financing** because availability of these funds decreased considerably. Therefore a **correct picture of agriculture's liquidity shortage** cannot be obtained from just the **banking statistics but only from the banking and financial intermediation statistics together**.
2. The **crisis has most hit the products based on the value of the collateral that involve a less rigorous process** because they are not based on a strict survey by the bank but on mutual confidence. Typically the **warehouse lending** and the **loans in advancement of subsidies** were similar products, where previously the collateral and not the client itself was concerned as guarantee for the loan repayment by the bank. The crisis of confidence accompanying the financial crisis has however fundamentally shaken faith in collaterals, enhanced by the billions of warehouse bonds remaining uncovered following extenuation of the price surge in 2007-2008 and by the misuses in the case of warehouse loans, while in the case of the loans granted in advancement of subsidies, the deductibility of tax (public) debts constituted an enhancing factor.
3. The **crisis and the disturbances of lending have considerable revalued the state participation**, whether it concerned direct or indirect **liquidity improvement** (MFB) or **increase of the loan's collateral security** and thus enhancing the banks' lending inclination (AVHGA (Rural Credit Guarantee Foundation), Garantiqa) or implied **disbursement of the subsidies – constituting collateral – earlier than usual** (MVH (Agricultural and

- Rural Development Agency)). It should be remembered however that the enhanced state participation at the start of the crisis **suffered remarkable delay due to the banks' reluctance**, the insufficient foresight in elaborating the programmes' details and to the **lack of human resources** in comparison to the volume of related tasks. All in all, however, the **state intervention** (MFB, AVHGA, Garantiqa, MVH) **had a fundamental part** in granting that **agriculture, compared to the other sectors, was able to book minor losses** in the first entire crisis year (lower bankruptcy rates). But this also implies that **in 2010 the peak amount of support payments of 2009 cannot be repeated**; therefore it is highly probable that insolvency of the sector's participants will considerably increase in 2010.
4. Comparing the **government's efforts** for granting a **more balanced development** of agriculture and the **remarkable own fund requirement** of the EU investment supports, this may lead to **serious strains**, because the banks will extend loans required for the own funds to the most solvent enterprises. Now, in agriculture, **more than 50% of the companies capable of being qualified as good debtors are field crop producers**, against a share of about 25% represented by the animal raising or mixed profile farms. **That means that the Government's endeavours are in conflict**: the first concerning the **draw down of all possible supports** (which would benefit crop producers) and the second to **ensure a more balanced development** (through granting more preferences to animal farms).
 5. **The financing structure of agriculture's most important farm types has been shown**: the **individual farms** typically draw **funds from leasing companies for funding their investments** and **mainly from integrators for financing their working assets**, and rely upon loans **from savings co-operatives** only to a smaller extent. In turn, the **long term working capital loans** of the individual farmers **derive** almost exclusively from **MFB funds** in the form of loans with interest subsidy. On the contrary, **corporate enterprises** principally co-operate with **commercial banks** for obtaining funds for financing both their investments and current assets. **The overwhelming majority of the long term working capital loans are granted also in this case by MFB** and the majority of short term working capital loans are constituted of warehouse bond and subsidy advancement loans. The third resource of working capital is constituted by the **suppliers' credit stock**. The worse is the position of and the smaller is a corporate enterprise, its funding will present the more similarities with that of the individual farms.
 6. The above-described financing structure allows the conclusion to be drawn that the **crisis had more severe impacts on the individual farms than on corporate enterprises and hit more seriously the bad debtors than the good ones**. This is not surprising at a theoretical level either: any crisis always concerns most seriously the small and the weak. Participants without good banking relationships or coming into contact with banks only up to the amount of their collaterals have suffered most of all. Namely, also here, **credit scoring of the applicant acquired more importance and the weaker and worse enterprises received smaller loans than in the past** – attention was paid not only to the collateral but also to the enterprise's performance. In addition, enterprises having recourse to leasing financing and those able to receive loans only from integrators have suffered greatly. This latter category was also hit by the fact that, due to tightening of the warehouse lending conditions, **those of the large companies that had bought up stocks relying exclusively upon warehouse loans have now disappeared from the market**. All this is well exemplified by the fact that the turnover of leasing companies funding mainly investments of the individual farms has dropped by 20%, while the corporate enterprises employing nine or more persons have invested a similar amount in 2009 as in 2008.

7. The majority of the **capital resources of the individual farms is bound in real estates and in the land**. For mobilizing this capital, **boosting the mortgage lending is a key issue**; in lack thereof, few development opportunities remain for the majority of the individual farmers.

The above conclusions allow us to formulate some proposals that might provide not only some opportunities for escaping from the crisis but could even expedite the creation of long term engagement between agriculture's financing and development.

The proposals of our study are:

1. **Improvement of the co-operation between the MFB and the banks, as well as increasing the staff of the MFB's organisation would be a necessary and important step for the sake of accelerating the lending** because the crisis has demonstrated that the **banks may occasionally become bad lenders**, not inclined to grant loans with sufficient promptitude either to the single sectors' key participants or to other market participants. By loosening the bottlenecks at MFB, such reserves of the MFB funds that would be available for loans could be created so that the administration process does not become too long even if credit scoring is taking longer as a matter of course during crises, thus making them unavailable for the enterprises.
2. It would be important to **extend access to the crisis management loans granted by the MFB to non-banking participants (leasing companies) or at least to allocate a credit facility targeted to them** (the PO loans constitute a good example thereof). Partly because the **banks have extended the MFB loans** to mitigate the crisis **to the enterprises with insufficient dispatch** and, on the other side, because **a significant proportion of agricultural participants receive financing even under normal market conditions from other sources and not from the banks**. Furthermore, a wider range of producers could be accessed through the financial participants, thus constituting competition for the banks, showing until now reluctance.
3. The **National Federation of Savincs Co-operatives** may have a **key role in the dynamization of the individual farms** and of the small corporate enterprises for two reasons. Firstly, **one small producer may be a client of a single savings co-operative of small size (as compared to banks) and only the savings co-operatives have a network also covering quite small settlements**. Secondly, the **National Federation of Savincs Co-operatives is the only participant of the domestic lending market having excess liquidity**, therefore left unaffected by the liquidity crisis. However, an important precondition is missing: equity constitutes the final protection against corporate risks, but savings co-operatives have insufficient equity (compared to their balance sheet total). **It would be therefore worth, for the sake of crisis management, granting capital allowance for the members of the Integration; this would mobilize part of the deposit stock held by the Integration, still not lent out and amounting to nearly HUF 700 billion**.
4. It follows from the statements of the previous two sections that the **state guarantee assumption has to play a key role in boosting lending activity**, even at the price of increasing losses deriving from the guarantees, because guarantees constitute the only instrument able to increase corporate loans when the bank's risk appetite is reduced. No doubt, **these steps would further stretch the already tight deficit decreasing process in Hungary**, but they imply measures that would have **immediate and multiplicative effects, thus the tax revenue consequences of the GDP increase generated by them**

would considerably diminish the actual deficit increasing effects of such measures.

A further important step could consist in a similar guarantee assumption as made by the National Asset Management Ltd. replacing the National Land Fund, granting acceptance of land as mortgage by the state in case of assertion of the collateral security by the banks, thus increasing safety of the bank's lending based on land mortgage.

5. Would the **state guarantee assumption** have all the same **budgetary limits, leasing financing could** constitute an **important take-off point**, because in a similar construction the **leasing object as collateral could considerably decrease the need for state guarantee**, allowing implementation of a larger investment volume from identical state resources.
6. It is extremely important to ensure **discussion of the programme and of the exact constructions with the financial institutions funding the target public concerned** at any cost – especially in the case of dedicated programmes – for any state-funded crisis management or later economic development programmes. Namely, **what segments of a given sector will develop subject to the loans granted to companies of certain sectors is decided by the banks' clerks performing credit scoring and not by the government's decision-makers**. If the state wishes to modify the orientation established by the market, this may be made in the easiest and most efficient manner exactly with the help of the institutions financing the actual target group.

Kivonat

A tanulmány két, egymáshoz szorosan kapcsolódó témát dolgoz fel. Egyrészt feltárja a mezőgazdaság finanszírozásának jelenlegi struktúráját, másrészt megmutatja, hogyan hatott a pénzügyi válság a hazai mezőgazdaság finanszírozóira és szereplőire. Az első feladat megoldásához sorra veszi a szóba jöhető statisztikai adatbázisokat, és ezek segítségével megállapítja a hazai mezőgazdaság fontosabb finanszírozási csatornáit, melyeken keresztül az ágazat szereplői forráshoz juthatnak. A pénzügyi válság hatásainak vizsgálatához elemzi a válság legfontosabb nemzetközi és hazai momentumait, amelyek az egész hazai gazdaságot érintették. Ezt követi a hazai vállalkozások finanszírozás szerinti típusainak számba vétele, majd e vállalkozások hitelképességének vizsgálata, valamint az ebből következő eredmények összevetése az uniós beruházási támogatások rendszerével. Végül sor kerül a finanszírozó szervezetek mezőgazdasági hitelezésének és finanszírozásának részletes elemzésére, amelyben a fontosabb hiteltípusok és a válság ezekre gyakorolt hatása is tárgyalásra kerül.

Abstract

Financing Channels of the Hungarian Agriculture and Impacts of the Financial Crisis on Them

The study elaborates two strictly connected topics. It shows the current structure of agricultural financing while also exploring the impacts of the financial crisis on the financiers and participants of domestic agriculture. For the first task, it has reviewed the relevant statistical databases, establishing with their help the most important financing channels of domestic agriculture which allow the sector's participants to have access to funds. For examining the impacts of the financial crisis, the study has analysed the most important international and domestic factors of the crisis with respect to the entire domestic economy. This was followed by the ranking of the domestic enterprises by types of financing and then by the analysis of their creditworthiness, followed by the comparison of the results with the EU investment support system. Finally, a detailed analysis of the agricultural lending and funding activities of the financing institutions has been performed, including also the discussion of the main loan categories and of the impacts of the crisis thereon.

Irodalomjegyzék

1. ALVINCZ József – SZAJKÓ Pál – TUNYOGINÉ NECHAY Veronika: A családi gazdaságok finanszírozásának helyzete Magyarországon. Agrárgazdasági Tanulmányok, 1994
2. ALVINCZ József (szerk.): A mezőgazdaság jövedelemhelyzete és az arra ható tényezők; Agrárgazdasági Tanulmányok 2001. 7. szám
3. AVHGA ÉVES JELENTÉSEI 2004-2008
4. BAKOS Ádám: Éled a jelzálogpiac? AEGON Befektetési Alapkezelő Havi elemzés, 2010. február-március.
5. BALOGH Ádám – MEMHÖLCZERNÉ KAPITÁNY Gabriella: A vidéki bankhálózat kialakításának szempontjai és javaslat egy korszerű megoldásra. Agrárgazdasági Tanulmányok, 1992
6. BIRÓ Szabolcs: A földjelzálog-hitelezés intézményrendszere és alkalmazási lehetőségei a magyar mezőgazdaságban. Doktori (PhD) értekezés, Gödöllő, 2009
7. BOTOS Katalin: Különleges pénzügyi intézmények. Jatepress, Szeged, 2002
8. EUROPEAN CENTRAL BANK: Covered Bonds in the EU Financial System.
<http://www.ecb.europa.eu>, 2008
9. GARANTIQA HITELGARANCIA ZRT. ÉVES JELENTÉSEI 2004-2008
10. GUBA Mária – HARZA Lajos – MIZIK Tamás: A mezőgazdasági üzemek konszolidációs programjai (2000-2004). Agrárgazdasági Tanulmányok, 2006. 5. szám.
11. HÜTTEL, S. MUSHOFF, O. és ODENING, M. (2010): Investment reluctance: irreversibility or imperfect capital markets? European Review of Agricultural Economics. Vol 37 (1): 51-76.
12. IMF: World Economic Outlook, Update, 2009
13. KESZTHELYI Szilárd – PESTI Csaba: A tesztüzemi információs rendszer 2008. évi eredményei. AKI Agrárgazdasági Információk, 2009
14. KIRÁLY Júlia – NAGY Márton – SZABÓ E. Viktor: Egy különleges eseménysorozat elemzése – a másodrendű jelzáloghitel-piaci válság és (hazai) következményei. Közgazdasági Szemle, LV. évf., Budapest, 2008
15. KOVÁCS Gábor (szerk.): A mezőgazdasági vállalkozások pénzgazdálkodásának változó feltételei; Agrárgazdasági Információk 2007. 4. szám
16. MAGYAR BANKSZÖVETSÉG: Éves Bankismertető, Budapest, 2009
17. MNB: Jelentés a pénzügyi stabilitásról. Budapest, 2008
18. MNB: Jelentés a pénzügyi stabilitásról. Budapest, 2009
19. MURAKÖZY Balázs – MURAKÖZY László : „Mi változott és mi nem?” A lakossági devizahitelek és a hiteles politika. Hitelintézeti Szemle 2008/6.
20. ODENING, M. (2003): Financial management in farms. Does size matter? In: Balmann, A. és Lissitsa, A. (eds), Large Farm Management. Studies on the Agricultural and Food Sector in Central and Eastern Europe. Vol. 20. Bergen/Dumme: Agrimedia, 301-315.

21. OECD: What is the economic outlook for OECD countries? An interim assessment. Paris, 2009
22. PAPP Mónika: A jelzáloglevél alapú finanszírozás helyzete Magyarországon pénzügyi stabilitási szempontból. MNB, Budapest, 2005
23. POPP József: A mezőgazdaság finanszírozásának jellemző vonásai az NSZK-ban; Agrárgazdasági Tanulmányok 1990
24. SZANYI Miklós: Válságelemzés. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2009a
25. SZANYI Miklós: Válság és versenyképesség. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2009b
26. SZTANÓ Imre dr. – KOROM Erik: Amit a mérleg mutat. Saldo Rt., Budapest, 2002
27. SZŰCS István: A földbirtokviszonyok és a földhasználat változása. AKII tanulmány, Budapest, 2000
28. SZŰCS Zoltánné Dr. – TUNYOGINÉ NECHAY Veronika: Az agrárhitelezés intézményi rendszere néhány fejlett ipari országban; Agrárgazdasági Tanulmányok 1992
29. TANKA Endre: Agrárfinanszírozás a fejlett piacgazdaságokban; Agrárgazdasági Tanulmányok 1998. 15. szám
30. TUNYOGINÉ NECHAY Veronika (szerk.), VARGA Tibor (szerk.), MIZIK Tamás (szerk.), GYÖRE Dániel, HODINA Péter, HORVÁTH Zsuzsanna, KEMÉNY Gábor, NÉMETH Noémi, STUMMER Ildikó, THURY Eszter, VÁGÓ Szabolcs: A mezőgazdasági árképzés elméleti alapjai és hazai gyakorlata. Agrárgazdasági Tanulmányok, 2007.
31. VERBAND DEUTSCHER PFANDBRIEFBANKEN: Jahresbericht 2008., Berlin, 2009
32. www.avhga.hu
33. www.faktoringszovetseg.hu
34. www.hitelgarancia.hu
35. www.lizingszovetseg.hu
36. www.mfb.hu
37. www.takarekszovetkezetek.hu

Ábrák jegyzéke

1. ábra: A pénzügyi válság hazai begyűrűzésének főbb okai	11
2. ábra: A bankrendszer árfolyamszűrt hitel/betét mutatója.....	13
3. ábra: Mező-és nemzetgazdaság hitelállományának alakulása	14
4. ábra: A nem pénzügyi vállalatok és háztartások hitelezési feltételeinek alakulása.....	15
5. ábra: Az euro a dollár és a svájci frank árfolyamának alakulása	16
6. ábra: A forint gyengülésének hatása a nemzetgazdasági devizahitel állományra (2006 június = 100%).....	16
7. ábra: A magyar jegybanki alapkamat alakulása	17
8. ábra: 3 havi BUBOR és EURIBOR kamatok havi átlagának alakulása	18
9. ábra: Ágazati csődráták	20
10. ábra: A tesztüzemi rendszer, az APEH adatbázis és az MNB adatbázis összehasonlítása a cégtípusok és a kötelezettségtípusok lefedettsége alapján.....	26
11. ábra: A tesztüzemi rendszer, az APEH adatbázis és az MNB adatbázis összehasonlítása a cégtípusok és a kötelezettségtípusok lefedettsége alapján.....	26
12. ábra: A tesztüzemi társas vállalkozások és az APEH adatbázis hosszú távú kötelezettségeinek összevetése.....	28
13. ábra: A tesztüzemi társas vállalkozások és az APEH adatbázis rövidtávú kötelezettségeinek összevetése	29
14. ábra: Az FADN és az MNB hosszúhitel-statisztikáinak összevetése.....	29
15. ábra: Az FADN és az MNB rövidhitel-statisztikáinak összevetése	30
16. ábra: A mezőgazdaság finanszírozási csatornái	33
17. ábra: A mezőgazdaság kötelezettségállományának legfontosabb finanszírozó szervezetei.....	35
18. ábra: Az összes hazai társas vállalkozás és a mezőgazdaság devizahitel-kitettsége.....	36
19. ábra: A mezőgazdaság kötelezettségállományának legfontosabb finanszírozó szervezetei.....	36
20. ábra: Állami szerepvállalás a mezőgazdaság finanszírozásában.....	37
21. ábra: Egyéni és társas gazdaságok eladósodottsága.....	43
22. ábra: Árunövénytermelő gazdaságok finanszírozási szerkezete 2008-ban	44
23. ábra: A tömegtakarmányt fogyasztó állattenyésztő gazdaságok finanszírozási szerkezete 2008-ban	45
24. ábra: Az abraktakarmányt fogyasztó állattenyésztő gazdaságok finanszírozási szerkezete 2008-ban	46
25. ábra: Az ültetvényes gazdaságok finanszírozási szerkezete 2008-ban.....	47
26. ábra: A zöldségtermelő gazdaságok finanszírozási szerkezete 2008-ban	48
27. ábra: A vegyes gazdaságok finanszírozási szerkezete 2008-ban.....	49

28. ábra: Az eladósodottság alakulása a termelési irányok szerint 2008-ban.....	50
29. ábra: Az eladósodottság alakulása méret szerint 2008-ban.....	50
30. ábra: Eszközszerkezet egyéni és társas gazdaságokban.....	51
31. ábra: A társas mezőgazdasági vállalkozások hiteleinek megoszlása	65
32. ábra: A társas vállalkozások hiteleinek és mérlegfőösszegének változása 1995-ös áron	66
33. ábra: A hazai társas vállalkozások és a mezőgazdasági társas vállalkozások hiteleinek reáláron számított indexe (1995. december = 100%).....	66
34. ábra: Az éven belüli forgóeszköz-hitelek aránya a mezőgazdaságban	73
35. ábra: A kibocsátott közraktárjegyek értéke	74
36. ábra: Közraktárak által nyújtott zálogkölcsön értéke és fedezetének alakulása.....	78
37. ábra: Összes kihelyezett hitel ágazat csoportok szerinti bontásban, 2009. szeptember 30-án	85
38. ábra: A mezőgazdasági társas vállalkozások hitelezési arányai a banki és takarékszövetkezeti szférában.....	89
39. ábra: Tevékenységek megoszlása az összes integrátoron belül	104
40. ábra: Az integrátorok TEÁOR-kód szerinti besorolása	105
41. ábra: Mezőgazdasági géplízing állomány	108
42. ábra: A teljes lízingállomány és a mezőgazdasági lízingcég-finanszírozás negyedévenként	110
43. ábra: Lízingcégek mezőgazdasági gépberuházás-finanszírozásának szerződésszáma.....	111
44. ábra: A magyar faktoringpiac és a mezőgazdasági faktorálás alakulása.....	113
45. ábra: A mezőgazdaság és az élelmiszeripar adózás előtti eredménye.....	119
46. ábra: Hátrasorolt kötelezettségek megoszlása.....	121

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A magyarországi válságkezelés fontosabb lépései és intézkedései I.....	22
2. táblázat: A magyarországi válságkezelés fontosabb lépései és intézkedései II.	23
3. táblázat: Az APEH adatbázis, az FADN és az MNB adatbázis kötelezettség-adatainak összevetése	31
4. táblázat: Az egyéni és társas gazdaságok forrásainak összege 2008-ban	42
5. táblázat: Egyéni gazdaságok adóbsorolása	55
6. táblázat: Társas gazdaságok adóbsorolása	57
7. táblázat: A vidékfejlesztési intézkedések összegei a 2007-2013 közötti időszakra	59
8. táblázat: A jó adósnak minősülő társas vállalkozások fontosabb mutatói termelési irányultság szerint (2008)	61
9. táblázat: A jó adósnak minősülő egyéni gazdaságok fontosabb mutatói termelési irányultság szerint (2008)	61
10. táblázat: A jó adósnak minősülő társas vállalkozások fontosabb mutatói termelési irányultság szerint (2008)	62
11. táblázat: A jó adósnak minősülő egyéni gazdaságok fontosabb mutatói termelési irányultság szerint (2008)	62
12. táblázat: A társas vállalkozások és egyéni gazdaságok beruházási és fejlesztési hitelei	68
13. táblázat: A beruházások teljesítményértékének változása, 2003-2009 között	69
14. táblázat: A társas vállalkozások és egyéni gazdaságok forgóeszköz-hitelei	71
15. táblázat: A társas vállalkozások és egyéni gazdaságok éven belüli hitelei	73
16. táblázat: Raktározott áruk összetétele	75
17. táblázat: A közraktári ügyletek átlagos nagysága	76
18. táblázat: A főbb termények adott évi termésének év végén termelői kézben maradó része	76
19. táblázat: A főbb terményekből termelői kézen közraktári jegymennyiség maximuma év végén	77
20. táblázat: A búza és a kukorica közraktározásának értéke és becsült mennyisége, 2005-2009	78
21. táblázat: Területalapú támogatások alakulása és hitelezése pénzforgalmi szemléletben	81
22. táblázat: Az agrárium kamattámogatott hitelállományának alakulása	83
23. táblázat: A Magyar Fejlesztési Bank fontosabb adatai	85
24. táblázat: Élő hitelprogramok megoszlása ágazatok szerint, 2009. szeptember 30-án	86
25. táblázat: A Takarékszövetkezeti Integráció összevetése a hazai bankrendszer adataival	88
26. táblázat: Alapítványi kezesség államilag támogatott hitelkonstrukciói	96

27. táblázat: Az AVHGA működésének fontosabb paraméterei	96
28. táblázat: A Garantiqa működésének fontosabb paraméterei	98
29. táblázat: Garanciavállalás a mezőgazdaságban 2008/2009-ben	99
30. táblázat: A mezőgazdasági integrátorok néhány mérlegtételének aránya mezőgazdasági társas vállalkozásokhoz képest 2007-ben	106
31. táblázat: A lízingcégek állományának becsült megoszlása 2009-ben.....	110
32. táblázat: A hazai faktoringcégek ügyfélköre vállalati nagyság szerint	112
33. táblázat: A mezőgazdaság folyó termelő felhasználása 2008-ban	115
34. táblázat: A kettős könnyvitelt vezető társas vállalkozások kötelezettségeinek alakulása, 2003-2008	115
35. táblázat: Az egyéni gazdaságok kötelezettségeinek alakulása, 2003-2008	116
36. táblázat: A műtrágya értékesítés és felhasználás alakulása, 2004-2009	116
37. táblázat: Növényvédőszer-értékesítés, 2004-2008	117
38. táblázat: A vevői előleg összegének alakulása az egyéni és társas gazdaságokban.....	119
39. táblázat: A társas vállalkozások hátrasorolt kötelezettségeinek alakulása, 2001-2008.....	120
40. táblázat: Az egyéni gazdaságok hátrasorolt kötelezettségeinek alakulása.....	122

MELLÉKLETEK

Fontosabb pénzügyi mutatók kiszámítási módja

Mutató	Kiszámítás módja
Eszközarányos jövedelmezőség	Adózás előtti eredmény/ <i>Átl.</i> Összes eszköz
Saját tőkearányos jövedelmezőség	Adózás előtti eredmény/ <i>Átl.</i> Saját tőke
Bevétel arányos cash-flow ráta	(Adózott eredmény + Amortizáció)/ Értékesítés nettó árbevétele
Az összes eszköz fordulatszáma	<i>Átl.</i> Összes eszköz/ (Értékesítés nettó árbevétele/365)
Eladósodottsági mutató	Kötelezettségek (kivéve Hátrasorolt kötelezettségek)/ Eszközök összesen
Nettó forgótőke ellátottság	(Forgóeszközök - Rövid lejáratú kötelezettségek)/ Eszközök összesen
Likviditási mutató	Forgóeszközök/Rövid lejáratú kötelezettségek
Likviditási gyorsráta	(Forgóeszközök - Készletek)/ Rövid lejáratú kötelezettségek
A rövid lejáratú hitelek aránya az árbevételhez	Rövid lejáratú hitelek/Értékesítés nettó árbevétele

Adós besorolási szempontok

Mutató	Referencia érték	Pontszám
Eszközarányos jövedelmezőség	2% alatt	0
	2% - 5%	5
	5% felett	10
Saját tőkearányos jövedelmezőség	4% alatt	0
	4% - 10%	8
	10% felett	15
Bevétel arányos cash-flow ráta	5% alatt	0
	5% - 15%	5
	15% felett	10
Az összes eszköz fordulatszáma	1,0 alatt	0
	1,0 - 2,0	3
	2,0 felett	5
Eladósodottsági mutató	30% alatt	15
	30% - 70%	8
	70% felett	0
Nettó forgótőke ellátottság	20% alatt	0
	20% - 50%	5
	50% felett	10
Likviditási mutató	1,0 alatt	0
	1,0 - 1,5	8
	1,5 felett	15
Likviditási gyorsráta	0,7 alatt	0
	0,7 - 1,0	5
	1,0 felett	10
A rövid lejáratú hitelek aránya az árbevételhez	10% alatt	5
	10% - 30%	3
	30% felett	0

Forrás: AKI Pénzügypolitikai Osztály

A könyvsorozatban megjelent kiadványok

(Az utolsó három év kötetei)

2007

2007. 1. Erdész Ferencné:
A magyar gyümölcs- és zöldségpiac helyzete és kilátásai
[The Situation and Prospects of the Hungarian Fruit and Vegetable Market]
2007. 2. Varga Tibor (szerk.), Tunyoginé Nechay Veronika (szerk.), Mizik Tamás (szerk.):
A mezőgazdasági árképzés elméleti alapjai és hazai gyakorlata
[Price Calculation in Agriculture: Theoretical Foundations and Current Practice in Hungary]
2007. 3. Bánáti Diána, Popp József, Potori Norbert:
A GM növények egyes szabályozási és közgazdasági kérdései
[Legal and Economic Aspects of GM Plants]
2007. 4. Kürti Andrea, Stauder Márta, Wagner Hartmut, Kürthy Gyöngyi:
A magyar élelmiszergazdasági import dinamikus növekedésének okai
[The Reasons of the Dynamic Increase of Import in the Hungarian Food Economy]
2007. 5. Fogarasi József, Nyárs Levente, Papp Gergely, Varga Edina, Vőneki Éva:
A főbb állattenyésztési ágazatok és a takarmánytermelés helyzete Romániában
[Present State of the Main Livestock Production Sectors and Feed Production in Romania]
2007. 6. Popp József:
A bioüzemanyag-gyártás nemzetközi összefüggései
[Biofuel Production and its International Implications]
2007. 7. Udovecz Gábor (szerk.), Popp József (szerk.), Potori Norbert (szerk.):
Alkalmazkodási kényszerben a magyar mezőgazdaság – Folytatódó lemaradás vagy felzárkózás?
[Hungarian Agriculture Under Pressure for Adjustment]

2008

2008. 1. Györe Dániel, Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), Kőnig Gábor, Kürti Andrea, Nyárs Levente, Radócné Kocsis Terézia, Stauder Márta, Varga Edina, Vőneki Éva, Wagner Hartmut:
A magyar élelmiszergazdasági export célpiacai és logisztikai helyzete
[Hungarian Food Economy Export - Target Markets and Logistic Situation]
2008. 2. Kovács Gábor (szerk.), Czárli Adrienn, Kürthy Gyöngyi, Varga Tibor:
Az agrártámogatások hasznosulása
[The Efficiency of Agricultural Subsidies]

2008. 3. Radóczné Kocsis Teréz, Kürthy Gyöngyi, Pesti Csaba, Bukai Andrej:
A dohánypiac helyzete és a dohánytermelés lehetséges jövője Magyarországon és az Európai Unióban a kap reform tükrében
[The Tobacco Market and the Potential Future of Tobacco Production in Hungary and the European Union in the Light of the CAP Reform]
2008. 4. Erdész Ferencné, Kozak Anita:
A gyógynövényágazat helyzete
[Medicinal Plant Sector in Hungary - Production and Market Development]
2008. 5. Hamza Eszter:
A mezőgazdasági jövedelmek kiegészítésének lehetőségei
[Supplementary Sources of Income for Farmers in Hungary]
2008. 6. Dorgai László (szerk.):
A közvetlen támogatások feltételezett csökkentésének társadalmi- gazdasági- és környezeti hatásai (első megközelítés)
[The Social, Economic and Environmental Impacts of the Hypothetical Reduction of Direct Payments (first approach)]
2008. 7. Györe Dániel, Wagner Hartmut:
A termelői, fogyasztói és külkereskedelmi árak Magyarország és az EU közötti konvergenciája az élelmiszergazdaságban
[Convergence of the Producer, Consumer and Foreign Trade Prices in the Food Economy between Hungary and the EU]

2009

2009. 1. Bojtárné Lukácsik Mónika, Felkai Beáta Olga, Györe Dániel, Kapronczai István (szerk.), Kürti Andrea, Székelyné Raál Éva, Tóth Piroska, Vágó Szabolcs:
Tulajdonosi és szervezeti változások a hazai élelmiszeriparban
[Ownership and Organisational Changes in Hungarian Food Industry]
2009. 2. Györe Dániel, Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), König Gábor, Kürthy Gyöngyi, Kürti Andrea, Stauder Márta:
A hazai élelmiszer-kiskereskedelem struktúrája, különös tekintettel a kistermelők értékesítési lehetőségeire
[The Structure of the Hungarian Food Retail Trade, with Special Regard to the Marketing Possibilities of Small Producers]
2009. 3. Popp József (szerk.), Potori Norbert (szerk.):
A főbb állattenyésztési ágazatok helyzete
[Status of the Main Animal Husbandry Sectors in Hungary]
2009. 4. Tóth Erzsébet (szerk.), Ludvig Katalin, Márkus Péter:
A vidéki megélhetés jellemzői és a tipikus modelljei a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben
[Characteristics of Rural Subsistence and Typical Models in the Most Disadvantaged Small Regions in Hungary]

2009. 5. Biró Szabolcs, Dorgai László (szerk.), Molnár András:
 Árutermelő állattartásunk és a „kölcsonös megfeleltetés” alkalmazása
[Commodity Producing Animal Husbandry Activities and the Application of the Cross Compliance in Hungary]
2009. 6. Kovács Gábor (szerk.), Aliczki Katalin, Bartha Andrea, Fogarasi József, Garay Róbert, Kemény Gábor, Kozak Anita, Kürthy Gyöngyi, Nyárs Levente, Potori Norbert, Varga Tibor, Vőneki Éva:
 Kockázatok és kockázatkezelés a mezőgazdaságban
[Risks and Risk Management in Agriculture]
2009. 7. Erdész Ferencné, Jankuné Kürthy Gyöngyi, Kozak Anita, Radóczné Kocsis Teréz:
 A zöldség- és gyümölcságazat helyzete
[Situation of the Hungarian Fruit and Vegetable Sector]
2009. 8. Wagner Hartmut (szerk.), Juhász Anikó, Darvasné Ördög Edit, Tunyoginé Nechay Veronika:
 A válság hatása a magyar élelmiszergazdasági külkereskedelemre nemzetközi összehasonlításban
[The Impacts of the Crisis in the Foreign Trade of the Hungarian Food Economy in an International Context]
2009. 9. Kapronczai István, Bojtárné Lukácsik Mónika, Felkai Beáta Olga, Gáborné Boldog Valéria, Székelyné Raál Éva, Tóth Piroska, Vágó Szabolcs:
 Az élelmiszerfeldolgozó kis- és középvállalkozások helyzete, nemzetgazdasági és regionális szerepe
[The Position, National Economic and Regional Role of Small and Medium-sized Enterprises in the Food Processing Sector]
2009. 10. Györe Dániel, Popp József, Stauder Márta, Tunyoginé Nechay Veronika:
 Az élelmiszer-kiskereskedelem beszerzési és árképzési politikája
[Supply Management and Pricing Policy of the Food Retail Trade]

2010

2010. 1. Juhász Anikó, Darvasné Ördög Edit, Jankuné Kürthy Gyöngyi:
 Minőségi rendszerek szerepe a hazai élelmiszergazdaságban
[The Role of the Quality Systems in the Hungarian Food Economy]
2010. 2. Kemény Gábor, Felkai Beáta Olga, Fogarasi József, Kovács Gábor, Merkel Krisztina, Tanító Dezső, Tóth Kristóf, Tóth Orsolya:
 A hazai mezőgazdaság finanszírozási csatornái és a pénzügyi válság ezekre gyakorolt hatása
[Financing Channels of the Hungarian Agriculture and Impacts of the Financial Crisis on Them]

A kiadványok megrendelhetők az intézeti titkárnál az alábbi telefonszámon: 06-1-476-3064

